

**LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE**

Promocijas darbs

Konstitucionālās sūdzības teorija un prakse Latvijā

Pilna laika

Doktorantūras studente

Anita Rodiņa

Dokt 020299

Zinātniskie konsultanti

Dr.iur., prof. A.Ušacka

Ph.D., asoc. prof. J.A.Jensen

Rīga, 2006

I IEVADS

1. Temata aktualitāte	6
2. Pētījuma mērķi un uzdevumi	7
3. Pētījuma novitātes teorētiskajā un praktiskajā aspektā	10
4. Izpētes metodes	12
5. Literatūras un tiesību avotu apskats	14
6. Terminoloģija	16

II KONSTITUCIONĀLĀ SŪDZĪBA - EIROPAS KONSTITUCIONĀLĀS KONTROLES MODEĻA SASTĀVDAĻA

1. Konstitucionālās sūdzības jēdziens un izpratne	20
1) konstitucionālās sūdzības jēdziens.....	20
a) konstitucionālā sūdzība - cilvēka pamattiesību aizsardzības institūts	22
b) pamattiesību kā subjektīvo tiesību nozīme konstitucionālās sūdzības institūtā	28
c) konstitucionālā sūdzība kā īpašs subsidiārs tiesību aizsardzības līdzeklis	30
2) konstitucionālās sūdzības saturs	32
2. Konstitucionālās sūdzības rašanās, attīstība un nostiprināšanās	34
1) konstitucionālās sūdzības teorētiskās bāzes izveidošanās.	
Konstitucionālās sūdzības fragmentālisms	35
a) amerikāņu konstitucionālās kontroles modelis un tā īstenošanas pamatnoteikumi	35
b) konstitucionālās sūdzības teorētiskais pamats - Eiropas konstitucionālās kontroles modelis	38
2) konstitucionālās sūdzības rašanās un attīstība pēc Otrā Pasaules kara	42
a) konstitucionālās sūdzība kā neatņemama konstitucionālās kontroles sastāvdaļa Rietumeiropas valstīs	42
b) konstitucionālās sūdzības teorētiskā neiespējamība Austrumeiropas valstīs sociālisma režīma laikos	45

3) konstitucionālās sūdzības nostiprināšanās Austrumeiropas valstīs.	
Konstitucionālās sūdzības izveidošana Latvijā	48
a) konstitucionālās sūdzības atzīšanas (ieviešanas) modeļi	
Austrumeiropas valstīs	50
b) konstitucionālās sūdzības rašanās Latvijā	53
c) konstitucionālās sūdzības nozīme tiesiskas valsts stiprināšanā	58
3. Konstitucionālā sūdzība kā viena no konstitucionālās kontroles formām	62

III KONSTITUCIONĀLĀS SŪDZĪBAS SATURA MATERIĀLIE ASPEKTI

1. Konstitucionālās sūdzības subjekta izpratne un saturs	69
1) konstitucionālās sūdzības subjekta noteikšanas principi, to saturs	69
a) konstitucionālā sūdzība – pieteikums <i>juridiccion voluntaria</i>	69
b) konstitucionālās sūdzības subjektu loks	70
i) fiziska persona kā konstitucionālās sūdzības subjekts	71
ii) juridiska persona kā konstitucionālās sūdzības subjekts	72
c) personas tiesībspēja un rīcībspēja Satversmes tiesas procesā	81
d) kolektīvās konstitucionālās sūdzības izpratne	86
2) Valsts cilvēktiesību biroja (Tiesībsarga) pieteikuma norobežošana no konstitucionālās sūdzības. Valsts cilvēktiesību biroja (Tiesībsarga) un personas sadarbība pamattiesību aizsardzībā Satversmes tiesā	88
3) valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības sniegšanas nepieciešamība Satversmes tiesas procesā	94
2. Ar konstitucionālo sūdzību apstrīdamās tiesību normas (akti)	102
1) normatīvais akts kā konstitucionālās sūdzības objekts	102
a) konstitucionālās sūdzības objektu veidojošie pamatnoteikumi	106
i) vertikālās konstitucionālās kontroles princips.....	106
ii) Satversmes tiesas kā „tiesību tiesas” princips jeb individuālu tiesību aktu apstrīdēšanas neiespējamība Satversmes tiesā	107
iii) esošu tiesību normu (aktu) apstrīdēšanas iespējamība	110
iv) normatīvo aktu savstarpējā izvērtēšana – konstitucionālās kontroles teorijas noteikumu pārkāpums?	113

v) iekšējie normatīvie akti kā konstitucionālās sūdzības objekts	114
b) <i>a priori</i> konstitucionālā kontrole un konstitucionālā sūdzība: teorētiskā saderība	116
2) antikonstitucionālu konstitūcijas grozījumu doktrīna	118
a) konstitūcijas grozījumu procesuālā konstitucionālā kontrole	119
b) konstitūcijas grozījumu materiālās konstitucionālās kontroles iespējamība	122
3) spēkā neesošas tiesību normas (akti) kā konstitucionālas sūdzības objekts	128
a) tiesvedības izbeigšana apstrīdētajai tiesību normai (aktam) juridisko spēku zaudējot tiesvedības laikā	129
b) juridisko spēku zaudējušu un vēl spēkā neesošu tiesību normu (aktu) apstrīdēšanas iespējamība	132
3. Konstitucionālās sūdzības norobežošana no <i>actio popularis</i> .	
Pamattiesību aizskāruma teorija	136
1) konstitucionālā sūdzība <i>versus actio popularis</i>	136
a) konstitucionālās sūdzības un <i>actio popularis</i> nodalīšanas nepieciešamība	138
b) konstitucionālās sūdzības un <i>actio popularis</i> nodalīšanas teorijas	143
i) mērķu teorija	143
ii) interešu teorija	145
2) pamattiesību aizskāruma izpratne un saturs	148
a) aizskāruma izpratne	148
b) aizskāruma saturs	151
i) tiešs aizskārums	152
ii) konkrēts aizskārums	153
iii) tagadējs jeb esošs aizskārums	154
iv) potenciāls un nākotnē gaidāms aizskārums	156

IV KONSTITUCIONĀLĀS SŪDZĪBAS SATURA PROCESUĀLIE ASPEKTI

1. Konstitucionālās sūdzības subsidiaritātes princips	163
1) subsidiaritātes principa jēdziens	163
2) konstitucionālās sūdzības subsidiaritātes principa funkcionālie aspekti	165

a) visu vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanas princips	165
b) efektīvu vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanas princips	167
c) nacionālo vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanas princips	170
d) subsidiaritātes principa ievērošanas pierādīšanas pienākums	171
e) tiesību aizsardzības līdzekļu mijiedarbības princips	172
f) vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu un konstitucionālās sūdzības konkurence	174
3) atkāpes jeb izņēmumi no subsidiaritātes principa	178
a) vispārsvarīgas konstitucionālas sūdzības izpratne	180
b) būtiska kaitējuma novēršanas neiespējamība kā kritērijs subsidiaritātes principa neievērošanai	182
2. Termiņš konstitucionālās sūdzības iesniegšanai Satversmes tiesā	185
1) konstitucionālās sūdzības termiņa funkcionālie aspekti	186
2) termiņš konstitucionālās sūdzības iesniegšanai, nepastāvot citiem tiesību aizsardzības līdzekļiem	189
3) termiņa tecējuma atjaunošanas teorētiskie un praktiskie aspekti	192
3. Acīmredzami nepietiekams juridiskais pamatojums, tā nozīme un saturs	194
V KOPSAVILKUMS	202
VI IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN TIESĪBU AVOTU SARAKSTS	210

I. IEVADS

1. Temata aktualitāte

Salīdzinoši neseno, 2001. gada 1. jūlijā, spēkā stājoties likumam „Grozījumi Satversmes tiesas likumā”, Latvija ierindojās to valstu lokā, kas atzīst un paredz iespēju konstitucionālajā tiesā vērsties arī personām, iesniedzot īpašu pieteikumu – konstitucionālo sūdzību.

Konstitucionālā sūdzība ir viens no jaunākajiem pamattiesību aizsardzības līdzekļiem, kas Latvijā nekad iepriekš nav pastāvējis. Pat vecās Eiropas demokrātijas konstitucionālo sūdzību pazīst tikai kopš XX gadsimta vidus. Tas tādēļ, ka konstitucionālās sūdzības rašanos ir ietekmējuši galvenokārt divi institūti, kuru nozīme īpaši strauji pieauga pēc 1945. gada. Proti, konstitucionālās sūdzības pamatā ir konstitucionālās kontroles un cilvēka pamattiesību izpratnes attīstība, bet it īpaši pamattiesību nozīmes un vērtības apzināšanās.

Lai arī konstitucionālā sūdzība ir tikai viens no pamattiesību aizsardzības līdzekļiem, kas pastāv Latvijā, tieši tai mūsdienās ir jāpiešķir viena no nozīmīgākajām lomām pamattiesību aizsardzības realizēšanā. Tas tādēļ, ka vienīgi konstitucionālā sūdzība paver personai nebijušas iespējas – apstrīdēt normatīvu aktu vai tā normu. Vienlīdz konstitucionālā sūdzība nav personas neierobežots „ierocis” pret publisko varu. Konstitucionālās sūdzības primārais uzdevums un mērķis ir aizsargāt paša iesniedzēja aizskartās pamattiesības, nevis vispārējas vai sabiedrības intereses.

Taču konstitucionālās sūdzības mērķi iespējams sasniegt tikai tad, ja personas pieteikums ir atbilstošs visām Satversmes tiesas likumā noteiktām prasībām. Šāds secinājums savukārt nozīmē, ka priekšnoteikums lietas ierosināšanai un izskatīšanai, taisot spriedumu, ir visu konstitucionālās sūdzības saturu veidojošo noteikumu izpratne un pareiza realizēšana. Kā liecina Satversmes tiesas statistika aptuveni 3-7% gadījumos, ņemot vērā visu iesniegto konstitucionālo sūdzību skaitu, tiek ierosinātas lietas.¹ Šādi statistikas dati no vienas puses nav nekas īpaši pārsteidzošs, jo arī citu valstu pieredze rāda, ka aptuveni 95% iesniegto konstitucionālo sūdzību nav atbilstošas normatīvajos aktos iekļautajām prasībām.² Taču no otras puses šāda statistika apstiprina trūkumus konstitucionālās sūdzības satura noteikumu

1 Satversmes tiesas sagatavotā statistika līdz 2006. gada 3. augustam. Nepublicēta, pieejama Satversmes tiesas kancelejā.

2 La représentation comparative du mouvement des affaires U-I et Up de 1995 à 2003. Nepublicēts, pieejams Slovēnijas Konstitucionālā tiesā

izpratnē, uzsverot un apliecinot konstitucionālās sūdzības satura pētniecības aktualitāti un nepieciešamību.

Interesanti, ka tomēr ar katru gadu izpratne par konstitucionālo sūdzību Latvijas sabiedrībā arvien pieaug. To apliecina tas, ka procentuāli palielinās ierosināto lietu skaits salīdzinājumā ar iesniegto pieteikumu skaitu. Tā 2003. gadā Satversmes tiesas kolēģijas ierosināja lietas pēc 3,1 % Satversmes tiesā iesniegtajām konstitucionālajām sūdzībām, 2004. gadā – pēc 2,9 %, bet 2005. gadā jau 7,2 % un 2006. gadā (līdz 3. augustam) – 6,5 % iesniegtās konstitucionālās sūdzības bija atbilstošas Satversmes tiesas likuma prasībām.³

Minētie statistikas dati nekādā ziņā nemazina konstitucionālās sūdzības pētniecības aktualitāti, jo tās pamatā nav vienīgi praktiski apsvērumi. Vienlīdz svarīga autores skatījumā ir konstitucionālās sūdzības teorijas attīstīšana un pētniecība. Teorijas zināšanas un pareiza tās izpratne ir pamatā konstitucionālās sūdzības mērķu sasniegšanai. Var teikt, ka pareizas konstitucionālās sūdzības realizēšanas pamatā ir pareiza tās teorijas izpratne.

Latvijas konstitucionālās sūdzības teorijas un prakses pētniecībai autores vērtējumā līdz šim nav pievērsta nepieciešamā uzmanība. Taču tās pētniecība aktuāla ir tieši tagad – sākotnējā konstitucionālās sūdzības iedzīvināšanas posmā. Nenoliedzami, ka konstitucionālā sūdzība nemitīgi atrodas dinamiskā kustībā un attīstībā. Tās pētniecība ir nebeidzams process. Taču pieci gadi konstitucionālās sūdzības pastāvēšanā un realizēšanā ir pietiekams laika posms, kas ir iezīmējis un noteicis konstitucionālās sūdzības saturu, tās izpratni. Tādēļ tieši tagad ir nepieciešams ne tikai konstatēt, bet arī vērtēt Satversmes tiesas jurisprudenci, tās atbilstību likumdevēja mērķim, konstitucionālās kontroles un konstitucionālās sūdzības teorijas pamatnostādņēm. Šāda analīze var būt pamatā konstitucionālās sūdzības efektivitātes palielināšanai un tās mērķu sasniegšanai kopumā. Turklāt konstitucionālās sūdzības pētniecība ir nozīmīga, un tā var ietekmēt ļoti plašu personu loku, proti, ikvienu cilvēka pamattiesību subjektu Latvijā.

2. Pētījuma mērķi un uzdevumi

Šī darba mērķis ir pētīt un analizēt konstitucionālās sūdzības teoriju un praksi Latvijā.

Vadoties no izvirzītā mērķa, darbu veido divi pētniecības virzieni. Pirmais ir konstitucionālās sūdzības teorijas analīze, tai skaitā tās veidošana, bet otrs – tiesu prakses

³ Satversmes tiesas sagatavotā statistika no 1997. gada līdz 2006. gada 3. augustam. Npublicēta, pieejama Satversmes tiesas kancelejā.

analīze. Mijiedarbojoties abiem pētniecības virzieniem – teorētiskajam un praktiskajam, tiek izteikti secinājumi, vērtējumi un priekšlikumi.

Noteiktā mērķa realizēšanai autore ir izvirzījusi vairākus uzdevumus.

Pirmkārt, lai pilnīgi izprastu konstitucionālo sūdzību, sākotnēji ir nepieciešams atklāt tās teorētiskos pamatus. Autore, izanalizējot plašu materiālu klāstu, ir pētījusi konstitucionālās sūdzības vēsturi, ieviešanas priekšnoteikumus, tās jēdziena „kodola” vai būtības sastāvdaļas. Teorijas ietvaros tiek noskaidrota konstitucionālās sūdzības vieta konstitucionālās kontroles formu izpratnē.

Konstitucionālās sūdzības teorijas pētniecībā iegūtie secinājumi ir pamatā konstitucionālās sūdzības saturu veidojošo noteikumu analīzei. Tas nozīmē, ka veiksmīga tālākā pētniecība ir atkarīga no teorētisko secinājumu kvalitātes.

Otrkārt, darba uzdevums ir pēc iespējas plašāk atklāt konstitucionālās sūdzības saturu veidojošos noteikumus. Šie noteikumi ir visas konstitucionālās sūdzības pamatā un veido to. Balstoties uz konstitucionālās kontroles un konstitucionālās sūdzības teoriju, tiesu praksi, darbā tiek analizēts konstitucionālās sūdzības subjekta saturs, objekta izpratne, kā arī skaidrota pamattiesību aizskāruma teorija. Vienlīdz darbā tiek analizēts konstitucionālās sūdzības subsidiaritātes princips, termiņš tās iesniegšanai Satversmes tiesā, kā arī vienīgi uz konstitucionālajām sūdzībām attiecināmais noteikums, kas dod tiesības atteikties ierosināt lietu Satversmes tiesas kolēģijai tad, ja prasījuma juridiskais pamatojums ir acīmredzami nepietiekams prasījuma apmierināšanai.

Analizējot konstitucionālās sūdzības satura noteikumus, tiek risināti arī atsevišķi Satversmes tiesas procesa jautājumi, kas attiecas un ir saistīti ar konstitucionālo sūdzību. Piemēram, pētot ar konstitucionālo sūdzību apstrīdamo tiesību aktu loku, tiek runāts par tiesvedības izbeigšanas tiesiskajiem aspektiem.

Darbā tiek analizēti arī konstitucionālās kontroles teorijā īpaši nozīmīgi jautājumi kā, piemēram, antikonstitucionālu konstitūcijas grozījumu doktrīna, *a priori* konstitucionālā kontrole.

Treškārt, darba pamatā ir Satversmes tiesas jurisprudences analīze. Ar tās palīdzību tiek formulēta un veidota konstitucionālās sūdzības teorija, kā arī konstitucionālās sūdzības noteikumu saturs. Satversmes tiesas nolēmumi ne tikai liecina par šodienas konstitucionālās sūdzības izpratni, bet iezīmē konstitucionālās sūdzības attīstības tendences, kuras zināt ir būtiski ikvienam konstitucionālās sūdzības potenciālajam iesniedzējam. Ir jāuzsver, ka šī

pētniecības aspekta mērķis nav Satversmes tiesas jurisprudences kritizēšana, bet argumentēta analīze, kuras rezultātā autore ir izteikusi arī savu jurisprudences vērtējumu.

Īpaša nozīme darbā tiek piešķirta Satversmes tiesas kolēģiju lēmumu analīzei. Tas tādēļ, ka šajos procesuālajos tiesību aktos, ar kuriem tiek pieņemts vai nu lēmums ierosināt lietu, vai arī atteikums ierosināt lietu, ir meklējama konstitucionālās sūdzības saturu veidojošo noteikumu izpratne. Tie ir konstitucionālās sūdzības izpratnes sākotnējais pamats. Turklāt šie kolēģijas lēmumi netiek publicēti, kas pastiprina to pētniecības un publicitātes nepieciešamību. Tie nav plaši skaidroti un analizēti konstitucionālo tiesību doktrīnā.

Ceturtkārt, konstitucionālās sūdzības teorijas un prakses analīzes uzdevums ir ne tikai atklāt pēc iespējas plašāk konstitucionālās sūdzības saturu, bet arī konstatēt nepilnības – gan tās, kas izveidojušās praksē, gan arī tās, kuras ir radījis likumdevējs.

Tā kā konstitucionālās sūdzības normatīvais pamats ir abstraktas tiesību normas (pamatā Satversmes tiesas likuma 19.² pants), tad autores secinātais par likumdevēja pieļautajām nekonsekvencēm attiecas vairāk uz Satversmes tiesas procesu un ar konstitucionālo sūdzību saistītu jautājumu risināšanu, piemēram, jaunatklātu apstākļu definējumu citos procesuālajos normatīvajos aktos. Katrā ziņā konstitucionālās sūdzības pētniecība ir ļāvusi autorei atklāt dažādas nepilnības normatīvajos aktos, ko pamattiesību aizsardzības, kā arī Satversmes tiesas procesa efektivitātes nodrošināšanai būtu nepieciešams novērst.

Ņemot vērā to, ka vairāki jautājumi, kas tiek analizēti, Satversmes tiesas praksē nav vēl risināti, autores veiktais pētnieciskais darbs var būt pamatā iespējamām konstitucionālās sūdzības nākotnes attīstības versijām. Piemēram, kā rīkoties, ja konstitucionālo sūdzību iesniedz nepilngadīga persona, ierosināt lietu vai tomēr atteikt ierosināt lietu, ja ar konstitucionālo sūdzību tiek apstrīdēta vairāk spēkā neesoša tiesību norma (akts).

Lai arī darba mērķis ir analizēt konstitucionālās sūdzības saturu Latvijā, konstitucionālā sūdzība mūsu valstī tika veidota, smeloties iedvesmu un idejas citu valstu pieredzē. Tipizējot un iedalot konstitucionālās kontroles attīstību, Latvijas konstitucionālās sūdzības izveidošana sakrīt ar tās rašanos arī citās Austrumeiropas jeb „jaunās demokrātijas” valstīs. Autoresprāt, Latvijas konstitucionālās kontroles institūts un arī konstitucionālā sūdzība nav veidota, pamatojoties vienīgi uz Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas, bet arī uz citu līdzīgu valstu, piemēram, Polijas, Slovēnijas, Lietuvas un citu jaunās demokrātijas valstu pieredzi. To apliecina Satversmes tiesas spriedumos iekļautās atsauces uz Lietuvas

Konstitucionālās tiesas,⁴ Polijas Konstitucionālā Tribunāla,⁵ Slovēnijas Konstitucionālās tiesas jurisprudenci.⁶ Latvijas pieredzes salīdzinājums ar citu jauno demokrātisko valstu pieredzi dod iespēju salīdzināt līdzīgu ar līdzīgu. Tādēļ šajā darbā salīdzinošās metodes ietvaros ir izmantota citu Austrumeiropas valstu pieredze, iezīmējot gan kopējo, gan arī atšķirīgo dažādu konstitucionālās kontroles jautājumu risināšanā.

Tai skaitā darbā tiek izmantota citu valstu pieredze, ja tā īpaši atklāj kādu konstitucionālās sūdzības satura aspektu. Piemēram, lai uzskatāmi demonstrētu autores skatījumā personas iniciatīvas principa pārkāpumu, bet izceltu Latvijas Valsts cilvēktiesību biroja iniciatīvas tiesības, kā piemērs tiek izmantota Spānijas pieredze. Citu valstu pieredzes izmantošana salīdzinošās metodes ietvaros var nedot cerēto rezultātu, jo Spānijas pieredze šajā ziņā ir īpaša un kardināli pretēja Latvijas pieredzei.

3. Pētījuma novitātes teorētiskajā un praktiskajā aspektā

Darba teorētiskā vērtība un novitāte izpaužas konstitucionālās sūdzības teorijas veidošanā, kā arī konstitucionālās sūdzības saturu veidojošo noteikumu pētniecībā. Novitāte teorētiskajā aspektā izpaužas autores izdarītajos secinājumos un priekšlikumos, kas izteikti darba analīzē.

Praktiskajā aspektā darba novitāte izpaužas ievērojama apjoma konstitucionālās jurisprudences izvērtēšanā un secinājumu izdarīšanā, kas var būt pamatā kvalitatīvākas konstitucionālās jurisprudences attīstīšanā un veidošanā nākotnē. Tā kā konstitucionālās sūdzības iespējamais vai potenciālais subjektu loks ir ļoti plašs, tad konstitucionālās sūdzības satura noteikumu, atsevišķu Satversmes tiesas procesa elementu analīze var praktiski palīdzēt personai izprast konstitucionālo sūdzību, sagatavoties tās iesniegšanai Satversmes tiesā.

4 Par likuma "Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsētās" 12. panta pirmās daļas 3. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2002-12-01. Latvijas Vēstnesis, 2003. 26. marts, Nr. 47 (2812), secinājumu daļas 1. punkts; Par likuma "Par valsts pensijām" 30. panta piektās un sestās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 91. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2004-03-01. Latvijas Vēstnesis, 2004. 26. oktobris, nr. 169 (3117), secinājumu daļas 9.2 punkts.

5 Par 2004. gada 20. decembra likuma "Grozījumi likumā "Par dzīvojamo telpu īri"" 13. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 105. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2005-16-01. Latvijas Vēstnesis, 2006. 9. marts, nr. 40 (3408), secinājumu daļas 15.8. punkts.

6 Par Ministru kabineta 2005. gada 11. janvāra noteikumu Nr. 17 "Grozījumi likumā "Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām"" un 2005. gada 9. jūnija likuma "Grozījumi likumā "Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām"" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2005-12-0103. Latvijas Vēstnesis, 2005. 20. decembris, nr. 203 (3361), secinājumu daļas 25. punkts.

Darbā tiek izteikti priekšlikumi nepieciešamajiem normatīvo aktu grozījumiem, neformulējot tos konkrētu priekšlikumu veidā, bet gan dodot sākotnējās idejas, kas būtu tālāk vērtējamas un diskutējamas.

Galvenie secinājumi, kas izdarīti pētījuma rezultātā, ir šādi. 1) Konstitucionālās sūdzības kā personas pieteikuma, kas tiek iesniegts Satversmes tiesā, būtību nosaka nevis ar to apstrīdamo tiesību aktu loks, bet, pirmkārt, konstitucionālās sūdzības mērķis - aizsargāt konstitūcijā nostiprinātās pamattiesības; otrkārt, subjektīvo pamattiesību izpratne, kas pieļauj konstitucionālo sūdzību izmantot vienīgi savu aizskarto pamattiesību aizsardzībai; treškārt, konstitucionālās sūdzības pamatā ir subsidiaritātes princips. 2) Konstitucionālajai sūdzībai arī Latvijā ir raksturīgi divi mērķi – gan konkrētas personas subjektīvo pamattiesību aizsardzība (subjektīvais mērķis), gan konstitūcijas aizsardzība kopumā (objektīvais mērķis). 3) Konstitucionālā sūdzība ir atsevišķa konstitucionālās kontroles forma Latvijā. 4) Rīcībspējas neesamība vai zudums automātiski nevar liegt fiziskajai personai tiesības iesniegt konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesā. 5) Satversmes tiesas likumā ir nepieciešams reglamentēt kārtību, kādā procesuālās darbības realizē kolektīvo konstitucionālo sūdzību subjekti. 6) Konstitucionālās sūdzības subjektiem ir jārada iespēja saņemt valsts nodrošināto juridisko palīdzību, iekļaujoties jau esošajā valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības mehānismā. 7) Kamēr vien Latvijā pastāv iekšējie normatīvie akti, kas neatbilst šāda tiesību akta definīcijai, personai ir jābūt iespējai ar konstitucionālo sūdzību apstrīdēt arī iekšējos normatīvos aktus un to normas. 8) Noteicošais tiesvedības turpināšanai un lietas ierosināšanai, ja apstrīdētā tiesību norma (akts) ir zaudējusi savu juridisko spēku, ir strīda starp personu un valsti noregulējuma nepieciešamība. Personai Satversmes tiesā teorētiski ir iespējams apstrīdēt publicētus, proti, izsludinātus normatīvos aktus un to normas, neraugoties, ka tās vēl nav stājušās spēkā. 9) Satversmes tiesai ir nepieciešams personas izslēgt no teorētiski iespējamās *a priori* konstitucionālās kontroles. 10) Netieša individuālo tiesību aktu kontrole tiek nodrošināta, Satversmes tiesas spriedumu atzīstot par jaunatklātu apstākli vispārējās kompetences tiesas procesā. Turklāt jaunatklāti apstākļi ir jāsaprot ne tikai kā tiesību normas, bet arī tās interpretācijas neatbilstība Satversmei, uz kuras pamata spēkā stāties tiesas nolēmums. 11) Satversmes tiesas kompetencē var būt arī likuma, ar kuru tiek grozīta Satversme, procesuālā un materiālā konstitucionālā kontrole. 12) Konstitucionālo sūdzību no *actio popularis* norobežot iespējams, izmantojot mērķu un interešu teoriju. 13) Tiesību normas piemērošana nav obligāts priekšnoteikums aizskārums rašanās visos

gadījumos, tādēļ ka pamattiesību aizskārumu var radīt tiesību norma (akts) pati par sevi. 14) Pamattiesību aizskāruma saturu veido konkrēts, tiešs un tagadējs (esošs), bet īpašos izņēmuma gadījumos nākotnē gaidāms vai potenciāls aizskārumš. 15) Potenciāls aizskārumš nozīmē, ka nav iespējams gūt pilnīgu pārliecību par to, ka apstrīdētā tiesību norma (akts) patiesi aizskars personas pamattiesības, bet nākotnē gaidāms aizskārumš - ka aizskārumš personai nākotnē tiks radīts noteikti. 16) Konstitucionālās sūdzības, kurās aizskārumš ir potenciāls, ir pieļaujamas tikai tad, ja pastāv ticama vai pamatota iespējamība (risks), ka apstrīdētā tiesību norma (akts) radīs aizskārumu, kura izpausme ir īpaši nelabvēlīgu seku iestāšanās. 17) Subsidiaritātes princips raksturo galvenokārt Satversmes tiesas un vispārējās kompetences tiesas attiecības, kuru pamatā ir tiesību aizsardzības līdzekļu, konstitucionālās sūdzības un konkrētās kontroles (tiesu pieteikumu) mijiedarbības princips, kā arī tiesu institūciju konkurence. 18) Vispārsvārgas konstitucionālās sūdzības izpratnes pamatā ir plašāks konstitucionālās sūdzības tvēriens, kas iezīmē arī konstitucionālās sūdzības objektīvā mērķa sasniegšanu. Turpretim tad, kad tiesību aizsardzība ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem nevar novērst būtisku kaitējumu sūdzības iesniedzējam, tiek īpaši izcelta konstitucionālās sūdzības primārā mērķa – konkrētas personas pamattiesību aizsardzība - sasniegšana. 19) Termiņu konstitucionālās sūdzības iesniegšanai Satversmes tiesā tad, ja citu vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu nepastāv, nevar skaitīt ne no apstrīdētās tiesību normas (akta) spēkā stāšanās brīža, ne arī no aizskāruma konstatēšanas brīža. 20) Īpaši attaisnojamos gadījumos Satversmes tiesas kolēģijai ir tiesības lemt par lietas ierosināšanu arī tad, ja nokavēts konstitucionālās sūdzības iesniegšanas termiņš.

4. Izpētes metodes

Zinātniskās pētniecības metodes darbā tiek izmantotas, lai sasniegtu izvirzītos mērķus un uzdevumus. Darbā pamatā tiek pielietotas šādas zinātniskās pētniecības metodes: 1) analītiskā metode; 2) salīdzinošā metode; 3) deduktīvā metode; 4) induktīvā metode; 5) vēsturiskā metode.

Viena no galvenajām šī darba pētniecības metodēm ir analītiskā metode. Tā tiek izmantota gan pētot konstitucionālo tiesu jurisprudenci - nolēmumus, normatīvos aktus, gan arī citus tiesību avotus. Analīze ir veikta secinājumu, vērtējumu un priekšlikumu pamatā.

Salīdzinošā metode darbā tiek izmantota tādēļ, ka, mācoties no citu valstu pieredzes, iespējams gūt kompetences, kas var palīdzēt uzlabot esošo tiesību institūtu efektivitāti.⁷ Šeit izpaužas salīdzinošās metodes izmantošana praktiskajā sfērā. Vienlīdz salīdzinošā metode ir instruments, ar kuru iespējams apmierināt akadēmiskās intereses. Ar tās palīdzību iespējams rast atbildes uz viena institūta dažādām izpausmēm, izpratni, kur pētnieku, tai skaitā arī autores, pienākums ir izskaidrot šādas atšķirības, arī līdzības, to iemeslus, nepieciešamību.

Tā kā darba mērķis nav analizēt dažādu valstu tiesību sistēmu garu, metodes, procedūras vispārīgi, tad var teikt, ka darbā tiek izmantota nevis „makro salīdzinošā” metode (*macrocomparison*), bet gan „mikro salīdzinošā” metode (*microcomparison*).⁸ Tas nozīmē, ka tā ir pamatā tiesību institūtu salīdzināšanai, izvirzīto jautājumu risināšanai. Salīdzinošā metode tiek izmantota, pieturoties pie E. Rabela (*Rabel E.*), norādēm par nepieciešamību analizēt pētāmā priekšmeta funkcionālos un satura aspektus.⁹

Lai arī publisko tiesību jomā salīdzinošās metodes izmantošana ir visai problemātiska, jo publiskajās tiesībās, salīdzinot ar privātajām, grūtāk ir atrast kopīgus pētāmā institūta vienojošos elementus, konstitucionālās sūdzības pētniecība liecina, ka tās satura noteikumi ir ļoti līdzīgi dažādās valstīs.

Salīdzinošā metode darbā ir izmatota vairākos aspektos.

Pirmkārt, konstitucionālā sūdzība ir salīdzināta plašākā nozīmē, veicot konstitucionālās sūdzības salīdzināšanu dažādu valstu (piemēram, Latvija – Slovēnija) un valstu grupu ietvaros (Austrumeiropas – Rietumeiropas (Latvija – Vācija)). Tāpat ar salīdzinošās metodes palīdzību darbā tiek atklātas galvenās konstitucionālās kontroles pamatmodeļu - amerikāņu un Eiropas – pazīmes, vērtēta konstitucionālās sūdzības nostiprināšanās Austrumeiropas valstīs, arī Latvijā.

Otrkārt, salīdzinošā metode ir izmantota, veicot konstitucionālās sūdzības saturu veidojošo noteikumu analīzi Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa ietvaros.

Treškārt, salīdzinošā metode ir izmantota vērtējot arī dažādu autoru viedokļus, kas izteikti par konstitucionālo sūdzību.

Izpētot gan konstitucionālās sūdzības saturu veidojošos noteikumus, gan tiesu praksi, iespējams secināt, akcentējot gan kopīgo, gan arī atšķirīgo konstitucionālās sūdzības institūtā,

7 De Cruz P. *Comparative Law in a Changing World*. London, Sydney: Cavendish Publishing Limited, 1999, p.15-16.

8 Zweigert K., Kötz H. *Introduction to Comparative Law*. Oxford: Clarendon Press, 1998, p. 4-5.

9 Glendon M.A., Gordon M.W., Carozza P.G. *Comparative Legal Traditions in a Nutshell*. St.Paul: West Group, 1999, p.9.

tās teorijas realizēšanā. Šo secinājumu pamatā ir induktīvā pētnieciskā metode.¹⁰ Tā tiek izmantota, taisot slēdzienus un veidojot konstitucionālās sūdzības teoriju, piemēram, noskaidrojot konstitucionālās sūdzības vietu konstitucionālās kontroles formu vidū, attīstot aizskāruma teoriju.

Konstitucionālās sūdzības saturu veidojošo noteikumu analīzei ir jābūt atbilstošai konstitucionālās kontroles teorijas noteikumiem, arī konstitucionālās sūdzības teorijas pamata nostādņēm. Teorija ir pareizu konstitucionālās sūdzības saturu veidojošo noteikumu analīzes izejas punkts. Šāds uzstādījums nozīmē deduktīvās pētniecības metodes izmantošanas nepieciešamību.¹¹

Arī vēsturiskajai pētniecības metodei ir sava nozīme šī darba tapšanā. Lai saprastu konstitucionālās sūdzības veidošanās un attīstības aspektus, nepieciešams zināt un saprast tos vēsturiskos, politiskos apstākļus un tiesību izpratnes tendences, kas pastāvējušas konstitucionālās sūdzības tapšanas laikā. Vēsturiskā metode ir arī pamatā likumdevēja *ratio legis* atklāšanai.

5. Literatūras un tiesību avotu apskats

Šī darba tapšanā ir izmantots plašs juridiskās literatūras klāsts - gan Latvijā, gan ārvalstīs tapušie darbi.

Kopā ir izmantoti 627 avoti, no tiem 323 ir literatūras avoti, 70 - tiesību akti, un 228 - tiesu prakses materiāli.

Tā kā konstitucionālās sūdzības teorija un tās satura noteikumi Latvijā nav analizēti plašos pētnieciskos rakstos, autorei visai ierobežotā apjomā ir iespējams polemizēt ar citiem autoriem par Latvijas konstitucionālās sūdzības teorētiskajiem un praktiskajiem aspektiem. Darbā ir izmantoti Satversmes tiesas tiesnešu – profesora A.Endziņa, profesora R.Apsīša, profesores A.Ušackas raksti un pētījumi, kuros aplūkots konstitucionālās sūdzības institūts, risināti konstitucionālās kontroles, tiesību normu interpretācijas jautājumi un vērtēta Satversmes tiesas jurisprudence. Tai skaitā autore ir izmantojusi pašas publicētos darbus saistībā ar pētniecības priekšmetu.

¹⁰ Мангейм Д. Б., Рич Р. К. Политология. Методы исследования. Москва: Весь мир, 1997, с. 528.

¹¹ Ibid., с. 527.

Konstitucionālās sūdzības un ar to saistīto teorētisko jautājumu atklāšanai un definēšanai darbā ir izmantoti literatūras avoti jau no XX gadsimta sākumposma. Atsevišķi raksti datējami pat ar XIX gadsimta beigu posmu.

Darbā izmantoti Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa teorētiķa H.Kelzena darbi, kā arī traktāti par viņa pētījumiem, kas ir bijuši pamatā šī modeļa teorijai.

Darbā analizētas pasaulē atzītu konstitucionālās kontroles pētnieku, piemēram, E. Makvinnija (*McWhinney E.*), M.Kapelleti (*Cappelletti M.*), A.Mavčiča (*Mavčič A.*), R.Ludvikovska (*Ludwikowski R.R.*), E.Korvina (*Corwin E.*), G. Dīzes (*Dietze G.*), L.Garlicka (*Garlicki L.*), H.Šteinbergera (*Steinberger H.*), A. Stona (*Stone A.*), H. Švarca (*Schwarz H.*), M.Hartviga (*Hartwig M.*) monogrāfijas un raksti.

Lai sasniegtu izvirzīto mērķi un uzdevumus, darbā analizēts un pētīts plašs klāsts normatīvo aktu, galvenokārt, bet ne tikai, konstitucionālo kontroli realizējošās institūcijas (konstitucionālās tiesas) reglamentējoši normatīvie akti, kā arī citi, kas īpaši nepieciešami konkrētu jautājumu atklāšanai.

Vislielākais uzsvars darbā tiek likts uz Satversmes tiesas jurisprudences analīzi. Tā kā Satversmes tiesas kolēģiju nolēmumi slēpj sevī ievērojamu nozīmi konstitucionālās sūdzības institūta pētniecībā, tad darbā ir izmantots ievērojams klāsts – kopā 48 - šo procesuālo tiesību aktu, kuru saturiskā vērtība autores skatījumā vēl joprojām nav novērtēta. Tai skaitā darbā tiek analizēti sākotnējie konstitucionālās sūdzības pētniecības materiāli - personu iesniegtās konstitucionālās sūdzības – kopumā 40. Ir jāpiebilst, ka sākotnējos Satversmes tiesas spriedumos secinājumu daļa netiek dalīta punktos. Tādēļ ne vienmēr iespējams veidot precīzas atsauces uz Satversmes tiesas spriedumu punktiem.

Atsevišķu jautājumu attīstīšanai teorētiskā nozīmē izmantoti Eiropas Cilvēktiesību tiesas, arī Eiropas Kopienu tiesas prakses materiāli.

Liela nozīme pētāmā priekšmeta izpratnē ir citu valstu konstitucionālo tiesu jurisprudencei, tai skaitā dažādiem procesuāliem nolēmumiem. Darbā ir izmantota Austrijas Konstitucionālās tiesas, Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas, Horvātijas Konstitucionālās tiesas, Čehijas Konstitucionālās tiesas, Ungārijas Konstitucionālās tiesas, Lietuvas Konstitucionālās tiesas, Igaunijas Augstākās tiesas Konstitucionālās kontroles departamenta, Polijas Konstitucionālā Tribunāla, Slovēnijas Konstitucionālās tiesas, Slovākijas Konstitucionālās tiesas un Krievijas Federālās Konstitucionālās tiesas jurisprudences.

Arī Eiropas Padomes Komisijas „Demokrātija caur tiesībām” (*Democracy Through Law*) pētījumi un komentāri ir pamatā veiktajai analīzei.

Lai atklātu tiesību normu *ratio legis* darbā izmantoti likumdevēja - Saeimas – darba materiāli – stenogrammas jeb *travaux préparatoires*.

6. Terminoloģija

Kā rāda dažādu literatūras avotu analīze, runājot par konstitūcijas aizsardzības funkcijas īstenošanu jeb institūtu, kas dod tiesības tiesu institūcijām lemt par normatīvo aktu (normu) atbilstību konstitūcijai,¹² Latvijā tiek lietoti galvenokārt divi termini – „konstitucionālā kontrole” un „konstitucionālā uzraudzība”.¹³ Retāk ir sastopams termins – „konstitucionālā jurisdikcija”. Angļu valodā Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa valstīs tiek lietots jēdziens „*constitutional review*” vai „*constitutional control*”¹⁴, bet anglosakšu tiesību saimes valstīm tuvāks ir termins „*judicial review*.”

Atzītu zinātnieku un arī autores vērtējumā angļu valodā lietotajiem terminiem nav vienāds saturs.¹⁵ Parasti gan visi šie jēdzieni tiek uzlūkoti kā sinonīmi. Taču būtiskākais šī darba ietvaros ir atrast latviešu valodā lietojamo terminu nozīmi, izvēloties atbilstošāko no tiem un lietojot arī turpmāk darbā kopumā.

Latviešu valodas vārdnīcā jēdziens „uzraudzīt” tiek skaidrots kā pieskatīt, uzmanīt, sekot (kā) rīcībai, novērot, bet jēdziens „kontrolēt” - kā uzraudzīt, novērot (ko), lai sekotu (kā) norisei, darbībai, pārliecinātos par (kā) pareizību.¹⁶

12 Vanberg G. *The Politics of Constitutional Review in Germany*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p. 1.; *Constitutional Review in the Global Context*. New York University of Legislation and Public Policy, 2002-2003, Vol. 6, p. 49.; Finck D.E. *Judicial review: The United States Supreme Court Versus German Constitutional Court*. Boston College International and Comparative Law Review, 1997, Vol. 20, p. 124.

13 Ušacka A. Satversmes 8. nodaļas „Cilvēka pamattiesības” interpretācija Satversmes tiesas spriedumos. *Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds*, 2001. 27. novembris, nr. 37 (230); Kalniņš E. Tiesību normas spēkā esamība un intertemporālā piemērojamība. *Likums un Tiesības*, 2000, 2. sēj., Nr. 7 (11), 217.lpp.

14 Šāds jēdziens tiek lietots arī Satversmes tiesas spriedumos angļu valodā. Skatīt *On Conformity of the State Stock Company - the Real Estate Agency Regulations "On the Procedure by which Free Apartments in Dwelling Houses under the Management of the Real Estate Agency shall Be Rented" with Articles 2, 10 and 11 of the Law "On Housing Support Granted by the State and Local Governments", Article 40 of the Law "On the Rent of Dwelling Space" and Item 4 of the Transitional Provisions of the Law "On the Privatisation of State and Local Governments Apartment Houses": Decision of the Constitutional Court of the Republic of Latvia in case No. 04-03(99), para 2.* [http://www.satv.tiesa.gov.lv/Eng/Spriedumi/04-03\(99\).htm](http://www.satv.tiesa.gov.lv/Eng/Spriedumi/04-03(99).htm) (aplūkots 2006-07-31).

15 Kommers D.P. *The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany*. Durham and London: Duke University Press, 1997, p. 4.

16 Latviešu valodas vārdnīca. Rīga: Avots, 1987, 396., 830.lpp.

Minēto jēdzienu atšķirības labāk iespējams saskatīt, analizējot Polijas pieredzi. Polijā pirmo reizi tās vēsturē Konstitucionālais Tribunāls institucionāli tika izveidots, stājoties spēkā 1982. gada 26. marta grozījumiem 1952. gada Konstitūcijā.¹⁷ Taču šajā laikā konstitucionālā kontrole Polijā nepastāvēja tādēļ, ka likumdevējam bija tiesības ar 2/3 balsu vairākumu atcelt Konstitucionālā Tribunāla pieņemtos nolēmumus, ja tie attiecās uz paša likumdevēja pieņemtajiem likumiem.¹⁸ Nereti tā laika literatūras avotos tika skaidrots, ka Polijā nebūt nepastāv konstitucionālā kontrole, bet gan konstitucionālā uzraudzība, jo pēc būtības “galavārds” par likuma spēkā esamību nepiederēja Konstitucionālajam Tribunālam.¹⁹ Arī PSRS izveidotā Konstitucionālās uzraudzības komiteja bija tiesīga (ar dažiem izņēmumiem) apturēt konstitūcijai neatbilstoša tiesību akta darbību, norādot uz konstitucionālās uzraudzības institūta pastāvēšanu.²⁰

Līdzīgi atšķirības starp jēdzieniem „kontrolēt” un „uzraudzīt” konstitucionālās kontroles teorijā skaidrotas citā avotā, norādot, ka kontroli realizējošam subjektam ir tiesības atzīt apstrīdēto tiesību normu vai aktu par spēkā neesošu.²¹ Pretēji šādas tiesības nav institūcijai, kas īsteno uzraudzības funkcijas. Tiesību normu (aktu) izslēgšana no tiesību sistēmas konstitucionālās uzraudzības sistēmās ir citu institūciju ziņā - parasti tās, kas tiesību normu (aktu) ir pieņēmusi.

Precizitātes labad ir jānorāda, ka Satversmes tiesas likuma pieņemšanas gaitā Saeimā tika izteikti priekšlikumi par konstitucionālās uzraudzības nepieciešamību Latvijā.²² Taču galu galā Satversmes tiesa, tāpat kā vairums Eiropas valstu konstitucionālās tiesas, ir apveltīta ar tiesībām atzīt par spēkā neesošus tiesību aktus un to normas, kas liecina, ka Latvijā tomēr pastāv konstitucionālā kontrole.

Jēdzienu „konstitucionālā kontrole” ir lietojusi Satversmes tiesa spriedumā lietā Nr. 04-03(99), nosakot, ka „[...] likumdevēja griba, izveidojot Latvijas Republikā konstitucionālo tiesu un paredzot tās kompetenci normatīvo aktu likumības un atbilstības noteikšanā, nav bijusi **konstitucionālo kontroli** [*autores izcēlums*] noteikt tikai pār Ministru kabineta

17 The history of Polish Constitutional Tribunal. <http://www.trybunal.gov.pl/eng>; Brzezinski M. The struggle for Constitutionalism in Poland. New York: [b.i.], 1998, p. 130-135.

18 Закон о Конституционном Трибунале. Статья 7. Конституционное право Республики Польша. Варшава: [b.i.], 1996, с. 268.

19 Златопольский Д.Л. Государственное право зарубежных стран. Москва: ЗЕРЦАЛО, 1999, с. 41.

20 Чиркин В.Е. Конституционное право России и в зарубежный опыт. Москва: ЗЕРЦАЛО, 1998, с. 58.

21 Narutyunyan G., Mavčič A. Constitutional Review and Its Development in the Modern World (a Comparative Constitutional Analysis). Yerevan-Ljubljana: [b.i.], 1999, p. 283.

22 LR 6. Saeimas ārkārtas sesijas sēde 1996.gada 11.aprīlī. <http://www.saeima.lanet.lv/lapsas/7saeimaTXTvisaLat.htm> (aplūkots 2006-09-07).

pakļautībā vai pārraudzībā esošo institūciju izdotajiem aktiem, pārziņā esošo institūciju izdotos normatīvos aktus atstājot bez jebkādas tiesu kontroles”.²³ Tādejādi, runājot par institūtu, kura realizēšanai tika veidota Satversmes tiesa, Latvijā būtu jālieto jēdziens „konstitucionālā kontrole.”

Līdzās šim jēdzienam var lietot arī citu jēdzienu – „konstitucionālā jurisdikcija”. Vārds jurisdikcija ir cēlies no latīņu valodas vārda – *iurisdictio*, kas nozīmē tiesas spriešana.²⁴ Ņemot vērā Satversmes tiesas vietu varas dalīšanas teorijas īstenošanā un tās tiesisko statusu kopumā, arī jēdziena „konstitucionālā jurisdikcija” lietošana ir atbilstoša.

Vienlīdz jāprecizē, ka jēdziens „konstitucionālā kontrole” ir ar ļoti plašu saturu. Konstitūcijas ievērošana un līdz ar to aizsargāšana ir visu personu pienākums, bet it īpaši publisko tiesību subjektu pienākums. Konstitūcijas aizsargāšanas funkcija kopumā tiek īstenota, neveidojot pat īpašu tiesu institūciju un īpaši neizceļot šo funkciju. Tādēļ jāsecina, ka šī darba ietvaros tiek runāts par konstitucionālās kontroles izpratni tās šaurākajā nozīmē, analizējot speciālas tiesas (vai citas institūcijas) tiesības un kompetences lemt par tiesību normu (aktu) atbilstību konstitūcijai.

Jāpaskaidro, ka darbā, runājot par cilvēka tiesībām un brīvībām, kas nostiprinātas valsts konstitūcijā, tiek lietots termins „pamattiesības”. Ja nav īpaši atrunāts citādi, runājot par cilvēktiesībām, kas aptver un izriet no pasaules un reģionālām cilvēktiesību aizsardzības sistēmām, tiek lietots jēdziens „cilvēktiesības”.²⁵

Savukārt jēdziens „persona”, kas tiek lietots, runājot par konstitucionālās sūdzības subjektu, aptver visus cilvēka pamattiesību subjektus – fiziskās un privāto tiesību juridiskās personas.

„Tiesību institūta” jēdziens tiek lietots, lai apzīmētu radniecīgu, viendabīgu tiesību normu kopumu, kas regulē līdzīgas tiesiskās attiecības.²⁶ Tādēļ darbā atrodami jēdzieni „konstitucionālās kontroles institūts”, „konstitucionālās sūdzības institūts”, „pamattiesību institūts” un citi.

23 Par valsts akciju sabiedrības “Valsts nekustamā īpašuma aģentūra” “Nolikuma par kārtību, kādā izīrējami brīvie dzīvokļi Valsts nekustamā īpašuma aģentūras pārvaldīšanā esošajos namīpašumos” atbilstību likuma “Par valsts un pašvaldību palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā” 2., 10. un 11.pantam, likuma “Par dzīvojamo telpu īri” 40.pantam un likuma “Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju” pārejas noteikumu 4.punktam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 04 - 03(99). Latvijas Vēstnesis, 1999, 14. jūlijs, Nr. 229/230 (1689/1690), secinājumu daļas 2. punkts.

24 Svešvārdu vārdnīca. Rīga: Jumava, 1999, 326.lpp.

25 Salīdzināt Levits E. Cilvēktiesību normas un to juridiskais rangs Latvijas tiesību sistēmā. Juristu Žurnāls nr. 5/ Cilvēktiesību žurnāls nr. 6. Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 1997, 34.lpp.

26 Juridisko terminu vārdnīca. Rīga: Nordik, 1998, 87.lpp.

Tiesību normu realizēšana šī darba izpratnē, ja īpaši nav atrunāts savādāk, atver visas četras tiesību pielietošanas (realizēšanas) iespējas – piemērošanu, ievērošanu, izpildīšanu un izmantošanu.²⁷

Darbā par konstitucionālās kontroles procesu ir jāuzskata lietu izskatīšanas procesuālā kārtība konstitucionālajā tiesā, tai skaitā Satversmes tiesā. Runājot par konstitucionālās kontroles procesu Latvijā, var lietot arī jēdzienu „Satversmes tiesas process”.

Lai apzīmētu tās tiesiskas attiecības, kas iziet no noslēgtajiem Eiropas Kopienu dibināšanas līgumiem (Eiropas Ogļu un Tērauda Kopienu, Eiropas Atomenerģijas Kopienu un Eiropas Ekonomikas Kopienu dibināšanu²⁸) un Līguma par Eiropas Savienību, darbā tiek lietots jēdziens „Eiropas Savienība” un „Eiropas Savienības tiesības”.

27 Juridisko terminu vārdnīca. Rīga: Nordik, 1998, 224.lpp.; Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 21.lpp.; Марченко М. Н. Теория государства и права. Москва, ЗЕРЦАЛО-М, 2001, с. 512-519.

28 Gatawis S., Broks E., Bule Z. Eiropas tiesības. Rīga: Euro Faculty, 2002, 26-30.lpp.

II KONSTITUCIONĀLĀ SŪDZĪBA – EIROPAS KONSTITUCIONĀLĀS KONTROLES MODEĻA SASTĀVDAĻA

1. Konstitucionālās sūdzības jēdziens un izpratne

1) konstitucionālās sūdzības jēdziens

Juridiskajā literatūrā ir atrodami dažādi konstitucionālās sūdzības skaidrojumi.

Tā tiek definēta kā “īpašs mehānisms, kas paredz personām tiesības vērsties konstitucionālā tiesā, un kura vienīgais mērķis ir aizsargāt konstitūcijā garantētas tiesības.”²⁹ Vai arī - “nozīmīgs tiesisks līdzeklis personu tiesību aizsardzībai pret valsts patvaļu.”³⁰ Konstitucionālo sūdzību var definēt arī kā individuālu vai kolektīvu tiesību aizsardzības institūtu, ko konstitucionālajā tiesā var iesniegt persona, personu apvienības un citas likumā īpaši norādītas personas, ja tās tiesības vai brīvības aizskāris likums, kas piemērots vai piemērojams konkrētā lietā.³¹

Konstitucionālās sūdzības definīciju ir izstrādājis arī Dr. iur. A. Mavčičs (*Mavčič A.*), kurš īpaši pievērsies konstitucionālās sūdzības pētniecībai. Viņš saka, ka “[k]onstitucionālā sūdzība ir specifisks subsidiārs mehānisms, ar kura palīdzību persona var aizstāvēt savas konstitucionālās tiesības konstitucionālā tiesā (vai citā kompetentā konstitucionālās kontroles institūcijā), primāri vērsties pret valsts institūciju pieņemtajiem individuālajiem aktiem.”³²

A. Mavčiča piedāvātais konstitucionālās sūdzības skaidrojums iederas vairums valstīs, taču Latvijā šāda konstitucionālas sūdzības definīcija pilnībā neatbilst Satversmes tiesas likumā iekļautajam konstitucionālās sūdzības definējumam. Latvijā ar konstitucionālo sūdzību saprot tādu pieteikumu, kura vispārējās prasības vai noteikumi ir iekļauti Satversmes tiesas likuma 19.2 panta pirmajā daļā.³³ Proti, konstitucionālā sūdzība ir pieteikums, ko Satversmes tiesā var iesniegt ikviena persona, kura uzskata, ka tai Satversmē noteiktās pamattiesības aizskar tiesību norma, kas neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normai.

29 Защита основных прав Конституционным судом. Страсбург: Европейская комиссия за Демократию через право. Издание Совета Европы, 1995, с. 62.

30 Общая теория прав человека. Москва: Норма, 1996, с. 330.

31 Федеральный конституционный закон от 21 июля 1994 г. N 1-ФКЗ. О Конституционном Суде Российской Федерации (с изменениями от 8 февраля, 15 декабря 2001 г., 7 июня 2004 г., 5 апреля 2005 г.). Статья 96. http://ksportal.garant.ru:8080/SESSION/S__zz5CCymE/PILOT/main.htm (aplūkots 2005-12-09).

32 Mavcic A. Constitutional complaint. Ljubljana: Constitutional Court of the Republic of Slovenia, [b.g.], p.13.

33 Satversmes tiesas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1996. 14. jūnijs, nr. 103 (588).

No minētā redzams, ka Latvijas konstitucionālās sūdzības definīcijai ir pretēja konstrukcija A. Mavčiča konstitucionālās sūdzības skaidrojumam. Ja A. Mavčihs saka, ka ar konstitucionālo sūdzību var apstrīdēt individuālo tiesību aktu atbilstību pamattiesībām, normatīvo aktu un to normu apstrīdēšanas iespējamību uzskatot par izņēmumu (par to liecina definīcijā lietotais vārds „primāri”), tad Latvijā personām nekādi nav iespējams **tieši** apstrīdēt individuālos tiesību aktus. Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 16. pantu un 17. panta pirmo daļu, persona ar konstitucionālo sūdzību var apstrīdēt vienīgi normatīvos aktus un to normas. Tādēļ Latvijā personas, ņemot vērā apstrīdamo tiesību aktu loku, līdzinās publisko tiesību subjektiem, kuriem ir tiesības iesniegt abstraktus pieteikumus Satversmes tiesā.

Ar konstitucionālo sūdzību apstrīdamo tiesību aktu lokam nav mazsvarīga nozīme konstitucionālās sūdzības teorijā. Apstrīdamo tiesību aktu loka dēļ, t.i., tādēļ, ka personām nav iespējams apstrīdēt Satversmes tiesā individuālos tiesību aktus, mūsu valsts konstitucionālā sūdzība nereti ir dēvēta kā „neīsta” („*unechte*”) pretēji tām konstitucionālām sūdzībām, kas ir veidotas pēc Vācijas parauga.³⁴ Tātad par „īstu” tiek atzīta konstitucionālā sūdzība, ar kuru iespējams vērsties pret individuālajiem tiesību aktiem, normatīvo aktu apstrīdēšanu uzskatot par izņēmumu.³⁵

Šie secinājumi rada jautājumu par to, vai Latvijā vispār pastāv konstitucionālā sūdzība un kas tad tas ir par institūtu, kas iekļauts Satversmes tiesas likuma 19.² pantā? Līdzīga satura jautājums varētu būt Polijas, arī Krievijas Federācijas konstitucionālās kontroles pētniekiem, jo arī šajās valstīs ar konstitucionālo sūdzību iespējams apstrīdēt vienīgi normatīvos aktus un to normas.³⁶

Autoresprāt, tikai vienas pazīmes – apstrīdamo tiesību aktu loks – izmantošana nevar kalpot kā galvenais arguments, nosakot konstitucionālās sūdzības esamību. Lai noteiktu, vai tiesību institūts, kas pastāv Latvijā, ir vai nav konstitucionālā sūdzība, ir jāizmanto vairāku

34 Brunner G. Der Zugang des Einzelnen zur Verfassungsgerichtsbarkeit im europäischen Raum CDL-JU (2001) 22 Strasbourg: Council of Europe, 2001. [http://venice.coe.int/docs/2001/CDL-JU\(2001\)022-ger.asp](http://venice.coe.int/docs/2001/CDL-JU(2001)022-ger.asp) (aplūkots 2006-17-09); Endziņš A. Konstitucionālā sūdzība Latvijā: pirmā pieredze un problēmas. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2001. 20. novembris, nr. 36 (229).; Pededze Dz. Kad durvis uz Satversmes tiesu ir atvērtas katram. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2001. 28. jūlijs, nr. 22 (215).

35 Kommers D.P. The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany. Durham and London: Duke University Press, 1997, p. 15.

36 The Constitution of the Republic of Poland. Article 79, part 1. <http://www.trybunal.gov.pl/eng/index.htm> (aplūkots 2006-07-26); Конституция Российской Федерации. Научно-практический комментарий и семантический словарь. Москва: Бератор-Пресс, 2003, с. 389.

pozīmju kopums. Proti, ir jāatrod minimālais konstitucionālo sūdzību raksturojošo pazīmju kopums, kas nosaka tās būtību. Vienlīdz šāds secinājums gan neliedz citiem autoriem klasificēt konstitucionālās sūdzības, izmantojot dažādas pazīmes (tai skaitā apstrīdamo tiesību aktu loku), bet izdarot secinājumus, kas nemaldina interesentus par institūta patieso būtību.

Dažāda konstitucionālās sūdzības definīciju klāsts rāda, ka katra valsts savu konstitucionālo sūdzību ir veidojusi, ņemot vērā tās nepieciešamības, šī institūta izpratnes šķautnes, kā arī politiskos aspektus. Konstitucionālās sūdzības daudzveidība vienlīdz nozīmē arī tās individualizāciju. Tajā pašā laikā konstitucionālās sūdzības definīciju klāstā var saskatīt dažādu valstu konstitucionālajām sūdzībām kopīgas raksturīgākās pazīmes.

Autoresprāt, lai noteiktu, vai valstī pastāv vai nepastāv konstitucionālā sūdzība, ir jāraugās, vai institūts, kas pastāv konstitucionālās kontroles ietvaros un dod tiesības personai *ad hoc* vērsties konstitucionālā tiesā, ir izveidots:

- 1) ar mērķi aizsargāt cilvēka pamattiesības;
- 2) tajā ir iekļauti noteikumi, kas dod iespēju personai vērsties vienīgi pret savu subjektīvo pamattiesību aizskārumiem, norobežojoties no vispārēju vai publisku interešu aizsardzības;
- 3) konstitucionālās sūdzības izveidošana neizslēdz citas – vispārējās tiesību aizsardzības iespējas, bet uzsver konstitucionālo sūdzību kā papildus tiesību aizsardzības līdzekli.

Šīs trīs pazīmes it īpaši raksturo konstitucionālo sūdzību, atdalot to no citiem Satversmes tiesā iesniedzamajiem pieteikumu veidiem, vai ir tās „kodola” – tās būtību raksturojoši elementi. Turklāt no minētajām trijām pazīmēm izriet arī citi konstitucionālo sūdzību veidojošie satura noteikumi, kuru analīzei kopumā ir veltīts šis darbs.

a) konstitucionālā sūdzība - cilvēka pamattiesību aizsardzības institūts

Personām piešķirtās tiesības vērsties konstitucionālajā tiesā ir jāuzskata par ievērojamu sasniegumu, kas panākts, attīstoties gan konstitucionālās kontroles institūtam, gan arī cilvēka pamattiesību izpratnei. Šo tēzi apstiprina konstitucionālas sūdzības veidošanās aspekti Latvijā, kas tiks analizēti nākamajā darba nodaļā.

Tāds konstitucionālās sūdzības institūts, kāds tas ir pašlaik, autoresprāt, ir izveidojies, nodrošinot līdzsvaru starp nepieciešamību personām radīt cik vien iespējams efektīvas pamattiesību aizsardzības iespējas no vienas puses un konstitucionālās kontroles īstenošanas nodrošināšanu kopumā no otras puses. Lai sasniegtu šo mērķi, personu tiesības vērsties konstitucionālajā tiesā objektīvu apsvērumu dēļ bija jāierobežo. Tādēļ personām tika radīta iespēja konstitucionālajā tiesā iesniegt īpašus pieteikumus – konstitucionālās sūdzības, lai tās šādā veidā varētu aizsargāt savas aizskartās pamattiesības. Personas ir iesaistītas tikai noteiktas konstitūcijas sastāvdaļas – cilvēka pamattiesību aizsardzībā, A.Rinkena (*Rinken A.*) vārdiem runājot, „izkristalizējot pamattiesību kā visas konstitucionālās kārtības nozīmīgumu.”³⁷

Kaut arī šodien konstitucionālās kontroles teorijā runā par to, ka tās uzdevums kopumā ir nodrošināt cilvēka pamattiesību aizsardzību, konstitucionālā sūdzība ir ieviesta tieši ar šādu mērķi.³⁸ Tas ir konstitucionālās sūdzības primārais uzdevums. Tieši mērķa uzstādījums izceļ konstitucionālo sūdzību citu pieteikumu vidū. Konstitucionālās sūdzības mērķi nevar būt citi, izņemot cilvēka pamattiesību aizsardzību. Vienlīdz ir jāprecizē, ka sasniedzot savu primāro mērķi, konstitucionālā sūdzība īsteno visus konstitucionālās kontroles pamatuzdevumus kopumā.

Par cilvēka pamattiesībām konstitucionālo tiesību doktrīnā pieņemts dēvēt tās cilvēka tiesības un brīvības, kas ir nostiprinātas valsts konstitūcijā.³⁹ Tie ir principi, kas aptver liberālās politikas morāli pozitīvās tiesības.⁴⁰ Tieši Satversmē iekļauto cilvēka pamattiesību aizsardzība kā konstitucionālas sūdzības mērķis ir izvirzīts Satversmes tiesas likuma 19.² panta pirmajā daļā. Tādēļ Satversmes tiesā persona nevar apstrīdēt tiesību normas vai akta atbilstību tiem Satversmes pantiem, kuri nesatur pamattiesību regulas, piemēram, Satversmes 81.pantam.⁴¹ Vēršoties Satversmes tiesā, personai vienmēr ir jāpamato savs pamattiesību,

37 Rinken A. The Federal Constitutional Court and the German Political System. Grām.: Rogowski R., Gawron T. (ed.) Constitutional Courts in Comparison. Comparing the U.S. Supreme Court and the German Federal Constitutional Court. New York: Berghahn Books, 2002, p. 66.

38 Rogowski R., Gawron T. Constitutional Litigation as Dispute Processing. Comparing the U.S. Supreme Court and the German Federal Constitutional Court. Grām.: Rogowski R., Gawron T. (ed.) Constitutional Courts in Comparison. Comparing the U.S. Supreme Court and the German Federal Constitutional Court. New York: Berghahn Books, 2002, p. 1.

39 Alexy R. A Theory of Constitutional Rights. Oxford: University of Oxford Press, 2004, p. 30.

40 Kumm M. Constitutional rights as principles: on the structure and domain of constitutional justice. International Journal of Constitutional Law, 2004, Vol. 2, No. 3, p. 589.

41 Pieteikums nr. 124, reģistrācijas datums 09.09.2005. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

respektīvi, Satversmē nostiprināto pamattiesību aizskārums, kas nav meklējamas tikai un vienīgi Satversmes 8. nodaļā, bet visā konstitūcijā - Satversmē (plašākā izpratnē) kopumā.

Tomēr Satversmes tiesas jurisprudences pētniecība liecina, ka Satversmes tiesa atzīst par iespējamu izskatīt lietas, kas ierosinātas pēc personu iesniegtām konstitucionālajām sūdzībām, vērtējot apstrīdētās tiesību normas atbilstību nevis cilvēka pamattiesību normām, bet citām Satversmes normām. Piemēram, lietā Nr. 2005-03-0306 konstitucionālās sūdzības iesniedzēji – piecas fiziskas personas lūdza izvērtēt apstrīdētās tiesību normas (Ministru kabineta 2004. gada 22. aprīļa noteikumu Nr. 417 „Grozījumi Ministru kabineta 2002. gada 19. februāra noteikumos Nr. 74 „Notiesāto darba samaksas kārtība brīvības atņemšanas iestādēs”” 1. punkta) atbilstību Satversmes 91., 107. pantam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam. Pretēji prasītajam, Satversmes tiesa spriedumā atzina, ka apstrīdētā tiesību norma neatbilst Satversmes 64. pantam, kas nosaka likumdošanas subjektus, bet ne pamattiesības. Tiesa arī norādīja, ka, konstatējot apstrīdētās tiesību normas neatbilstību Satversmes 64. pantam, nav nepieciešams papildus izvērtēt tās atbilstību Satversmes 91. un 107. pantam un konvencijai.⁴²

Sākotnēji šķiet, ka šāds Satversmes tiesas lēmums ir pretējs iepriekš minētajam un iziet ārpus konstitucionālās sūdzības „rāmjiem”, un atvirzās no konstitucionālās sūdzības mērķa sasniegšanas tieši tāpēc, ka tiesa nevērtēja un neatzina apstrīdēto tiesību normu par neatbilstošu cilvēka pamattiesību normām. Vienlīdz gan šāds secinājums liecina par pārāk šauru konstitucionālās sūdzības izpratni. Tas tādēļ, ka konstitucionālās sūdzības mērķis – pamattiesību aizsardzība, tika sasniegts, Satversmes tiesai izskatot lietu līdz galam un taisot spriedumu. Tas, ka tiesvedības laikā, tiesai taisot spriedumu, apstrīdētā tiesību norma būs jāatzīst par neatbilstošu citai Satversmes normai, nevis pieteikumā iekļautajai (prasītajai), nevar būt noteicošais arī tiesvedības izbeigšanai. Autores izpratnē personu iesniegtā konstitucionālā sūdzība un visa lieta vienmēr ir jāvērtē kopsakarā ar konstitucionālās sūdzības mērķi. Tādēļ noteicošais kritērijs lietas izskatīšanai nevar būt absolūta prasība Satversmes tiesai atzīt apstrīdēto tiesību normu vai aktu par neatbilstošu vienīgi cilvēka pamattiesību normām tajos gadījumos, kad tiesvedība uzsākta pēc personas konstitucionālās sūdzības saņemšanas. Personas pamattiesības būs aizskartas arī tad, ja apstrīdēto tiesību

42 Par Ministru kabineta 2004. gada 22. aprīļa noteikumu nr. 417 „Grozījumi Ministru kabineta 2002. gada 19. februāra noteikumos nr. 74 „Notiesāto darba samaksas kārtība brīvības atņemšanas iestādēs”” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91., 107. pantam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2005-03-0306. Latvijas Vēstnesis, 2005. 25. novembris, nr. 189 (3347), secinājumu daļas 12. punkts.

normu būs pieņēmusi institūcija, pārkāpjot savas pilnvaras (*ultra vires*), kā tas bija šajā analizētajā lietā, nonākot pretrunā ar Satversmes 64. pantu.

Ar konstitucionālo sūdzību Latvijā tiek aizsargātas visas Satversmē noteiktās pamattiesības. Vislielākās teorētiskās diskusijas vienmēr ir par tā sauktajām pozitīvajām pamattiesībām (pēc G. Jellineka (*Jellinek G.*)) iedalījuma tās ir tiesības, kas nosaka personas *status civitatis*⁴³), īpaši sociālajām pamattiesībām.⁴⁴ Pastāv teorijas, kurās tiek uzskatīts, ka aizsargāt var tikai tās pamattiesības, kas nav saistītas ar finansēm. Tā kā sociālās pamattiesības nepārprotami ir saistāmas ar valsts ekonomisko situāciju un pieejamajiem resursiem,⁴⁵ kritiski par sociālajām pamattiesībām ir izteicies R. Arango (*Arango R.*).⁴⁶ Viņš norāda, ka sociālās pamattiesības ir kritērijs robežu noteikšanai starp konstitucionāliem lēmumiem un politiku, jo to juridiska atzīšana iejaucas ekonomikas politikā un likumdošanas kompetencē. Arī J. Habermas (*Habermas J.*) līdzīgi uzskata, ka demokrātija ir procesuāla demokrātija, kas iepriekš nepieņem (neatzīst) sociālo pamattiesību garantijas.⁴⁷ Taču Latvijā šīs teorijas var interesēt tikai teorētiķus, jo „[n]ostiprinot Satversmē indivīda tiesības uz sociālo nodrošinājumu kā cilvēka pamattiesības, valstij ir pienākums gādāt par šo tiesību īstenošanu.”⁴⁸ Tai skaitā konstitucionālā sūdzība ir viens no šo tiesību aizsardzības līdzekļiem. Turklāt Satversmes tiesa vairākkārt ir skatījusi lietas, kurās tiek vērtēta tiesību normu atbilstība Satversmē nostiprinātajām sociālajām garantijām, pat radot ne visai pozitīvas emocijas valdības vadītājā.⁴⁹

Meklējot pamattiesību saturu, jāņem vērā, ka nacionālās pamattiesību sistēmas nepastāv izolēti. Cilvēktiesības ir organizējušās starptautiskā līmenī, rodoties un attīstoties

43 Alexy R. *A Theory of Constitutional Rights*. Oxford: University of Oxford Press, 2004, p.169.

44 Skatīt Meier A. *Social and Economic Rights: A Critique*. Human Rights Brief. 2006, Vol. 13, Issue 2, p. 1-3.; Arango R. *On Constitutional Social Rights*. Grām.: Leiser B.M., Campbell T.D. *Human Rights in Philosophy and Practice*. Aldershot: Ashgate, 2001, p. 141-152.; Ewing K.D. *Social Rights and Constitutional Law*. Public Law, 1999, Spring, p.104-123.; Brūvers O. *Vai atzīsim sociālās tiesības Latvijā?* Diena, 2002. 5. aprīlis.; Zīle Z.L. *Visu varu Satversmes tiesai?* Diena, 2002. 27. marts.

45 Par likuma "Par valsts pensijām" pārejas noteikumu 1.punkta (daļā par ārvalstnieku un bezvalstnieku, kuru pastāvīgā dzīvesvieta 1991.gada 1.janvārī bija Latvija, apdrošināšanas stāžu) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 91. un 109. pantam un 1950.gada 4.novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14.pantam un šīs konvencijas 1.protokola 1.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2001-02-0106. Latvijas Vēstnesis, 2001. 27. jūnijs, nr. 99 (2486), secinājumu daļas 4. punkts.

46 Arango R. *Basic Social Rights, Constitutional Justice, and Democracy*. Ratio Juris, 2003, Vol. 16, No. 2, p. 141.

47 Ibid., p. 148.

48 Par likuma "Par valsts sociālo apdrošināšanu" Pārejas noteikumu 1.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109.pantam, 1966.gada 16.decembra Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 9.pantam un 11.panta pirmajai daļai: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2000-08-0109. Latvijas Vēstnesis, 2001. 14. marts, nr. 41 (2428).

49 Rodiņa A. *Kāda ir „konstitūcijas sarguņa” kompetence?* <http://www.politika.lv/index.php?id=4813> (aplūkots 2006-08-01).

pasaulē un reģionālajām cilvēktiesību aizsardzības sistēmām.⁵⁰ Tādēļ atbilstoši Satversmei un Satversmes tiesas jurisprudencei Satversmes tiesas likuma 19.² panta 1. daļā lietotais jēdziens „Satversmē noteiktās pamattiesības” ir jāsaprot plaši. No Satversmes 89. panta, kurā definēts, ka valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem, izriet, ka “[...] likumdevēja mērķis nav bijis pretstatīt Satversmē ietvertās cilvēktiesību normas starptautiskajām cilvēktiesību normām, bet bijis gluži pretējs – panākt šo normu savstarpēju harmoniju.”⁵¹ Šādas savstarpējas harmonijas radīšanai parasti nacionālo valstu tiesas izmanto starptautisko tiesību aizsardzības institūciju tiesību normu interpretāciju, un pretēji - starptautiskie tribunāli, tiesas izmanto nacionālo valstu tiesu veikto tiesību normu interpretāciju.⁵² Ne velti šodien iespējams runāt par nacionālo un starptautisko cilvēktiesību harmonizēšanos, kā rezultātā cilvēktiesību aizsardzība tiek vienīgi stiprināta.⁵³ Arī Satversmes tiesa ir noteikusi, ka “[...] gadījumos, kad ir šaubas par Satversmē ietverto cilvēktiesību normu saturu, tās tulkojamas pēc iespējas atbilstoši interpretācijai, kāda tiek lietota starptautisko cilvēktiesību normu piemērošanas praksē.”⁵⁴ Bez tam Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse, kas saskaņā ar saistībām, ko Latvija uzņēmusies, ir obligāta attiecībā uz Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas normu interpretāciju, ir izmantojama attiecīgo Satversmes normu iztulkošanai.⁵⁵

50 Ušacka A. Starptautiskās cilvēktiesības un to vēsturiskā attīstība. *Likums un Tiesības*, 2000, 2. sēj., nr. 11 (15), 326.lpp. Buergenthal T. *The Human Rights Revolution*. *St. Mary's Law Journal*, 1991-1992, Vol. 23, p. 6.

51 Par Saeimas vēlēšanu likuma 5. panta 5. un 6. punkta un Pilsētas domes un pagasta padomes vēlēšanu likuma 9. panta 5. un 6. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 101. pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 25. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2000-03-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2000. 1. septembris, nr. 307/309 (2218/2220), secinājumu daļas 5. punkts.

52 Skatīt, piemēram, ECT 1997. gada 25. novembra spriedums lietā *Case of Grigoriades v. Greece*, para. 44. <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=0&Action=Html&X=419123214&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0> (aplūkots 2006-08-05); ECT 1986. gada 21. februāra spriedums lietā *James and Others*, para. 58-68. <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=0&Action=Html&X=419123948&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0> (aplūkots 2006-08-05).

53 Zupancic B.M. *Constitutional Law and the Jurisprudence of the European Court of Human Rights: An Attempt at a Synthesis*. *German Law Journal*, 2001, Vol. 2, No.10. <http://www.germanlawjournal.com> (aplūkots 2006-07-26).

54 Par “Izmeklēšanas cietumu iekšējās kārtības noteikumu” 59.1.6., 66. un 68. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 95. un 111. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2002-04-03. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 24. oktobris, nr. 154 (2729), secinājumu daļas 1. punkts.

55 Par Saeimas vēlēšanu likuma 5. panta 5. un 6. punkta un Pilsētas domes un pagasta padomes vēlēšanu likuma 9. panta 5. un 6. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 101. pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 25. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2000-03-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2000. 1. septembris, nr. 307/309 (2218/2220), secinājumu daļas 5. punkts; skatīt arī Barak-Erez D. *The international law of human rights and constitutional law: a case study of an expanding dialogue*. *International Journal of Constitutional Law*, 2004, Vol. 2, No 4,

Turklāt „Satversme pēc savas būtības nevar paredzēt mazāku pamattiesību nodrošināšanas jeb aizsardzības apjomu, nekā paredz jebkurš no starptautiskajiem cilvēktiesību aktiem. Citāds secinājums nonāktu pretrunā ar Satversmes 1. pantā ietverto tiesiskās valsts ideju, jo viena no galvenajām tiesiskās valsts izpausmes formām ir cilvēka tiesību un pamatbrīvību atzīšana par valsts augstāko vērtību.”⁵⁶ Stājoties spēkā tā sauktai Eiropas konstitūcijai, arī tajā iekļautās pamattiesības kļūs saistošas Latvijai, liekot meklēt harmoniju Eiropas konstitūcijā nostiprināto pamattiesību un Satversmes normu interpretācijā.⁵⁷

Pamatojoties uz konstitucionālās sūdzības mērķi – aizsargāt konstitūcijā noteiktās pamattiesības, veidojami un nosakāmi konstitucionālās sūdzības subjekts un objekts. Ja pamattiesības, kas izriet no cilvēka cieņas principa un dabiskajām tiesībām, nosaka valsts un personas attiecības, tad par konstitucionālās sūdzības subjektu var būt tikai tā persona, kas var būt cilvēka pamattiesību subjekts, bet strīda objekts - valsts rīcība, proti, Latvijā tas ir normatīvs akts vai tā norma, kas ir pretrunā ar pamattiesībām. No tā secināms, ka konstitucionālās sūdzības pētniecībā aktuāla ir tā sauktā pamattiesību vertikālā iedarbība.⁵⁸

Ar konstitucionālo sūdzību apstrīdamo tiesību aktu loka noteikšana ir katras valsts ziņā. Dažādās apstrīdamo tiesību aktu variācijas nevar būt izšķirošais kritērijs secinājumiem par konstitucionālās sūdzības esamību vai neesamību. Konstitucionālās sūdzības būtība nemainīsies, nosakot, ka ar to apstrīdēt var vienīgi normatīvos aktus un to normas, kas ir pretrunā ar pamattiesībām. Mainīsies vienīgi personas iespējas jeb konstitucionālās sūdzības iespējas. Konstitucionālā sūdzība vienalga paliks kā personas ierocis pret valsti – subjektu, kas pamattiesības ir iekļāvis konstitūcijā un citos tiesību aktos un kas ir arī apņēmies tās ievērot, kā arī aizsargāt atbilstoši demokrātiskas un tiesiskās valsts principiem. Turklāt tālāk darbā tiks pierādīts, ka arī Latvijā individuālo tiesību aktu kontrole tiek realizēta netieši.

p. 611.; Miits M. Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumu izmantošana Satversmes tiesā: Administratīvo pārkāpumu pārsūdzības lieta. *Likums un Tiesības*, 2002, 4. sēj., nr. 10 (38), 301-306.lpp.

56 Par Izglītības likuma 59. panta otrās daļas otrā teikuma daļā par piedalīšanos privāto izglītības iestāžu finansēšanā, ja tiek īstenotas izglītības programmas valsts valodā, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam (saistībā ar Pirmā protokola 2. pantu): LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2005-02-0106. *Latvijas Vēstnesis*, 2005. 16. septembris, nr. 148 (3306), secinājumu daļas 10. punkts.

57 Par Līgumu par Konstitūciju Eiropai: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2005. 21. jūnijs, nr. 97 (3255).

58 Clapham A. *Human Rights in the Private Sphere*. Oxford: Clarendon Press, 1993, p. 1-342.; Federal Constitutional Court Affirms Horizontal Effect of Constitutional Rights in Private Law Relations and Voids a Martial Agreement on Constitutional Grounds. *German Law Journal*, 2001, Vol. 2, No. 6. <http://germanlawjournal.com> (aplūkots 2006-08-31); Nedjati Z. M. *Human Rights under the European Convention*. Amsterdam: North-Holland Publishing Company, 1978, p.10.

b) pamattiesību kā subjektīvo tiesību nozīme konstitucionālās sūdzības institūtā

Cilvēka pamattiesībām kā publiskām tiesībām ir raksturīga divējāda izpratne.

Vispirms tās ir jāuzskata kā ikvienas demokrātiskas valsts sastāvdaļa. Kā objektīvas tiesības pamattiesības nosaka vispārējas vērtības, kas pastāv sabiedrībā.⁵⁹ Šo objektīvo pamattiesību izpratni ir apstiprinājusi Satversmes tiesa, sakot, ka, „[p]apildinot Satversmi ar 8. nodaļu “Cilvēka pamattiesības”, likumdevējs ir noteicis valstī tādu vērtību sistēmu, kas cilvēka cieņas un brīvības aizsardzību atzīst par augstāko visu tiesību mērķi. No Satversmes 89. pantā noteiktā, ka “valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības”, izriet, ka cilvēka pamattiesības ir saistošas valsts varai jebkurā tās izpausmes formā.”⁶⁰

No otras puses cilvēka pamattiesības ir uzskatāmas kā publiskas subjektīvas tiesības.⁶¹ Vispirms jāuzsver, ka „[...]subjektīvās publiskās tiesības izriet no publisko tiesību normām jeb subjektīvo tiesību priekšnoteikums vienmēr ir objektīvo tiesību esamība.”⁶² Taču atšķirībā no objektīvām tiesībām, subjektīvās tiesības ir indivīdam piemītošas tiesības. Kā norādījis profesors K.Dišlers, subjektīvās tiesības ir tās „[...] kas mums pieder kā mūsu tiesības [...]”⁶³ Pamatojoties uz subjektīvo tiesību izpratni, cilvēka pamattiesības veido valsts un personas attiecības un rada nevis tikai šķietamas, bet arī reālas iespējas, pārvēršot objektīvās pamattiesības par īstām un piemērojamām garantijām. Turklāt pamattiesības kā subjektīvās tiesības nozīmē, ka persona tās var realizēt savās interesēs un aizstāvēt ar visiem tiesiskajiem līdzekļiem, pieprasīt noteiktu uzvedību no citiem subjektiem, kā arī aizsargāt tās, tai skaitā izmantojot konstitucionālo sūdzību.⁶⁴

59 Barnett E., Doll N. Conference Impressions: The Persisting Riddle of Fundamental Rights Jurisprudence and the Role of the Constitutional Court in Democratic State. German Law Journal, 2003, Vol. 4, No. 3. <http://www.germanlawjournal.com> (aplūkots 2004-05-09).

60 Par “Izmeklēšanas cietumu iekšējās kārtības noteikumu” 59.1.6., 66. un 68. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 95. un 111. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2002-04-03. Latvijas Vēstnesis, 2002. 24. oktobris, nr. 154 (2729), secinājumu daļas 3. punkts.

61 Par publisko subjektīvo tiesību attīstību skatīt Dišlers K. Publisko subjektīvo tiesību problēma. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1926, nr. 5/6, 214-228.lpp.

62 Administratīvās apgabaltiesas 2005. gada 13. oktobra lēmums lietā nr. AA43-1732-05, 8. punkts. Latvijas tiesu nolēmumu datu bāze. <http://www.lursoft.lv> (aplūkots 2006-07-14).

63 Dišlers K. Subjektīva tiesība, legāla interese un objektīva likumība. Jurists, 1929, nr. 2, 34.lpp. 1. sleja.

64 Skatīt Dišlers K. Latvijas administratīvā procesa ievadjaudējumi. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1936, nr. 1, 48.lpp.; Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filozofijā. Likums un Tiesības, 1999, 1. sēj., nr. 3, 73.lpp.; Paine J.F. Vācijas vispārīgas administratīvās tiesības. Vācijas Administratīvā procesa likums. Rīga: TNA, 2002, 75.lpp.; Grimm D. Human Rights and Judicial Review in Germany. Grām.: Beatty D.M. (ed.) Human Rights and Judicial Review. A Comparative Perspective. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1994, p. 276.

No subjektīvo pamattiesību (jeb savu pamattiesību) izpratnes var secināt arī to, ka personai iespējams vērsties konstitucionālā tiesā tikai tad, ja ir aizskartas tās – konkrētas personas pamattiesības. Personas pamattiesību aizskārums ir viens no konstitucionālas sūdzības satura elementiem, kuram iztrūkstot nevar runāt par konstitucionālo sūdzību. Pamattiesību aizskārums ir konstitucionālās sūdzības balsts – konstitucionālās sūdzības satura pamatelements. Klasisks bezinteresu pieteikums ir abstraktās konstitucionālās kontroles pieteikums. Lai norobežotu šīs divas konstitucionālās kontroles formas, personai, atšķirībā no publisko tiesību subjektiem, ir tiesības vērsties Satversmes tiesā tikai sakarā ar savu pamattiesību aizskārumu.⁶⁵

Konstitucionālā sūdzība kā subjektīvo (vai arī savu) pamattiesību aizsardzības institūts uzsver konstitucionālās sūdzības galveno (vienīgo konstitucionālās sūdzības subjektu interesējošo) mērķi – aizsargāt personas subjektīvās pamattiesības. Tas ir primārais vai subjektīvais konstitucionālās sūdzības mērķis. Personas pamattiesību aizsardzībai ir jābūt konstitucionālās sūdzības primārajam uzdevumam vai mērķim tādēļ, ka tieši šādu apsvērumu dēļ tā tika veidota. Personām (kā jau tika noskaidrots iepriekš un tiks pierādīts arī nākamās darba nodaļās) netika piešķirtas tiesības vērsties konstitucionālajā tiesā, lai tās sāktu darboties kā tiesību veidotājs un abstraktu tiesību normu aizsargātājs. Meklējot atbildes uz dažādiem teorētiskiem jautājumiem, prātā būtu paturams tieši šis konstitucionālās sūdzības primārais mērķis. Tā īstenošana izriet arī no Satversmes tiesas sprieduma lietā Nr. 2005-12-0106, kurā uzsvērts, ka „[t]ā [*domāta konstitucionāla sūdzība – autores piebilde*] visupirms ir līdzeklis, kas kalpo konkrētās konstitucionālās sūdzības iesniedzēja pamattiesību aizsardzībai.”⁶⁶

Tajā pašā laikā nevar aizmirst, ka konstitucionālā sūdzība ir viens no konstitucionālā tiesā iesniedzamajiem pieteikumu veidiem. Īstenojot primāro mērķi – konkrētas personas pamattiesību aizsardzību, konstitucionālā sūdzība sasniedz arī otru mērķi, ko var dēvēt par konstitucionālās sūdzības objektīvo mērķi – nodrošinot konstitūcijas ievērošanu kopumā. Patiesībā nav pat iespējams nodalīt šos divus konstitucionālās sūdzības mērķus. Izvērtējot konkrētu pamattiesību aizskārums, ņemot vērā konstitucionālās sūdzības objektu, kas var būt vienīgi normatīvs akts vai tā norma, Satversmes tiesas sprieduma juridisko dabu (*erga*

65 Par Satversmes tiesas likuma 19.2 panta ceturrtās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 92.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2002-09-01. Latvijas Vēstnesis. 2002. 27. novembris, nr. 173 (2748), secinājumu daļas 3.1. punkts.

66 Par Saeimas vēlēšanu likuma 5. panta 5. un 6.punkta un Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likuma 9. panta pirmās daļas 5. un 6. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 9., 91. un 101. pantam un Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 25. un 26. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2005-12-0106. Latvijas Vēstnesis, 2006. 20. jūnijs. nr. 95 (3463), secinājumu daļas 20.2. punkts.

omnes), tiesvedības rezultāts vienmēr ietekmēs arī citu personu pamattiesības. Tādēļ var runāt par to, ka, izskatot kādas personas konstitucionālo sūdzību, Satversmes tiesa aizsargā objektīvo konstitucionālo kārtību jeb konstitūciju kopumā.⁶⁷

c) konstitucionālā sūdzība kā īpašs subsidiārs tiesību aizsardzības līdzeklis

Katras tiesiskas valsts sastāvdaļa ir dažādu cilvēka pamattiesību aizsardzības līdzekļu izveidošana un arī to iedzīvināšana jeb realizēšana.⁶⁸ Konstitucionālā sūdzība ir tikai viens no šādiem tiesību aizsardzības līdzekļiem kā Latvijā, tā arī citās valstīs.⁶⁹ Izveidojot konstitucionālo sūdzību, neviena valsts nav atteikusies no citiem tiesību aizsardzības līdzekļiem. Gluži pretēji, konstitucionālā sūdzība akcentē citu iespēju, proti, vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanu „netaisnības labošanai” pirms vēršanās konstitucionālajā tiesā. T.i., konstitucionālā sūdzība ir „pēdējais” tiesību aizsardzības līdzeklis pamattiesību aizsardzības nacionālajā sistēmā. Tādēļ konstitucionālā sūdzība ir subsidiārs jeb papildus tiesību aizsardzības līdzeklis.⁷⁰

Taču konstitucionālās sūdzības subsidiaritāte nenozīmē, ka konstitucionālā tiesa iekļaujas loģiskā tiesu institūciju institucionālajā sistēmā. Šāda iespējamība teorijā un praksē pilnībā tiek noliegta.⁷¹ Subsidiaritātes princips konstitucionālo tiesu nepadara ne par apelācijas, ne kasācijas tiesu, jo tās uzdevums ir būt vienīgi par “likumu tiesu”.⁷² Drīzāk konstitucionālo sūdzību var uzskatīt par īpašu pamattiesību aizsardzības līdzekli, ko nosaka gan tās piederība pie konstitucionālās kontroles institūta, gan arī uz konstitucionālo sūdzību

67 Rinken A. The Federal Constitutional Court and the German Political System. Grām.: Rogowski R., Gawron T. (ed.) Constitutional Courts in Comparison. Comparing the U.S. Supreme Court and the German Federal Constitutional Court. New York: Berghahn Books, 2002, p. 67.

68 Par tiesību aizsardzības iespējām Latvijā. Latvijas Vēstnesis, 1999. 30. septembris, nr. 321 (1781).

69 Par citiem iespējamiem tiesību aizsardzības līdzekļiem skatīt sīkāk Shelton D. Remedies in International human Rights Law. Oxford: Oxford University Press, 1999, p. 57- 361.; Jayawickrama N. The Judicial Application of Human Rights Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2002, p. 95-155.

70 Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2006. gada 26. janvāra lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; ECT 1996. gada 26. aprīļa un 31. augusta spriedums lietā Süßmann v. Germany, para. 37. <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=4&portal=hbkm&action=html&highlight=constitutional%20%7C%20court&sessionId=8194976&skin=hudoc-en> (aplūkots 2006-08-27).

71 Decision of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. Up-21/93 on April 4, 1996. <http://odlocitve.us-rs.si/usrs/usodl.nsf/o/3F459BCFCBD2371FC12571720029D412> (aplūkots 2006-08-11).

72 Власов И. Конституционный Суд и парламент России. Конституционное право: Восточноевропейское Обозрение, 1996, No 3 (16), с. 55.

attiecināmie īpašie, tās saturu veidojošie noteikumi.⁷³ Konstitucionālo sūdzību kā īpašu tiesību aizsardzības līdzekli uzlūko arī Vācijas Federālā Konstitucionālā tiesa,⁷⁴ Slovēnijas Konstitucionālā tiesa,⁷⁵ arī Polijas Konstitucionālais Tribunāls.⁷⁶

Konstitucionālās sūdzības esamība nekādā gadījumā nenozīmē, ka tādejādi tiek mazināta citu tiesību aizsardzības līdzekļu nozīme.⁷⁷ Tiesiskā valstī, arī Latvijā, ne tikai Satversmes tiesa, bet arī citas tiesību aizsardzības institūcijas, piemēram, policija, prokuratūra, Valsts cilvēktiesību birojs, tai skaitā ikviena tiesu institūcija, spriežot tiesu, piedalās cilvēka pamattiesību aizsardzībā. Sabiedrība un valsts cer sagaidīt tieši no tiesām atbilstošu likumu piemērošanu mūsdienu cilvēktiesību izpratnei un arī cilvēktiesību aizsardzību.⁷⁸ Šodien neviens nenoliegs, ka par galveno, bet ne vienīgo cilvēktiesību efektīvas realizācijas un aizsardzības mehānismu var uzskatīt administratīvo procesu.⁷⁹ Administratīvais process ir kļuvis par “atslēgas nozari”, no kura lielā mērā ir atkarīga cilvēktiesību realizācija valstī.”⁸⁰ Taču administratīvā procesa galvenais „ierocis” ir administratīvais akts, nevis normatīvais akts.⁸¹ Tādejādi var teikt, ka visi tiesību aizsardzības līdzekļi pastāv līdzās, pildot katrs savu uzdevumu savas kompetences ietvaros.

Līdzās nosauktajām un analizētajām konstitucionālās sūdzības būtību raksturojošām pazīmēm varētu minēt arī citas. Taču minētās trīs pazīmes, kas nosaka konstitucionālo sūdzību kā īpašu subsidiāru tiesību institūtu, kas pastāv konstitucionālās kontroles ietvaros un

73 Rinken A. The Federal Constitutional Court and the German Political System. Grām.: Rogowski R., Gawron T. (ed.) Constitutional Courts in Comparison. Comparing the U.S. Supreme Court and the German Federal Constitutional Court. New York: Berghahn Books, 2002, p. 67.; Procedural decision of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland No Ts 99/04 on December 7, 2004, para. 1. http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/documents/Ts_99_04_GB.pdf (aplūkots 2006-08-15).

74 Goerlich H. Fundamental Constitutional Rights: Content, Meaning and General Doctrines. Grām.: Karpen U. (ed.) The Constitution of the Federal Republic of Germany. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1988, p. 51.

75 Resolution of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. U-I-71/94 on October 6, 1994. <http://odlocitve.us-rs.si/usrs/usodl.nsf/o/272BC9A22D52E55AC1257172002807DF> (aplūkots 2006-08-11).

76 Salīdzināt Procedural decision of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland No. Ts 189/00, on February 13, 2001. http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/documents/Ts_189_00_GB.pdf (aplūkots 2006-08-15).

77 Jonikāns V. Pēdējās instances tiesas loma administratīvajā procesā. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2005.1.novembris, nr. 41 (396).

78 Лебедев В.М. Прямое действие конституции Российской Федерации и роль судов. Государство и право, 1996, Но 4, с. 3.; Дмитриев Ю.А., Черемных Г.Г. Судебная власть в механизме разделения властей и защите прав и свобод человека. Государство и право, 1997, Но 8, с. 44-50.

79 Levits E. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas piemērošana Latvijas iestādēs un tiesās. Grām.: Cilvēktiesību īstenošana Latvijā: tiesa un administratīvais process. Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 1998, 53.lpp.

80 Levits E. Par administratīvā procesa vietu un funkcijām Latvijas tiesību sistēmā. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 1998. 19. marts, nr. 10/11 (78/79).

81 Administratīvā procesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 14. novembris, nr. 164 (2551).

ko persona var izmantot, lai aizsargātu savas subjektīvās cilvēka pamattiesības, īpaši raksturo konstitucionālo sūdzību. Turklāt, atkāpjoties un ignorējot kādu no pazīmēm, var pazust visa konstitucionālā sūdzība, tai transformējoties par citu tiesību institūtu, piemēram, par *actio popularis* vai abstraktu pieteikumu. Atsevišķi kāda no konstitucionālās sūdzības būtību raksturojošajām pazīmēm var būt arī sastopama citās konstitucionālās kontroles formās. Visas kopā tās veido konstitucionālo sūdzību, apstiprinot, ka Latvijā pastāv un Satversmes tiesas likuma 19.² pantā ir nostiprināta konstitucionālā sūdzība, nevis cits tiesību aizsardzības institūts.

2) konstitucionālās sūdzības saturs

Tā kā konstitucionālā sūdzība ir viens no pieteikumiem, kas iesniedzams Satversmes tiesā, tās realizēšanas pamatā ir vispārēji konstitucionālās kontroles noteikumi. Piemēram, konstitucionālā sūdzība Satversmes tiesā tiek izskatīta atbilstoši vispārējiem konstitucionālās kontroles procesa noteikumiem, spriedumam ir tāds pats juridiskais spēks, kā izskatot citus pieteikumus. Tajā pašā laikā ir pieļaujami izņēmumi, kas attaisnojami ar konstitucionālās sūdzības īpašo vai primāro mērķi. Piemēram, uz konstitucionālās sūdzības pieteikumiem tiek izvirzītas īpašas prasības gan satura, gan juridiskās kvalitātes ziņā. Arī tiesvedības izbeigšanas jautājumi autores skatījumā ir risināmi, īpaši balstoties uz konstitucionālās sūdzības primāro mērķi un izpratni kopumā.

Konstitucionālās sūdzības saturu veidojošie noteikumi ir tie, kas atšķir konstitucionālo sūdzību no citiem Satversmes tiesā iesniedzamiem pieteikumiem. Tie gan padara konstitucionālo sūdzību par komplicētāku pieteikuma veidu, salīdzinot ar abstraktu pieteikumu. Taču šie noteikumi veido pašu konstitucionālo sūdzību, ir tās pamatā.

Teorētiski konstitucionālās sūdzības satura noteikumus var iedalīt materiālos un procesuālos. Materiālie konstitucionālās sūdzības noteikumi aptver konstitucionālās sūdzības subjektu un objektu, attiecas uz aizskāruma teoriju. Savukārt konstitucionālās sūdzības satura procesuālie noteikumi ir vairāk saistīti ar konstitucionālās sūdzības iesniegšanas procesuālo kārtību Satversmes tiesā. Tādēļ šeit ir jārunā par konstitucionālās sūdzības subsidiaritātes principu, termiņu tās iesniegšanai konstitucionālajā tiesā un citiem, ar šiem konstitucionālās sūdzības procesuālo aspektu realizēšanu saistītajiem jautājumiem, kas ietekmē konstitucionālās sūdzības mērķa sasniegšanu.

Neraugoties uz šādu iedalījumu, visiem konstitucionālās sūdzības saturu veidojošajiem noteikumiem ir vienāds svars un nozīme. Tas tādēļ, ka tie kopumā veido konstitucionālo sūdzību. Vienlīdz ir jāatzīst, ka nodalīt, kur sākas materiālie un kur beidzas procesuālie konstitucionālās sūdzības satura noteikumi, ir sarežģīti, un tikpat iespējamas arī citādas konstitucionālo sūdzību veidojošo noteikumu grupēšanas variācijas.

2. Konstitucionālās sūdzības rašanās, attīstība un nostiprināšanās

Konstitucionālās sūdzības rašanos dažādās pasaules valstīs ir ietekmējuši kā vēsturiski, tā politiski un tiesiski aspekti. Ja sākotnēji konstitucionālā sūdzība netika uzskatīta par neatņemamu demokrātiskas un tiesiskas valsts sastāvdaļu, tad šodien tiek runāts par to, ka mūsdienās konstitucionālisma pētniecība balstās uz divu galveno jautājumu analīzi – cilvēka pamattiesību nostiprināšanos un to iedzīvināšanu ar konstitucionālas kontroles palīdzību.⁸²

Tā kā konstitucionālā sūdzība ir konstitucionālās kontroles sastāvdaļa, t.i., tā pastāv konstitucionālās kontroles ietvaros, tad, analizējot konstitucionālās sūdzības attīstību, nav iespējams norobežoties no konstitucionālās kontroles svarīgāko attīstības aspektu analīzes, tai skaitā iezīmējot galvenās divu pamata konstitucionālās kontroles modeļu pazīmes. To noskaidrošana ir īpaši svarīga tādēļ, ka tieši šajos konstitucionālās kontroles modeļu iestrādātajos pamata „kodos” ir iekodēta konstitucionālās sūdzības iespējamība, tās struktūra un juridiskā daba. Šo iemeslu dēļ ir nepieciešams apzināt galvenos konstitucionālās sūdzības teorētiskos pamatus – konstitucionālas kontroles modeļu ietvaros. Darbā netiks aplūkotas izteiktās idejas par konstitucionālās kontroles iespējamību pirms 1803. gada, kad rodas pirmais - amerikāņu konstitucionālās kontroles modelis.⁸³ Tai skaitā darbā netiks analizētas iespējamās konstitucionālās kontroles modeļu variācijas dažādu valstu un pētnieku izpratnē, akcentējot divu galveno - amerikāņu un Eiropas - konstitucionālas kontroles modeļu pamata noteikumu analīzi.

Kaut arī juridiskajā literatūrā tiek izteikts viedoklis par to, ka konstitucionālās sūdzības kā cilvēktiesību aizsardzības institūta senākās saknes var meklēt jau XIII gadsimta Aragonu tiesībās, šādas atsevišķas cilvēktiesību aizsardzības izpausmes nevar nostādīt blakus mūsdienu konstitucionālajai sūdzībai.⁸⁴ Tās gan var dēvēt par pirmajiem konstitucionālās sūdzības iedīgļiem. Par konstitucionālo sūdzību pareizāk būtu runāt pēc pašas konstitucionālās kontroles institūta mūsdienu izpratnē rašanās.

Konstitucionālās sūdzības Latvijā rašanās un attīstības pētniecību nevar analizēt, norobežojoties no konstitucionālās sūdzības izveidošanās kopumā. Autoresprāt,

82 Gardbaum S. The New Commonwealth Model of Constitutionalism. *American Journal of Comparative Law*, 2001, Vol. 49, p. 707.

83 Cappelletti M., Adams J.C. Judicial Review of Legislation: European Antecedents and Adaptions. *Harvard Law Review*, 1965-1966, Vol. 79, p. 1207-1213.; Saylor J.R. Judicial Review Prior to Marbury v. Madison. *Southwest Law Journal*, 1953, Vol. 7, p. 88-96.

84 Mavčič A. *Slovenian Constitutional Review*. Ljubljana.: Založba Nova Revija, 1995, p. 16.

konstitucionālā sūdzība Latvijā ir attīstījies pēc tām vispārējām tendencēm, kas tika novērotas šī institūta attīstībā citās valstīs, it īpaši Austrumeiropas vai tā sauktajās „jaunās demokrātijas” valstīs. Proti, tajās, kuras iepriekš tika dēvētas par „padomju bloka” valstīm. Latvija šo valstu vidū viena no pēdējām savā tiesību aizsardzības sistēmā ieviesa konstitucionālo sūdzību, apkopojot kā veco, tā arī jauno demokrātiju pieredzi. Tādēļ salīdzinošās metodes ietvaros konstitucionālās sūdzības ieviešanu Latvijā pat nepieciešams apzināt un analizēt citu valstu pieredzes aspektā.

1) konstitucionālās sūdzības teorētiskās bāzes izveidošanās. Konstitucionālās sūdzības fragmentālisms

a) amerikāņu konstitucionālās kontroles modelis un tā īstenošanas pamatnoteikumi

Pasaules konstitucionālisma attīstībā 1803. gads ir ievērojams ar to, ka ASV tiek likti pamati pirmajam konstitucionālās kontroles modelim, kuru vēl joprojām dēvē par amerikāņu konstitucionālās kontroles modeli.⁸⁵ Slavenajā lietā (to mēdz dēvēt arī par amerikāņu konstitucionālisma lepnumu⁸⁶) *Marbury v. Madison* Augstākās tiesas tiesnesis Dž. Maršals (*Marshall J.*) pirmo reizi ASV vēsturē par konstitūcijai neatbilstošu atzina federālo likumu, ko atkārtot tiesām izdevās tikai pēc vairākiem gadiem - 1857. gadā lietā *Dred Scott*.⁸⁷

Lai arī amerikāņu konstitucionālās kontroles modelim ir ievērojama vēsture un nozīme, konstitucionālo sūdzību šis modelis nepazīst.⁸⁸ Amerikāņu konstitucionālās kontroles modelī ir atrodamas īpašas pamattiesību aizsardzības formas, kā, piemēram, *habeas corpus*,⁸⁹ *respondeat superior u.c.*⁹⁰ Taču šajā modelī konstitucionālā sūdzība, kādu pazīst Eiropas konstitucionālās kontroles modelis, nav iespējama teorētisku apsvērumu dēļ.⁹¹

85 Corwin E. The Doctrine of Judicial Review. Gloucester Mass: Peter Smith, 1963, p. 1–81.; Haines C.G. The American Doctrine of Judicial Supremacy. Berkeley, California: University of California Press, 1932, p. 193–204.; Schwartz B. A History of the Supreme Court. Oxford: Oxford University Press, 1993, p. 39.; Clinton R. L. *Marbury v. Madison and Judicial Review*. Kansas: University Press of Kansas, 1989, p. 4-81.

86 Graber M.A. Establishing Judicial Review: Marbury and the Judicial Act of 1789. *Tulsa Law Review*, 2002-2003, Vol. 38, p. 609 - 650.

87 *Marbury v. Madison*. *Dickinson Law Review*, 1911, Vol. XV, No. 5, p. 135-144.; Alfange D. *Marbury v. Madison and Original Understandings of Judicial Review: in Defense of Traditional Wisdom*. *The Supreme Court Review*, 1993, p. 329 - 446.; Amar A.R. *Marbury, Section 13, and the Original Jurisdiction of the Supreme Court*. *The University of Chicago Law Review*, 1989, Vol. 56, p. 443 – 499.; Corwin E.S. *Marbury v. Madison and the Doctrine of Judicial Review*. *Michigan Law Review*, 1913-1914. Vol. 12, p. 538 - 572.

88 McCloskey R.G. *The American Supreme Court*. Chicago: The University of Chicago Press, 2000, p. 23 – 28.

89 Kauper P.G. *Judicial Review of Constitutional Issues in the United States*. Grām.: *Constitutional Review on the World Today*. National reports and comparative studies. Köln, Berlin: Garlheyman's Verlag KS, 1962, p. 578.

Amerikāņu konstitucionālās kontroles modelī, kuru raksturo decentralisms, konstitucionālās kontroles realizēšanai netiek veidota īpaša tiesa.⁹² Šī modeļa valstīs vispārējās kompetences tiesas pašas var izlemt par tiesību normas atbilstību konstitūcijai konkrētas lietas izskatīšanas laikā. No šīs amerikāņu modeli raksturojošās pazīmes ir cēlies Eiropas modelī zināmais konkrētās kontroles institūts. Ņemot vērā šādu procesuālo kārtību, personām, konstatējot kādas tiesību normas (akta) neatbilstību konstitūcijai, nav iespējams vērsties tiesā tieši (*ad hoc*), kā tas iespējams Eiropas modelī, lai risinātu konkrēto tiesību jautājumu.⁹³ Lai tiesa izlemtu konstitucionāla rakstura jautājumu, ir jābūt konkrētam strīdam vai tiesai ir jāskata konkrēts strīds, kurā tad šī (iespējams) antikonstitucionālā tiesību norma ir jāpiemēro. Tādēļ arī spriedumam amerikāņu modelī ir *inter partes* (pusēm saistošs) sprieduma spēks. Taču antikonstitucionālās tiesību normas turpmāku nepiemērošanu, kompensējot *erga omnes* sprieduma spēka trūkumu, nodrošina *stare decisis* (precedentu tiesības) doktrīna. Atbilstoši tai ikviena zemākstāvošā tiesu institūcija ievēro augstākstāvošas institūcijas nolēmumu, vienlīdz gan pieļaujot atkāpes *stare decisis* doktrīnas ietvaros.⁹⁴ Tiesību norma, kuru Augstākā tiesa būs atzinusi par konstitūcijai neatbilstošu, paliek spēkā, reizē kļūstot par „mirušu likumu”. Amerikāņu modelī tiesa neatzīst antikonstitucionālo tiesību normu (aktu) par spēkā neesošu. Taču nevienai tiesai pat prātā nevarētu ienākt piemērot tiesību normu, kuru Augstākā tiesa ir atzinusi par pretrunā esošu ar valsts konstitūciju. Piemērojot šādu tiesību normu, vai arī, piemēram, prezidentam rīkojoties pretēji Augstākajā tiesā lemtajam, tas riskētu ar impīčmenta procedūras uzsākšanu.⁹⁵

Eiropā līdz pat XX gadsimta sākumam izvairījās atzīt īpašu konstitūcijas aizsardzības nepieciešamību. Laikā, kad ASV veidojās konstitucionālās kontroles modelis, Eiropā tikai aizsākās diskusijas par konstitucionālās kontroles teorētisku iespējamību. Noraidošās attieksmes pamatā bija kā vēsturiski (piemēram, viena no ietekmīgākajām tā laika valstīm -

90 Mavčič A. Constitutional Review in the Field of Human Rights Protection. Ljubljana: [b.i.], 2002, p. 4.

91 Corwin E.S. The Establishment of Judicial Review. 1910-1911, Vol. 9, No. 4, p. 283-316.

92 Hall K.L. „Think Things, not Words”: Judicial Review in American Constitutional History. University of Florida Law Review, 1983, Vol. 35, p. 281–295.

93 Brewer-Carias A.R. Judicial Review on Comparative Law. Cambridge: Cambridge University Press, 1989, p. 133.

94 Chamberlain D.H. The Doctrine of Stare Decisis As Applied to Decisions of Constitutional Questions. Harvard Law Review, 1889-1890, Vol. 3, p. 125 - 131.; Cavington H.C. The American Doctrine of Stare Decisis. Texas Law Review, 1945-1946, Vol. 24, p. 190-205.; Fallon R.H. Stare Decisis and the Constitution: An Essay on Constitutional Methodology. New York University Law Review, 2001, Vol. 76, p. 570-597.; Powell L.F. Stare Decisis and Judicial Review. Washington and Lee Law Review, 1990, Vol. 47, No. 2, p. 281-290.

95 Scalia A. Federal Constitutional Guarantees of Individual Rights in the United States of America. Grām.: Beatty D.M. (ed.) Human Rights and Judicial Review. A Comparative Perspective. Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 1994, p. 58-60.

Francija neredzēja iespējamību uzticēt tiesām tiesības lemt par likumu atbilstību konstitūcijai, jo sabiedrība tiesām vēl joprojām neuzticējās, tādēļ ka tās bija paudušas pretēju viedokli revolūcijas idejām⁹⁶), tā politiski (piemēram, tika uzskatīts, ka tiesnesim, darbojoties „kā likumdevējam”, izpaudīsies tā individualitāte, vienpusīgums, patvaļīgums, kas varētu radīt tiesisko nedrošību, izjaukt likumu vienotību⁹⁷) argumenti, kas bremzēja konstitucionālās kontroles ideju nostiprināšanos Eiropā. Taču būtiskākie šķēršļi konstitucionālās kontroles ideju realizēšanai bija meklējami konstitūcijas virsvadības jeb pārākuma principa ignorancē,⁹⁸ varas dalīšanas principa, parlamenta suverenitātes atšķirīgajā traktējumā,⁹⁹ kā arī vājajā tiesu varā.¹⁰⁰ Vācijā konstitucionālā kontrole tika papildus noliegta saskaņā ar P. Labanda (*Laband P.*) teoriju, kas balstījās uz atziņu, ka, jau izsludinot likumu, tiek pārbaudīta tā likumība un autentiskums, kas līdz ar to izslēdz nepieciešamību domāt par papildus kontroles nepieciešamību.¹⁰¹ Turklāt konstitucionālo sūdzību Eiropā šajā laikā nebūtu bijis iespējams ieviest arī tāpēc, ka ne visās Eiropas valstīs bija konstitūcijas, kurās būtu nostiprinātas cilvēka pamattiesības. Savukārt tajās, kur tās tika definētas (piemēram, Francijā), pamattiesības tika uzskatītas kā „ierocis” nevis pret parlamentu, bet gan monarhu. Parlaments kā tautas pārstāvniecības institūcija tika uzskatīts par pamattiesību sargātāju, nevis pārkāpēju. Atbilstoši Ž.Ž. Ruso (*Rousseau J.J.*) filozofijai, parlamenta griba ir *volonté générale*, kurai pretim nevar stāvēt nedz pamattiesības, nedz konstitucionālā kontrole.¹⁰²

Pat vēl XX gadsimta sākumā tika norādīts, ka Eiropā nekad konstitucionālās kontroles idejai netiks pievērsta tāda uzmanība kā ASV.¹⁰³ Tomēr amerikāņu konstitucionālisms atstāja lielu ietekmi uz visu turpmāko pasaules konstitucionālisma

96 Dietze G. Judicial review in Europe. *Michigan Law Review*, 1956-1957, No. 55, p. 551.

97 *Ibid.*, p. 557.

98 *Ibid.*, p. 539-556.; Radin M. The Judicial Review of Statutes in Continental Europe. *West Virginia Law Quarterly*, 1934-1935, Vol. 41, p. 123-130.

99 Dietze G. Judicial review in Europe. *Michigan Law Review*, 1956-1957, No. 55, p. 539-556.; Radin M. The Judicial Review of Statutes in Continental Europe. *West Virginia Law Quarterly*, 1934-1935, Vol.41, p. 123-130.

100 Utter R., Lundsgaard C. Judicial Review in the New Nations of Central and Eastern Europe: Some Thoughts from a Comparative Perspective. *Ohio State Law Journal*, 1993, Vol. 54, p. 561-565.; Heun W. Supremacy of the Constitution, Separation of Powers, and Judicial Review in Nineteenth-Century German Constitutionalism. *Ratio Juris*, 2003, Vol.16, No. 2, p. 196-197.

101 Wellenreuther H. German and American Constitutional Thought. Contexts, Interaction and Historical Realities. New York: Berg, 1990, p. 356-357.; Dietze G. Judicial review in Europe. *Michigan Law Review*, 1956-1957, No. 55, p. 554.

102 Stolleis M. Judicial Review, Administrative Review, and Constitutional Review in the Weimar Republic. *Ratio Juris*, 2003, Vol.16, No. 2, p. 269.

103 Aumann F.R. The Doctrine of Judicial Review. *Kentucky Law Journal*, 1931-1932, No. 20, p. 303.

attīstību.¹⁰⁴ Tai skaitā amerikāņu konstitucionālisma ietekmē Eiropā attīstījās divi institūti – federālisms un konstitucionālā kontrole.¹⁰⁵

Pretēji vispārējam viedoklim rūpīga vēsturisko dokumentu analīze pierāda, ka konstitucionālā sūdzība un konstitucionālās kontroles ideja vienā no stiprākajām un nozīmīgākajām valstīm – Vācijā, gan tikai teorētiskā līmenī, bija pazīstama jau XIX gadsimtā. Nozīmīgi, ka 1849. gada Vācijas Impērijas konstitūcija (saukta arī par Frankfurtes konstitūciju, kas diemžēl spēkā nestājās) paredzēja Impērijas Augstākajai tiesai konstitucionālās kontroles tiesības.¹⁰⁶ Taču svarīgākais ir tas, ka ar šo konstitūciju Eiropā tika izveidota konstitucionālā sūdzība. Tiesības vērsties tieši Augstākajā tiesā ieguva personas divos gadījumos. Pirmkārt, personām bija tiesības apstrīdēt zemes konstitūcijas antikonstitucionālos grozījumus un tās atcelšanu vispār; otrkārt, personām tika dotas tiesības Augstākajā tiesā aizstāvēt savas impērijas konstitūcijā nostiprinātās pamattiesības, tai skaitā tiesības uz tiesas aizliegšanu.¹⁰⁷ Arī Vācijas zemēs kopš 1820. gada tika veidoti īpaši arbitrāžas tribunāli, kas izlēma konstitucionālus jautājumus. Piemēram, tāds tribunāls tika paredzēts Bavārijas un Bādenes konstitūcijās, piešķirot tiem tiesības lemt arī par konstitūcijā garantēto pamattiesību aizskārumiem.¹⁰⁸

b) konstitucionālās sūdzības teorētiskais pamats - Eiropas konstitucionālās kontroles modelis

XX gadsimta sākums, precīzāk, divdesmitie gadi konstitucionālās sūdzības attīstībā teorētiski ienesa jaunas attīstības iespējas. Ņemot par pamatu H.Kelzena idejas, kas tiek rastas viņa tā sauktajā „Tīrajā tiesību teorijā”, kurā konstitūcija tiek atzīta kā pārējo tiesību

104 Garlicki L. The Influence of American Constitutional Ideas on the Development of Constitutionalism in Poland and Eastern Europe. Grām.: Thompson K.W., Ludwikowski R.R. Constitutionalism and Human Rights: America, Poland, and France. Lanham: University Press of America, 1991, p. 49-53.

105 Steinberger H. Historic Influences of American Constitutionalism upon German Constitutional Development: Federalism and Judicial Review. Columbia Journal of Transnational Law, 1998, No. 36, p. 195.

106 Ibid., p. 201.

107 Ibid., p. 200.; Stolleis M. Judicial Review, Administrative Review, and Constitutional Review in the Weimar Republic. Ratio Juris, 2003, Vol. 16, No. 2, p. 276.; Borowski M. The Beginnings of Germany's Federal Constitutional Court. Ratio Juris, 2003, Vol. 16, No. 2, p. 161.

108 Stolleis M. Judicial Review, Administrative Review, and Constitutional Review in the Weimar Republic. Ratio Juris, 2003, Vol.16, No. 2, p. 276.

aktu spēkā esamības kritērijs, tiek likts teorētiskais un tiesiskais pamats jaunam – Eiropas (saukts arī par Austrijas vai Čehijas¹⁰⁹) konstitucionālās kontroles modelim.

Parasti visi „lauri” šī modeļa veidošanā tiek piešķirti vienīgi H.Kelzenam. Nereti Eiropas modelis tiek dēvēts pat viņa vārdā. Tomēr ir jāprecizē, ka idejas par konstitucionālo tiesu ir atrodamas jau senākos traktātos, piemēram, R. Fon Mola (*Von Mohl R.*), K.Rennera (*Renner K.*) darbos, kā arī G.Jellineka (*Jellinek G.*) monogrāfijā „Par Austrijas konstitucionālo tiesu.”¹¹⁰ Tādejādi ideja par īpašu konstitucionālo tiesu nav tikai H.Kelzena oriģināls risinājums.

Eiropa pretēji Amerikas Savienotajām Valstīm atteicās nodot konstitucionālās kontroles tiesības vispārējās kompetences tiesu tiesnešiem. Ietekmējoties no Eiropai raksturīgās tiesu polarizācijas (specializācijas), konstitucionālās kontroles tiesības tika uzticētas īpašai konstitucionālajai tiesai.¹¹¹ Tā neietilpa (un arī šodien neietilpst) vispārējo kompetenču tiesu sistēmā, bet atrodas ārpus tās. Eiropas modelis kļuva par centralizētu modeli pretēji Amerikāņu decentralizētajam. Tādēļ arī Eiropas modelis kļuva pieejams personām *ad hoc*. Šāda iespējamība pavēra ceļu abstraktajai konstitucionālajai kontrolei, kā arī preventīvajai (*a priori*) kontrolei. Bez tam konstitucionālajai tiesai tika piešķirtas tiesības atzīt par spēkā neesošiem likumus, piešķirot konstitucionālo tiesu nolēmumiem saistošu spēku (*erga omnes*) un nodrošinot, ka antikonstitucionālā tiesību norma netiek turpmāk piemērota.¹¹²

Var teikt, ka Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa raksturīgākās pazīmes teorētiski pavēra iespējamību veidot un nostiprināt konstitucionālo sūdzību valstīs, kuras ieviesa Eiropas konstitucionālās kontroles modeli.

Pirmā valsts, kas izveidoja konstitucionālo tiesu, bija nevis Austrija, bet gan Čehoslovākija. 1920. gada 29. februārī izsludinātā Čehoslovākijas konstitūcija, kas spēkā

109 Дялбо В.К. Судебная охрана конституций в буржуазных государствах и Союзе ССР. Москва: НКЮРСФСР, 1928, с. 46-50.

110 Paulson S.L. On Hans Kelsen's Role in the Formation of the Austrian Constitution and his Defense of Constitutional Review. Grām.: Krawietz W., Summers R., Weinberger, Von Wright G.H. (ed.) *The Reasonable as Rational? On Legal Argumentation and Justification*. Berlin: Duncker&Humblot, 2000. p. 389 - 390.

111 Lenoir J.J. Judicial review in Germany under the Weimar Constitution. *Tulane Law Review*, 1939-1940, No. 14, p. 383.

112 Kelsen H. *General Theory of Law and State*. Cambridge: Harvard University Press, 1945, p. 155-162.; De Andrade G.F. *Comparative Constitutional Law: Judicial Review*. University of Pennsylvania Journal of Constitutional Law, 2001, Vol. 3, p. 983.

stājās 5. martā, paredzēja izveidot Eiropā pirmo speciālo institūciju – konstitucionālo tiesu.¹¹³ Diemžēl šī tiesa tā arī nevienu reizi neizskatīja tās kompetencē esošos jautājumus.¹¹⁴

1920. gada 1. oktobrī, kad Austrijā spēkā stājās konstitūcija, kuras izstrādāšanā piedalījās H. Kelzens, arī Austrijā tika izveidota iepriekš nepazīta īpaša konstitucionālā tiesa. Sākotnēji Austrijas konstitucionālās tiesas kompetence bija visai ierobežota, jo tajā vārsties varēja vienīgi zemes (federācijas subjekti) un federālā izpildvara, apstrīdot attiecīgi vai nu zemes vai federālā likumdevēja pieņemto likumu.¹¹⁵ Izdarot grozījumus Austrijas konstitūcijā 1929. gadā, tās kompetence tika paplašināta, izveidojot arī tiesu pieteikumu jeb konkrētās kontroles institūtu.

Vācijā P. Labanda teorijas ietekmē, saskaņā ar kuru konstitucionālās kontroles tiesības var būt tikai izpildvarai (likumu izsludinātājam), Veimāras (1919. gada 11. augusta) konstitūcija *ekspresis verbis* neparedzēja tiesības tiesnešiem lemt par likumu atbilstību konstitūcijai.¹¹⁶ Tomēr diskusijas (vismaz teorētisku vidū) par nepieciešamību radīt konstitucionālās kontroles institūtu Vācijā turpinājās, kas pat materializējās likumprojektā, paredzot abstraktās konstitucionālās kontroles ieviešanu.¹¹⁷ Neraugoties uz formālo konstitucionālās kontroles ignoranci, šis institūts bija pazīstams un zināms Vācijas tiesām. Kā jau to bija prezumējis H. Preus (*Preuss H.*) – Vācijas konstitūcijas tēvs, ja konstitucionālā kontrole netiek skaidri aizliegta, tā tomēr pastāv.¹¹⁸ Tā arī praksē Augstākā tiesa (*Reichsgericht*) lēma par pavalstu likumu atbilstību impērijas likumiem, kas, konstatējot šādu neatbilstību, nevarēja tikt piemēroti.¹¹⁹ Pēc būtības konstitucionālās kontroles īstenošana tajā laikā Vācijā bija iespējama pēc decentralizētās, konkrētās kontroles metodes – kā tas bija iespējams arī ASV.

Konstitucionālā sūdzība ne Čehoslovākijā, ne arī Austrijā šajā laikā tā arī neatīstījās, neraugoties, ka bija radīti priekšnoteikumi tās ieviešanai. Austrijā F.Austerlics (*Austerlitz F.*)

113 Kudej B. Legal History of Czechoslovakia: from its Creation in 1918 to its peaceful separation in 1992. *International Journal of Legal Information*, 1996, Vol. 24, p. 75.; *The Constitution of Czechoslovakia. The Constitution Review*, 1920, Vol. 4, p. 245-249.

114 Cutler L and Schwartz H. Constitutional reform in Czechoslovakia: E Duobus Unum? *The University of Chicago Law Review*, 1991, Vol. 58, p. 515.

115 Cappelletti M. *Judicial Review in the Contemporary World*. USA: The Bobbs-Merrill Company, Inc., 1971, p. 72.

116 Radin M. The Judicial Review of Statutes in Continental Europe. *West Virginia Law Quarterly*, 1934-1935, No. 41, p. 126.; Lenoir J.J. Judicial review in Germany under the Weimar Constitution. *Tulane Law Review*, 1939-1940, No. 14, p. 366.

117 Lenoir J.J. Judicial review in Germany under the Weimar Constitution. *Tulane Law Review*, 1939-1940, No. 14, p. 369.

118 Friedrich C.J. *The Issue of Judicial Review in Germany*. New York: Academy of Political Science, 1928, p. 190.

119 Lenoir J.J. Judicial review in Germany under the Weimar Constitution. *Tulane Law Review*, 1939-1940, No. 14, p. 366.; Friedrich C.J. *The Issue of Judicial Review in Germany*. New York: Academy of Political Science, 1928, p. 196-197.

– Konstitucionālās tiesas tiesnesis, izvirzīja priekšlikumu konstitucionālās tiesas kompetencē iekļaut likumu atbilstības pamattiesībām izskatīšanu.¹²⁰ Diemžēl viņa priekšlikums atbalstu neguva. Tāpat K. Renners (*Renner K.*) savā konstitucionālās tiesas konceptā kā vienu no tiesas darbības formām minēja „pilsoņu individuālo politisko tiesību garantēšanu.”¹²¹ Pretēji H.Kelzens savā izstrādātajā konstitucionālās tiesas vīzijā neredzēja iespējamību nodot konstitucionālajai tiesai izskatīt sūdzības par pamattiesību aizskārumiem, jo šīs funkcijas, viņaprāt, bija administratīvo tiesu kompetencē.¹²² Vēlāk gan H.Kelzens atgriezās pie K.Rennera iestrādēm, precizējot, ka konstitucionālajai tiesai varētu būt tiesības izlemt par konstitūcijā garantēto politisko tiesību aizskārumiem.¹²³ Taču šīs idejas tā arī netika iedzīvinātas. Un tas pat ir saprotams, jo konstitucionālās kontroles institūts kopumā bija jauns. Sākotnēji juridiskajai un politiskajai domai bija tas jāpieņem kopumā. Tādēļ drīzāk šajā laikā „šķēpi tiek laužti” teorētiskā vidē, diskutējot par iespēju paplašināt konstitucionālās kontroles izpratni, iesaistot tās realizēšanā personas. Turklāt šajā laikā pamattiesības netika uzlūkotas kā „likumdošanas standarts”, bet gan vairāk kā politiskas deklarācijas, bez jebkāda juridiska satura un tātad – bez īpašām izredzēm uz aizsardzību.¹²⁴

Kopumā Eiropā konstitucionālās kontroles institūts neieguva īpašu popularitāti. Konstitucionālā tiesa netika izveidota citās Eiropas valstīs, tai skaitā Baltijas valstīs, izslēdzot iespējamību runāt par konstitucionālās sūdzības attīstību šajā laikā Latvijā.

Latvijā 1934. gadā par Valsts tiesas nepieciešamību, kurā varētu pārbaudīt, vai parlamenta un izpildvaras lēmumi ir saskaņā ar Satversmi, izteicās Saeimas deputāts P.Šīmanis.¹²⁵ Tajā pašā gadā tika izstrādāts pat Satversmes grozījumu projekts, kas paredzēja Satversmē nostiprināt Valsts tiesas kā konstitucionālās kontroles īstenotājas tiesisko statusu. Acīmredzami konstitucionālās kontroles ideja un teorija bija pārāk tāla un neizprotama arī Latvijā, kā dēļ šāds priekšlikums neguva atbalstu. Tai skaitā tiesību teorijas grāmatās tika norādīts, ka „[...] tiesai nav tiesības pārbaudīt, vai likums runā pretim vispārējiem

120 Öhlinger T. The Genesis of the Austrian Model of Constitutional Review of Legislation. *Ratio Juris*, 2003, Vol. 16, No. 2, p. 215.

121 Schmitz G. The Constitutional Court of the Republic of Austria 1918-1920. *Ratio Juris*, 2003, Vol. 16, No. 2, p. 242.

122 Ibid., p. 250-251.

123 Ibid., p. 260.

124 Stolleis M. Judicial Review, Administrative Review, and Constitutional Review in the Weimar Republic. *Ratio Juris*, 2003, Vol.16, No. 2, p. 273.

125 Endziņš A. Tiesu sistēmas un politikas saskarsmes un dinamika. *Latvijas Vēstnesis*, pielikums Jurista vārds, 2002. 7. maijs, nr. 9 (242).

konstitūcijas pamatprincipiem (citu stāvokli ieņem., piem. Ziemeļamerikas Savienotās valstīs)”.¹²⁶

Tādejādi laika posmā no 1803. gada, kad radās pirmais konstitucionālās kontroles modelis, līdz pat 1945. gadam veidojas tikai teorētiskais konstitucionālās sūdzības pamats, bet ne pati konstitucionālā sūdzība.

2) konstitucionālās sūdzības rašanās un attīstība pēc Otrā Pasaules kara

Revolucionārs konstitucionālās kontroles institūta attīstības pagrieziens Eiropā ir novērojams tieši pēc Otrā Pasaules kara beigām, pēc 1945. gada. Ir gan jāprecizē, ka konstitucionālā kontrole un konstitucionālā sūdzība tika atzīta vienā Eiropas daļā – Rietumeiropā. Pretējā – Austrumeiropā, valstīs, kurās pastāvēja sociālisma režīms, konstitucionālā kontrole tās Eiropas modeļa izpratnē nebija pieņemama.

a) konstitucionālā sūdzība kā neatņemama konstitucionālās kontroles sastāvdaļa Rietumeiropas valstīs

Pēc Otrā Pasaules kara konstitucionālā kontrole tika atzīta par leģitīmu un nepieciešamu pretēji iepriekš skeptiskajam konstitucionālās kontroles vērtējumam. Un tas notiek, atkāpjoties Francijas ietekmē dominējošajai parlamenta suverenitātes doktrīnai, sākoties pozitīvisma norietam, mazinoties neticībai un neuzticībai parlamentārisma, nostiprinoties varu dalīšanas un *état de droit* principiem un atzīstot, ka parlaments (atšķirībā no Lielbritānijas pārliecības, kurā nav bijusi novērota tik dziļa neuzticēšanās parlamentam un valdībai¹²⁷) var rīkoties nepareizi.

Lai novērstu vēsturisko kļūdu atkārtošanos, bija nepieciešams instruments, kas kontrolētu demokrātijas vērtības, tai skaitā cilvēka pamattiesības. Par tādu tika atzīta konstitucionālā kontrole nevis amerikāņu, bet iepriekš īpaši neatzītajā „Eiropas versijā.”¹²⁸ Tā konstitucionālā tiesa tika izveidota Vācijas Federatīvajā Republikā, Itālijas Republikā (Eiropas konstitucionālās kontroles modelis šajā valstī tika ieviests 1956. gadā), arī Grieķijā,

126 Loebers A. Lekcijas par ievadu tiesību zinātnē. II daļa. Rīga: Krājuma L.U. Stud. Pad. Grāmatnīcā, 1922, 40.lpp.

127 Cappelletti M. Judicial Review in the Contemporary World. USA: The Bobbs-Merrill Company, Inc., 1971, p. 37.; Corwin E. The „Higher Law” Background of American Constitutional Law. Part II. Harvard Law Review, 1928, Vol. 42, p. 365-368.

128 Cappelletti M. and Adams J.C. Judicial Review of Legislation: European Antecedents and Adaptions. Harvard Law Review, 1965-1966, Vol. 79, p. 1218.

Spānijā, Portugālē, Kipras Republikā, Turcijas Republikā.¹²⁹ Savu darbu atsāka Austrijas konstitucionālā tiesa. Pat Francija, kas pret konstitucionālo kontroli izturējās visai skeptiski, veidoja īpašu Konstitucionālo padomi.¹³⁰

Konstitucionālās sūdzības gandrīz vai bezierunu atzīšanu pēc Otrā Pasaules kara ietekmēja divi galvenie motīvi.

Pirmkārt, pēc Otrā Pasaules kara bija novērojama konstitucionālās kontroles institūta nostiprināšanās kopumā. Konstitucionālo tiesu kompetencē tika iekļauta citu lietu skatīšana līdzās jau zināmajai likumu konstitucionalitātes kontrolei. Tā konstitucionālās tiesas sāka izskatīt strīdus starp konstitucionālām iestādēm, federāciju subjektiem, tās lēma par politisko partiju darbību, referendumu, vēlēšanu likumību un citiem. Tai skaitā konstitucionālā kontrole tika uzskatīta par labāko instrumentu, kas varētu aizsargāt cilvēka pamattiesības no publisko tiesību subjektiem.¹³¹

Otrkārt, šajā laikā bija novērojama dabisko tiesību atdzimšana.¹³² Apzinoties iepriekš (karā) piedzīvotos masveida cilvēktiesību pārkāpumus, lai nepieļautu šādus pārkāpumus nākotnē, pamattiesībām tika piešķirta īpaša nozīme. Šajā laikā, uzsverot cilvēktiesību nozīmi un aizsardzības nepieciešamību, radās un nostiprinājās pasaules cilvēktiesību aizsardzības sistēma - Apvienoto Nāciju cilvēktiesību aizsardzības sistēma un reģionālās sistēmas (Eiropas, Amerikas, Āfrikas).¹³³ Tai skaitā tika izveidota ietekmīgākā cilvēktiesību aizsardzības institūcija Eiropā – Eiropas Cilvēktiesību tiesa.¹³⁴ Cilvēka pamattiesības tika iekļautas valstu konstitūcijās, piešķirot tām konstitucionālu svaru un nozīmi. Drīz vien tika rasts arī konstitucionālās sūdzības leģitimitātes avots, kas ir dabisko tiesību aizsargāšana vai personas aizsardzība pret publisko varu.¹³⁵ Šo vērtību aizsargāšana tad kļuva par konstitucionālās kontroles institūta centrālo uzdevumu.

129 Harutyunyan G., Mavčič A. *Constitutional Review and Its Development in the Modern World (a Comparative Constitutional Analysis)*. Yerevan-Ljubljana: [b.i.], 1999, p. 24-26.

130 Stone A. *The Birth of Judicial Politics in France. The Constitutional Council in Comparative Perspective*. New York, Oxford: Oxford University Press, 1992, p. 47-57.

131 Bendor A.L., Segal A. *Constitutionalism and Trust in Britain: an Ancient Constitutional Culture, a New Judicial Review Model*. *American University International Law Review*, 2001-2002, Vol. 17, p. 659.

132 Dietze G. *Judicial review in Europe*. *Michigan Law Review*, 1956-1957, No. 55, p. 539.

133 Ušacka A. *Starptautiskās cilvēktiesības un to vēsturiskā attīstība*. *Likums un Tiesības*, 2000, 2. sēj., nr. 11 (15), 326.lpp.; Burgentāls T. *Starptautiskās cilvēktiesības kodolīgā izklāstā*. Rīga: Izdevniecība AGB, 2000, 41-161.lpp.

134 Eiropas Cilvēktiesību tiesa savu darbu uzsāka 1959. gada sākumā, bet tās Komisija jau 1954. gadā. Bernhardt R. *Human Rights and Judicial Review: the European Court and Human Rights*. Grām.: Beatty D.M. (ed.) *Human Rights and Judicial Review. A Comparative Perspective*. Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 1994, p. 300.

135 Fleming J.E. *The Natural Rights-Based Justification for Judicial Review*. *Fordham Law Review*, 2000-2001, Vol. 69, p. 2121.

Šajā laikā, precīzāk, 1951. gada 12. martā tiek pieņemts Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas likums.¹³⁶ Kompilējot H.Kelzena abstrakto konstitucionālo kontroli ar konkrētas personas pamattiesību aizskārums, Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas kompetencē tika iekļauta konstitucionālo sūdzību izskatīšana. Vēlāk 1969. gadā konstitucionālās sūdzības institūts tika nostiprināts arī konstitūcijā.¹³⁷ Tieši šis valsts konstitucionālā sūdzība un viss konstitucionālās kontroles institūts kopumā turpmāk ļoti ietekmēja tā attīstību Eiropā.¹³⁸ It īpaši jaunās demokrātijas valstis savas konstitucionālās tiesas veidoja, ietekmējoties no Vācijas pieredzes. Tādēļ nevar nepieņemt H.Švarcam (*Schwartz H*), kurš saka, ja Francija ietekmēja konstitucionālās kontroles domas attīstību XIX gadsimtā, tad Vācijas ietekme ir saskatāma šī institūta attīstībā Eiropā XX gadsimtā un arī vēl šodien.¹³⁹

Pieturoties pie savas valsts konstitucionālisma tradīcijām, Francijā *Conseil Constitutionnel* – Konstitucionālajai padomei tika piešķirtas visai ierobežotas tiesības, tai skaitā *a priori* konstitucionālās kontroles tiesības, izslēdzot iespējamību Konstitucionālajā padomē vērsties personai *ad hoc*.¹⁴⁰

Ir jāprecizē, ka šodien nedaudz ir jāatkāpjas no literatūrā izteiktā viedokļa, ka konstitucionālo kontroli vispār nepazīst Lielbritānija.¹⁴¹ Konstitucionālā kontrole tiešām Lielbritānijā kopumā netiek atzīta.¹⁴² Tomēr tradicionālā Lielbritānijas konstitucionālās kontroles noliegšana ir nedaudz mainījies līdz ar Cilvēktiesību akta, kas inkorporēja

136 Law on the Federal Constitutional Court. Legal Texts. Law on the Federal Constitutional Court. Bonn: Internationes, 1996, p. 31-64.

137 Brewer-Carias A.R. Judicial Review on Comparative Law. Cambridge: Cambridge University Press, 1989, p. 210.

138 Bunner G. Structure and Proceedings of the Hungarian Constitutional Judiciary. Grām.: Sólyom L. and Brunner G. Constitutional Judiciary in a New Democracy. The Hungarian Constitutional Court. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2002, p. 94.

139 Schwartz H. The Struggle for Constitutional Justice in Post-Communist Europe. Chicago and London: University of Chicago Press, 2000, p. 27.

140 Cappelletti M. The „Mighty Problem” of Judicial Review and the Contribution of Comparative Analysis. Southern California Law Review, 1979-1980, Vol. 53, p. 416-418.; Cappelletti M. Judicial Review in the Contemporary World. USA: The Bobbs-Merrill Company, Inc., 1971, p. 5 - 23.; Morton F.L. Judicial Review in France: A Comparative Analysis. American Journal of Comparative Law, 1998, Vol. 36, p. 90.; Adjei C. The Comparative Perspective and the Protection of Human rights á la Française. Oxford Journal of Legal Studies, 1997, No. 17, p. 288.; Kurland P.B. Judicial Review Revised: „Original Intent” and „The Common Will”. Cincinnati Law Review, 1986-1987, Vol. 55, p. 733-743.; Cummins R.J. Constitutional Protection of Civil Liberties in France. American Journal of Comparative Law, 1985, Vol. 33, p. 721-732.

141 Comella V.F. The European model of constitutional review of legislation: Toward decentralization? International Journal of Constitutional Law, 2004, Vol. 2, No. 3, p. 462.

142 Dietze G. Judicial review in Europe. Michigan Law Review, 1956-1957, No. 55, p. 549.; Utter R., Lundsgaard D. C. Judicial Review in the New Nations of Central and Eastern Europe: Some Thoughts from a Comparative Perspective. Ohio State Law Journal, 1993, Vol. 54, p. 577.; Bendor A.L., Segal A. Constitutionalism and trust in Britain: an Ancient Constitutional Culture, a New Judicial Review model. American University International Law Review, 2001-2002, Vol. 17, p.701.

Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju britu tiesībās, spēkā stāšanos 2000. gada 1. oktobrī.¹⁴³ Ar šo aktu Lielbritānijā tika radīts jauns konvenciālo tiesību (kas tika minētas 1. daļā un kurā dota atsauce uz Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas pantiem) aizsardzības mehānisms.

Saskaņā ar Cilvēktiesību aktu tiesas pienākums ir interpretēt tiesību normas atbilstoši Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijai, ja tas ir iespējams. Taču būtiskākais ir tas, ka minētais akts piešķir tiesībs tiesai pieņemt „neatbilstības deklarāciju”, konstatējot nacionālo likumu neatbilstību (vienīgi!) minētās konvencijas normām. Tas nozīmē, ka Lielbritānijas tiesa var pieņemt neatbilstības deklarāciju, ja nav iespējams interpretēt parlamenta likumu Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas garā. T.i., ar šo Cilvēktiesību aktu Lielbritānijā kaut nedaudz, bet tomēr ir saskatāmas tiesu iespējas ietekmēt spēkā esošos tiesību aktus.¹⁴⁴ Tomēr galavārds vienalga Lielbritānijā būs parlamentam vai valdībai, jo likums, attiecībā uz kuru tiesa būs pieņēmusi neatbilstības deklarāciju, būs spēkā, kamēr valdība vai parlaments to negrozīs vai neatcels. Pie tam ne parlamentam, ne arī valdībai tiesas lēmums nav saistošs. Taču tiesas lēmuma ignorance var veicināt personas vēršanos Eiropas Cilvēktiesību tiesā.¹⁴⁵ Var teikt, ka šī 1998. gada Cilvēktiesību akta radītā tiesību aizsardzības sistēma ir pamatā mehānismam, ar kuru Lielbritānija tiek nodrošināta cilvēktiesību aizsardzība, saglabājot tradicionālās konstitucionālisma vērtības. Ne velti teorētiski šo cilvēktiesību aizsardzības sistēmu piedāvā dēvēt par nepilnīgu (*non-pure*) konstitucionālās kontroles modeli.¹⁴⁶

b) konstitucionālās sūdzības teorētiskā neiespējamība Austrumeiropas valstīs sociālisma režīma laikos

Otrajā Eiropas daļā – Austrumeiropas vai sociālistiskās (padomju bloka) valstīs - konstitucionālā sūdzība nevarēja attīstīties galvenokārt sekojošu apsvērumu dēļ.

Pirmkārt, sociālistiskajās valstīs netika atzīta konstitucionālā kontrole vispār. Sociālistiskās valstis atzina varas vienotību, bet noliedza varas dalīšanas teoriju un līdz ar to jebkādu konstitucionālo kontroli, akcentējot īpaši pārstāvju (padomju) varu, jo „[...] tautas

143 Gardbaum S. The New Commonwealth Model of Constitutionalism. The American Journal of Comparative Law, 2001, Vol. 49, p. 709.

144 Ewing K.D The Human Rights Act and Parliamentary Democracy. Modern Law Review, 1999, Vol. 79, p. 62.

145 Baker C. (General Editor). Human Rights Act 1998: A Practitioner's Guide. London: Sweet&Maxwell, 1998, p. 20.

146 Bendor A.L., Segal A. Constitutionalism and trust in Britain: an Ancient Constitutional Culture, a New Judicial Review Model. American University International Law Review, 2001-2002, Vol. 17, p. 715.; Elliot M. The Constitutional Foundations of Judicial Review. Oxford-Portland: Hart Publishing, 2001, p.4.

pārstāvībai ir nulles vērtība, ja tai nav pilnīgas varas”.¹⁴⁷ Tāpat, neraugoties, ka formāli konstitūcijas prioritāte tika atzīta, šis princips praksē iedzīvināts netika. Konstitūcija sociālistiskajās valstīs bija statisks, nedzīvs dokuments. Nav brīnums, ka sociālistiskajās valstīs valdīja uzskats, ka “[l]ikumu konstitucionālā kontrole, kuru veic ekstra-parlamentāras institūcijas – tiesu vai arī kvazi-tiesu, ir reakcionāras institūcijas un tādēļ tām nav vietas ne sociālistiskā valstī, ne arī valstī, kurā valda tautas demokrātija, kas uzticas tautas taisnībai un tautas gribai”.¹⁴⁸

Tomēr XX gadsimta sešdesmitajos gados konstitucionālās kontroles (pareizāk – uzraudzības) institūts pēc sociālisma tradīcijām un doktrīnas radās un attīstījās atsevišķās šī bloka valstīs. Tā Dienvidslāvijas Federatīvajā Sociālistiskajā Republikā tika izveidota īpaša Federālā Konstitucionālā tiesa, sešas federatīvo republiku konstitucionālās tiesas un divas provinču (Kosovas un Vojvodinas) konstitucionālās tiesas.¹⁴⁹ Konstitucionālās tiesas izveidošana bija paredzēta 1968. gada Čehoslovākijas konstitūcijā, kas gan savu darbu tā arī neuzsāka.¹⁵⁰ Polijā, stājoties spēkā 1982. gada 26. marta konstitūcijas grozījumiem, kas paredzēja īpašas institūcijas – Konstitucionālā Tribunāla izveidošanu, pirmo reizi tika izveidots konstitucionālās kontroles (pareizāk - uzraudzības) institūts.¹⁵¹ Reāli Polijā konstitucionālā kontrole (uzraudzība) tika iedzīvināta tikai 1985. gada 29.aprīlī, kad, neskatoties uz dažādiem iebildumiem, tika pieņemts Konstitucionālā Tribunāla likums.¹⁵²

Neraugoties uz minēto institūciju izveidošanu, par konstitucionālās kontroles esamību šajās valstīs varēja runāt visai nosacīti. Tas drīzāk bija īpašs – „sociālistiskās kontroles” modelis, kas būtiski atšķīrās no Rietumeiropas valstu pieredzes. Vienlīdz gan ir jāatzīst, ka konstitucionālās kontroles iedzīvināšana kaut arī sociālisma tradīcijās, bet tomēr bija simbolisks solis šīm valstīm ceļā uz tiesisku valsti.

147 Ludwikowski R. Judicial Review in the Socialist Legal System: Current Developments. *International and Comparative Law Quarterly*, 1988, Vol. 37, p. 90.

148 Gorove S. The New Polish Constitution. *Washington University Law Quarterly*, 1954, No. 3, p. 261-264. skatīt arī Bonsal D.B. The Judiciary and the Bar-Socialist Legality vs. The Rule of Law. *Texas Law Review*, 1961, Vol. 40, No. 1, p. 651 - 705.

149 Pešelj B.M. Socialist Law and the New Yugoslav Constitution. *The Georgetown Law Journal*, 1963, Vo. 51, No. 4, p. 651., 701-703.; Cappelletti M. *Judicial Review in the Contemporary World*. USA: The Bobbs-Merrill Company, Inc. 1971, p. 51.

150 Hartwig M. The Institutionalization of the Rule of Law: The Establishment of Constitutional Courts in the Eastern European Countries. *American University Journal of International Law and Policy*, 1991-1992, Vol. 7, p. 464.

151 The history of Polish Constitutional Tribunal. <http://www.trybunal.gov.pl/eng> (aplūkots 2005-01-05); Brzezinski M. The struggle for Constitutionalism in Poland. New York: [b.i.], 1998, p. 130-135.; Brzezinski M.F. The Emergence of Judicial Review in Eastern Europe: The Case of Poland. *The American Journal of Comparative Law*, 1993, Vol. 41, p. 161-164.

152 Jackson V.C., Tushnet M. *Comparative Constitutional Law*. New York: Foundation Press, 1999, p. 541.

Otrkārt, konstitucionālā sūdzība Austrumeiropas valstīs nebija iespējama arī tāpēc, ka šajās valstīs bija nostiprinājusies cita pamattiesību doktrīna. Lai arī cik tas dīvaini nešķistu, sociālistisko valstu konstitūcijas, lai pierādītu sociālistiskās demokrātijas pārākumu, saturēja ievērojamu pamattiesību katalogu.¹⁵³ Taču šīs tiesības un brīvības bija vairāk deklaratīvas, un praksē īstenotas netika. Bez tam sociālistiskās valstis neatzina dabiskās tiesības. Tādēļ konstitucionālā sūdzība, kuras mērķis – aizsargāt konstitucionālajā līmenī garantētās pamattiesības, netika atzīta par vajadzīgu.

Tomēr zināmas ievirzes cilvēka pamattiesību aizsargāšanā bija novērojamas arī sociālisma tradīcijās veidotajā konstitucionālās kontroles institūtā. Tā, piemēram, lai arī Dienvidslāvijas Federālajā Konstitucionālajā tiesā personām nebija iespējams iesniegt konstitucionālās sūdzības, tās savas pamattiesības varēja mēģināt aizsargāt netieši.¹⁵⁴ Konstatējot pamattiesību aizskārumu, personas varēja izmantot tos subjektus, kuriem bija tiesības vērsties konstitucionālajā tiesā (valsts institūcijas, organizācijas), kā arī pašu konstitucionālo tiesu, kurai piemita *ex officio* tiesības. Savā darbības laikā Federālā Konstitucionālā tiesa par Dienvidslāvijas konstitūcijai neatbilstošiem atzina vairākus likumus, piemēram, Ekspropriācijas likumu, kas bija pretrunā ar konstitūcijā nostiprinātajām cilvēka pamattiesībām.¹⁵⁵

Līdzīgi arī Padomju Savienībā ar 1988. gada 1. decembra Konstitūcijas grozījumiem izveidotā Konstitucionālās uzraudzības komiteja (kas savu darbu izbeidza, paziņojot par savu pašatlaišanos 1991. gada 23. decembrī) netieši rūpējās par cilvēka pamattiesību aizsardzību.¹⁵⁶ Turklāt Konstitucionālās uzraudzības komitejas kompetencē bija lemt par tādu tiesību aktu „anulēšanu”, kas bija pretrunā ar konstitūcijā un starptautiskajos līgumos, kurus bija noslēgusi PSRS, nostiprinātajām cilvēktiesībām. Konstitucionālās uzraudzības komitejas tiesības cilvēktiesību aizsardzībā ir īpaši izceļamas kaut vai tāpēc, ka „anulēt” tiesību aktus citos gadījumos komitejai tiesību nebija.¹⁵⁷ Arī praksē atsevišķi Konstitucionālās uzraudzības komitejas lēmumi bija atzīstami par visai ievērojamiem, kaut vai, piemēram, par prettiesisku

153 Copeland E.A. Perestroika and Human Rights: Steps in the Rights Direction. Forum of World Affairs, 1991, No. 15, p. 101-119.

154 Kulič D. The Constitutional Court of Yugoslavia in the Protection of Basic Human Rights. Osgood Hall Law Journal, 1973, Vol. 11, No. 2, p. 283.

155 Ibid., p. 279.

156 Hausmaninger H. The Committee of Constitutional Supervision of the USSR. Cornell International Law Journal, 1990, Vol. 23, p. 287.

157 Hausmaninger H. From the Soviet Committee of Constitutional Supervision to the Russian Constitutional Court. Cornell International Law Journal, 1992, Vol. 25, p. 309.

atzītā PSRS iedibinātā prakse nepublicēt visus saistošos normatīvos aktus, kas „attiecas uz pilsoņu tiesībām, brīvībām un pienākumiem.”¹⁵⁸

Izņēmums sociālistisko valstu vidū bija Slovēnija. Saskaņā ar 1963. gada Slovēnijas Federālās Republikas konstitūciju, Slovēnijas konstitucionālā tiesa, kas savu darbu uzsāka 1964. gada 15. februārī, ieguva tiesības rūpēties par pamattiesību aizsardzību, paredzot tiesības vērsties konstitucionālajā tiesā personām, ja tās bija aizskāris kāds no individuālajiem tiesību aktiem.¹⁵⁹ Konstitucionālā sūdzība konstitucionālajā tiesā bija iesniedzama tikai tad, ja tiesību aizsardzība nebija iespējama ar citiem tiesību aizsardzības līdzekļiem. Šis tiesību aizsardzības mehānisms pastāvēja dažus gadus, kamēr to likvidēja, stājoties spēkā 1974. gada konstitūcijai.

Tādejādi šajā laikā konstitucionālās sūdzības realizēšanas ziņā Eiropā valdīja izteikts duālisms. Ja vienā Eiropas pusē – demokrātiskajās un tiesiskajās valstīs tā tika atzīta par nozīmīgu pamattiesību aizsardzības institūtu, tad otrā – sociālistisko tiesību ietekmē funkcionējošajās valstīs šāds pamattiesību aizsardzības institūts kopumā netika uzskatīts par nepieciešamu.

3) konstitucionālās sūdzības nostiprināšanās Austrumeiropas valstīs. Konstitucionālās sūdzības izveidošana Latvijā

XX gadsimta deviņdesmito gadu sākumā, pasaules kartē rodoties neatkarīgām un demokrātiskām valstīm Eiropas austrumos, tajās mainījās tiesiskas valsts, varas dalīšanas princips un arī konstitūcijas izpratne. Politiskie un tiesiskie procesi astoņdesmito gadu beigās un deviņdesmito gadu sākumā pavēra ceļu konstitucionālas kontroles ienākšanai arī Austrumeiropas valstīs.

Jāņem vērā, ka demokrātisku konstitucionālās kontroles tradīciju šīm valstīm nebija. Izņemot Čehiju un Slovākiju, nevienā citā konstitucionālās kontroles institūts tā demokrātiskajā izpratnē nebija pastāvējis.

Turpinot pēckara tradīcijas, jaunās demokrātijas vai Austrumeiropas valstis (Latvija, Lietuva, Igaunija, Čehija, Slovākija, Slovēnija, Polija, Rumānija, Ungārija, Bulgārija, arī Krievijas Federācija un virkne bijušās Padomju republikas) par pamatotāku un piemērotāku atzina Eiropas konstitucionālās kontroles modeli. Šī modeļa atzīšanu jaunajās demokrātijās

158 Права человека. Отв.ред. Лукашева Е. А. Москва: Норма-Инфра, 1999, с. 280.

159 Mavčič A. Slovenian Constitutional Review. Ljubljana: Založba Nova revija, 1995, p. 63.

iespējams izskaidrot ar kontinentālās Eiropas tiesību saimes ietekmi uz šo valstu tiesību sistēmu attīstību, līdz ar to padarot par neiespējamu pilnībā pārņemt anglo-sakšu valstīm raksturīgo *stare decisis* doktrīnu. Bez tam R.Ludvikovskis skaidro, ka Eiropas modelis par labāku tika atzīts arī tāpēc, ka jaunās demokrātiskās valstis bija pieņēmušas samērā viegli grozāmas konstitūcijas, bet Amerikāņu modelis balstās uz īpaši stingra konstitūcijas virsvadības principa īstenošanu.¹⁶⁰ Šajās valstīs turklāt vēl joprojām tika cildināts parlamenta pārkāpums, kas bija pretēji amerikāņu svaru un atsvaru („*checks and balances*”) principam. Arī tiesnešu kvalifikācijas prasības anglo-sakšu un kontinentālās Eiropas tiesību saimes valstīs atšķiras. Bez tam tika norādīts, ka valstīs, kuras pirmo reizi veido konstitucionālo kontroli, labāk tās realizēšanas tiesības nodot speciālām konstitucionālām tiesām, motivējot, ka vispārējās kompetences tiesu tiesneši nav tik kvalificēti, lai risinātu tiesību jautājumus.¹⁶¹

Ņemot vērā minētos argumentus, Eiropas modeļa izveidošana jaunajās demokrātijās šķita pat dabiska. Un gandrīz visās šajās valstīs tika veidotas īpašas jaunas institūcijas - konstitucionālās tiesas. Jāatzīst arī, ka arguments konstitucionālās tiesas veidošanai bieži vien bija tiekšanās līdzināties vecākajām demokrātijām. Šīs līdzināšanās vēlmes dēļ daudzi elementi tika pārņemti no veco demokrātisko valstu prakses, vairāk Vācijas, Austrijas. Vienlīdz visās šajās valstīs, precīzāk, to konstitucionālās kontroles sistēmās ir novērojamas amerikāņu konstitucionālās kontroles modeļa iezīmes, kas izpaužas konkrētās kontroles esamībā un *inter partes* sprieduma atzīšanā.

Otrs aspekts, kas ietekmēja konstitucionālas sūdzības rašanos jaunajās demokrātijās, bija cilvēktiesību izpratnes maiņa. Vispirms jāatzīmē, ka agri vai vēlu jaunās demokrātiskās valstis izstrādāja un pieņēma jaunas konstitūcijas. Kā izņēmumu var minēt Latviju, kas izvēlējās atjaunot 1922. gada Satversmi.¹⁶² Gandrīz visās valstīs pamattiesības tika nostiprinātas konstitucionālā līmenī.¹⁶³ Konstitūcijā nostiprinātās pamattiesības atbilstoši rietumu demokrātijas izpratnei kļuva par reālām iespējām, nevis tikai deklaratīvām normām. Tātad jaunās demokrātijas sāka iepazīt cilvēktiesību patieso jēgu un nozīmi. Līdzās esošajiem

160 Ludwikowski R.R. „Mixed” Constitutions-Product of an East-Central European Constitutional Melting Pot. Boston University International Law Journal, 1998, Vol. 16, p. 51.

161 Steinberger H. Models of Constitutional Jurisdiction. Strasbourg: Council of Europe Press, 1992, p. 3.

162 Latvijas tiesību vēsture (1914-2000). Prof. Dr.iur. D.A. Iēbera redakcijā. Rīga: Fonds Latvijas vēsture, 2000, 457-461. lpp.

163 Ludwikowski R.R. Fundamental Constitutional Rights in the New Constitutions of Eastern and Central Europe. Cardozo Journal of International and Comparative Law, 1995, Vol. 3, p. 73-162.

cilvēktiesību aizsardzības līdzekļiem, tika veidota konstitucionālā sūdzība, kas šodien uzskatāma par visdemokrātiskāko konstitucionālās kontroles iezīmi.¹⁶⁴

Jauno demokrātisko valstu Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa izvēle ir arī kritizēta, norādot, ka centralizētais konstitucionālās kontroles modelis nevar nodrošināt personu pamattiesību pietiekamu aizsardzību, akcentējot amerikāņu modeļa priekšrocības.¹⁶⁵ Taču šai kritikai pilnībā nav iespējams pievienoties. Arī Eiropas modeļa ietvaros pamattiesību efektīva aizsardzība, pareizi un pārdomāti veidojot konstitucionālo sūdzību, ir iespējama.

a) konstitucionālās sūdzības atzīšanas (ieviešanas) modeļi Austrumeiropas valstīs

Ņemot vērā konstitucionālās sūdzības attīstību, Austrumeiropas vai jaunās demokrātijas valstis iespējams iedalīt trijās grupās.

Pirmo grupu veido tās, kuras savās tiesību aizsardzības sistēmās konstitucionālo sūdzību vispār neievieša. Tā, piemēram, baidoties no tiesas noslogotības, konstitucionālā sūdzība netika veidota Bulgārijā.¹⁶⁶ No konstitucionālās sūdzības atteicās arī Rumānijā, stājoties spēkā 1991. gada 21. novembra konstitūcijai.¹⁶⁷ Rumānija acīmredzami Francijas ietekmē kopumā Konstitucionālajai tiesai piešķīra salīdzinoši ierobežotu kompetenci.¹⁶⁸ Konstitucionālo sūdzību vēl joprojām nepazīst Latvijas kaimiņvalstis – Lietuva un Igaunija.

Igaunijā pirmo reizi tās vēsturē speciālās konstitucionālās kontroles ideja tika iedzīvināta, stājoties spēkā Igaunijas tautas 1992. gada 28. jūnijā pieņemtajai konstitūcijai. Līdzās citām pamatnormām 149.panta 3. daļā tika likts “pamatakmens” konstitucionālajai kontrolei, nosakot, ka Augstākā tiesa (saukta arī par Nacionālo vai Valsts tiesu (*Riigikohus*)) ir arī konstitucionālās kontroles tiesa.¹⁶⁹

164 Ludwikowski R.R. „Mixed” Constitutions-Product of an East-Central European Constitutional Melting Pot. Boston University International Law Journal, 1998, Vol. 16, p. 55.

165 Utter R., Lundsgaard D. C. Judicial Review in the New Nations of Central and Eastern Europe: Some Thoughts from a Comparative Perspective. Ohio State Law Journal, 1993, Vol. 54, p. 586.

166 Hartwig M. The Institutionalization of the Rule of Law: The Establishment of Constitutional Courts in the Eastern European Countries. American University Journal of International Law and Policy, 1991-1992, Vol. 7, 464.; Bulgaria Constitution. http://www.constcourt.bg/constcourt/ks_eng_frame.htm (aplūkots 2006-07-26).

167 General Presentation. Background. <http://www.ccr.ro/print.aspx?page=presentation> (aplūkots 2006-07-26).

168 Bunner G. Structure and Proceedings of the Hungarian Constitutional Judiciary. Grām.: Sólyom L. and Brunner G. Constitutional Judiciary in a New Democracy. The Hungarian Constitutional Court. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2002, p. 94.

169 The Constitution of the Republic of Estonia. <http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?m=026> (aplūkots 2006-07-26).

2002. gada 1. jūlijā, kad spēkā stājās jaunais Konstitucionālās kontroles tiesas procesa likums, pirmo reizi Igaunijas konstitucionālās kontroles vēsturē tiesības vērsties Augstākajā tiesā tika paredzētas arī personām.¹⁷⁰ Doktrīnā ir norādīts, ka, dodot tiesības vērsties Augstākajā tiesā arī personām, Igaunija ir radījusi konstitucionālo sūdzību.¹⁷¹ Taču, salīdzinot konstitucionālo sūdzību citās valstīs un Igaunijas sūdzības modeli, jāsecina, ka tās iespējas, kādas personām paredz Konstitucionālās kontroles tiesas procesa likuma 3. nodaļa, ir pavisam minimālas. Likums (16.-18.pants) runā par triju veidu individuālām sūdzībām, kuras 10 dienu laikā no lēmuma spēkā stāšanās brīža var iesniegt noteiktas personas, ievērojot, ka visām sūdzībām ir jābūt ar subjektīvu raksturu jeb ar mērķi aizsargāt savas tiesības.¹⁷² Pirmkārt, sūdzības var iesniegt personas, kuru tiesības ir aizskāris parlamenta lēmums (nevis likums). Otrkārt, persona Augstākajā tiesā var apstrīdēt arī valsts prezidenta lēmumu par tās iecelšanu vai atcelšanu no amata. Treškārt, parlamenta loceklis, alternatīvais loceklis un arī frakcija var vērsties pret noteiktiem Konstitucionālās kontroles tiesas procesa likumā (17.pantā) uzskaitītiem parlamenta prezidija lēmumiem: piemēram tādiem, ar kuriem tiek lemts par vietu sadalījumu pastāvīgās komisijās; frakciju un izmaiņu tajās reģistrēšanu; likumprojektu, interpelāciju un rakstveida jautājumu atbilstību noteiktām prasībām.¹⁷³

No minētā uzskaitījuma secināms, ka, lai arī sūdzībām ir jābūt subjektīvo tiesību aizsardzības līdzeklim, tās mērķis ne vienmēr būs personas subjektīvo konstitucionālā līmenī nostiprināto pamattiesību aizsardzība. Pie tam Konstitucionālās kontroles tiesas procesa likumā netiek pat precizēts, ka sūdzības mērķis būtu aizsargāt personu pamattiesības, ne arī lietots jēdziens “konstitucionālā sūdzība”. Arī subsidiaritātes principa ievērošana netiek paredzēta šajā Igaunijas sūdzībā. Turklāt strīdā iesaistītās puses (piemēram, parlamenta

170 Constitutional Review Court Procedure Act of Estonia. <http://www.nc.ee/english/const/CONSTITUTIONAL%20REVIEW%20COURT%> (aplūkots 2006-07-26).

171 Kont-Kontson K. Communication of the Constitutional Review Cases in Supreme Court of Estonia – New Challenges. European Commission for Democracy Through Law Collection of Reports IInd Conference of Secretaries General of Constitutional Courts and Courts of Equivalent Jurisdictions. <http://www.venice.coe.int/site/interface/english.htm> (aplūkots 2006-07-26).

172 Judgment of the Supreme Court of the Republic of Estonia in Case No. 3-1-3-10-02 on March 17, 2003. <http://www.nc.ee/english/const/2002/3-1-3-10-2002.htm> (aplūkots 2006-07-26).

173 Riigikogu Rules of Procedure Act. Section 13, subsections 2,4,7. http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?tyyp=SITE_ALL&ptyyp=I&m=000&query=procedure+act (aplūkots 2006-07-26);

Riigikogu Internal Rules Act. Section 4, subsections 5, 6.1. http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?tyyp=SITE_ALL&ptyyp=I&m=000&query=internal+rules (aplūkots 2006-07-26); skatīt arī

Rodiņa A. Kā konstitucionālā kontroles tiek īstenota Igaunijā (I). Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2003. 25. novembris, nr. 42 (230); Rodiņa A. Kā konstitucionālā kontroles tiek īstenota Igaunijā (II). Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2003. 2. decembris, nr. 43 (231).

loceklis, alternatīvais parlamenta loceklis vai frakcija pret *Riigikogu* (parlamentā) prezidiju) liecina par to, ka sūdzība drīzāk ir strīdu starp divām publiskām institūcijām risināšanas līdzeklis, nevis personas aizsardzība pret valsti.¹⁷⁴ Tādēļ var teikt, ka Igaunijā nepastāv konstitucionālā sūdzība, bet gan īpašs personas pieteikums, ko nav iespējams līdznostādīt konstitucionālai sūdzībai.

Stājoties spēkā 1992. gada Lietuvas konstitūcijai, konstitucionālās kontroles institūts pirmo reizi tiek izveidots arī šajā valstī.¹⁷⁵ Diemžēl personām Lietuvā nav iespējams savas tiesības aizsargāt tieši - vēršoties konstitucionālajā tiesā. Šeit jāpiekrīt K.Taubes izteiktajam viedoklim, ka būtu loģiski, ņemot vērā konstitūcijas 6.pantu, kas deklarē, ka konstitūcija ir vienots un tieši piemērojams tiesību akts un ikviens var aizstāvēt savas tiesības, pamatojoties uz konstitūciju, personām tomēr paredzēt tiesības iesniegt konstitucionālās sūdzības konstitucionālajā tiesā.¹⁷⁶

Nākamo – otro - grupu veido tās valstis, kuras savās tiesību aizsardzības sistēmās konstitucionālo sūdzību iekļāva jau uzreiz, veidojot konstitucionālās kontroles institūtu.

Viena no pirmajām konstitucionālajām tiesām Austrumeiropā tika izveidota Ungārijā. Tās parlaments jau 1989. gada janvārī pieņēma lēmumu dibināt konstitucionālo tiesu, veicot atbilstošus grozījumus valsts 1949. gada konstitūcijā tā paša gada oktobrī.¹⁷⁷ 1989. gada 19.oktobrī parlaments pieņēma arī Konstitucionālās tiesas likumu, iekļaujot tiesas kompetencē konstitucionālo sūdzību izskatīšanu.¹⁷⁸ Ungārijā pie tam personām tika piešķirtas ļoti plašas un neierobežotas tiesības vērsties Konstitucionālā tiesā. Pateicoties opozīcijas aktivitātēm,¹⁷⁹ Ungārijā tika radīta arī *actio popularis*.¹⁸⁰ Tādējādi var teikt, ka Austrumeiropas valstu konstitucionālās sūdzības pionieris bija Ungārija.

174 Kont-Kontson K. Communication of the Constitutional Review Cases in Supreme Court of Estonia – New Challenges. European Commission for Democracy Through Law Collection of Reports IInd Conference of Secretaries General of Constitutional Courts and Courts of Equivalent Jurisdictions. <http://www.venice.coe.int/site/interface/english.htm> (aplūkots 2006-07-26).

175 Lithuania – Constitution. <http://www.lrkt.lt/konst/eng/constitution.htm> (aplūkots 2006-07-26); Constitution of the Republic of Lithuania (Approved by the citizens of the Republic of Lithuania in the Referendum on 25 October 1992, as amended by 23 January 2003, No.IX-1305. <http://www3.lrs.lt/c-bin/eng/preps2?Condition1=206072&Condition2> (aplūkots 2006-07-26).

176 Taube C. Constitutionalism in Estonia, Latvia and Lithuania. Stockholm: Iustus Förlag, 2001, p. 275.

177 Act XX of 1949 Constitution of the Republic of Hungary. <http://www.mkab.hu/en/enpage5.htm> (aplūkots 2006-07-26).

178 Act XXXII of 1989 on the Constitutional Court of the Republic of Hungary. <http://www.mkab.hu/en/enpage5.htm> (aplūkots 2006-07-26).

179 Bunner G. Structure and Proceedings of the Hungarian Constitutional Judiciary. Grām.: Sólyom L. and Brunner G. Constitutional Judiciary in a New Democracy. The Hungarian Constitutional Court. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2002, p. 70.

180 Hartwig M. The Institutionalization of the Rule of Law: The Establishment of Constitutional Courts in the Eastern European Countries. American University Journal of International Law and Policy, 1991-1992, Vol. 7, 461.

Konstitucionālo sūdzību izskatīšana tika paredzēta Čehijas (1992. gada 16. decembrī pieņemtajā konstitūcijā un 1993. gada 16. jūnijā pieņemtajā Konstitucionālās tiesas likumā¹⁸¹), Slovākijas (1992. gada 1. oktobra konstitūcijā un 1993. gada 20. janvāra Konstitucionālās tiesas likumā¹⁸²) un Slovēnijas (1991. gada 23. decembrī pieņemtajā konstitūcijā un likumā „Par konstitucionālo tiesu”¹⁸³) konstitucionālās tiesas kompetencē. Arī Horvātijā personas tiesības iesniegt konstitucionālās sūdzības ieguva, stājoties spēkā 1990. gada 22. decembra konstitūcijai un vēlāk - 1991. gada 21. marta Konstitucionālās tiesas likumam, kuru pēc tam aizstāja 1999. gada 29. septembra jaunais Konstitucionālās tiesas likums.¹⁸⁴

Savukārt pēdējo – trešo grupu veido tās valstis, kas konstitucionālo sūdzību ievieša pakāpeniski. Pie šīs grupas valstīm ir pieskaitāma mūsu valsts, kā arī Polija.

b) konstitucionālās sūdzības rašanās Latvijā

Konstitucionālā sūdzība Latvijā ir attīstījusies, izejot cauri trijiem attīstības posmiem.

Pirmo var dēvēt par sākotnējo konstitucionālās sūdzības apzināšanās posmu, kura laikā tika iepazīta konstitucionālā kontrole kopumā, apsvērtas teorētiskas konstitucionālās sūdzības iespējamības. Otrajā attīstības posmā jau konkrētāk tika izsvērtā konstitucionālās sūdzības iespējamība, meklēti pozitīvie un negatīvie tās aspekti. Šis posms beidzās ar atbilstošas normatīvās bāzes izstrādāšanu, proti, likuma „Grozījumi Satversmes tiesas likumā” pieņemšanu un konstitucionālo sūdzību reglamentējošo normu spēkā stāšanos 2001. gada 1. jūlijā.¹⁸⁵ Visbeidzot – pēdējais konstitucionālās sūdzības attīstības posms turpināsies, kamēr vien pastāvēs konstitucionālā sūdzība, jo tā ir konstitucionālas sūdzības iedzīvināšanas fāze, kuras laikā konstitucionālā sūdzība nemitīgi attīstīsies un nostiprināsies.

181 The Constitution of the Czech Republic. http://www.concourt.cz/engl_verze/constitution.html (aplūkots 2006-07-26); The Act on the Constitutional Court of the Czech Republic. http://www.concourt.cz/engl_verze/act.html (aplūkots 2006-07-26).

182 Constitution of the Slovak Republic. http://www.concourt.sk/A/a_index.htm (aplūkots 2005-05-06); Act of the National Council of the Slovak Republic of January 20, 1993 as the Organization of the Constitutional Court of the Slovak Republic, on the Proceedings before the Constitutional Court and the status of its Judges. http://www.concourt.sk/A/a_index.htm (aplūkots 2005-05-06).

183 Constitution of the Republic of Slovenia. Constitutional Court Act. Grām.: Constitutional Court of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Tiskarna Ljubljana, 1995, p. 19-63.

184 The Constitution of the Republic of Croatia. http://usud.hr/htdocs/en/the_constitution.htm (aplūkots 2005-05-06); History of Croatian Constitutional Judicature. <http://www.usud.hr/htdocs/en/history.htm> (aplūkots 2005-05-06); The Constitutional Act on the Constitutional Court of the Republic of Croatia. http://usud.hr/htdocs/en/the_constitutional_act.htm (aplūkots 2005-05-06).

185 Grozījumi Satversmes tiesas likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2000. 20. decembris, nr. 460/464 (2371/2375).

Kā liecina konstitucionālās kontroles attīstības Latvijā pētniecība, konstitucionālā sūdzība ir bijusi paredzēta likumprojektos, kas tika izstrādāti pirms Satversmes tiesas likuma, piemēram, pat 1990.gada likumprojektā "Par Latvijas PSR Konstitucionālo tiesu."¹⁸⁶ Savukārt 1992.gada 15.decembra likums "Par tiesu varu" paredzēja konstitucionālās uzraudzības (šāds jēdziens tika lietots likumā „Par tiesu varu” 9. pantā) funkciju uzticēšanu Augstākajai tiesai.¹⁸⁷ Pēc tam, kad Latvija tomēr atteicās no domas piešķirt konstitucionālās uzraudzības tiesības Augstākajai tiesai, tika uzsākta Satversmes tiesas likuma izstrādāšana. Saeimā iesniegtā 1994. gada 14. februāra Satversmes tiesas likumprojektā, kura autors vairāk vai mazāk bija tagadējais Eiropas Kopienų tiesas tiesnesis E. Levits, cita starpā bija paredzēts, ka Satversmes tiesas pienākums ir izskatīt lietas par administratīvo aktu atbilstību Satversmē garantētajām cilvēka un pilsoņa tiesībām.¹⁸⁸ Taču sākotnējā Satversmes tiesas likumā, kas tika pieņemts 1996. gada 5. jūnijā, konstitucionālā sūdzība netika paredzēta.

Autores skatījumā viens no iemesliem, kas kavēja konstitucionālas sūdzības izveidošanu jau 1996.gadā, ir saistāms ar konstitucionālās kontroles institūta vispusīgas izpratnes trūkumu. Konstitucionālā tiesa kā institūcija, kas varētu atzīt par spēkā neesošiem parlamenta pieņemtus likumus, ikvienā valstī ir neērts institūts politiķiem, kas bieži vien vairāk tiek „pieciesta” tiesiskas valsts idejas vārdā. Līdzīgi Satversmes tiesas pilnvaras ir mulsinājušas mūsu parlamenta deputātus. Satversmes grozījumu izstrādāšanas laikā ir ticis norādīts, ka „[j]uridiskā komisija ierosina pieņemt tādu redakciju, kas nosaka, ka Satversmes tiesa ir tiesīga atzīt par spēkā neesošiem Saeimas likumus, tātad atcelt tos. Tātad mūsu pašu ievēlēti daži speciālisti atcels vienā lasījumā, vienā paņēmienā mūsu likumus, pie kuriem mēs būsim strādājuši mēnešiem un gadiem.[..] mēs nevaram Satversmes tiesai dot tiesības atcelt vai, kā stāv rakstīts 85.pantā, "atzīt par spēkā neesošiem likumus". Mēs varam iet, labākajā gadījumā, to ceļu, ko piedāvā kolēģe Kristiāna Lībane. Proti, apturēt, dot tiesības tikai apturēt likuma darbību uz noteiktu laika periodu [..] Manuprāt, ir bīstami šobrīd mūsu politizētajā situācijā izveidot mūsu valstī trešo varas struktūru, kas mūsu politiskās, sociālās un

186 Apsītis R. Individuālo pieteikumu iespējamais ceļš. Latvijas Vēstnesis, 1997. 8. jūlijs, nr.175/177 (890/892).

187 Par tiesu varu: LR likums. Ziņotājs, 1993, 14. janvāris, nr. 1.; Muižnieks J. Par Satversmes tiesu kā Satversmes garantu. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 1996. 31. oktobris, nr. 24 (38); Levits E. Starp tiesību normu un tiesisko realitāti. Diena, 1996. 10.oktobris; Apsītis R. Individuālo pieteikumu iespējamais ceļš. Latvijas Vēstnesis, 1997. 8. jūlijs, nr.175/177 (890/892).

188 Zīle Z.L. Tiesu varas robežas (I). Likums un Tiesības, 2001, 3.sēj., nr. 7 (23), 204. lpp.; Levits E. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas piemērošana Latvijas iestādēs un tiesās. Grām.: Cilvēktiesību īstenošana Latvijā: tiesa un administratīvais process. Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 1998, 54.lpp.

ekonomiskās reformas var bremsēt.”¹⁸⁹ Cita starpā pēc politiķu neapmierinātības ar pieņemtajiem Satversmes tiesas spriedumiem Latvijas tiesiskajā un politiskajā telpā virmoja Satversmes tiesas likvidēšanas ideja.¹⁹⁰

Kā ikviens jauns tiesību institūts, arī konstitucionālā kontrole Latvijā tika pieņemta pakāpeniski. Ir jāatzīst, ka konstitucionālā kontrole ir viens no visvairāk kritizētajiem tiesību institūtiem tiesību zinātnē, un tās leģitimitātei kopumā tiek meklētas arvien jaunas teorijas.¹⁹¹ Tādēļ ir pat izprotami, ka konstitucionālā sūdzība Latvijā tika veidota pakāpeniski, saskatot gan tās pozitīvās, gan arī negatīvās puses. Šķiet, ka tikai pēc pirmā Satversmes tiesas sprieduma politiķi saprata Satversmes tiesas funkcijas un nozīmi pēc daļējas „šoka terapijas” metodes.¹⁹² Bija jāpaiet vēl kādam laikam, lai juridiskā doma, politiķi, tiesneši akceptētu Satversmes tiesu un saredzētu vietu tajā arī personām, kas sākotnēji šķita neiespējami.

Autoresprāt, Satversmes tiesa sākotnēji tika uzskatīta par tiesu, kurā personām „nav ko meklēt”. Personas savas pamattiesības Satversmes tiesā varēja aizsargāt vienīgi netieši, izmantojot „pazīšanos” pie tām personām, kurām bija tiesības vērsties ar pieteikumiem Satversmes tiesā, vai arī izmantojot Valsts cilvēktiesību biroju. Taču zināms, ka sistēma, kas paredz iespējamību vērsties pie citām personām, kurām savukārt ir tiesības vērsties konstitucionālā tiesā, nav pietiekami efektīva pamattiesību aizsardzībai.¹⁹³

Interesanti atzīmēt, ka noraidot konstitucionālās sūdzības ideju, vienādi argumenti tika izmantoti kā Latvijā, tā Polijā. Proti, arī Polijā tika uzskatīts, ka jau noteiktais subjektu loks – publisko tiesību personu, kam ir tiesības vērsties Konstitucionālajā Tribunālā, ir pietiekams cilvēktiesību aizsargāšanai. Šo attaisnošanos īpaši kritizēja Solidaritāte, norādot, ka konstitūcijas aizsargāšana nozīmē arī tajā iekļauto pamattiesību aizsardzību.

189 Latvijas Republikas 6.Saeimas ārkārtas sesijas sēde 1996.gada 11.aprīlī. http://www.saeima.lv/steno/st_96/st1104.html (aplūkots 2006-07-25).

190 Lase I. Aivars Endziņš neredz iemeslus likvidēt Satversmes tiesu. Diena, 1999. 10. augusts; Lase I., Egle I. Nespēj pamatot ideju reorganizēt ST. Diena, 1999. 13. augusts.

191 Skatīt, piemēram, Allan T.R.S. Constitutional Dialogue and the Justification of Judicial Review. Oxford Journal of Legal Studies, 2003, Vol. 23, No. 4. p. 563-584.; Tushnet M. Taking the Constitution Away from the Courts. Princeton: Princeton University Press, 1999, p. 154-176.; Aumann F.R. The Doctrine of Judicial Review. Kentucky Law Journal, 1931-1932, Vol. 20, p. 276-303.; Fleming J.E. The Natural Rights-Based Justification for Judicial Review. Fordham Law Review, 2000-2001, Vol. 69, p. 2119-2130.; Three Theorems of Judicial Review. Constitutional Commentary, 1985, Vol. 2, p. 5-7.; Troper M. The Logic of Justification of Judicial Review. International Journal of Constitutional Law, 2003, Vol.1, No. 1, p. 99-122.

192 Krasts G. Karavāna aizgājusi? Satversmes tiesas pirmais spriedums. Ko tas nozīmēs Latvijas ekonomikā? Diena, 1997. 9. maijs; Čepāne I. Vai Satversmes tiesai pārmet pamatoti? Dienas Bizness, 1997. 14. maijs.

193 Levits E. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas piemērošana Latvijas iestādēs un tiesās. Grām.: Cilvēktiesību īstenošana Latvijā: tiesa un administratīvais process. Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 1998, 53.lpp.

Konstitucionālā sūdzība Polijā tika ieviesta tikai ar 1997. gada konstitūcijas spēkā stāšanos un drīz vien tai sekojošā Konstitucionālā Tribunāla likuma pieņemšanu 1997. gada 1. augustā, kas bija pamatā Polijas tiesību sistēmas revolūcijai.¹⁹⁴

Neraugoties uz rezervētu konstitucionālās sūdzības redzējumu Latvijā, 1996. gada aprīlī, izskatot Satversmes tiesas likumu otrajā lasījumā, tika izteikts priekšlikums iekļaut iespējamību Satversmes tiesai izskatīt lietas par valsts institūciju un valsts amatpersonu rīcību, kas ir pretrunā ar „Latvijas pilsoņu konstitucionālajām tiesībām.”¹⁹⁵ Īpaši lielas debates gan par šo priekšlikumu nesevoja, jo deputāti bez ierunām akceptēja Juridiskās komisijas ierosinājumu šādu priekšlikumu noraidīt. Argumentējot Juridiskās komisijas nostāju, deputāts A.Endziņš norādīja uz diviem galvenajiem šķēršļiem, kas kalpoja kā arguments, lai jau sākotnēji konstitucionālā sūdzība netiktu izveidota. „Ja mēs akceptējam šādu priekšlikumu, tad acīmredzot mums ir jādomā par ievērojamu Satversmes tiesas tiesnešu skaita palielināšanu, kā arī tādā gadījumā ir jānorobežo parastās tiesas kompetence, kas izskata pārkāpumus, jo jebkurā gadījumā tas būs vai nu administratīvi tiesisks pārkāpums, vai krimināltiesisks pārkāpums [..].”¹⁹⁶

Izsakot kā pretargumentu konstitucionālās sūdzības izveidošanai bailes no lielās noslogotības, Latvija „klasiski” pievienojās Austrumeiropas valstu izmantotajam galvenajam argumentam pret konstitucionālo sūdzību. Var minēt, ka Polijā konstitucionālā sūdzība pirmajā – 1985. gada Konstitucionālā Tribunāla likumā netika paredzēta tādēļ, ka tika uzskatīts, ka tās iespējamība paralizēs Konstitucionālā Tribunāla darbu, “plūstot pieteikumu straumēm.”¹⁹⁷ Tieši bailes no lielās noslogotības bija par iemeslu tam, ka Bulgārija vispār atteicās no idejas veidot konstitucionālo sūdzību.¹⁹⁸ Kā gan vēlāk rāda prakse, šāds konstitucionālās sūdzības veidošanas pretarguments ir respektējams, taču vienlīdz kritizējams. Pārdomāti veidojot konstitucionālo sūdzību, iestrādājot dažādus mehānismus,

194 Cholewinski R. The Protection of Human Rights in the New Polish Constitution. *Fordham International Law Journal*, 1998-1999, Vol. 22, p. 288.; Brzezinski M. F. The Emergence of Judicial Review in Eastern Europe: The Case of Poland. *The American Journal of Comparative Law*, 1993, Vol. 41, p. 161-164.

195 Latvijas Republikas 6.Saeimas ārkārtas sesijas sēde 1996.gada 11.aprīlī. http://www.saeima.lv/steno/st_96/st1104.html (aplūkots 2006-07-25).

196 Latvijas Republikas 6.Saeimas ārkārtas sesijas sēde 1996.gada 11.aprīlī. http://www.saeima.lv/steno/st_96/st1104.html (aplūkots 2006-07-25).

197 Brzezinski M. *The struggle for Constitutionalism in Poland*. New York: [b.i.], 1998, p. 150-151.

198 Hartwig M. *The Institutionalization of the Rule of Law: The Establishment of Constitutional Courts in the Eastern European Countries*. *American University Journal of International Law and Policy*, 1991-1992, Vol. 7, p. 464.

konstitucionālās tiesas darbu iespējams nodrošināt. To ļoti veiksmīgi pierāda arī Satversmes tiesas tagadējā prakse.

Lielāka vērība būtu pievēršama otrajam minētajam konstitucionālās sūdzības pretargumentam – tiesu kompetenču norobežošanas problēmai.¹⁹⁹ Tiesu kompetenču nodalīšanas problēmas izvirzīšana ir saprotama, jo iespējamais (projekta) konstitucionālās sūdzības modelis paredzēja nevis normatīvo normu (aktu) kontroli, bet gan individuālo tiesību aktu konstitucionālo kontroli. Šeit parādījās priekšlikums veidot konstitucionālo sūdzību pēc sākotnējām jeb Vācijas Federālās konstitucionālās sūdzības tradīcijām.

Taču arī valstīs, kurās pastāv iespēja personām vērsties pret individuālajiem tiesību aktiem, tiesu institūcijas samērā veiksmīgi risina kompetenču nodalīšanas problēmu. Un tas iespējams, precīzi definējot un izprotot katras tiesu institūcijas uzdevumus. Šis tiesu kompetences nodalīšanas aspekts labi izskaidrots Slovēnijas Konstitucionālās tiesas spriedumā, kur tiesa uzsvērusi, ka „[i]zskatot konstitucionālās sūdzības, tiesa nevar pildīt ne apelācijas, ne arī Augstākās tiesas funkcijas. Tā nevar iedziļināties jautājumos par to, vai pirmās instances tiesa ir izpratusi konkrēto situāciju, izvērtējusi visus pierādījumus, kā arī vērtēt tās spriedumu. Saskaņā ar konstitūciju un likumu šādas tiesības ir uzticētas apelācijas un Augstākās tiesas tiesnešiem.”²⁰⁰ Konstitucionālās tiesas uzdevums ir izskatīt un vērtēt konstitucionāla rakstura jautājumus un, raugoties no šī aspekta, konstatēt „[...] vai konkrētajā lietā ir pārkāptas personas konstitucionālās garantijas.”²⁰¹

Tādejādi visus šķēršļus, ko min likumdevējs Latvijā, iespējams atrisināt. Tas gan iespējams, pārziņot konstitucionālās sūdzības teoriju, tai skaitā citu valstu pieredzi.

Pamatotāks arguments konstitucionālās sūdzības neveidošanai jau sākotnēji autores skatījumā Latvijā bija saistāms ar objektīvu šķērslī. Proti, ja jau konstitucionālā kontrole ir institūts konstitūcijas aizsargāšanai, tad priekšnoteikums konstitucionālās sūdzības izveidošanai ir cilvēka pamattiesību – konstitūcijā nostiprinātu pamattiesību - esamība. Līdzās jau esošajām fragmentāli nedefinētajām cilvēka pamattiesībām (Satversmes 8., 9., 80. pants) Satversme tika papildināta ar pamattiesību katalogu, stājoties spēkā 1998. gada 15.

199 Endziņš A. Konstitucionālā sūdzība Latvijā: pirmā pieredze un problēmas. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2001. 20. novembris, nr. 229.

200 Decision of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. Up-164/95-18 on December 7, 1995. <http://odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.nsf/o/981D374CA2B5079EC1256FC4004F7F1A> (aplūkots 2005-12-09).

201 Resolution of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. Up-41/96 on April 25, 1996. <http://odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.nsf/o/36141E88E7C99B30C1256FC4004F7F74> (aplūkots 2005-12-09).

oktobrī pieņemtajiem Satversmes grozījumiem.²⁰² Pirms šiem Satversmes grozījumiem tiesību doktrīnā E.Levits piedāvāja cilvēka pamattiesību neesamības problēmas risinājumu, konstitucionālo rangu caur Satversmes 1. pantu ielasot konstitucionālajam likumam „Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi.”²⁰³ Tomēr praksē šī teorija nedarbojās vai arī darbojās izņēmuma gadījumos, apstiprinot, ka to, kas tradicionālo demokrātiju „juristiem ir „galvā”, jauno demokrātiju konstitūcijās bieži ir jāieraksta tekstā.”²⁰⁴ Tādēļ tieši pēc grozījumu izdarīšanas Satversmē, papildinot to ar 8. nodaļu „Cilvēka pamattiesības”, tiesiskā un politiskā doma vienojās par konstitucionālās sūdzības nepieciešamību Latvijā.²⁰⁵ Pēc grozījumu Satversmē pieņemšanas tika norādīts, ka nekavējoties tiks sagatavoti attiecīgi Satversmes tiesas likuma grozījumi, kas ļaus Satversmes tiesā vērsties arī personām.²⁰⁶ Līdzīga cerība (kas piepildījās), ka “[..] papildinājumi Satversmē veicinās Satversmes tiesas likuma liberalizāciju un paplašināsies to personu loks, kuras varēs iesniegt prasības Satversmes tiesā”, tika izteikta Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centra sagatavotajā pārskatā “Par cilvēktiesībām Latvijā 1998.gadā”.²⁰⁷

Liela nozīme konstitucionālās sūdzības ieviešanai Latvijā bija pašai Satversmes tiesai. Sava, bet ne izšķirošā ietekme piešķirama arī Eiropas Padomes komisijas „Demokrātija caur tiesībām” rekomendācijām un pētījumiem, kas mudināja valstis iekļaut konstitucionālo sūdzību savās nacionālajās tiesību aizsardzību sistēmās.

Izzinot citu valstu tradīcijas, pieredzi, apmainoties ar zināšanām, Latvijā tika pieņemti nepieciešamie grozījumi Satversmes tiesas likumā, kuriem stājoties spēkā personas kļuva par pilntiesīgiem konstitucionālās kontroles subjektiem.

c) konstitucionālās sūdzības nozīme tiesiskas valsts stiprināšanā

Konstitucionālās sūdzības izveidošana ir atzīstama par būtisku pagrieziena punktu konstitucionālisma attīstībā Latvijā. Tas tādēļ, ka, atzīstot konstitucionālo sūdzību, tiek

202 Grozījumi Latvijas Republikas satversmē: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 23. oktobris, nr. 308/312 (1369/1373).

203 Levits E. Tiesību normu interpretācija un Satversmes 1. panta demokrātijas jēdziens. Cilvēktiesību žurnāls, nr. 4. Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 1997. 65-69.lpp.

204 Levits E. Piezīmes par Satversmes 8. nodaļu – Cilvēka pamattiesības. Cilvēktiesību žurnāls, nr. 9-12. Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 1999, 16.lpp.

205 Tihonovs J. Neizmanto tiesības vērsties Satversmes tiesā. Diena, 1997. 31.oktobris.; Ločmele N. Lielāka skaidrība pilsoņiem un varai. Diena, 1998. 29.oktobris.

206 Ločmele N. Lielāka skaidrība pilsoņiem un varai. Diena, 1998. 29.oktobris.

207 Par cilvēktiesībām Latvijā 1998.gadā. Latvijas Vēstnesis, 1999. 2. marts, nr. 57/59 (1517/1519).

nodrošināta uz „tiesībām balstīta” (*rights based*) konstitucionālisma attīstība.²⁰⁸ Tā ietvaros valsts atzīst no dabiskajām tiesībām izrietošas pamattiesības kā personas tiesības pret publisko varu un to, ka tām ir augstāka vērtība salīdzinājumā ar citām tiesībām. Turklāt šī konstitucionālisma virziena vai izpratnes galvenais subjekts ir cilvēks, kura pamattiesību aizsardzībai ir jābūt valsts uzmanības centrā.

Pamattiesības iespējams realizēt gan tikai tad, ja „likums nav apspiedošs” un ja tas, kas šo likumu ir pieņēmis, „nav tirāns”.²⁰⁹ Atzīstot un kodificējot „to, kas mums jau ir”, proti, cilvēka pamattiesības, valstij ir jārada arī to aizsardzības mehānismi.²¹⁰ Konstitucionālā sūdzība ir viens no šādiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, kuru realizējot tiek nodrošināta uz „tiesībām balstīta” (*rights based*) tiesas spriešana.²¹¹

Spānijas konstitucionālo tiesību speciālists H. Nikolass uzskata, ka tikai konstitucionālā tiesa var garantēt efektīvas cilvēktiesību aizsardzības iespējas, jo tās darbojas neatkarīgi no kādas politiskās varas un varas funkciju sadalījuma.²¹² Lai arī šāds apgalvojums ir visai pārdošs, tomēr jāatzīst, ka konstitucionālajām tiesām, it īpaši jaunajās demokrātiskajās valstīs, ir būtiska nozīme cilvēka pamattiesību aizsargāšanā. Tas tādēļ, ka tieši laikā, kad attīstās un veidojas demokrātijas izpratne, iespējami vislielākie konstitūcijas pārkāpumi, tai skaitā arī pamattiesību jomā. Iepriekš minēto apliecina Latvijas pieredze. Turklāt ekspertu pētījumi liecina, ka pamattiesības Latvijā visvairāk pārkāpj likumdevējs – Saeima.²¹³

Nemot vērā visus iepriekšminētos apsvērumus, nacionālo cilvēktiesību aizsardzības mehānismu kopumā nav iespējams uzskatīt par pilnīgu, ja personai nav iespējams vērsties tieši konstitucionālajā tiesā. Atsevišķos gadījumos konstitucionālā sūdzība var palīdzēt atrisināt strīdu pašā valstī, lai personai nebūtu “jāmeklē taisnība Strasbūrā”, Eiropas Cilvēktiesību tiesā.²¹⁴ Pie tam process konstitucionālajā tiesā ir gan lētāks, gan ātrāks, un tas nebūt neizslēdz iespējas personai pēc tam vēl vērsties Eiropas Cilvēktiesību tiesā.²¹⁵ Tieši šādām nacionālajām tiesību aizsardzības sistēmām ir jābūt pamattiesību aizsardzības pamatā,

208 Poole T. Legitimacy, Rights and Judicial review. Oxford Journal of Legal Studies, 2005, Vol. 25, No. 4, p. 700.

209 Dietze G. America and Europe – Decline and Emergence of Judicial Review. Virginia Law Review, 1958, Vol. 44, p. 1234.

210 Loughlin M. The Idea of Public Law. Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 127.

211 Poole T. Legitimacy, Rights and Judicial review. Oxford Journal of Legal Studies, 2005, Vol. 25, No. 4, p. 700.

212 Конституционный контроль и демократические процессы в новых независимых государствах. Ереван: [b.i.], 1996, с. 255.

213 Eksperts: Latvijā cilvēktiesības visvairāk pārkāpj likumdevējs. LETA, 2006. 23. augusts. <http://www.leta.lv> (aplūkots 2006-09-02).

214 Zupanic J.B. Constitutional Law and the Jurisprudence of the European Court of Human Rights: A Attempt at a Synthesis. German Law Journal, 2001, Vol. 2, No. 10. <http://www.germanlawjournal.com/print.php?id=30> (aplūkots 2006-09-02).

215 Apsītis R. Individuālo pieteikumu iespējamais ceļš. Latvijas Vēstnesis. 1997. 8. jūlijs, nr. 175/177 (890/892).

jo starptautisko cilvēktiesību aizsardzības mehānismu uzdevums ir vienīgi papildināt nacionālās aizsardzības sistēmas.²¹⁶

Rūpējoties par personas pamattiesību aizsardzību un izskatot konstitucionālās sūdzības, tiek īstenota konstitūcijas virsvadības un konstitucionālā līdzsvara funkcija.²¹⁷ Personas, iniciējot konstitucionālās kontroles procesu, piedalās konstitūcijas izpratnes veidošanā un konstitucionālo tiesību veidošanā.²¹⁸ Šeit vietā būtu minēt, ka, izskatot lietas, kas tikušas ierosinātas pēc personu pieteikumiem – konstitucionālajām sūdzībām –, Satversmes tiesa ir skaidrojusi, kā izprast tiesības uz advokāta palīdzību,²¹⁹ tiesības uz taisnīgu tiesu,²²⁰ deleģēto likumdošanu,²²¹ vispārīgas vēlēšanas²²² un citas būtiskas tiesību normas. Konstitucionālo sūdzību izskatīšana ir bijusi pamatā īpaši nozīmīgiem Satversmes tiesas spriedumiem sociālo pamattiesību jomā.²²³

Nozīmīgs ir arī t.s. konstitucionālās sūdzības sociālais aspekts, ar to saprotot personas un konstitūcijas tuvināšanos, norādot uz konstitūciju kā reālu un praktiski pielietojamu instrumentu.²²⁴

Lai arī neērta politiķiem, bet tomēr Satversmes tiesa ir kļuvusi par „nozīmīgu spēlētāju” politiskajā arēnā, kurai ir tiesības ietekmēt bieži vien tik pasīvo likumdevēju.²²⁵

216 Дженис М., Кей Р., Брэдли Э. Европейское право в области прав человека. Москва: Издательство Права человека, 1997, с. 500.

217 Schwartz H. General Constitutional Principles and the Protection of Human Rights. Erevan: [b.i.], 1997, p.5.

218 Ušacka A. Satversmes 8. nodaļas „Cilvēka pamattiesības” interpretācija Satversmes tiesas spriedumos. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2001. 27. novembris, nr. 37 (230); Usacka A. „Strict” or „liberal” Interpretation? Comments on Latvia. Grām.: Smith E. (ed.) The Constitution as an Instrument of Change. [b.v]: SNS Förlag, 2003, p. 224-226.

219 Par Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 96.panta otrās daļas 1. teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 92. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2003-08-01. Latvijas Vēstnesis, 2003. 7. oktobris, nr. 138 (2903).

220 Par Civilprocesa likuma 83.panta 4.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2003-10-01. Latvijas Vēstnesis, 2003. 7. novembris, nr. 157 (2922).

221 Par Ministru kabineta 2005. gada 11. janvāra noteikumu nr. 17 “Grozījumi likumā “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” un 2005. gada 9. jūnija likuma “Grozījumi likumā “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2005-12-0103. Latvijas Vēstnesis, 2005. 20. decembris, nr. 203 (3361).

222 Par Saeimas vēlēšanu likuma 2.panta 2.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 6., 8. un 91.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2002-18-01. Latvijas Vēstnesis, 2003. 6. marts, nr. 36 (2801).

223 Par likuma “Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 32. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2004-21-01. Latvijas Vēstnesis, 2005. 7. aprīlis, nr. 55 (3213); Par likuma “Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 26. punkta atbilstību Satversmes 91. un 109. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2001-12-01. Latvijas Vēstnesis, 2002. 20. marts, nr. 44 (2619).

224 Maruste R. Democracy and the Rule of Law in Estonia: Progress Achieved and the Problems remaining. Review of Central and East European Law, 2000, No. 3, p. 316-317.

Satversmes tiesa turklāt bauda personu uzticību, kas ir īpaši svarīga. H.Forlenders (*Forlender H.*) norāda, ka tieši šajā vispārējā uzticībā slēpjas konstitucionālās tiesas varas avots.²²⁶ Par iemeslu tam ir patiesi droši spriedumi, kas tiek taisīti, tai skaitā un it īpaši, izskatot konstitucionālās sūdzības. Šī uzticēšanās ir būtiska arī tādēļ, ka nākotnē tā izpaudīsies kā Satversmes tiesas nolēmumu ievērošana un respektēšana.²²⁷

Turklāt tieši personas ir tās, kas aktivizē konstitucionālās kontroles procesu.²²⁸ To pārliecinoši apstiprina Satversmes tiesas statistika. Piemēram, 2005. gadā Satversmes tiesā tikai pa trim pieteikumiem katrs bija iesnieguši Saeimas deputāti un Valsts cilvēktiesību birojs, bet tiesas – piecus pieteikumus. Savukārt fiziskās personas tiesā bija vērsušās 237 reizes.²²⁹

Visbeidzot - ja konstitucionālā kontrole, H.Kelzena vārdiem runājot, ir „augstākais punkts konstitūcijas aizsargāšanas nodrošināšanā”, tad konstitucionālā sūdzība ir atzīstama par cilvēka pamattiesību aizsardzības kulmināciju nacionālo tiesību aizsardzības līdzekļu vidū.²³⁰

225 Szikinger I. Jurisprudence of the Hungarian Constitutional Court Related to Legislation on Policing. Grām.: Halmi G. (Ed.) Constitution Found? The first decade of Hungarian constitutional review on fundamental rights. The Netherlands: Book World Publications, 2002, p. 344.

226 Forlenders H. Iztulkotājs kā suverēns ar neierobežotu varu. *Likums un Tiesības*, 2001, 3. sēj., nr. 10 (26), 301.lpp.

227 Limbach J. The Role of the Federal Constitutional Court. *S.M.U. Law Review*, 2000, Vol. 53, p. 429.

228 Borowski M. The Beginnings of Germany's Federal Constitutional Court. *Ratio Juris*, 2003, Vol. 16, No. 2, p.174.

229 Satversmes tiesas sagatavotā statistika no 1997. gada līdz 2006. gada 3. augustam. Nepublicēta, pieejama Satversmes tiesas kancelejā.

230 Paulson S.L. Constitutional Review in the United States and Austria: Notes on the Beginnings. *Ratio Juris*, 2003, Vol. 16, No. 2, p. 233.

3. Konstitucionālā sūdzība kā viena no konstitucionālās kontroles formām

Konstitucionālās kontroles teorijā tiek izdalītas dažādas konstitucionālās kontroles formas. Tās tiek veidotas, ņemot vērā konkrētus kritērijus.²³¹ Tie var būt ļoti dažādi, un to formulēšana ir atkarīga no paša autora kompetencēm. Piemēram, ņemot vērā konstitucionālās kontroles realizēšanas nepieciešamību, tā var būt vai nu obligāta vai arī fakultatīva. Konstitucionālo kontroli var iedalīt, ņemot vērā tās realizēšanas juridiskās sekas – sprieduma juridisko spēku, bet pēc kontroles satura tā var būt materiāla vai procesuāla, pēc realizēšanas laika – preventīva (līdz tiesību akta izsludināšanai) vai represīva (pēc tiesību akta izsludināšanas) un tamlīdzīgi.²³² Tāpat salīdzinošu klasifikāciju var veikt gan viena modeļa, gan dažādu konstitucionālās kontroles modeļu vai valstu ietvaros.

Neraugoties uz šādām teorētiskām iespējamībām, par vienu no nozīmīgākajiem konstitucionālās kontroles klasifikācijas kritērijiem ir jāuzskata tās realizēšanas veids.

Atkarībā no konstitucionālās kontroles realizēšanas veida var runāt par konkrētu un abstraktu konstitucionālās kontroles formu.²³³ Tas ir „tradicionālākais”²³⁴ klasifikācijas veids, kura pamatā ir divu konstitucionālās kontroles modeļu – amerikāņu un Eiropas – nošķiršana. Autore izdala šos kritērijus tādēļ, ka caur to pareizas izpratnes prizmu iespējams noskaidrot, kā konstitucionālā sūdzība iederas visā konstitucionālās kontroles institūtā. Turklāt tālākā iztīrījumā tiks noskaidrots, vai konstitucionālā sūdzība ir pieskaitāma pie kādas jau esošas konstitucionālās kontroles formas, vai tomēr tā ir uzskatāma par atsevišķu konstitucionālās kontroles formu Latvijā.

231 Mavčič A. The Slovenian Constitutional Review. *Journal of Constitutional Law in Eastern and Central Europe*. 1997, Vol. 4, No. 2, p. 173-176.

232 Schwartz H. *The Struggle for Constitutional Justice in Post-Communist Europe*. Chicago and London: University of Chicago Press, 2000, p. 27.; Bunner G. *Structure and Proceedings of the Hungarian Constitutional Judiciary*. Grām.: Sólyom L. and Brunner G. *Constitutional Judiciary in a New Democracy. The Hungarian Constitutional Court*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2002, p. 78.; *Decisions of Constitutional Courts nad Equivalent Bodies and their Execution*. Report adopted by the Commission at its 46th plenary meeting in Venice, 9-10 March, 2001. Strasbourg: Venice Commission, CDL-INF (2001) 9. vai arī <http://venice.coe.int/site/interface/english.htm> (aplūkots 2006-08-27); Stone A. *The Birth of Judicial Politics in France. The Constitutional Council in Comparative Perspective*. New York, Oxford: Oxford University Press, 1992, p. 57.

233 Borowski M. *The Beginnings of Germany's Federal Constitutional Court*. *Ratio Juris*, 2003, Vol. 16, No. 2, p. 155-156.; Zupancic B.M. *Constitutional Law and the Jurisprudence of the European Court of Human Rights: An Attempt at a Synthesis*. *German Law Journal*, 2001, Vol. 2, No.10 vai <http://www.germanlawjournal.com> (aplūkots 2006-07-26).

234 Gardbaum S. *The New Commonwealth Model of Constitutionalism*. *The American Journal of Comparative Law*, 2001, Vol. 49, p. 717.

Analizējot dažādus teorētiskus pētījumus un monogrāfijas, ir jāsecina, ka kopumā teorijā ir izteikti divi dažādi viedokļi par konstitucionālās sūdzības vietu šajā klasifikācijas modelī.

Pirmkārt, tiek norādīts, ka konstitucionālā sūdzība pastāv līdzās abstraktai un konkrētai kontrolei.²³⁵ Pretējs viedoklis ir radies Krievijas konstitucionālās kontroles teorētiķiem. Tie uzskata, ka konstitucionālā sūdzība ir pieskaitāma pie konkrētās kontroles.²³⁶ Arī profesors S.Gardbaums (*Gardbaum S.*) skaidro, ka konkrēta kontrole atšķiras no abstraktas ar to, ka jautājumu par konstitucionalitāti var izvirzīt persona, pretēji „politiskiem aktieriem”, kas vēršas ar pieteikumiem abstraktas kontroles īstenošanai.²³⁷ Slovēnijas Konstitucionālā tiesa konstitucionālo sūdzību ir atzinusi par speciālu tiesību aizsardzības līdzekli.²³⁸ Autorei nav izdevies atrast kādu avotu, kurā konstitucionālā sūdzība tiktu pieskaitīta pie abstraktās konstitucionālās kontroles. Tālāk darbā analizēto apsvērumu dēļ, jāatzīst, šāda viedokļa paušana būtu visai absurda.

Lai atbildētu uz iepriekš izvirzīto jautājumu, nepieciešams noskaidrot – kā izprast un ko nozīmē konkrētā un abstraktā konstitucionālā kontrole.

A.S. Svīts (*Sweet A.S.*) par abstraktu uzskata tādu konstitucionālās kontroles formu, kuras realizēšana notiek bez saiknes ar kādu strīdu (tiesas procesu).²³⁹ Vācijas doktrīnas pārstāvji savukārt skaidro, ka abstrakts konstitucionālās kontroles process tiek uzsākts, lai abstrakti pārbaudītu pašas apstrīdētās tiesību normas (akta) konstitucionalitāti.²⁴⁰ Var arī teikt, ka tā ir objektīva likuma atbilstības konstitūcijai pārbaude. Par objektīvu to var dēvēt tādēļ, ka šajos gadījumos konstitucionālā tiesa nav saistīta ar kādas personas subjektīvajām interesēm. Tas ir objektīvs konstitūcijas aizsardzības process, kur nav vietas subjektīviem

235 Sweet A.S. *Governing with Judges. Constitutional Politics in Europe.* Oxford: Oxford University Press, 2000, p. 44.

236 Федеральный конституционный закон О Конституционном Суде Российской Федерации Конституция Российской Федерации. Комментарий. Москва: Юридическая литература, 1996, с. 296.

237 Gardbaum S. *The New Commonwealth Model of Constitutionalism.* American Journal of Comparative Law, 2001, Vol. 49, p. 717.

238 Ruling of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. U-I-71/94 on October 6, 1994. http://www.us-rs.com/en/index.php?sv_path=9 (aplūkots 2006-07-26).

239 Sweet A.S. *Governing with Judges. Constitutional Politics in Europe.* Oxford: Oxford University Press, 2000, p. 45. salīdzināt ar Sajó A. *Limiting Government. An Introduction to Constitutionalism.* Budapest: Ceupress, 1999, p. 236.

240 Michalowski S., Woods L. *German Constitutional Law. Protection of civil liberties.* Aldershot: Ashgate Publishing Company, 1999, p. 42.

argumentiem.²⁴¹ Šī iemesla dēļ abstraktai konstitucionālai kontrolei ir tikai viens mērķis – nodrošināt tiesību normu (aktu) hierarhiju jeb savstarpējo tiesību normu un aktu atbilstību.

Abstraktā konstitucionālā kontrole ir iespējama un pastāv vienīgi Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa valstīs.²⁴² Tai skaitā arī Latvijā Satversmes tiesā abstraktu pieteikumu var iesniegt Valsts prezidents, Saeima, ne mazāk kā divdesmit Saeimas deputātu, Ministru kabinets, ģenerālprokurors, Valsts kontroles padome un Valsts cilvēktiesību birojs. Autore pie abstraktās konstitucionālās kontroles subjektiem nepieskaita pašvaldības domes un padomes (turpmāk tekstā – pašvaldības), kurām atbilstoši Satversmes tiesas likuma 19. pantam ir tiesības iesniegt pieteikumu Satversmes tiesā tikai tad, ja apstrīdētā tiesību norma aizskar attiecīgās pašvaldības (tātad – iesniedzēja) tiesības. Līdzīgi vienīgi „cietusī” pašvaldība var apstrīdēt tāda rīkojuma atbilstību likumam, ar kuru Ministru kabineta pilnvarotais ministrs ir apturējis pašvaldības pieņemto lēmumu. No minētā ir saprotams, ka pašvaldību pieteikumi nebūs vis abstrakti, bet gan saistīti ar konkrētu aizskārumu, kā dēļ pašvaldības nav iespējams uzskatīt par abstraktās konstitucionālās kontroles subjektiem.

Pretēja ir konkrētā konstitucionālā kontrole, kuras vēsturiskās saknes ir meklējamas amerikāņu konstitucionālās kontroles modelī.²⁴³ Pirmo reizi Eiropas konstitucionālās kontroles modelī konkrētā konstitucionālā kontrole tika ieviesta Austrijas konstitucionālās tiesas kompetencē, kad 1929. gadā tika izdarīti grozījumi Austrijas konstitūcijā.²⁴⁴ Šādi grozījumi nenoliedzami tika veikti amerikāņu modeļa ietekmē.²⁴⁵

Konkrētā konstitucionālā kontrole jeb “kontrolē caur iebildumu” (franču val. *par voie d'exception*) Eiropas modeļa ietvaros tiek realizēta ar vispārējo kompetenču tiesu starpniecību. Konkrētā kontrole dod tiesības vispārējās kompetences tiesām vērsties konstitucionālajā tiesā, ja kādas lietas izskatīšanas laikā tai rodas šaubas par piemērojamās tiesību normas atbilstību konstitūcijai.²⁴⁶ Tātad šeit tiesību normas pārbaude veido atsevišķu

241 Rinken A. The Federal Constitutional Court and the German Political System. Grām.: Rogowski R., Gawron T. (ed.) Constitutional Courts in Comparison. Comparing the U.S. Supreme Court and the German Federal Constitutional Court. New York: Berghahn Books, 2002, p. 64.

242 De Andrade G.F. Comparative Constitutional Law: Judicial Review. University of Pennsylvania Journal of Constitutional Law, 2001, May, Vol. 3, p. 979.

243 Rodiņa A. Kā pareizi saprast konkrēto kontroli. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2002. 7. maijs, Nr. 9 (242).

244 Öhlinger T. The Genesis of the Austrian Model of Constitutional Review of Legislation. Ratio Juris, 2003, Vol. 16, No. 2, p. 214-215.

245 Cappelletti M., Adams J.C. Judicial Review of Legislation: European Antecedents and Adaptions. Harvard Law Review, 1965-1966, Vol. 79, p. 1220.

246 McWhinney E. Supreme Courts and Judicial Law-Making: Constitutional Tribunals and Constitutional Review. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1986, p. 11.

posmu tiesas procesā tiesā (strīda izskatīšanā vispārējās kompetences tiesā).²⁴⁷ Šī noteikuma dēļ, piemēram, A.Rinkens (*Rinken A.*) salīdzina tiesu pieteikumus ar prejudiciāliem nolēmumiem, kuru taisīšana ir Eiropas Kopienu tiesas kompetencē.²⁴⁸

Arī Latvijā konkrētās konstitucionālās kontroles objekts var būt vienīgi tāda tiesību norma, kas tiesai būtu jāpiemēro konkrēta strīda vai lietas izskatīšanas laikā un kas, pēc tiesas domām, neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normai. Izņēmums ir tiesas rīcība un tiesības administratīvo lietu izskatīšanas laikā. Satversmes tiesas likums (19. panta 1. daļas 2. punkts) paredz tiesības apstrīdēt Satversmes tiesā arī tādu normu, kuru jau iestāde ir piemērojusi. Īstenojot konkrēto kontroli jeb izskatot tiesu pieteikumus, Satversmes tiesas redzeslokā nevar nonākt abstraktas normas vai akti. Konkrētā kontrole ir kā starposms tiesību normas piemērošanā, un tā iespraucas kādas noteiktas lietas izskatīšanā tiesā. Līdz ar to konkrētā konstitucionālā kontrole vairāk nevar būt abstrakts dialogs starp tiesnesi un politiķiem, bet gan dialogs starp Satversmes tiesu un vispārējās kompetences tiesu. Ne velti konkrētā konstitucionālā kontrole tiek slavēta tādēļ, ka tā mazina konstitucionālās tiesas politizēšanos.²⁴⁹

Krievijas teorētiķu pārliecību par konstitucionālās sūdzības piederību pie konkrētās kontroles var izskaidrot ar Krievijas konstitucionālās sūdzības saturu.

Krievijā konstitucionālās sūdzības objekts var būt tikai tāda tiesību norma, kas aizskārusi personas pamattiesības, ja tā tikusi piemērota vai arī tā ir jāpiemēro konkrētā lietā.²⁵⁰ Personai nav iespējams vērsties Krievijas Federālajā Konstitucionālajā tiesā, ja apstrīdētā tiesību norma nav saistīta ar tās piemērošanu tiesā vai citā kompetentā institūcijā. Turklāt konkrētas lietas izskatīšana var būt pabeigta – tātad tiesību norma jau ir piemērota, vai arī uzsākta – tiesību norma tiks piemērota. Ņemot vērā šīs konstrukcijas, konstitucionālās

247 Sweet A. S. *Governing with Judges. Constitutional Politics in Europe.* Oxford: Oxford University Press, 2000, p. 45.

248 Rinken A. *The Federal Constitutional Court and the German Political System.* Grām.: Rogowski R., Gawron T. (ed.) *Constitutional Courts in Comparison. Comparing the U.S. Supreme Court and the German Federal Constitutional Court.* New York: Berghahn Books, 2002, p. 66.

249 Schwartz H. *The Struggle for Constitutional Justice in Post-Communist Europe.* Chicago and London: The University of Chicago Press, 2000, p. 34.

250 Конституция Российской Федерации. Научно-практический комментарий и семантический словарь. Москва, Бератор-Пресс, 2003, С. 391.; Hausmaninger H. *Towards a „New” Russian Constitutional Court.* *Cornell International Law Journal*, 1996, Vol. 28, p. 368.; Федеральный конституционный закон от 21 июля 1994 г. N 1-ФКЗ. О Конституционном Суде Российской Федерации (с изменениями от 8 февраля, 15 декабря 2001 г., 7 июня 2004 г., 5 апреля 2005 г.). Статья 96. http://ksportal.garant.ru:8080/SESSION/S__zz5CCymE/PILOT/main.htm (aplūkots 2005-12-09.).

sūdzības iesniegšana konstitucionālajā tiesā ir iespējama arī lietas izskatīšanas laikā vispārējās kompetences tiesās.

Tā kā Krievijā konstitucionālā sūdzība vienmēr ir saistīta ar kādas lietas izskatīšanu (tātad - tiesību normu piemērošanu), teorētiski iespējams piekrist Krievijas pētnieku viedoklim par konstitucionālās sūdzības piederību pie konkrētās kontroles. Šeit personas tiek pielīdzinātas vispārējās kompetences tiesām, kuras ir tiesīgas iniciēt jau minēto konkrēto konstitucionālo kontroli tādā veidā, kā tas pieņemts Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa valstīs. Vienīgā atšķirība ir tā, ka konstitucionālo sūdzību ir tiesīgas iesniegt personas, bet konkrēto kontroli iniciē tiesas. Personas vairāk arī ir ierobežotas savā izvēlē. Tās konstitucionālajā tiesā var vērsties tikai tad, ja tiesību norma (akts) ir pretrunā ar cilvēka pamattiesībām. Turpretim šāds ierobežojums nav attiecināms uz konkrētās kontroles pieteikumu.

Ja arī personas vērsšanās konstitucionālajā tiesā ir cieši saistīta un tā izriet no konkrētas lietas izskatīšanas vispārējās kompetences tiesā (tas nozīmē - apstrīdamās tiesību normas piemērošanu), kur personas konstitucionālās sūdzības iesniegšana veido vienu no strīda risināšanas posmiem, tad iespējams atzīt, ka konstitucionālā sūdzība ir pielīdzināma konkrētai kontrolei. Ne velti Krievijas teorētiķi skaidro, ka konstitucionālo sūdzību izskatīšana ir uzskatāma par konkrētās kontroles realizēšanu, jo pretēji abstraktai kontrolei konstitucionālā sūdzība iesniedzama tikai sakarā ar tās (konstitucionālās sūdzības iesniedzēja) lietas izskatīšanu tiesā vai citā kompetentā institūcijā.²⁵¹

Latvijas konstitucionālās sūdzības saturu veidojošo noteikumu analīze liecina, ka tai ir raksturīgas konkrētās kontroles pazīmes. Tā ir veidota kā subsidiārs tiesību aizsardzības līdzeklis, tās pamatā ir aizskārums, kur parasti tas nozīmē, ka apstrīdētā tiesību norma ir piemērota, radot šo aizskārumu. Tai skaitā viena no aizskāruma satura sastāvdaļām ir konkrēts aizskārums, kuram jābūt vienmēr, lai persona varētu vērsties Satversmes tiesā. Šīs pazīmes it kā mudinātu domāt par Latvijas konstitucionālās sūdzības identificēšanu ar konkrēto konstitucionālās kontroles formu.

Taču konstitucionālās sūdzības saturs Latvijā ir attīstījies, veidojoties Satversmes tiesas jurisprudencei, paverot jaunas konstitucionālās sūdzības attīstības un izpratnes perspektīvas. Tā Satversmes tiesa lietā Nr. 2001-06-03 secināja, ka „[g]adījums, kad tiesību norma tiek piemērota, ir tikai viens no gadījumiem, kuros tiesību norma var aizskart personas

251 Конституционный судебный процесс. Москва: Норма, 2003, с. 273.

pamattiesības Satversmes tiesas likuma 19.² panta izpratnē [..].²⁵² Šāds secinājums savukārt nozīmē, ka konstitucionālā sūdzība ne vienmēr būs saistīta ar konkrētas lietas izskatīšanu un tiesību normas piemērošanu, kas ir konkrētās kontroles neatņemama sastāvdaļa.²⁵³ Šeit jāatceras, ka jau kopš amerikāņu konstitucionālās kontroles modeļa rašanās, konkrētā kontrole nozīmē konstitucionāla rakstura jautājuma risināšanu konkrētas lietas izskatīšanas laikā, kas nozīmē (iespējams) antikonstitucionālās tiesību normas piemērošanu. Turklāt konkrēts aizskārums, tā izpratne aizskāruma teorijas ietvaros nevar tikt identificēta vienīgi ar konkrētu lietu izskatīšanu vispārējās kompetences tiesā. Konkrēts aizskārums, kā tas tiks pierādīts nākamajās darba nodaļās, ir jāsaprot kā konkrētu tiesisku attiecību pastāvēšana starp valsti un personu, kā rezultātā personai tiek radīts pamattiesību aizskārums.

Pamatojoties uz minēto konstitucionālās sūdzības un konkrētās konstitucionālās kontroles izpratni, autorei ir jāsecina, ka iepriekšējais secinājums par konstitucionālās kontroles piederību pie konkrētās kontroles ir maldīgs.²⁵⁴ Šāds secinājums acīmredzami ir radies tradicionālā uzskata dēļ, ka pastāv vienīgi divas konstitucionālās kontroles formas. Taču šodien ir skaidrs, ka Latvijas konstitucionālā sūdzība nebūs „klasiskā variantā” pieskaitāma pie konkrētās konstitucionālās kontroles. Tajā pašā laikā konstitucionālo sūdzību Latvijā nekādi nevar pieskaitīt pie abstraktās konstitucionālās kontroles, kas būtiski atšķiras no konstitucionālās sūdzības. Ja konstitucionālajai sūdzībai būtu raksturīgas abstraktās konstitucionālās kontroles pazīmes, tad Latvijā varētu runāt par *actio popularis*, ko Satversmes tiesas likums nepieļauj.

Viss minētais liecina, ka konstitucionālā sūdzība ir uzskatāma par **atsevišķu konstitucionālās kontroles formu**, kurai var būt raksturīgas gan konkrētās, gan arī abstraktās konstitucionālās kontroles iezīmes.

Konstitucionālo sūdzību ārpus konkrētās un abstraktās konstitucionālās kontroles iespējams izdalīt arī tās īpašā mērķa un satura dēļ.

Ja abstraktā konstitucionālā kontrole vairāk ir saistīta ar politisku mērķu īstenošanu, tad kā konkrētā kontrole, tā arī konstitucionālā sūdzība stāv ārpus (vai vajadzētu stāvēt ārpus)

252 Par Saeimas Prezidija 2000. gada 28. februāra “Noteikumu par kārtību, kādā no Saeimas budžeta kompensējami izdevumi, kas deputātam radušies, realizējot savas pilnvaras” 4., 5., 6., 7., 8. punkta un 9. punkta pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2001-06-03. Latvijas Vēstnesis, 2002. 26. februāris, nr. 31, secinājumu daļas 2.4. punkts.

253 Zeidler W. The Federal Constitutional Court of the Federal Republic of Germany: Decisions on the Constitutionality of Legal Norms. Notre Dame Law Review, 1986-1987, No. 62, p. 505.

254 Rodiņa A. Kā saprast konkrēto kontroli. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2002. 7. maijs, Nr. 9 (242).

šādām politiskām interesēm. Konkrētā kontrole un konstitucionālā sūdzība ir cilvēka pamattiesību aizsardzības līdzekļi. Var piekrist profesora H. Šteinbergera (*Steinberger H.*) viedoklim, ka konkrētā kontrole ir viens no svarīgākajiem cilvēka pamattiesību aizsardzības institūtiem.²⁵⁵ Taču tā ir netieša iespēja, kas izmantojama pamattiesību aizsardzībai. Konstitucionālā sūdzība ir vienīgais tiesību institūts, ko persona pati var izmantot, vēršoties Satversmes tiesā. Turklāt konstitucionālā sūdzība ir savu subjektīvo pamattiesību tiešs aizsardzības līdzeklis. Šāds mērķis nav nedz abstraktajai, nedz konkrētajai konstitucionālajai kontrolei. Tādēļ arī konstitucionālā sūdzība atšķiras ar savu īpašo saturu – noteikumiem, kas netiek attiecināti nedz uz konkrēto, nedz abstrakto kontroli.

255 Steinberger H. *Models of constitutional jurisdiction*. Strasbourg: Council of Europe Press, 1994, p. 4.

III KONSTITUCIONĀLĀS SŪDZĪBAS SATURA MATERIĀLIE ASPEKTI

1. Konstitucionālās sūdzības subjekta izpratne un saturs

Konstitucionālās sūdzības subjekts ir persona, kas ir tiesīga iesniegt konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesā. Precizējot var teikts, ka tā ir persona (vai arī vairākas personas), pēc kuras iniciatīvas, kuras materiālā izpausme ir pieteikums - konstitucionālā sūdzība, Satversmes tiesa ir tiesīga lemt par Satversmes tiesas procesa uzsākšanu.

Šīs nodaļas ietvaros ir nepieciešams noskaidrot Satversmes tiesas likuma 19.² panta pirmajā daļā lietoto jēdzienu „ikviena persona”, kas iespējams, raugoties no pamattiesību subjekta izpratnes šķautnes. Taču jāņem vērā, ka šī darba ietvaros netiek risināti pamattiesību teorijas strīdīgie jautājumi, kā, piemēram, kad sākas un kad beidzas cilvēka dzīvība un tamlīdzīgi.

1) konstitucionālās sūdzības subjekta noteikšanas principi, to saturs

a) konstitucionālā sūdzība – pieteikums *juridiction voluntaria*

Konstitucionālās kontroles procesu Eiropas konstitucionālās kontroles valstīs iespējams uzsākt divējādi – vai nu pēc pieteicēju iniciatīvas, vai arī ar iniciēšanas tiesībām ir apveltīta pati konstitucionālā tiesa.

Procesa uzsākšana pēc tā subjekta, kas izšķir strīdu, iniciatīvas ir izņēmums no vispārējās kārtības. Ne velti pašas konstitucionālās tiesas iniciatīvas tiesības tiek dēvētas par unikālu konstitucionālās tiesas iezīmi.²⁵⁶ Tomēr šādas specifiskas tiesības likumdevējs ir piešķīris atsevišķu valstu konstitucionālajām tiesām. Piemēram, jau kopš 1920. gada Austrijas Konstitucionālajai tiesai ir *ex officio* tiesības.²⁵⁷ Tāpat *ex officio* tiesības ir Ungārijas Konstitucionālajai tiesai.²⁵⁸

Lai arī, piemēram, Austrijas Konstitucionālās tiesas prakse rāda, ka parasti pamats lietas uzsākšanai ir sūdzību saņemšana no personām,²⁵⁹ lietu iniciēšanas tiesību nodošana pašu konstitucionālo tiesu ziņā, autores skatījumā, ir ne tikai pretrunā ar konstitucionālajā

256 Halmai G. Who is the Main Protector of Fundamental Rights in Hungary? The Role of the Constitutional Court and the Ordinary Courts. Grām.: Systems of Justice in Transition. Central European Experiences since 1989. Aldershot: Ashgate, 2003, p. 57.

257 Öhlinger T. The Genesis of the Austrian Model of Constitutional Review of Legislation. Ratio Juris, 2003, Vol. 16, No. 2, p. 213-214.

258 Act XXXII of 1989 on the Constitutional Court of the Republic of Hungary. Article 21, part 7. <http://www.mkab.hu/en/enpage5.htm> (aplūkots 2006-24-07).

259 Decision of the Constitutional Court of Austria No. AUT-2003-1-001 on March 13, 2003.

<http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (aplūkots 2006-25-07).

sūdzībā iestrādāto savu pamattiesību aizsardzības iniciatīvas principu, bet ir pārāk bīstama pašai konstitucionālai tiesai. *Ex officio* tiesību piešķiršana rada iespēju konstitucionālās tiesas politizēšanās riskam. Turklāt politizēšanos konstitucionālajai tiesai būs iespējams pārmest vienmēr – gan ierosinot lietas (aktīvi darbojoties), gan arī neierosinot lietas (pasīvi novērojot sabiedrībā notiekošo). Konstitucionālajai tiesai, līdzīgi kā citām tiesu institūcijām, ir jā saglabā strīdu izšķirēja statuss, nevis strīda izšķiršanas iniciatora tiesības. Arī no konstitucionālās sūdzības satura izriet, ka šī pieteikuma iesniegšanas iniciatīvai un prerogatīvai ir jābūt pašas aizskartās personas ziņā. Personas iniciatīvas tiesības (*juridiccion voluntaria*) izriet no cilvēka pamattiesību kā publisko subjektīvo tiesību izpratnes, kas ir visas konstitucionālās sūdzības pamatā. Tādēļ personas vietā konstitucionālo sūdzību ir tiesīgs iesniegt vienīgi tās likumiskais vai līgumiskais pārstāvis, jo „[...] lai iesniegtu pieteikumu citas personas vārdā, nepieciešams attiecīgs pilnvarojums.”²⁶⁰

Būtiski uzsvērt, ka konstitucionālās kontroles procesā nav paredzēts administratīvajā procesā zināmais tiesību un interešu aizstāvja institūts.²⁶¹ Atbilstoši Administratīvā procesa likuma 29. panta 1. daļai likumā paredzētajos gadījumos publisko tiesību subjektam vai privāto tiesību juridiskajai personai ir tiesības iesniegt iestādē iesniegumu vai tiesā pieteikumu, lai aizstāvētu personas tiesības un tiesiskās intereses.²⁶² Tas nozīmē, ka tie iesniedz pieteikumu tiesā „[...] nevis savu tiesību un tiesisko interešu aizstāvībai, bet gan konkrētās personas tiesību un tiesisko interešu aizstāvībai [...]”²⁶³ Šie subjekti tādēļ ir uzskatāmi par personas interešu aizstāvjiem, nevis pieteicējiem, jo pieteicējs vienmēr būs konkrētā persona.²⁶⁴

b) konstitucionālās sūdzības subjektu loks

Tā kā Satversmes tiesas likuma 19.² panta pirmā daļa paredz iespēju vērsties Satversmes tiesā ikvienai personai, kuras pamattiesības ir aizskartas, tad ikviena persona,

260 Pieteikums nr. 38, reģistrācijas datums 09.05.2006. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2006. gada 5. jūnija lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

261 Jonikāns V., Aperāne K. Sabiedrisko organizāciju tiesības vērsties administratīvā tiesā Administratīvā procesa likuma 29. panta interpretācijas aspektā. Likums un Tiesības, 2006, 8.sēj., nr. 2 (47), 57-63.lpp.; Vaivods K., Aperāne K. Par atsevišķiem administratīvā tiesas procesa jautājumiem. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2006. 14. februāris, nr. 7 (410).

262 Administratīvā procesa likums: LR likums. <http://www.likumi.lv/doc.php?id=55567&mode=KDOC>

263 Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006. gada 17. janvāra spriedums lietā nr. SKA - 0010-06, 11. punkts. Latvijas tiesu nolēmumu datu bāze. <http://www.lursoft.lv> (aplūkots 2006-08-14).

264 Administratīvās apgabaltiesas 2006. gada 29. marta lēmums lietā nr. AA43-1406-06, 8.1. punkts. Latvijas tiesu nolēmumu datu bāze. <http://www.lursoft.lv> (aplūkots 2006-08-14).

kura var būt par cilvēka pamattiesību subjektu, var būt par konstitucionālās sūdzības subjektu. Tas nozīmē, ka konstitucionālās kontroles procesā ar konstitucionālās sūdzības starpniecību nevar iesaistīties personas, kuras nav pamattiesību subjekts. Visas personas, kas ir un var būt par publisko subjektīvo tiesību - pamattiesību subjektiem, ir uzskatāmas par potenciāliem konstitucionālas sūdzības iesniedzējiem. Par pilnīgiem konstitucionālās sūdzības un konstitucionālā kontroles procesa subjektiem tie kļūst tad, kad ir ievēroti visi pārējie konstitucionālās sūdzības saturu veidojošie noteikumi.

i) fiziska persona kā konstitucionālās sūdzības subjekts

Atbilstoši cilvēka pamattiesību teorijas atziņām galvenais to subjekts ir cilvēks – fiziska persona.²⁶⁵ Tādejādi par primāro konstitucionālās sūdzības subjektu ir atzīstama tieši fiziska persona. Parasti arī fiziskās personas ir tās, kuras visaktīvāk izmanto savas tiesības vērsties Satversmes tiesā. Piemēram, ja uz Satversmes tiesas kolēģijām kopš 2001. gada 1. jūnija līdz 2006. gada 3. augustam ir novirzīti 787 fizisko personu pieteikumi, tad šāds procesuālais stāvoklis ir attiecināts vienīgi uz 37 juridisko personu pieteikumiem.²⁶⁶ Arī pirmā lieta, kas tika skatīta Satversmes tiesā pēc personas pieteikuma, taisot spriedumu, tika skatīta pēc fiziskas personas iesniegtās konstitucionālās sūdzības.²⁶⁷

Par cilvēka pamattiesību subjektu fiziska persona kļūst ar tās piedzimšanas brīdi un saglabā šīs tiesības līdz personas izbeigšanās – miršanas brīdim. Tai skaitā arī bērni un rīcībnespējīgas personas bauda cilvēka pamattiesības, jo spēja būt par cilvēktiesību subjektu piemīt ikvienai personai, neatkarīgi no vecuma un garīgajām spējām. Tā, piemēram, Igaunijas Augstākās tiesas Konstitucionālās kontroles departaments ir norādījis, ka asociācijas brīvība, kas tiek garantēta konstitūcijas 48. panta 1. daļā, ir attiecināma arī uz nepilngadīgām personām, tādēļ ka konstitūcija neierobežo indivīda tiesības apvienoties ar

265 Levits E. Cilvēktiesību piemērošanas pamatjautājumi Latvijā. Grām.: I. Ziemele (red.) Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Rīga: Izglītības solī, 2000, 246.lpp.

266 Satversmes tiesas sagatavotā statistika no 1997. gada līdz 2006. gada 3. augustam. Nepublicēta, pieejama Satversmes tiesas kancelejā.

267 Par Valsts valodas likuma 19.panta un Ministru kabineta 2000.gada 22.augusta noteikumu nr.295 "Noteikumi par vārdu un uzvārdu rakstību un identifikāciju" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. un 116.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2001-04-0103. Latvijas Vēstnesis, 2001. 2. decembris, nr. 187 (2574).

civillikuma normām, kas regulē personas tiesisko statusu.²⁶⁸ Turklāt bērna tiesību realizēšanas pienākums izriet no Konvencijas par bērna tiesībām.²⁶⁹

Taču, lai realizētu atsevišķas pamattiesības, personai ir jāsasniedz noteiktas kvalitātes jeb gara briedums, kas absorbējas noteiktās spējās. Brieduma pakāpe, kas parasti nozīmē – noteikta vecuma sasniegšanu, var būt priekšnoteikums pamattiesību baudīšanai. Tāpat jāņem vērā, ka ne visas cilvēka pamattiesības ir vienlīdz attiecināmas uz visām personām. Piemēram, Satversmē atsevišķas pamattiesības (piemēram, aktīvās un pasīvās vēlēšanu tiesības (Satversmes 8. un 9. pants)) ir rezervētas vienīgi valsts pilsoņiem. Tādējādi vienīgi Latvijas pilsoņi ir atzīstami par šo politisko pamattiesību subjektiem un arī konstitucionālās sūdzības subjektiem, kas ir tiesīgi vērsties pret tiem rezervēto pamattiesību aizskārumiem.

ii) juridiska persona kā konstitucionālās sūdzības subjekts

Saskaņā ar mūsdienu cilvēktiesību izpratni, kā arī antropomorfisha atziņām, kur „[...] tas, kas nav cilvēks, piešķir cilvēka veidu [...]”,²⁷⁰ par cilvēka pamattiesību subjektu tiek atzītas arī juridiskās personas.²⁷¹ Pretēji Vācijas²⁷² un Igaunijas²⁷³ pieredzei, kur antropomorfisms ir nostiprināts konstitūcijā, Latvijā šī teorija ir attīstīta ar Satversmes tiesas jurisprudenci.

Pirmo reizi antropomorfisms Latvijā tika atzīts abstraktās konstitucionālās kontroles ietvaros, Satversmes tiesai atzīstot, ka „Satversmes 91. pantā ietvertu vienlīdzības principu

268 Decision of the Constitutional Review Chamber of the National Court of Estonia No. 3-4-1-1-96 on May 10, 1996.

<http://www.nc.ee/?id=471> (aplūkots 2005-10-10).

269 Convention on the Rights of the Child. Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 44/25 of 20 November 1989. <http://www.ohchr.org/english/law/crc.htm> (aplūkots 2006-09-29); Par pievienošanos starptautiskajam cilvēktiesību aktam — Konvencijai par bērna tiesībām: LR Augstākās Padomes lēmums. <http://www.likumi.lv/doc.php?id=69111> (aplūkots 2006-09-29); Par grozījumu Konvencijā par bērna tiesībām: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005, 28 septembris, nr. 154 (3312).

270 Sinaiskis V. Tiesiskais antropomorfisms sakarā ar mācībām par valdīšanu, juridisko personu un jaunu mācību par civiltiesībām. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1927, nr. 12, 369. lpp.

271 Par tiesvedības izbeigšanu: Satversmes tiesas 2002. gada 11. novembra lēmums. [http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/citi_doc/07-01\(02\)izb.htm](http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/citi_doc/07-01(02)izb.htm) (aplūkots 2004-06-01).

272 Vācijas Federālās Konstitūcijas 19. panta 3. daļa nosaka, ka pamattiesības tiek attiecinātas arī uz „mājas” vai nacionālām juridiskām personām tik tālu, cik tas iespējams atbilstoši šo tiesību dabai. Основной закон Федеративной Республики Германии. Grām.: Конституции государств Европейского Союза. Москва: ИНФРА, 1997, с.187.

273 Igaunijas konstitūcijas 9. panta 2. daļa arī atzīst juridiskās personas kā cilvēka pamattiesību subjektu tik tālu, cik tas ir saskaņā ar juridiskās personas mērķi un atbilst šo tiesību, brīvību un pienākumu būtībai. The Constitution of the Republic of Estonia.

<http://www.legaltext.ee/text/en/X0000.htm> (aplūkots 2006-08-19); Skatīt arī Narits R. Fundamental Rights and Freedoms in Estonian Constitution. Juridica International, 1998, No. 1, p. 25-34.

var attiecināt arī uz juridiskajām personām kā fizisko personu kopumu.”²⁷⁴ Savukārt juridiskā persona kā konstitucionālās sūdzības subjekts tika atzīta lietā, kas tika skatīta pēc zemnieku saimniecības pieteikuma.²⁷⁵ Līdzīgi Polijā, neraugoties, ka tās konstitūcijā nav paredzēts pamattiesības attiecināt uz juridiskām personām, Konstitucionālais Tribunāls ir izskaidrojis, ka jēdziens „ikviens”, kas tiek lietots konstitūcijas 79. panta 2. daļas tekstā un kas nosaka, ka ikvienam, kura konstitucionālās brīvības un tiesības ir aizskartas, ir tiesības iesniegt konstitucionālo sūdzību Konstitucionālā Tribunālā, ir jāsaprot plaši.²⁷⁶ Proti, tas nozīmē, ka konstitucionālo sūdzību Tribunālā var iesniegt ne tikai fiziskās, bet arī juridiskās personas.²⁷⁷

Taču no pamattiesību satura redzams, ka visas pamattiesības vienlīdz nav iespējams attiecināt kā uz fiziskām, tā uz juridiskām personām. Satversmes tiesa *expressis verbis* arī nav definējusi, ka pilnīgi visas pamattiesības būtu attiecināmas uz juridiskām personām. Tas tādēļ, ka juridiskā persona var būt vienīgi to pamattiesību subjekts, kuras pēc būtības iespējams attiecināt uz tām.²⁷⁸ „Klasiskākā” juridisko personu interešu sfēra ir saistīta ar īpašuma tiesību aizsardzību, vienlīdzīguma principa ievērošanu, tiesībām uz taisnīgu tiesu, vārda brīvību un citām realizāciju.²⁷⁹ Pretēji uz juridiskām personām nu nekādi nav iespējams attiecināt, piemēram, tiesības uz dzīvību, brīvību, kas tādejādi liedz juridiskām personām izmantot konstitucionālo sūdzību iepriekš minēto pamattiesību aizsardzībai.

Tomēr ne visas juridiskās personas var būt cilvēka pamattiesību subjekti. Līdz ar to ne visas juridiskās personas var būt konstitucionālās sūdzības subjekti.

274 Par Ministru kabineta 1999.gada 6.jūlija noteikumu nr.249 “Grozījumi Ministru kabineta 1998.gada 6.oktobra noteikumos “Noteikumi par tirdzniecības kārtību tirgos, gadatirgos, ielu tirdzniecības vietās un izbraukumos”” 1.1. punkta atbilstību likuma “Par uzņēmējdarbību” 4. panta otrajai daļai un 32. panta pirmās daļas 1. punktam, Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam un “Vispārējās vienošanās par tarifiem un tirdzniecību” (VVTT 1947) III panta 4. paragrāfam, Ministru kabineta iekārtas likuma 14. pantam un likuma “Par Igaunijas Republikas, Latvijas Republikas un Lietuvas Republikas līgumu par brīvo tirdzniecību ar lauksaimniecības precēm” 3. panta otrajai daļai: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2000-07-0409. Latvijas Vēstnesis, 2001. 4. aprīlis, nr. 54 (2441), secinājumu daļas 1. punkts.

275 Par Ministru kabineta 2001. gada 27. februāra noteikumu nr. 92 “Cukurbiešu piegādes apjomu noteikšanas kārtība cukurbiešu audzētājiem” 2.1. punkta daļā par cukurbiešu piegādes apjoma noteikšanu, pamatojoties uz cukurbiešu audzētājam 2000. gadā noteikto cukurbiešu piegādes apjomu, atbilstību Satversmes 91. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2001-09-01. Latvijas Vēstnesis, 2002. 23. janvāris, nr. 12 (2587).

276 Constitution of the Republic of Poland. <http://www.trybunal.gov.pl/eng/index.htm> (aplūkots 2006-08-19).

277 Judgment of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland No. SK 4/98 on February 24, 1999.

<http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (2006-26-07).

278 Resolution of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. Up-10/93 on July 20, 1995. <http://odlocitve.us-rs.si/ursr/us-odl.nsf/o/A51D7D330B1A0EDEC12571720029D3ED> (aplūkots 2006-08-11).

279 Addo M.K. The Corporations as a Victim of Human Rights Violations. Grām.: Addo M.K (ed.). Human Rights Standards and the Responsibility of Transnational Corporations. The Hague: Kluwer Law International, 1999, p.192.

Mūsdienu kontinentālās Eiropas tiesību saimes valstīs juridiskās personas tiek iedalītas privāto tiesību un publisko tiesību juridiskajās personās. Latvijā pirmo reizi atšķirība starp privāto un publisko tiesību juridiskajām personām tika noteikta Ministru Kabineta noteikumos Nr. 154 „Administratīvo aktu procesa noteikumi”, kur to 3. punkts noteica, ka “[p]ublisko tiesību subjekti ir valsts un pašvaldības, kā arī ar likumu vai uz likuma pamata to izveidotās juridiskās personas, izņemot tās, kuras izveidotas kā privāto tiesību juridiskās personas.”²⁸⁰

Satversmes tiesas praksē un juridiskajā zinātnē Latvijā juridisko personu nodalīšanas un kolīziju jautājums ir risināts salīdzinoši maz. Profesors E. Meļķis, aktualizējot juridisko personu nodalīšanas nepieciešamību, ir norādījis, ka publisko un privāto tiesību juridisko personu nodalīšanai ir iespējams izmantot vairākas pazīmes.²⁸¹ Doktrīna liecina, ka publisko tiesību juridisko personu no privāto tiesību juridiskajām personām atšķir tās veidošanas kārtība, dibināšanas lēmuma pieņemšanas kārtība, paša dibināšanas lēmuma raksturs, dalībnieku savstarpējo attiecību raksturs, attiecības ar valsti.²⁸² Publisko tiesību juridiskās personas tiek sakārtotas subordinētā sistēmā, un tām ir raksturīgs mērķu publiskais raksturs, kā arī publiskās varas pilnvaras jeb kompetences. Tādēļ publisko tiesību juridiskās personas tiek atzītas par valsts sastāvdaļām, kuras ir apveltītas ar publiskām funkcijām, un tām ir publiskās varas pilnvaras.²⁸³

Ja pamattiesības kā publiskās subjektīvās tiesības (galvenokārt) nosaka publiskās varas un personas attiecības, pildot vairāk aizsargājošas funkcijas, tad publisko tiesību juridiskās personas acīmredzami nevar būt to subjekts.²⁸⁴ Tā kā pamattiesību mērķis pamatā ir aizsargāt personu no valsts, tad acīmredzami valsts (plašākā izpratnē) nevar būt pamattiesību subjekts, jo tad pazustu loģiskas pamattiesību attiecības – cilvēks pret valsti.²⁸⁵ To apstiprina Vācijas konstitucionālo tiesību teorija, uzsverot, ka institūcijām, kas tiek dibinātas un organizētas atbilstoši publiskajām tiesībām un ir valsts sastāvdaļa, pamatlikums

280 Administratīvo aktu procesa noteikumi: Ministru kabineta 1995. gada 15. jūnija noteikumi nr. 154. Latvijas Vēstnesis, 1995. 4. jūlijs, nr. 100 (383).

281 Meļķis E. Publisko tiesību juridiskās personas – likums un inertā realitāte. Grām.: Tiesību spogulis. Zinātnisko rakstu krājums tiesību teorijā un vēsturē. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 1999, 72.lpp.

282 Meļķis E. Par publisko un privāto personu statusu. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 1998, 29. aprīlis nr. 15 (83); Козлова Н. В. Понятие и сущность юридического лица. Москва: Статут, 2003, с. 201.

283 Meļķis E. Par publisko un privāto personu statusu. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 1998, 29. aprīlis nr. 15 (83).

284 Procedural decision of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland No. P11/04 on March 21, 2005.

http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/documents/P_11_04_GB.pdf (accessed 2006-07-15).

285 Alexy R. Constitutional Rights, Balancing, and Rationality. Ratio Juris, 2003, Vol. 16, No. 2, p. 132.

ir jāievēro, kas izslēdz iespējamību baudīt tām pamattiesībās iekodētās vērtības.²⁸⁶ Pieļaujot iespēju konstitucionālo sūdzību iesniegt publisko tiesību juridiskajām personām, sanāktu, ka valsts pati vēršas pret sevi.²⁸⁷ Konflikti, kas rodas valsts iekšienē, ir jārisina ar citiem līdzekļiem, nevis konstitucionālo sūdzību. Šāds secinājums acīmredzami izslēdz publisko tiesību juridiskās personas no konstitucionālās sūdzības subjektu loka. Tādēļ konstitucionālo sūdzību nevar Satversmes tiesā iesniegt, piemēram, Ekonomikas ministrija, atsaucoties uz īpašuma tiesību aizskārumiem. Arī publisko tiesību juridiskās personas darbības privāto tiesību jomā nenozīmē, ka tā tādēļ kļūst par privāto tiesību subjektu, ar visām tam raksturīgajām pilnvarām.²⁸⁸ Šādu atsevišķu privāto tiesību realizēšana nemaina juridiskās personas statusu un līdz ar to nepaver tai iespējamību Satversmes tiesā iesniegt konstitucionālo sūdzību. Bez tam jāņem vērā, ka publisko tiesību subjektiem ir tiesības pieņemt normatīvo aktu, kura radītais aizskārumis ir viena no konstitucionālās sūdzības sastāvdaļām.

Konstitucionālās sūdzības subjekts nevar būt arī pašvaldības domes (padomes) (turpmāk tekstā - pašvaldība), neraugoties, ka likumā „Par pašvaldībām” 4. pantā tiek runāts, ka “[r]ealizējot vietējo un rajonu (reģionālo) pārvaldi, pašvaldības likumā noteiktajos ietvaros ir publisko tiesību subjekts, bet privāttiesību jomā pašvaldībām ir juridiskās personas tiesības.”²⁸⁹ Atbilstoši valsts pārvaldes principiem pašvaldības ir atzīstamas par atvasinātu publisko personu.²⁹⁰ Acīmredzami, ņemot vērā pašvaldību tiesisko statusu, līdz šim neviena pašvaldība arī nav mēģinājusi aizsargāt „savas aizskartās pamattiesības” Satversmes tiesā. Pretēja pieredze ir, piemēram, Polijas Konstitucionālajam Tribunālam. Saņemot pašvaldības konstitucionālo sūdzību, kurā tika lūgts aizsargāt pašvaldības konstitucionālās tiesības,²⁹¹ Tribunālam noraidot to, tika izskaidrots, ka konstitūcijā iekļauto pašvaldību tiesību mērķis ir nodrošināt pašvaldību publisko funkciju pildīšanu, kuras nav iespējams aizsargāt ar

286 Michalowski S., Woods L. German Constitutional Law. The protection of civil liberties. Aldershot: Ashgate Publishing Ltd, 1999, p. 71.

287 Procedural decision of of the Constitutional Tribunal of the Republic on Poland No. Ts 35/04 on February 23, 2005, para. 10. http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/documents/Ts_35_04_GB.pdf (aplūkots 2004-05-05).

288 Briede J. Administratīvais akts. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2003, 64. lpp.

289 Par pašvaldībām: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 24. maijs, nr. 61 (192).

290 Valsts pārvaldes iekārtas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 21. jūnijs, nr. 94 (2669).

291 Polijas konstitūcijas 165. pants nosaka, ka pašvaldības ir juridiskas personas, kā arī tās bauda īpašuma tiesības un tām ir tiesības vērsties tiesā. Constitution of the Republic of Poland. <http://www.trybunal.gov.pl/eng/index.htm> (aplūkots 2006-08-19).

konstitucionālās sūdzības palīdzību.²⁹² Citā lietā Konstitucionālais Tribunāls arī ir norādījis, ka pamattiesības, kas balstās uz personas brīvību un cieņas principu (*dignity*), neaizsargā publisko tiesību subjektus *inter alia* pašvaldības.²⁹³ Bez tam arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir noraidījusi iespējamību pašvaldībām vērsties šajā tiesā, izslēdzot tās no pieteicēju vai cietušo un līdz ar to Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā iekļauto cilvēktiesību subjektu loka.²⁹⁴

Par cilvēka pamattiesību un konstitucionālās sūdzības subjektiem ir uzskatāmas tādas juridiskās personas, kuru pamatā ir personu privātautonomija (nevis publiska vara), proti, privāto tiesību juridiskās personas.²⁹⁵ Tās darbojas neatkarīgi no valsts un neatrodas kādās hierarhiskās attiecībās ar publisko varu, ļaujot privāto tiesību juridiskajām personām pilnībā baudīt pamattiesības, izmantojot konstitucionālo sūdzību kā vienu no to aizsardzības līdzekļiem. Privāto tiesību juridiskās personas kā konstitucionālās sūdzības subjektu ir atzinusi arī Satversmes tiesa.²⁹⁶

Privāto tiesību juridiskās personas aptver ļoti plašu personu loku – sākot ar kapitālsabiedrībām, biedrībām, nodibinājumiem, politiskām partijām, nevalstiskām organizācijām u.c. Konstitucionālo sūdzību šīs juridiskās personas ir tiesīgas iesniegt, lai aizsargātu pašas juridiskās personas aizskartās pamattiesības, nevis, piemēram, tās īpašnieku

292 Procedural decision of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland No. Ts 35/04 on February 23, 2005, para. 5.

http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/documents/Ts_35_04_GB.pdf (aplūkots 2006-13-07).

293 Procedural decision of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland No. P11/04 on March 21, 2005.

http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/documents/P_11_04_GB.pdf (aplūkots 2006-12-07).

294 ECT 2001. gada 1. februāra lēmums lietā *AyuntaMiento De Mula v. Spain*.

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=670654&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=1132746FF1FE2A468ACBCD1763D4D8149> (aplūkots 2006-01-05); ECT 1999. gada 23. novembra lēmums lietā *The Municipal Sectio of Antilly v. France*.

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=669808&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=1132746FF1FE2A468ACBCD1763D4D8149> (aplūkots 2006-01-05); ECT 2001. gada 7. jūnija lēmums lietā *Danderyds Kommun v. Sweden*.

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=670156&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=1132746FF1FE2A468ACBCD1763D4D8149> (aplūkots 2006-01-05); ECT Komisijas 1974. gada 31. maija lēmums lietā *16 Austrian Communes (1) and some of their Councillors v. Austria*.

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=667341&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=1132746FF1FE2A468ACBCD1763D4D8149> (aplūkots 2006-01-05); ECT komisijas 1998. gada 15. septembra lēmums lietā *The Province of Bari, Sorrentino and Messeni Nemagna v. Italy*.

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=668582&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=1132746FF1FE2A468ACBCD1763D4D8149> (aplūkots 2006-01-05).

295 *Ermits M. Holders and Addressees of Basic Rights in the Constitution of the Republic of Estonia*. *Juridica International*, 1999, IV, p. 22.

296 Par tiesvedības izbeigšanu: Satversmes tiesas 2002. gada 11. novembra lēmums, secinājumu daļas 1. punkts.

[http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/citi_doc/07-01\(02\)izb.htm](http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/citi_doc/07-01(02)izb.htm) (aplūkots 2004-06-01),

vai dalībnieku pamattiesības.²⁹⁷ Izņēmumi no šī principa netiek pieļauti, jo tad veidojas pretruna ar pamattiesību aizskāruma teoriju. Piemēram, Satversmes tiesa, vērtējot Rīgas dievturu draudzes „Austra” pieteikumu, norādīja, ka „[n]evar piekrist iesniedzēja viedoklim, ka, iestājoties draudzē, tās locekļi jau ir pilnvarojuši savu reliģisko organizāciju kā juridisko personu aizstāvēt tās dalībnieku personiskās tiesības [...]”.²⁹⁸ Par neatbilstošu Satversmes tiesas likuma 19.² panta pirmās daļas prasībām Satversmes tiesas 2. kolēģija atzina arī juridiskās personas – SIA „Zvērināts juridiskais palīdzības birojs EIRO TEMĪDA” un divu fizisko personu pieteikumu, kurā netika norādīts, kā tad tieši apstrīdētā tiesību norma ir aizskārusi šīs juridiskās personas pamattiesības. Pie tam pieteikumā bija iekļautas frāzes pirmās personas formā „es uzskatu”, kas acīmredzami neliecināja par juridiskās personas aizskāruma esamību.²⁹⁹

Vienlīdz īpaši uzmanīgi ir vērtējama tā saukto nevalstisko organizāciju, piemēram, biedrību, tiesības vērsties Satversmes tiesā vides tiesību aizsardzības jomā. Īpašas uzmanības vērts ir Satversmes tiesas kolēģijas lemtais par kritērijiem, kas jāievēro biedrībai, lai iesniegtu konstitucionālo sūdzību vides tiesību aizsardzībai. Ņemot vērā tās lemto, ir jānoskaidro, vai patiesi, lai noteiktu privāto tiesību juridiskās personas tiesības vērsties pret aizskārumiem vides tiesību jomā, kā vienīgo un izšķirošo kritēriju var noteikt mērķa – aizsargāt sabiedrības intereses vides tiesību jomā - uzstādīšanu (iekļaušanu) statūtos.

2006. gada 5. aprīlī Satversmes tiesa saņēma sabiedriskā labuma biedrības „Delna” (turpmāk tekstā Delna) pieteikumu, kurā tika lūgts atzīt Garkalnes pagasta teritorijas plānojuma daļu, kas paredz Lielā Baltezera applūstošās teritorijas apbūvi, par neatbilstošu Satversmes 1. pantam un 115. pantam.³⁰⁰ Delna, pierādot savu pamattiesību aizskārumu, norādīja, ka ar apstrīdēto tiesību aktu „[...] tiek aizskartas Delnas kā biedrības, kura demokrātiskas sabiedrības veidošanas ietvaros rūpējas par vides interešu aizsardzību, Latvijas Republikas Satversmes [...] 1. pantā un 115. pantā noteiktās tiesības.”³⁰¹ Delna vienlīdz, argumentējot savas tiesības iesniegt konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesā, atsaucās uz Orhūsas konvenciju, kas nosaka pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu

297 Decision of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. SLO-1999-2-004 on July 8, 1999.

<http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (aplūkots 2006-07-13).

298 Par tiesvedības izbeigšanu: LR Satversmes tiesas 2002. gada 1. novembra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

299 Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2006. gada 31. marta lēmums, Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Pieteikums nr. 26, reģistrācijas datums 20.03.2006. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

300 Pieteikums nr. 39, reģistrācijas datums 07.04.2006. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

301 Ibid.

pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem, kā arī likumu „Par vides aizsardzību”.

Izvērtējot Delnas konstitucionālā sūdzību, jāatzīst, ka tā sākotnēji atgādina *actio popularis*, jo sūdzība pēc dziļākās būtības (ko bija iespējams izsecināt no paša pieteikuma satura) tika iesniegta kādu citu personu interesēs. To apstiprināja arī vēlāk 50 (!) fizisko personu iesniegtā konstitucionālā sūdzība.³⁰² Pamatojoties uz iepriekš izvirzītajiem secinājumiem par privāto tiesību juridisko personu tiesībām vērsties Satversmes tiesā, šajā gadījumā būtu atzīstams, ka Delnai gluži kā jebkurai citai juridiskai personai nav tiesības iesniegt konstitucionālo sūdzību sabiedrības interesēs. Taču 2006. gada 22. maija Satversmes tiesas 4. kolēģijas lēmumā par atteikšanos ierosināt lietu vismaz šī kolēģija atzina iespēju biedrībai iesniegt konstitucionālo sūdzību sabiedrības interesēs.³⁰³ Satversmes tiesas kolēģija lēmumu pamatoja ar likuma „Par vides aizsardzību” 13. pantu, kas paredz un runā par sabiedrības tiesībām vides aizsardzības pasākumu realizēšanā.³⁰⁴ Šī likuma 13. panta 6. apakšpunkts definē tiesības ikvienai fiziskajai un juridiskajai personai, kā arī apvienībām, organizācijām un grupām normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā vērsties tiesībaizsardzības iestādēs sakarā ar valsts un pašvaldību institūciju darbību vai bezdarbību jautājumos, kas skar sabiedrības intereses vides jomā, kā arī normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā apstrīdēt vai pārsūdzēt šajos jautājumos pieņemtos valsts pārvaldes institūciju un pašvaldību lēmumus. Pamatojoties uz minēto tiesību normu, kolēģija gan secināja, ka „[...] vērtējot minēto normu kopsakarā ar citām likumā ietvertajām normām, secināms, ka sabiedriskās organizācijas darbības mērķim ir jābūt saistītam ar sabiedrības interešu aizsardzību vides tiesību jomā. No pieteikuma iesniedzējas statūtiem neizriet, ka tās darbības mērķis būtu minēto interešu aizsardzība. Līdz ar to pieteikuma iesniedzēja nav tiesīga iesniegt pieteikumu Satversmes tiesā.” Tā kā kolēģija citus kritērijus savā lēmumā vispār nebija analizējusi, tad jāsecina, ka mērķu uzstādījums statūtos ir galvenais kritērijs, kas nosaka biedrību tiesības rūpēties (pie tam!) par sabiedrības interesēm vides tiesību jomā.³⁰⁵

302 Pieteikums nr. 51, reģistrācijas datums 04.07.2006. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

303 Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 2006. gada 22. maija 4. kolēģijas lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

304 Par vides aizsardzību: LR likums. Ziņotājs, 1991. 29. augusts, nr. 33.

305 Biedrības „Sabiedrība par atklātību – Delna” statūtu 2.1. punkts paredz, ka biedrības mērķis ir veicināt demokrātiskas sabiedrības veidošanos, sekmējot informācijas atklātību un korupcijas novēršanu. Savukārt statūtu 3. punktā norādīts, ka „Biedrības darbības uzdevumi ir:

tiesiskas un demokrātiskas valsts elementu stiprināšana;

Pirms analizēt likuma „Par vides aizsardzību” normas, ir jānorāda, ka Latvijā ir spēkā viena no nozīmīgākajām starptautiskajām konvencijām, kura regulē sabiedrības līdzdalību vides tiesību aizsardzībā. Un tā ir Delnas pieteikumā norādītā tā sauktā Orhūsas konvencija. 2002.gada 18.aprīlī, Saeimai pieņemot likumu „Par 1998.gada 25.jūnija Orhūsas konvenciju par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem” un ratificējot minēto konvenciju (turpmāk tekstā Orhūsas konvencija), Latvija pievienojās to valstu lokam, kas apņēmas ievērot Orhūsas konvencijā iekļautos principus un tiesības, pie tam nesašaurinot tos.³⁰⁶ Tieši šī konvencija pavēra plašākas tiesības vides jautājumu risināšanā nevalstiskajām organizācijām, kas Orhūsas konvencijas izpratnē ir visas organizācijas, kas veidotas likumīgiem mērķiem un kurām nav peļņas gūšanas mērķu.³⁰⁷ Šāda definīcija ir saskaņā ar Biedrību un nodibinājumu likuma 2. panta 1. daļu, kas definē biedrību kā brīvprātīgu personu apvienību, kas nodibināta, lai sasniegtu statūtos noteikto mērķi, kam nav peļņas gūšanas rakstura.³⁰⁸

No minētā Satversmes tiesas kolēģijas lēmuma redzams, ka tā nav nedz analizējusi, nedz arī atsaukusies uz šo nozīmīgo starptautisko dokumentu. Taču Orhūsas konvencija ir viens no svarīgākajiem tiesību aktiem, kas izmantojama, rodot tajā analizēto tiesisko attiecību īstenošanu nacionālajā vidē.

Realizējot vienu no trijiem (informācijas pieejamību, publisku līdzdalību un pieeju tiesai³⁰⁹) Orhūsas konvencijas „pīlāriem”, tās 9. pants paredz plašas sabiedrības, tātad arī

veicināt informācijas atklātību un pieejamību valsts, pašvaldību un sabiedriskajās institūcijās;

iedzīvināt demokrātijas principus sabiedrībā, lai palielinātu sabiedrības līdzdalību korupcijas apkarošanā;

veikt korupcijas cēloņu un to veicinošo apstākļu analīzi;

izstrādāt un īstenot pasākumus korupcijas novēršanā;

vākt un apkopot informāciju par korupcijas gadījumiem;

informēt un izglītēt sabiedrību par korupcijas izpausmes formām un par aktivitātēm korupcijas apkarošanas jomā;

sekmēt likumdošanas uzlabošanu, pilnveidošanu korupcijas apkarošanas jomā;

izdot informatīvus materiālus un periodiskus izdevumus;

veikt politikas procesa pētniecību un analīzi;

veikt citas darbības, kas nav aizliegtas ar likumu, savu mērķu realizācijai.” Biedrības „Sabiedrība par atklātību – Delna” statūti.

<http://www.delna.lv/uploads/Statuti%20GALA%20LABOJUMI%2020050907.doc> (aplūkots 2006-07-24).

306 Par 1998.gada 25.jūnija Orhūsas konvenciju par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 26. aprīlis, nr. 64 (2639).

307 Lee M. And Abbot C. The Usual Suspects? Public Participation Under the Aarhus Convention. The Modern Law Review, 2003, Vol. 66, January, p. 80.; Stec S. and Casey- Lefkowitz S. The Aarhus Convention: An Implementation Guide. Geneva: United Nations Economic Commission for Europe, 2000, p. 19.

308 Biedrību un nodibinājumu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2003. 14. novembris, nr. 161 (2926).

309 Stec S. and Casey- Lefkowitz S. The Aarhus Convention: An Implementation Guide. Geneva: United Nations Economic Commission for Europe, 2000, p. 5.

nevalstisko organizāciju, tiesības vērsties tiesu iestādēs. Tai skaitā 9. panta trešā daļa paredz pienākumu valstij nodrošināt to, ka sabiedrības pārstāvjiem (nevis ieinteresētās sabiedrības pārstāvjiem!), kas atbilst attiecīgās valsts tiesību aktos noteiktajiem kritērijiem, ja tādi būtu, ir pieejamas administratīvas vai tiesas procedūras, lai apstrīdētu fizisku personu vai valsts iestāžu darbību vai bezdarbību, kas pārkāpj attiecīgās valsts tiesību aktus vides jomā.

Tieši 9. panta 3. daļā iekļautās tiesības rada iespēju sabiedrības pārstāvjiem vērsties pret vides tiesību reglamentējošo normu (plašākā nozīmē) pārkāpumiem, iesaistoties konstitucionālās kontroles procesā.³¹⁰ Un vienīgais ierobežojums, ko paredz Orhūsas konvencija, ir nacionālajos likumos iekļautie kritēriji, kuriem ir jāatbilst nevalstiskajai organizācijai. Turklāt, nosakot šādus ierobežojumus, valstij jāņem vērā, ka tiem jābūt tādiem, lai tiktu veicināta „plaša pieeja tiesai”.³¹¹

Likuma „Par vides aizsardzību” normu analīze liecina, ka tajā nav iekļauti īpaši kritēriji, kas būtu jāievēro sabiedrības pārstāvjiem, lai tie varētu darboties vides aizsardzības jomā. Tai skaitā likums nenosaka, ka sabiedrības statūtos ir jābūt precīzi norādītam mērķim – veicināt vides aizsardzību. Ne velti literatūrā ir uzsvērts, ka būtu nepieciešams domāt par nevalstisko organizāciju lomu un iespējām piedalīties ar vides tiesībām saistītos procesos, kur viena no šādām prasībām varētu būt nevalstiskās organizācijas „statūtos iekļautais mērķis - vides aizsardzība.”³¹² Tā kā autores izpratnē šādu īpašu kritēriju likumā iekļautu nav, tad nav iespējams piekrist Satversmes tiesas kolēģijas izdarītajam secinājumam.

Taču būtiskākais aspekts, kas prasa vērtējumu, ir aizskāruma teorijas ievērošana arī šādās konstitucionālajās sūdzībās. Tā kā Orhūsas konvencija paredz iespēju nacionālajos likumos noteikt kritērijus sabiedrības pārstāvjiem, kas jāievēro, realizējot tajā noteiktās tiesības, tad, autoresprāt, Satversmes tiesas likumā iekļautā prasība par aizskāruma konstatēšanu tā vispārējā kārtībā ir attiecināma uz konstitucionālajām sūdzībām, kuras iesniedz nevalstiskās organizācijas vides tiesību aizsardzības jomā. Un šeit neveidojas pretrunas ar Orhūsas konvenciju un Satversmes tiesas likumu, jo Orhūsas konvencijas 9. panta 3. daļa atšķirībā no 9. panta 2. daļas nerunā par ieinteresētās sabiedrības (kas aptver arī

310 Onida M. (ed.) *Europe and the Environment. Legal Essays in Honour of Ludwig Krämer*. Groningen: Europa Law Publishing, 2004, p.7.

311 Stec S. *Conclusions and Recommendations*. Grām.: *Handbook on Access to justice under the Aarhus Convention*. Hungary: The Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe, 2003, p. 62.

312 Čepāne I., Matijesku Ž. *Latvijas normatīvo aktu atbilstība Orhūsas konvencijai*. *Latvijas Zinātņu akadēmijas vēstis*, 2005, 56. sēj., nr. 4/5/6, 45.lpp.

tādas organizācijas, kas veicina vides aizsardzību) tiesībām, bet gan par sabiedrības pārstāvju, kam jāatbilst likumos noteiktiem kritērijiem, tiesībām.

Aizskārums izvērtējums pilnībā ir palicis ārpus Satversmes tiesas kolēģijas lēmuma. Tas pat vispār nav ticis pieminēts. Nenoliedzami, ka aizskārums konstrukcija šajā gadījumā ir pat ļoti sarežģīta. Turklāt īpaši būtu vērtējamas juridiskās personas Satversmes 115. pantā iekļautās tiesības dzīvot labvēlīgā vidē, kas, kā atzinusi Satversmes tiesa, „[...] pirmkārt, valstij uzliek par pienākumu izveidot un nodrošināt efektīvu vides aizsardzības sistēmu. Otrkārt, tā indivīdam noteiktā kārtībā piešķir tiesības iegūt vides informāciju un līdzdarboties ar vides izmantošanu saistītu lēmumu pieņemšanas procesā.”³¹³

Ņemot vērā visu konstatēto un secināto, tā sauktā nevalstiskā sektora līdzdalību vides tiesību aizsardzībā autores vērtējumā būtu nepieciešams atkārtoti izvērtēt Satversmes tiesas kolēģijās.

c) personas tiesībspēja un rīcībspēja Satversmes tiesas procesā

Lai persona varētu vērsties Satversmes tiesā, tai ir jābūt spējīgai kā baudīt procesuālās tiesības, tā arī tās realizēt.³¹⁴ Fiziskās un juridiskās personas kā pamattiesību subjekta tiesības iesniegt konstitucionālo sūdzību nosaka tās tiesībspēja un rīcībspēja.

Par tiesībspēju jurisprudencē uzskata personas spēju būt apveltītai ar tiesībām un pienākumiem.³¹⁵ Tiesībspēja līdzinās vairāk īpašībai, kur „tiesības atrodas bezdarbīgā stāvoklī.”³¹⁶ Var teikt, ka tiesībspēja Satversmes tiesas procesā ir spēja (vai arī īpašība) būt par šī procesa subjektu vai vienu no lietas dalībniekiem. Tā kā Satversmes tiesas likuma 19.² panta pirmā daļa saista ikvienu personu ar pamattiesību aizskārums, tad secināms, ka tiesībspēja Satversmes tiesas procesā ir tām personām, kuras ir pamattiesību subjekts. Tas, kas nav pamattiesību subjekts, nevar būt tiesībspējīgs Satversmes tiesas procesā. Persona – kā fiziska, tā arī juridiska - kļūst par tiesībspējīgu un līdz ar to arī par potenciālu sūdzības iesniedzēju, sākot jau no brīža, kad tā kļūst par pamattiesību subjektu.

313 Par Ministru kabineta 2001. gada 8. augusta rīkojuma nr. 401 “Par bīstamo atkritumu sadedzināšanas iekārtas izvietojumu Olainē” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 111. un 115. pantam, Atkritumu apsaimniekošanas likuma 5. pantam un 6. panta 1. – 3. punktam, likuma “Par ietekmes uz vidi novērtējumu” 3. un 11. pantam, likuma “Par piesārņojumu” 14. pantam un 17. panta pirmajai daļai, kā arī likuma “Par vides aizsardzību” 11. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2002-14-04. Latvijas Vēstnesis, 2003. 18. februāris, nr. 26 (2791), secinājumu daļas 1. punkts.

314 Bukovskis V. Civilprocesa mācības grāmata. Rīga: Autora izdevums, 1933, 258.lpp.

315 Juridisko terminu vārdnīca. Rīga: Nordik, 1998. 262.lpp.

316 Lūkins V. Rīcības spēja un notāra pienākumi to pārbaudot. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1938, nr. 3, 687.lpp.

Savukārt „darbībspēja” jeb rīcībspēja Satversmes tiesas procesā nozīmē spēju patstāvīgi īstenot visas procesuālās tiesības un pienākumus.³¹⁷ Tāpat kā pamattiesību teorijā, arī konstitucionālās kontroles procesā personas rīcībspēja nav absolūta. Pilna konstitucionālās sūdzības subjekta procesuālā rīcībspēja var būt tikai tādai personai, kura, pirmkārt, ir tiesībspējīga, jo rīcībspēja „prezumē tiesību spēju, nevis otrādi”³¹⁸ un, otrkārt, spēj pilnībā vai pilnīgi īstenot visas procesuālās darbības – sākot ar konstitucionālās sūdzības sagatavošanu un parakstīšanu, beidzot ar piedalīšanos tiesas procesā, realizējot visas pieteikuma iesniedzējam piedēvētās tiesības un pienākumus.

Lai personu atzītu par rīcībspējīgu Satversmes tiesas procesā, noteicošais ir tās spējas izprast savu darbību nozīmi, vadīt tās un paredzēt šo darbību sekas.³¹⁹ Pie tam šīs darbības personai ir jāspēj veikt pašai patstāvīgi, bez citu palīdzības, izņemot gadījumus, ja tiek izmantots pārstāvis.

Personu rīcībspējas izpratne Satversmes tiesas procesā ir nosakāma atbilstoši vispārējai izpratnei par rīcībspēju.

Juridisko personu tiesībspēja un rīcībspēja arī Satversmes tiesas procesā ir sakrītošas kategorijas, un tā rodas līdz ar pašu personu rašanās brīdi - parasti līdz ar reģistrācijas brīdi attiecīgajā publiskajā reģistrā un saglabājas, kamēr juridiskā persona netiek izslēgta no attiecīgā reģistra.³²⁰ Juridiskās personas pārstāv tās pārstāvji atbilstoši to tiesiskā statusa regulējošiem tiesību aktiem.

Sarežģītāk rīcībspēju Satversmes tiesas procesā ir noteikt fiziskām personām. Vispārēji ir atzīts, ka rīcībspēja piemīt katrai fiziskai personai, izņemot likumā tieši norādītajām.³²¹ Saskaņā ar Civillikuma 1408. pantu par rīcības nespējīgām tiek atzītas nepilngadīgās personas, personas, kas atrodas aizgādībā izklaidīgas vai izšķērdīgas dzīves dēļ, un garā slimie.³²² Atbilstoši Civillikuma 177. pantam līdz pilngadības sasniegšanai bērns ir vecāku aizgādībā. Tas nozīmē, ka vecāku tiesības un pienākums ir rūpēties par bērnu un viņa mantu un pārstāvēt bērnu viņa personiskajās un mantiskajās attiecībās līdz pat 18 gadu

317 Bukovskis V. Civilprocesa mācības grāmata. Rīga: Autora izdevums, 1933, 259.lpp.

318 Čakste K. Civiltiesības. Lekcijas. Rīga: [b.i.], 1937, 14.lpp.

319 Bergmanis D. Par fizisko personu rīcībspēju Latvijā un Krievijā (I). Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 1999, 6. maijs, nr. 17 (124); Bergmanis D. Par fizisko personu rīcībspēju Latvijā un Krievijā (II). Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 1999, 13. maijs, nr. 18 (125).

320 Civilprocesa likuma komentāri (prof. K. Torgāna un M. Dudeļa vispārīgā zinātniskā redakcijā). Rīga: Tiesu nama aģentūra, 1999, 79.lpp.

321 Lūkins V. Rīcības spēja un notāra pienākumi to pārbaudot. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1938, nr. 3, 688.lpp.

322 Civillikums: LR likums. <http://www.likumi.lv/doc.php?id=90223> (aplūkots 2006-08-19).

(vai 16 gadu³²³) sasniegšanai. Līdz pilngadības vecuma sasniegšanai bērna aizbildņi (dabiskie – tēvs un māte vai arī ieceltās vai apstiprinātās personas) ir bērnu interešu aizstāvji. Tas savukārt dod tiem tiesības iesniegt arī konstitucionālās sūdzības Satversmes tiesā tad, ja to aizgādībā esošo personu pamattiesības tiek aizskartas.³²⁴

Līdzīgs secinājums ir izdarāms, analizējot to personu iespējas vērsties Satversmes tiesā, pār kurām ir nodibināta aizgādība. Latvijā atbilstoši Civillikuma 217. panta normām aizgādību nodibina gan pār personām, kuras tiesa atzinusi par rīcības nespējīgām gara slimības vai plānprātības dēļ, pār personām izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves dēļ, tai skaitā arī pār promesošu un pazudušu personu mantu, pār mantojuma un konkursa masu. Personas, pār kurām ir nodibināta aizgādība, pārstāv aizgādnie, kura pienākums ir rūpēties arī par aizgādībā esošās personas pamattiesību ievērošanu un aizsardzību.

Rezumējot jāsecina, ka Satversmes tiesas procesā par rīcībbspējīgām būtu atzīstamas vienīgi pilngadīgas rīcībbspējīgas personas.³²⁵

Tomēr rīcībbspējas izpratne Satversmes tiesas procesā ir veidojama, ne tikai pieturoties pie vispārējās tās izpratnes. Īpaši vērā būtu jāņem konstitucionālās sūdzības primārais mērķis un tā sasniegšanas nepieciešamība.

Konstitucionālās sūdzības galvenais uzdevums ir aizsargāt pamattiesības, kuras vienlīdz var baudīt arī nepilngadīgie (ievērojot gan atsevišķus ierobežojumus). Tas nozīmē, ka arī nepilngadīgām personām ir jābūt iespējai aizsargāt tās aizskartās pamattiesības, tai skaitā, vērsties Satversmes tiesā. Kā piemēru šeit var minēt Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju, kas nesaista personu tiesības vērsties Eiropas Cilvēktiesību tiesā ar konkrēta vecuma sasniegšanu. Bez tam, kā uzsvērts doktrīnā, Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pants aizliedz jebkādu diskrimināciju, kas būtu izmantojama kā arguments aizliegumam nepilngadīgo tiesībām vērsties šajā tiesā.³²⁶

323 Civillikuma 220. pants nosaka, ka izņēmuma gadījumos un sevišķi svarīgu iemeslu dēļ, kad nepilngadīgā aizbildņi un tuvākie radnieki apliecina, ka viņš uzvedas nevainojami un spēj patstāvīgi aizsargāt un aizstāvēt savas tiesības un izpildīt savus pienākumus, nepilngadīgo var izsludināt par pilngadīgu arī pirms astoņpadsmit gadu vecuma sasniegšanas, bet ne agrāk, kamēr viņš sasniedz pilnus sešpadsmit gadus. Arī tās personas, kas likumā paredzētajā kārtībā stājušās laulībā pirms astoņpadsmit gadu vecuma, ir atzīstamas par pilngadīgām. Civillikums: LR likums. <http://www.likumi.lv/doc.php?id=90223> (aplūkots 2006-08-19).

324 Par tiesvedības izbeigšanu: LR Satversmes tiesas 2002. gada 11. novembra lēmums, secinājumu daļas 2. punkts.

[http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/citi_doc/07-01\(02\)izb.htm](http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/citi_doc/07-01(02)izb.htm) (aplūkots 2004-06-01),

325 Salīdzināt ar Grozījumi Administratīvā procesa likumā: LR likums. 21. panta 1. daļas 1. punkts. Latvijas Vēstnesis, 2004, 23. janvāris, nr. 12 (2960).

326 Гомьен Д., Харрис Д., Зваак Л. Европейская Конвенция о правах человека и Европейская Социальная Хартия. Право и практика. Москва: Издательство Московского независимого института международного права, 1998, с. 57.lpp.

Tādēļ rīcībspējas trūkums netiek atzīts par šķērslī pieteikuma iesniegšanai Eiropas Cilvēktiesību tiesā.³²⁷ Arī Administratīvā procesa likums (21. panta 4. daļa) pieļauj atkāpes no vispārējās rīcībspējas prasības, paredzot, ka likumā noteiktajos gadījumos nepilngadīgā persona (kas sasniegusi 15 gadu vecumu) ir tiesīga patstāvīgi īstenot savas procesuālās tiesības un izpildīt pienākumus.

Ja nepilngadīgais spēj pats atbilstošā kvalitātē sagatavot un iesniegt Satversmes tiesā konstitucionālo sūdzību, tad nav pamata apšaubīt un noraidīt to vienīgi tāpēc, ka iesniedzējs nav sasniedzis noteiktu vecumu, t.i., pilngadību. Nepilngadīgajam nelabvēlīgs lēmums šādā gadījumā varētu nonākt pretrunā ar Konvenciju par bērna tiesībām, kuras 3. panta 1. daļa nosaka, ka tai skaitā tiesām, pieņemot lēmumu, primārām ir jābūt bērna (t.i. personas līdz 18 gadu vecumam) interesēm.³²⁸ Turklāt Satversmes tiesas kolēģijas lēmums par lietas ierosināšanu nozīmē, ka nepilngadīgais ir spējis izpildīt visas Satversmes tiesas likumā iekļautās konstitucionālās sūdzības satura prasības, ko ne vienmēr cita starpā var izpildīt pilngadīga persona. Proti, nepilngadīgā zināšanas un kompetences var apliecināt, ka nepilngadīgais var pilnvērtīgi aizsargāt savas aizskartās pamattiesības. Jāņem vērā arī tas, ka Satversmes tiesā vairums lietu tiek skatītas rakstveida procesā. Piemēram, 2005. gadā, salīdzinot lietas, kuras izskatītas, taisot spriedumu, tikai 3 no tām bija izskatītas atklātā tiesas sēdē, bet pārējās 12 - rakstveida procesā. Vērtējot nepilngadīgo tiesības vērsties Satversmes tiesā, jāsecina, ka rakstveida process iezīmē būtiskas priekšrocības, jo tas izslēdz nepieciešamību personai piedalīties atklātā tiesas sēdē, realizējot lietas dalībniekam noteiktās tiesības un pienākumus Satversmes tiesas procesā, ko nepilngadīgais (iespējams) nevarētu izdarīt objektīvu apsvērumu dēļ. Vienlīdz, ierosinot lietu pēc nepilngadīgas personas pieteikuma, Satversmes tiesai būtu tiesības pieaicināt konstitucionālās sūdzības subjekta likumisko pārstāvi, kura pienākums būtu sniegt visu nepieciešamo palīdzību konstitucionālās sūdzības subjektam Satversmes tiesas procesā.

Atkāpes no vispārējām regulām būtu pieļaujamas, izvērtējot citu rīcībnespējīgo tiesības iesniegt pieteikumu Satversmes tiesā. Tas tādēļ, ka rīcībspējas zudums automātiski

327 ECT 1978. gada 25. aprīļa spriedums lietā Tyrer v. the United Kingdom, para. 9.

<http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Tyrer&sessionId=6945324&skin=hudoc-en> (aplūkots 2006-08-19).

328 Convention on the Rights of the Child. Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 44/25 of 20 November 1989. <http://www.ohchr.org/english/law/crc.htm> (aplūkots 2006-09-29); Par pievienošanos starptautiskajam cilvēktiesību aktam — Konvencijai par bērna tiesībām: LR Augstākās Padomes lēmums. <http://www.likumi.lv/doc.php?id=69111> (aplūkots 2006-09-29); Par grozījumu Konvencijā par bērna tiesībām: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005, 28 septembris, nr. 154 (3312).

nevar liegt personai tiesības aizsargāt savas pamattiesības. Piemēram, Slovākijas Konstitucionālā tiesa, konstitucionālo sūdzību saņemot no personas, kuras rīcībspēja bija ierobežota garīgas saslimšanas dēļ, norādīja, ka personas rīcībspējas ierobežojumi vai tās neesamība vispār nenozīmē, ka tā būtu uzskatāma par personu, kurai nav tiesības vērsties Konstitucionālajā tiesā vai „[...] tā acīmredzami nav pilnvarota vērsties Konstitucionālajā tiesā [...]”.³²⁹ Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas jurisprudence liecina, ka tā pieņem izskatīšanai personu, kurām ir atņemta rīcībspēja, pieteikumus.³³⁰ Turklāt, risinot jautājumu par rīcībnespējīgo tiesībām iesniegt konstitucionālo sūdzību, jāņem vērā, ka konstitucionālās sūdzības iesniegšana var būt vienīgā iespēja, kā apstrīdēt to tiesību normu, kas ir pamatā personas tiesiskā statusa ierobežojumam, bet tās pārstāvis kādu apsvērumu dēļ nevēlas pilnīgi realizēt tam uzticēto pienākumu.³³¹ Piemēram, Horvātijas Konstitucionālā tiesa par atbilstošu atzina rīcībnespējīgas personas pieteikumu, kurā tā apstrīdēja tiesisko pamatu tās tiesiskā statusa ierobežošanai.³³² Un tāpat kā, vērtējot nepilngadīgo iesniegtās konstitucionālās sūdzības, lietu, kas ierosināta pēc rīcībnespējīgas personas pieteikuma, ir iespējams izskatīt rakstveida procesā, izslēdzot nepieciešamību vērtēt šādas personas iespējas sevi pārstāvēt atklātā tiesas sēdē.

Satversmes tiesai, saņemot personu pieteikumus, nav iespējams pārliecināties, vai to ir iesniegusi rīcībspējīga vai arī rīcībnespējīga persona. Parasti gan par personas iespējamo rīcībnespēju liecina pavisam dīvaini sagatavots pieteikums Satversmes tiesai, kurš bieži vien pat nenonāk Satversmes tiesas kolēģijā. Tādēļ ir jāsecina, ka noteicošais kritērijs kolēģijas pozitīva lēmuma pieņemšanai būs konstitucionālās sūdzības juridiskā kvalitāte un atbilstība likumam, nevis personas tiesiskais statuss.

329 Decision of the Constitutional Court of Republic of the Slovakia No. SVK-1995-1-003 on March 28, 1995.

<http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (aplūkots 2005-04-10).

330 ECT 1992. gada 24. septembra spriedums lietā Herczegfalvy v. Austria.

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbk&action=html&highlight=Herczegfalvy&sessionId=7858421&skin=hudoc-en> (aplūkots 2006-07-23).

331 Singer M. The Constitutional Court of the German Federal Republic: Jurisdiction over Individual Complaints. *International and Comparative Law Quarterly*, 1982, Vol. 31, p. 343.

332 Decision of the Constitutional Court of the Republic of Croatia No. U-III-71/1992 on October 12, 1994.

<http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (aplūkots 2006-08-11).

d) kolektīvās konstitucionālās sūdzības izpratne

Konstitucionālās sūdzības subjekts vai perona, kurai piemīt tiesībspēja un rīcībspēja, var izmantot savas tiesības iesniegt konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesā individuāli vai arī kopā ar citām personām. Proti, arī personu grupām ir tiesības vērsties Satversmes tiesā, kuras nav organizējušās juridiskās personas veidolā, bet tomēr kopīgiem spēkiem vēlas vērsties pret saviem pamattiesību aizskārumiem, iesniedzot tā saukto kolektīvo konstitucionālo sūdzību.³³³ Tas iespējams tad, kad apstrīdētā tiesību norma (akts), kas neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normai (aktam), rada aizskārumu vairākām personām jeb sakrīt prasījuma priekšmets. Satversmes tiesas likums *expressis verbis* par šādām kolektīvām konstitucionālajām sūdzībām nerunā, tomēr tas nenozīmē, ka kolektīvo sūdzību iesniegšana Satversmes tiesā ir izslēdzama un neiespējama.

Kā liecina Satversmes tiesas prakse, īpaši sociālo pamattiesību aizsardzībai fiziskas personas mēdz apvienoties, lai „kopīgiem spēkiem cīnītos” pret šo pamattiesību ierobežojumiem. Piemēram, pieteikumu, kurā tika apstrīdēta likuma „Par valsts pensijām” Pārejas noteikumu 16. punkta 12. apakšpunkta atbilstība Satversmes 1., 91., 109. pantam, Satversmes tiesā iesniedza 15 personas,³³⁴ bet pieteikumu, kurā tika lūgts izvērtēt likuma „Par valsts pensijām” Pārejas noteikumu 32. punktu - 19 personas.³³⁵ Tāpat lieta nr. 2005–16–01 tika ierosināta pēc piecu personu konstitucionālās sūdzības, bet lieta nr. 2005-12-0103 - pēc 10 personu pieteikuma.³³⁶ Bet par kolektīvās konstitucionālās sūdzības „rekordisti” ir atzīstams jau pieminētais 50 fizisko personu pieteikums, kurā tika lūgts izvērtēt Garkalnes pagasta padomes teritorijas plānojuma daļas atbilstību Satversmes 1. un 115. pantam.³³⁷

333 Šeit salīdzinājumam iespējams norādīt, ka ASV pastāv tā sauktais „class action” - privāto tiesību aizsardzības instruments, kas izmantojams tad, ja ievērojams skaits personas iesniedz vienādus prasījumus tiesā. Piemēram, viens no jaunākiem tā sauktiem „class action” ir iesniegta 650 000 personu vārdā pret interneta pakalpojumu sniedzēju AOL, kas pēc prasītāju domām bija pārkāpusi klientu tiesības uz privātās dzīves aizsardzību. AOL Faces Federal Class-Action Suit In Privacy Snafu. http://news.yahoo.com/s/cmp/20060927/tc_cmp/193005792 (aplūkots 2006-09-27); Class action. From Wikipedia, the free encyclopedia. http://en.wikipedia.org/wiki/Class_action (aplūkots 2006-09-27).

334 Pieteikums nr. 22, reģistrācijas datums 02.03.2006. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

335 Pieteikums nr. 164, reģistrācijas datums 21.09.2004. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

336 Par 2004. gada 20. decembra likuma „Grozījumi likumā „Par dzīvojamo telpu tīri”” 13. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 105. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2005–16–01. Latvijas Vēstnesis, 2006. 8. jūnijs, nr. 89 (3457); Par Ministru kabineta 2005. gada 11. janvāra noteikumu Nr. 17 “Grozījumi likumā “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” un 2005. gada 9. jūnija likuma “Grozījumi likumā “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2005-12-0103. Latvijas Vēstnesis, 2005. 20. decembris, nr. 203 (3361).

337 Pieteikums nr. 51, reģistrācijas datums 04.07.2006. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

Vienlīdz jāatzīst, ka kopīgai vērsšanās Satversmes tiesā, iesniedzot kolektīvo konstitucionālo sūdzību, īpašu izceļamu priekšrocību nav. Tas tādēļ, ka kolektīvās konstitucionālās sūdzības iesniegšana „nedod atlaides” attiecībā uz konstitucionālās sūdzības saturu veidojošo noteikumu ievērošanu. Visām personām, kuras kopīgi iesniedz konstitucionālo sūdzību, jeb individuāli katram pieteicējam ir jāievēro visi konstitucionālās sūdzības noteikumi. Tieši šajā aspektā izpaužas kolektīvās konstitucionālās sūdzības atšķirība no juridiskās personas konstitucionālās sūdzības. Un atšķirība ir tā, ka, juridiskajai personai iesniedzot konstitucionālo sūdzību, tiek runāts par šīs juridiskās personas pamattiesību aizskārumu, nevis fizisko personu, kas veido šo juridisko personu, pamattiesību aizsardzību. Pretēji, iesniedzot kolektīvu konstitucionālo sūdzību, katrai personai ir jāievēro konstitucionālās sūdzības satura noteikumi, tai skaitā jāpierāda, kā „aizskārumu izpaužas konkrēti katram no viņiem.”³³⁸ Neievērojot šo noteikumu, kolektīvā konstitucionālā sūdzība var nesasniegt savu mērķi, jo konstitucionālās sūdzības noteikumu ignorēšana dod tiesības kolēģijai lemt par atteikšanos ierosināt lietu. Tā, piemēram, pieteikumā nr. 197, kuru Satversmes tiesā iesniedza 38 personas, apstrīdot 2004. gada 22. janvārī Saeimā pieņemtā likuma, ar kuru tika veikti grozījumi likumā „Par tabakas izstrādājumu realizācijas, reklāmas un lietošanas ierobežošanu”, papildinot to ar 7. panta otrās daļas 6. punktu, atbilstību Satversmes 89. pantam, 91. pantam un Eiropas Kopienu dibināšanas līgumam, nebija ievērota prasība pierādīt katra pieteicēja aizskārumu, kas liedza pieteikuma tālāku virzību Satversmes tiesā.³³⁹

Katra no personām, kas būs iesniegusi (parakstījusi) kolektīvo konstitucionālo sūdzību, būs uzskatāma par pieteicēju - lietas dalībnieku. Šāds secinājums nozīmē, ka katram pieteicējam ir tiesības realizēt visas no Satversmes tiesas likuma izrietošās procesuālās tiesības. Tai skaitā visiem pieteikuma iesniedzējiem ir tiesības iepazīties ar lietas materiāliem, piedalīties lietas izskatīšanā tiesas sēdē un tamlīdzīgi, kā arī ikvienam kolektīvās sūdzības subjektam ir tiesības saņemt pieņemto kolēģijas lēmumu par lietas ierosināšanu vai atteikumu ierosināt lietu.

Ja kolektīvo konstitucionālo sūdzību iesniedz divas – trīs personas, tad procesuālo tiesību īstenošana problēmas nevarētu sagādāt. Bet – kā rīkoties, ja konstitucionālo sūdzību

338 Pieteikums nr. 38, reģistrācijas datums 09.05.2006. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2006. gada 5. jūnija lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

339 Pieteikums nr. 197, reģistrācijas datums 30.11.2004. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2004. gada 28. decembra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

iesniedz 50 personas? Satversmes tiesas likums neparedz atkāpes no vispārējām procesa regulām, kas nozīmē, ka visas 50 personas var baudīt vienādi visas procesuālās tiesības. Tas savukārt liek domāt par nepieciešamību precizēt Satversmes tiesas likuma normas un reglamentēt procesuālo darbību realizēšanu kolektīvās konstitucionālajās sūdzībās. Šeit būtu izmantojama jau Satversmes tiesas likumā paredzētā kārtība, kas tiek piemērota tad, kad pieteikumu iesniedz Saeimas deputāti. Proti, būtu jānosaka, ka procesuālās darbības kolektīvās konstitucionālajās sūdzībās ir iespējams veikt ar viena pilnvarotā pārstāvja starpniecību.

Kolektīvā konstitucionālā sūdzība ir jānodala no kolektīvajām jeb grupu pamattiesībām. Kolektīvās pamattiesības ir īpašas, un tās iespējams īstenot vairākiem subjektiem kopā.³⁴⁰ Piemēram, Satversmes 102. pantā nostiprinātās pamattiesības - apvienoties biedrībās, politiskās partijās un citās sabiedriskajās organizācijās – persona nevar īstenot viena pati, jo tas ir pretēji apvienošanās būtībai. Neraugoties, ka kolektīvo pamattiesību īstenošana nav iespējama bez citu personu līdzdalības (apvienoties, lai arī kā persona vēlētos, nav vienai iespējams), konstitucionālo sūdzību par kolektīvo pamattiesību aizskaršanu, Satversmes tiesā var iesniegt persona individuāli. Piemēram, konstatējot, ka kāda tiesību norma aizskar Satversmes 102. pantā nostiprinātās tiesības, persona viena pati var vērsties Satversmes tiesā, negaidot, kad to darīs citas personas. Kolektīvo pamattiesību aizskārums neierobežo personas individuālās pamattiesības, tai skaitā tiesības vērsties Satversmes tiesā.

2) Valsts cilvēktiesību biroja (Tiesībsarga) pieteikuma norobežošana no konstitucionālās sūdzības. Valsts cilvēktiesību biroja (Tiesībsarga) un personas sadarbība pamattiesību aizsardzībā Satversmes tiesā

Kā jau tika noskaidrots iepriekš, izvēle - vērsties konstitucionālajā tiesā vai tomēr atturēties no iniciatīvas tiesību izmantošanas, ir pašas aizskartās personas ziņā. Nevienam citam tiesību subjektam bez pašas aizskartās personas piekrišanas nav tiesību iejaukties tās pamattiesību aizsardzībā. Lai konstitucionālo sūdzību iesniegtu citas personas vārdā, ir jāievēro pārstāvības noteikumi, kas Satversmes tiesas likumā ir iekļauti 23. pantā un kas pieļauj lietu vešanu ar pilnvarota pārstāvja palīdzību.

³⁴⁰ Права человека. Отв.ред. Лукашева Е. А. Москва: Норма-Инфра, 1999, с. 141.

Vadoties no iepriekšējās argumentācijas, visai kritiski šajā aspektā ir jāvērtē to valstu pieredze, kas pārkāpj augstākminēto principu. Piemēram, Spānijā atbilstoši tās Konstitucionālās tiesas likuma 46. panta 1. daļas a un b apakšpunktiem tiesības iesniegt konstitucionālo sūdzību jeb *recurso de amparo* līdzās personām ir gan Tautas aizstāvim - *Defensor del Pueblo* (ombudsmenim), gan prokuroram.³⁴¹ Tie savas tiesības vērsties Konstitucionālajā tiesā, iesniedzot *recurso de amparo*, var izmantot bez jebkādiem ierobežojumiem, pat par šādu soli neinformējot pašu cietušo! Respektīvi, gan ombudsmenis, gan arī prokurors, vienkārši konstatējot personu konstitucionālo tiesību aizskārumu, ir tiesīgi izmantot tiem ar likumu piešķirtās tiesības. Likums vienīgi uzliek par pienākumu konstitucionālajai tiesai – kolēģijai, kura tad izskatīs šo sūdzību, paziņot par tās saņemšanu lietā iesaistītajai personai (cietušajam), kurai tad ir tiesības izlemt par dalību procesā.³⁴² Tātad – pretēji iepriekš izvirzītajai autores tēzei par pašas personas iniciatīvas principu, Spānijā persona pat var nezināt, ka kāds ir uzņēmies tās pamattiesību aizsardzību. Spānijas ombudsmenis gan ir norādījis, ka viņš konstitucionālo sūdzību tiesā iesniedz tikai izņēmuma gadījumos - tad, ja tiek konstatēts nopietns tiesību pārkāpums vai arī pārkāpumam vairāk ir vispārējs raksturs.³⁴³ Tādēļ Spānijas ombudsmenis Konstitucionālajā tiesā ar konstitucionālajām sūdzībām nav vērsies pārāk bieži, bet visos gadījumos, kad ombudsmenis savas iniciatīvas tiesības ir izmantojis, lietas ir arī vinnētas.³⁴⁴

Neraugoties uz šādiem pozitīviem iznākumiem, autore uzskata, ka Spānijas konstitucionālajā sūdzībā iesaistītās personas drīzāk darbojas pēc abstraktās konstitucionālās kontroles metodēm, kas savukārt ir pretrunā ar konstitucionālās sūdzības noteikumiem. Salīdzinoši atzinīgāk tad ir vērtējama Slovēnijas pieredze. Slovēnijas ombudsmenis ir tiesīgs iesniegt konstitucionālo sūdzību Slovēnijas Konstitucionālajā tiesā saskaņā ar Slovēnijas Konstitucionālās tiesas likuma 50. panta 2. daļu, bet gan tikai tad, kad tā ir saistīta ar konkrētu lietu, kuru ombudsmenis izskata.³⁴⁵ Bez tam, iesniedzot konstitucionālo sūdzību,

341 Organic Law No. 2/1979 on the Constitutional Court of Spain. <http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (aplūkots 2006-26-06); Peces-Barba G. Le "Defensor del Pueblo" en Espagne et les droits de l'homme. Grām.: Ombudsman in Europe. The Institution. Kehl: N.P.Engel, Publisher, 1994, p. 83-94.

342 Organic Law No. 2/1979 on the Constitutional Court of Spain. Article 46, part 2.

<http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (aplūkots 2006-26-06).

343 Delgado A.G.R.G. The Framework of the Relations between the Constitutional Court and the Defensor Del Pueblo (Ombudsman) in Spain. CDL-JU(1999)016e-restr. Strasbourg, 21 June 1999 vai [http://venice.coe.int/docs/1999/CDL-JU\(1999\)016-e.asp](http://venice.coe.int/docs/1999/CDL-JU(1999)016-e.asp) (aplūkots 2006-01-05).

344 Ibid.

345 Constitutional Court Act. Grām.: Constitutional Court of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Tiskarna Ljubljana, 1995, p. 49.

ombudsmenim ir jāpievieno (to paredz Konstitucionālās tiesas likuma 52. panta 2. daļa) personas rakstveida piekrišana pārstāvēt to un rūpēties par tās interesēm. To pašu paredz arī Slovēnijas „Ombudsmena procedūras noteikumi” 38. panta 2. daļa, nosakot, ka priekšnoteikums ombudsmēņa konstitucionālās sūdzības iesniegšanai ir cietušās personas piekrišana.³⁴⁶ Tādejādi tiek izslēgta abstrakta personas interešu lobēšana jeb aizsardzība, uzsverot cietušā interešu aizsardzības nepieciešamību.³⁴⁷

Latvijā ombudsmēņa institūtam raksturīgie atsevišķi pienākumi ir uzticēti Valsts cilvēktiesību birojam.³⁴⁸ Kā zināms, 2007. gada 1. janvārī spēkā stāsies 2006. gada 6. aprīlī Saeimas pieņemtais Tiesībsarga likums, izmainot esošo „personu tiesību sarga” veidolu.³⁴⁹

Patlaban spēkā esošais modelis, kur Valsts cilvēktiesību birojs tiek izslēgts no konstitucionālās sūdzības subjektu loka, ir optimālākais risinājums un atbilst konstitucionālās sūdzības saturam. Katrā ziņā tas, ka Valsts cilvēktiesību birojs ir pieskaitīts abstraktās konstitucionālās kontroles iniciētāju lokam, paver plašākas iespējas pašam birojam un arī personām. Līdzīgi Polijā Konstitucionālā Tribūnāla likums *expressis verbis* nedod tiesības Cilvēktiesību Komisāram pašam iesniegt konstitucionālās sūdzības. Tāpat kā Valsts cilvēktiesību birojs Latvijā, Cilvēktiesību Komisārs Polijā ir tikai viens no subjektiem, kas realizē abstrakto konstitucionālo kontroli. Turklāt, analizējot Latvijas tālākās perspektīvas, tas ir, Tiesībsarga likumu, redzams, ka tā 13. panta 8. punktā tiek paredzētas Tiesībsarga tiesības iesniegt pieteikumu par lietas ierosināšanu Satversmes tiesā, ja iestāde, kas izdevusi apstrīdamo aktu, nav Tiesībsarga norādītajā termiņā novērsusi konstatētos trūkumus. Šāda kompetence dod tiesības secināt, ka vismaz konstitucionālās kontroles jomā Tiesībsarga pilnvaru apjoms, salīdzinot ar Valsts cilvēktiesību biroju, nemainīsies. Tiesībsargs saglabās savas plašās pilnvaras konstitucionālās kontroles jomā. Proti, Tiesībsargam, tāpat kā Valsts Cilvēktiesību birojam patlaban ir, būs iespējams iesniegt Satversmes tiesā abstraktus pieteikumus.

Ņemot vērā Valsts cilvēktiesību biroja un turpmāko Tiesībsarga kompetenci, ne vienmēr tā iesniegtais abstraktais pieteikums būs „tīri” abstrakts. Aiz abstrakta Valsts cilvēktiesību biroja (nākotnē Tiesībsarga) pieteikuma var slēpties kādas konkrētas personas

346 Rules of Procedure of the Human Rights Ombudsmen of the Republic of Slovenia. http://www.varuh-rs.si/index.php?id=92&L=6#4_other (aplūkots 2006-15-03).

347 Decision of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. U-I-131/01 on March 11, 2004. <http://km2.sodisce.si/bin/gate.exe?f=doc&state=a6o2eh.3.4> (aplūkots 2006-08-11).

348 Par Valsts Cilvēktiesību biroju: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1996. 17. decembris, nr. 221/222 (706/707).

349 Tiesībsarga likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 25. aprīlis, nr. 65 (3433).

intereses, t.i., tā pamatā var būt konkrētas personas pamattiesību aizskārums. Proti, šeit parādās un izpaužas Valsts cilvēktiesību biroja un personas sadarbības dažādās iespējas cilvēka pamattiesību aizsardzībā, tai skaitā arī Satversmes tiesā. Taču tas nenozīmē, ka kādas personas pamattiesību aizskārums ir obligāts priekšnoteikums Valsts cilvēktiesību biroja pieteikuma iesniegšanai Satversmes tiesā. Pareizāk būtu teikt, ka priekšnoteikums Valsts cilvēktiesību biroja pieteikumam var būt kāds konkrēts – identificējams aizskārums. Līdzīgi arī Polijas Cilvēktiesību Komisāra pieteikumi Konstitucionālajam Tribunālam parasti ir balstīti uz konkrētas personas vai personu interesēm, to pamattiesību pārkāpumiem, kas izkristalizējušies, Komisāram strādājot un darbojoties savas kompetences ietvaros.³⁵⁰

Personas un Valsts cilvēktiesību biroja sadarbība spilgti izpaužas arī praksē.

Tā pieteikumā Satversmes tiesai, kurā tiek lūgts atzīt likuma „Grozījumi likumā „Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju” 13. panta pirmo daļu par neatbilstošu Satversmes 91. pantam, Valsts cilvēktiesību birojs cita starpā norāda, ka „[s]askaņā ar Valsts cilvēktiesību biroja rīcībā esošo informāciju un saņemtajām sūdzībām, lēmumi par konkrētu dzīvojamo māju (kuros ir izīrēti dzīvokļi) nenodošanu privatizācijai [...] ir pieņemti Valsts un Liepājas pašvaldībās”.³⁵¹ No tā redzams, ka Valsts cilvēktiesību biroja iniciatīvas vērsties Satversmes tiesā sākotnējais rosinātājs ir bijušas konkrētas personu sūdzības par to pamattiesību aizskārumiem. To apliecina arī lietas 2005-25-01 materiālos atrodamie personu iesniegtie iesniegumi Valsts Cilvēktiesību birojam.³⁵²

Tāpat Valsts cilvēktiesību biroja abstraktās kontroles iniciatīvas tiesības nozīmē, ka, personai neveiksmīgi startējot ar konstitucionālo sūdzību, ar to pašu prasījumu tiesības vērsties Satversmes tiesā ir Valsts cilvēktiesību birojam. Piemēram, iepazīstoties ar fiziskas personas I. Š. iesniegto konstitucionālo sūdzību, kurā tika apstrīdēta Sodū izpildes kodeksa 74. panta pirmās daļas atbilstība Satversmes 104. pantam, Satversmes tiesa lēma par atteikšanos ierosināt lietu, norādot, ka nepastāv pamattiesību aizskārums.³⁵³ Drīz pēc tam Satversmes tiesa saņēma Valsts cilvēktiesību biroja pieteikumu ar tādu pašu prasījumu. Pēc Valsts cilvēktiesību biroja pieteikuma arī tika ierosināta un izskatīta lieta „Par Latvijas Sodū

350 Mirowska M. The Commissioner for Civil Rights Protection in Poland and its Relations with the Constitutional Tribunal. CDL-JU(1999)024e-restr. Strasbourg, 13 July 1999 vai [http://venice.coe.int/docs/1999/CDL-JU\(1999\)024-e.asp](http://venice.coe.int/docs/1999/CDL-JU(1999)024-e.asp) (aplūkots 206-01-07).

351 Pieteikums nr. 152, reģistrācijas datums 05.12.2005. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

352 Lietas nr. 2005-25-01 materiāli, 169. lpp. Npublicēti, pieejami Satversmes tiesas kancelejā.

353 Pieteikums nr. 66, reģistrācijas datums 02.05.2005. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosināt lietu:

LR Satversmes tiesas 3. kolēģijas 2005. gada 31. maija lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

izpildes kodeksa 74. panta pirmās daļas vārdu “nosūtīt vēstules” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 92. un 104. pantam.”³⁵⁴

Salīdzinājumā ar abstraktu pieteikumu konstitucionālajai sūdzībai nenoliedzami ir priekšrocības. Personām vēršoties Valsts cilvēktiesību birojā, bet tam vēršoties Satversmes tiesā, tiek sasniegts vispārējs labums objektīvā izpratnē. Šajos gadījumos konstitucionālā sūdzība pazūd. Tas savukārt nozīmē, ka ne vienmēr ar Valsts cilvēktiesību biroja starpniecību būs iespējams atrisināt konkrētu personas pamattiesību aizskārumu. Apstrīdētās tiesību normas atzīšana par spēkā neesošu vai arī likumdevēja reakcija uz iesniegto pieteikumu, izslēdzot apstrīdēto tiesību normu no tiesību sistēmas, var izrādīties nepietiekama konkrēta kāzusa risināšanā. Bet, kā norāda pats Valsts cilvēktiesību birojs, tā mērķis ir sasniegts, ja apstrīdētā tiesību norma tiek izslēgta no tiesību sistēmas.³⁵⁵ Tas nozīmē, ka abstraktie Valsts Cilvēktiesību biroja pieteikumi jeb personu vēršanās pēc palīdzības Valsts cilvēktiesību birojā ne vienmēr sniegs gandarījumu personai, jo Satversmes tiesa nevērtēs personas konkrēto aizskārumu. Tādēļ personas konstitucionālajai sūdzībai ir jābūt primāram pamattiesību aizsardzības līdzeklim, kur Valsts cilvēktiesību birojam būtu piešķirama sekundāra loma. Valsts cilvēktiesību birojs būtu izmantojams, ja kādu iemeslu dēļ pamattiesības nav iespējams personai aizsargāt ar konstitucionālo sūdzību, piemēram, subjektīvu vai objektīvu apsvērumu dēļ nav iespējams ievērot konstitucionālās sūdzības saturu veidojošos noteikumus.

Valsts Cilvēktiesību biroja un personas sadarbība pamattiesību aizsardzībā izpaužas arī citos aspektos.

Piemēram, persona var Valsts cilvēktiesību birojā saņemt nepieciešamās konsultācijas par iespējām vērsties Satversmes tiesā. Konstitucionālās sūdzības sākotnējā iedzīvināšanas fāzē 2002. gadā birojs šādas konsultācijas sniedza 46 personām.³⁵⁶ Turklāt Valsts cilvēktiesību biroja sniegtā palīdzība nereti tiek izklāstīta pašu personu iesniegtajās konstitucionālajās sūdzībās. Piemēram, pieteikumā Nr. 22 15 fiziskās personas norāda, ka „[...]Valsts Cilvēktiesību birojs mums palīdzēja sakārtot konstitucionālās sūdzības juridisko

354 Par Latvijas Soduzpildes kodeksa 74. panta pirmās daļas vārdu “nosūtīt vēstules” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 92. un 104. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2005-17-01. Latvijas Vēstnesis, 2006. 9. februāris, nr. 24 (3392).

355 Valsts cilvēktiesību biroja 2005. gada ziņojums, 73.lpp. <http://www.vcb.lv/zinojumi/VCB-2005-gadaZinojums.pdf> (aplūkots 2006-08-12).

356 Valsts cilvēktiesību biroja 2002. gada ziņojums, 65. lpp. http://www.vcb.lv/zinojumi/2002.gada_zin.doc (aplūkots 2006-08-12).

pamatojumu.”³⁵⁷ Taču ir jāakcentē, ka ne vienmēr metodiskā palīdzība var dot cerēto iznākumu, jo konstitucionālās sūdzības autors taču būs pati persona.

Kā visai savdabīga Valsts cilvēktiesību biroja un personas sadarbības forma ir Valsts cilvēktiesību biroja izmantošana konstitucionālās sūdzības izvērtēšanai un tās nosūtīšanai Satversmes tiesai. Tā 2004. gada 21. septembrī Satversmes tiesa saņēma Valsts cilvēktiesību biroja vēstuli, ar kuru tika iesniegta konstitucionālā sūdzība. Valsts cilvēktiesību birojs skaidro, ka „[...] ir izskatījis lietas materiālus un uzskata, ka iesniedzēji ir izmantojuši vispārējos tiesību aizsardzības līdzekļus, kā arī sagatavojuši juridisko pamatojumu, lai lietu varētu izskatīt Satversmes tiesā, kas ir palikusi vienīgā instance šīs tiesību kolīzijas atrisināšanai.”³⁵⁸ Tālāk tiek norādīts, ka „[n]osūtām Jums konstitucionālo sūdzību un lūdzam to izskatīt Jūsu kompetences ietvaros”. Satversmes tiesa, protams, šo pieteikumu vērtēja kā konstitucionālo sūdzību, jo tas arī bija sagatavots kā konstitucionālā sūdzība, tai skaitā lemjot par lietas „Par likuma „Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 32. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam” ierosināšanu.³⁵⁹

Visbeidzot ir jāizceļ Valsts cilvēktiesību biroja loma un nozīme cilvēka pamattiesību aizsardzībā kā abstraktās kontroles subjektam. Šo tēzi apliecina jau minētā lieta Nr. 2005-25-01, kuras materiālos cita starpā ir atrodamas, piemēram, Ventspils iedzīvotāju vēstules ģenerālprokuroram un valsts prezidentei.³⁶⁰ Neviena no šiem subjektiem Satversmes tiesā, lai aizsargātu personu aizskartās pamattiesības, nevērsās. Taču kā valsts prezidentam, tā arī ģenerālprokuroram ir tādas pašas abstraktās konstitucionālās kontroles tiesības kā Valsts cilvēktiesību birojam. Lai arī Valsts cilvēktiesību birojs savas abstraktās konstitucionālās kontroles tiesības nav izmantojis pārāk bieži - 2005. gadā tas Satversmes tiesā ir iesniedzis 3 pieteikumus, 2004. gadā – divus pieteikumus,³⁶¹ bet 2006. gadā – 1 pieteikumu, ģenerālprokurors kopumā Satversmes tiesā ir vērsies 2 reizes, bet valsts prezidents vispār ne

357 Pieteikums nr. 22, reģistrācijas datums 02.03.2006. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

358 Lietas nr. 2004-21-01 materiāli, 1. lpp. Npublicēti, pieejami Satversmes tiesas kancelejā; Pieteikums nr. 164, reģistrācijas datums 21.09.2004. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

359 Par lietas ierosināšanu: LR Satversmes tiesas 3. kolēģijas 2004. gada 5. oktobra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

360 Lietas nr. 2005-25-01 materiāli, 167-171.lpp. Npublicēti, pieejami Satversmes tiesas kancelejā.

361 Valsts cilvēktiesību biroja 2004. gada ziņojums, 77.lpp. http://www.vcb.lv/zinojumi/2004.gada_zinojums.pdf (aplūkots 2006-08-12);

Valsts cilvēktiesību biroja 2005. gada ziņojums, 73.lpp. <http://www.vcb.lv/zinojumi/VCB-2005-gadaZinojums.pdf> (aplūkots 2006-08-12).

reizi nav vērsies Satversmes tiesā, kaut arī viņam, gluži tāpat kā Valsts cilvēktiesību birojam, šādas tiesības konkrētajā gadījumā bija.³⁶²

3) valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības sniegšanas nepieciešamība Satversmes tiesas procesā

Kā ikviena juridiska satura dokumenta, tā arī konstitucionālās sūdzības sagatavošanas priekšnoteikums ir pietiekami augsta līmeņa juridisko zināšanu esamība.

Satversmes tiesā iesniegto konstitucionālo sūdzību analīze liecina, ka ne visas personas saprot un izprot, kā sagatavot tādas kvalitātes pieteikumu, kas sasniegtu savu mērķi. Bieži vien Satversmes tiesa tiek uzskatīta par „jaunu institūciju, kurai vienkārši pašēloties par sliktu dzīvi”, citos gadījumos redzams, ka persona ir mēģinājusi sagatavot sūdzību, tomēr ir pietrūkušas juridiskās zināšanas.³⁶³ Iepriekšminēto apliecina Satversmes tiesas statistika, jo no visām iesniegtajām konstitucionālajām sūdzībām kolēģijām ir nodotas mazāk kā puse saņemto sūdzību, kas atbildušas pieteikuma noformēšanas jeb ārējām prasībām. Nākamā līmeņa pieteikuma atbilstība Satversmes tiesas likuma prasībām jeb satura atbilstība tiek vērtēta Satversmes tiesas kolēģijās, kurās pieteikumu atbirums, piemēram, 2002. gadā un 2004. gadā bija vairāk kā 90%.³⁶⁴

Lai efektīvi risinātu juridiska rakstura strīdu, personai ir tiesības izvēlēties un nolīgt profesionālu pārstāvi. Diemžēl ne visas personas var atļauties izmantot kvalificētu pārstāvi, kā dēļ subjektīva nespēja kavē personas iespējas vērsties pret savu pamattiesību aizskārumu. Taču, salīdzinot ar citām tiesību aizsardzības iespējām, objektīvu apsvērumu dēļ konstitucionālā sūdzība nav vienīgi uz personas tiesību aizsardzību vērstu tiesību aizsardzības institūts. Iespējams, ka konstitucionālajā sūdzībā slēpjas būtisks jautājums, kas prasa izvērtējumu, taču persona to neprot „pārnest uz papīra” pietiekamā juridiskajā kvalitātē. Turklāt juridiskajai konstitucionālās sūdzības kvalitātei ir pievēršama īpaša uzmanība, tādēļ ka Satversmes tiesas kolēģijai ir tiesības atteikt ierosināt lietu arī tad, ja konstitucionālajā sūdzībā iekļautais juridiskais pamatojums acīmredzami nav pietiekams prasījuma apmierināšanai.

Nekvalitatīvo konstitucionālo sūdzību problēma nav vienīgi pašas personas rūpes. Neatbilstošu konstitucionālo sūdzību izskatīšana nozīmē, ka tiek traucēta un kavēta

362 Satversmes tiesas sagatavotā statistika no 1997. gada līdz 2006. gada 3. augustam. Nepublicēta, pieejama Satversmes tiesas kancelejā.

363 Skaīt, piemēram, pieteikumu, kas saņemts 07.07.2005, reģistrācijas numurs 1449. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

364 Satversmes tiesas sagatavotā statistika no 1997. gada līdz 2006. gada 3. augustam. Nepublicēta, pieejama Satversmes tiesas kancelejā.

Satversmes tiesas likumam atbilstošo konstitucionālo sūdzību izskatīšana, tai skaitā sūdzību izskatīšana iespējami īsākos termiņos. Piemēram, ja no 1997. gada 1. jūlija līdz 2006. gada 3. augustam Satversmes tiesā fiziskas personas kopumā bija iesniegušas 1811 konstitucionālās sūdzības, tad no tām tikai 74 gadījumos ir ierosinātas lietas.³⁶⁵ Šāda statistika rosina domāt par konstitucionālās sūdzību kvalitātes uzlabošanu, kas sabalansētu personu tiesības vērsties Satversmes tiesā ar Satversmes tiesas efektīvas funkcionēšanas garantijām.

Viena no iespējām būtu noteikt un prasīt, lai personas, vēršoties Satversmes tiesā, obligāti pārstāvētu persona, kurai ir nepieciešamās zināšanas un iemaņas. Runa šeit ir par konstitucionālās sūdzības subjektu obligāto pārstāvību.

Konstitucionālās sūdzības subjektu obligātā pārstāvība ir noteikta, piemēram, Polijā. Saskaņā ar Polijas Konstitucionālā Tribunāla likuma 48. panta 1. daļu gan konstitucionālā sūdzība, gan arī sūdzība, ar kuru tiek apstrīdēts tiesas lēmums par atteikšanos izskatīt konstitucionālo sūdzību, ir jāstādā (jāizstrādā) advokātam, tiesību speciālistam, ja vien pats sūdzības iesniedzējs nav tiesnesis, prokurors, notārs, tiesību zinātņu profesors vai habilitētais doktors.³⁶⁶ Tomēr, lai konstitucionālā sūdzība nekļūtu par juristu un bagātu personu prerogatīvu, Polijā ir izstrādāts juridiskās palīdzības sniegšanas un saņemšanas modelis, kas sabalansē minēto obligātās pārstāvības prasību ar tiesībām vērsties Konstitucionālā Tribunālā tad, kad ir aizskartas personas pamattiesības. Ja persona nevar atļauties apmaksāt obligātās pārstāvības izdevumus, tā var vērsties apgabaltiesā un lūgt nozīmēt pārstāvi atbilstoši civilprocesuālajām normām.³⁶⁷ Interesanti, ka 2004. gada nogalē Polijas Konstitucionālajā Tribunālā tika iesniegta konstitucionālā sūdzība, ar kuru tika apstrīdēta Konstitucionālā Tribunāla likuma 48. panta 1. daļas atbilstība konstitūcijai. Šīs normas vērtējums gan izpalika, jo personas iesniegtā konstitucionālā sūdzība neatbilda noteiktām prasībām, kā dēļ sūdzība tika noraidīta.³⁶⁸

Neraugoties uz sabalansēto obligātās pārstāvības sistēmu, kas pastāv Polijā, autoresprāt, obligātā pārstāvība tomēr ierobežo personas rīcības brīvību. Katrā ziņā bezierobežojumu konstitucionālo sūdzību iesniegšanas tiesības, kādas pastāv Latvijā, ir vairāk demokrātiskas un attaisnojamas, it īpaši tādās valstīs, kurās ekonomiskā situācija un

365 Satversmes tiesas sagatavotā statistika no 1997. gada līdz 2006. gada 3. augustam. Nepublicēta, pieejama Satversmes tiesas kancelejā.

366 The Constitutional Tribunal Act of the Republic of Poland. <http://www.trybunal.gov.pl/eng/index.htm> (aplūkots 2006-07-22).

367 The Constitutional Tribunal Act of the Republic of Poland. Article 48, part 2. <http://www.trybunal.gov.pl/eng/index.htm> (aplūkots 2006-07-22).

368 Procedural decision of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland No. Ts 109/04 on January 25, 2005, para. 1.

http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/documents/Ts_109_04_GB.pdf (aplūkots 2006-07-22).

sociālās problēmas ir īpaši jūtīgas. Tādejādi pašreizējais konstitucionālās sūdzības institūta regulējums Latvijā, kas netiek saistīts ar obligātās pārstāvības normām, ir atzīstams par plašāku un optimālu pieeju konstitucionālās sūdzības realizēšanai. Turklāt augstākminētajai problēmai var rast arī citus risinājumus.

Lai saskaņotu un sabalansētu cilvēka pamattiesību aizsardzības un konstitucionālās kontroles procesa intereses, viena no iespējām, autoresprāt, varētu būt valsts nodrošināto juridiskās palīdzības sniegšanu attiecināt arī uz konstitucionālās sūdzības iesniedzējiem. Piemēram, Slovēnijā konstitucionālās sūdzības subjekti var saņemt valsts nodrošināto juridisko palīdzību, neraugoties, ka konstitucionālās sūdzības iesniegšanai ir sagatavotas formas, ko persona var atrast un aizpildīt Slovēnijas Konstitucionālās tiesas interneta lapā.³⁶⁹

2005. gada 1. jūnijā Latvijā spēkā stājās Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības likums, kurš paredz ārpustiesas juridiskās palīdzības, kā arī juridiskās palīdzības sniegšanu civillietās, administratīvajās un krimināllietās.³⁷⁰ Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības likuma analīze liecina, ka juridiskā palīdzība netiek nodrošināta Satversmes tiesas procesā, proti, tajos gadījumos, kad persona iesniedz konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesā.³⁷¹ Iespējamība sniegt valsts nodrošināto juridisko palīdzību arī Satversmes tiesas procesā netika izvērtēta arī Tieslietu ministrijas izstrādātajā dokumentā „Konceptija juridiskās palīdzības sistēmas izveidei Latvijā.”³⁷²

Ņemot vērā ārpustiesas juridiskās palīdzības noteikto apjomu, kas ietverts Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības likuma 5. pantā un arī 9. pantā, personas varētu saņemt juridisko palīdzību – konsultācijas par noteikta veida jautājumiem, piemēram, iespējamām pamattiesību aizsardzības mehānismiem, to realizēšanas kārtību, procesuālo tiesību un pienākumu apjomu. Tomēr tas negarantētu procesuāla rakstura dokumentu (tātad – konstitucionālās sūdzības) sagatavošanu. Pamatojoties uz konstitucionālās sūdzības satura specifiku, apšaubāms, vai vienkāršu konsultāciju sniegšana varētu palīdzēt personai pašai sagatavot konstitucionālo sūdzību. Turklāt, kā jau bija norādīts iepriekš, konsultācijas persona var saņemt arī Valsts cilvēktiesību birojā.

369 Mavčič A. Access to Justice. Country reports. Slovenia. Ljubljana: [b.i.], 2002, p. 12-27.; Elektroniskās formas atrodamas <http://www.us-rs.si> (aplūkots 2006-09-07).

370 Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības likums: LR Likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 1. aprīlis, nr. 52 (3210).

371 Skatīt arī Noteikumi par valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības veidiem, maksimālo stundu skaitu, samaksas apmēru un kārtību: Ministru Kabineta 2005. gada 7. jūnija noteikumi nr. 407. Latvijas Vēstnesis, 2005. 10. jūnijs, nr. 92 (3250).

372 Tieslietu ministrijas izstrādātā Konceptija juridiskās palīdzības sistēmas izveidei Latvijā. <http://www.mk.gov.lv/site/files/1/13976.doc> (aplūkots 2006-07-22).

Tiesības uz advokāta palīdzību ir Satversmes 92. pantā iekļautas personas tiesības „[...] saņemt juridisko palīdzību, brīvi izvēloties aizstāvi vai pārstāvi dažādās lietās no iespējami plašāka kvalificētu juristu loka un atsevišķos likumā noteiktos gadījumos arī no citu personu loka.”³⁷³ Tās ir personas subjektīvās tiesības, kas aptver tiesības uz kvalificētas juridiskās palīdzības saņemšanu.³⁷⁴ Valsts pienākums gan nav nodrošināt juridisko palīdzību visos gadījumos.³⁷⁵ Valsts var noteikt to personu loku, kurām tiek piešķirta juridiskā palīdzība, bet, ņemot vērā to, ka tiesības uz kvalificētu juridisko palīdzību nozīmē valsts pienākumu šādu palīdzību sniegt personām visās lietās, kurās noteikta obligātā pārstāvība vai arī to prasa tiesvedības intereses.³⁷⁶ Tai skaitā tiesības uz advokāta palīdzību Satversmes 92. panta izpratnē nozīmē valsts pienākumu sniegt juridisko palīdzību personām, kuras pašas nevar to atļauties.³⁷⁷ Patlaban valsts nodrošināto juridisko palīdzību likumā noteiktā apjomā var saņemt personas, kuras, ievērojot to īpašo situāciju, īpašuma stāvokli un ienākumu līmeni, nav spējīgas daļēji vai pilnībā nodrošināt savu tiesību aizsardzību un personas, kuras ieguvušas maznodrošinātas vai trūcīgas personas statusu.

Līdz šim Satversmes tiesa, arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa nav lēmušas par personas tiesībām saņemt juridisko palīdzību tieši konstitucionālās kontroles procesā. Pienākums valstij nodrošināt juridisko palīdzību konstitucionālās kontroles lietās tieši neizriet nedz no Eiropas Cilvēktiesību tiesas, nedz arī no Satversmes tiesas jurisprudences. Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. panta 3. daļas c apakšpunkts definē, ka „ikvienam, kas tiek apsūdzēts kriminālnoziedzumā, ir sekojošas minimālās tiesības:[..] c) aizstāvēt sevi pašam vai ar paša izvēlētu juridisku palīdzību, vai, ja trūkst līdzekļu, lai algotu

373 Par Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 96.panta otrās daļas 1.teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 92.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr.2003-08-01. Latvijas Vēstnesis, 2003. 7. oktobris, nr. 138 (2903), secinājumu daļas 1.3. punkts.

374 Par Civilprocesa likuma 82. panta piektās daļas un 453. panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 92. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2003-04-01. Latvijas Vēstnesis, 2003. 1. jūlijs, nr. 97 (2862), secinājumu daļas 4.2. punkts; Par Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 96.panta otrās daļas 1.teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 92.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr.2003-08-01. Latvijas Vēstnesis, 2003. 7. oktobris, nr. 138 (2903), secinājumu daļas 1. punkts.

375 Par “Izmeklēšanas cietumu iekšējās kārtības noteikumu” 59.1.6., 66. un 68. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 95. un 111. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2002-04-03. Latvijas Vēstnesis, 2002. 24. oktobris, nr. 154 (2729), secinājumu daļas 2. punkts; Par Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 220. un 222. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2004-06-01. Latvijas Vēstnesis, 2004. 12. oktobris, nr. 161 (3109), secinājumu daļas 14. punkts.

376 Par Civilprocesa likuma 82. panta piektās daļas un 453. panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 92. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2003-04-01. Latvijas Vēstnesis, 2003. 1. jūlijs, nr. 97 (2862), secinājumu daļas 5. punkts.

377 Ibid.

šo juridisko palīdzību, saņemot to par velti, ja to prasa justīcijas intereses; [...]”.³⁷⁸ Tātad – minētā konvencija runā vienīgi par garantijām kriminālprocesā. Jaunu praksi Eiropas Cilvēktiesību tiesa iedibināja lietā *Airey v. Ireland*, atzīstot, ka valstij ir jānodrošina juridiskā palīdzība arī civillietās tajos gadījumos, kad tā ir nepieciešama, lai efektīvi nodrošinātu pieeju tiesai.³⁷⁹ Par juridisko palīdzību konstitucionālās kontroles procesā nerunā arī Eiropas Padomes Ministru Komitejas pieņemtā rekomendācija (81) 7 „Par pasākumiem pieejas tiesai veicināšanai”, jo tā attiecas vienīgi uz civillietām, komerclietām, administratīvajām lietām, sociālām un fiskālām lietām.³⁸⁰ Līdzīgi Eiropas Padomes Ministru Komitejas 1978. gada 2. marta rezolūcija (78) 8 „Par juridisko palīdzību un konsultācijām” attiecas uz jau augstāk minētajā rekomendācijā nosauktajām lietu kategorijām.³⁸¹ Savukārt Eiropas Padomes 2003. gada 27. janvāra direktīvā 2002/8/EK, kurā tiek runāts par to, kā uzlabot tiesu pieejamību pārrobežu strīdos, attiecas uz strīdiem civillietās un komerclietās.³⁸²

Neraugoties uz minēto, valstij nav aizliegts izvirzīt augstākus mērķus un ideālus pamattiesību, tai skaitā tiesību uz taisnīgu tiesu, garantēšanā un nodrošināšanā.

Satversmes tiesa ir noteikusi, ka tiesības saņemt efektīvu bezmaksas kvalificētu juridisko palīdzību ir jebkurai mazturīgai personai visās lietās, kurās noteikta obligāta pārstāvība vai to prasa tiesvedības intereses (iespējamais lietas seku smagums un procesa sarežģītība). Pie tam „[...] no Satversmes 92. panta izrietošais ikvienas personas tiesību uz advokāta palīdzību saturs nav izsmeļošs, tas var tikt paplašināts, bet ne ierobežots.”³⁸³ Līdzīgi ir atzinusi Eiropas Cilvēktiesību tiesa, norādot, ka neraugoties uz to, ka konvencijas 6. panta 1. daļā tiek runāts vienīgi par garantijām kriminālprocesā, Konvencijas 6. panta 1.

378 Par 1950.gada 4.novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju un tās 1.,2.,4.,7. un 11.protokolu: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13. jūnijs, nr. 143/144 (858/859); The Rights to a Fair Trial. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2000, p. 10-23.

379 ECT 1979. gada 9.oktobra spriedums lietā *Airey v. Ireland*, para. 26.

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=10&portal=hbkm&action=html&highlight=Airy%20%7C%20v.%20%7C%20Ireland&sessionid=6007969&skin=hudoc-en> (aplūkots 2006-07-22).

380 Recommendation No. R (81) 7 On Measures Facilitating Access to Justice. Adopted by the Committee of Ministers on 14 May 1981.

Article 9. [http://www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_co-](http://www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_co-operation/Administrative_law_and_justice/Texts_&_Documents/Recommendation%2881%297.asp#TopOfPage)

[operation/Administrative_law_and_justice/Texts_&_Documents/Recommendation%2881%297.asp#TopOfPage](http://www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_co-operation/Administrative_law_and_justice/Texts_&_Documents/Recommendation%2881%297.asp#TopOfPage) (aplūkots 2006-07-22).

381 Resolution (78) 8 On Legal Aid and Advice. Adopted by the Committee of Ministers on 2 March 1978. Article 9.

[http://www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_co-](http://www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_co-operation/Administrative_law_and_justice/Texts_&_Documents/Resolution%2878%298.asp#TopOfPage)

[operation/Administrative_law_and_justice/Texts_&_Documents/Resolution%2878%298.asp#TopOfPage](http://www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_co-operation/Administrative_law_and_justice/Texts_&_Documents/Resolution%2878%298.asp#TopOfPage) (aplūkots 2006-07-22).

382 Council Directive 2002/8/EC of 27 January 2003 to improve access to justice in cross-border disputes by establishing minimum common rules relating to legal aid for such disputes. <http://www.consilium.europa.eu> (aplūkots 2006-07-22).

383 Par Civilprocesa likuma 82. panta piektās daļas un 453. panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 92. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2003-04-01. Latvijas Vēstnesis, 2003. 1. jūlijs, nr. 97 (2862), secinājumu daļas 5. punkts.

daļa var dažreiz prasīt valsti nodrošināt juridisko palīdzību, ja tā var kalpot kā garantija personas tiesībām uz efektīvu pieeju tiesai – gadījumos, kad pārstāvība ir noteikta kā obligāta vai arī tādēļ, ka ir sarežģīta lietas procesuālā kārtība.³⁸⁴ Savukārt Eiropas konstitūcijas II-107. panta trešā daļa nosaka, ka “[j]uridiskā palīdzība tiek sniegta tiem, kam nav pietiekamu līdzekļu, ciktāl šī palīdzība ir nepieciešama, lai nodrošinātu efektīvu tiesiskuma īstenošanu.”³⁸⁵

Lai sagatavotu pamatotu pieteikumu Satversmes tiesai, personai ir jāpārzina ne tikai konstitucionālo sūdzību veidojošie aspekti, bet jāorientējas cilvēka pamattiesībās, tiesību teorijā, konstitucionālajās tiesībās, konstitucionālās kontroles procesā. Kā rāda prakse, šīs specifiskās zināšanas pat nepiemīt visiem juristiem!³⁸⁶ Arī Satversmes tiesas priekšsēdētājs, norādot uz advokātu vājo sagatavotību, ir atzinis, ka [..], salīdzinot ar tiesvedību vispārējās jurisdikcijas tiesās un administratīvajās tiesās, Satversmes tiesas process prasa **specifiskas [autores izcēlums]** papildu zināšanas [..].³⁸⁷

Atzīstot Satversmes tiesas procesu kā specifisku vai sarežģītu, neiespējami ir prasīt un sagaidīt, ka persona pati varētu savas pamattiesības aizsargāt efektīvi un pilnīgi. Un tas savukārt nozīmē, ka nespēja atļauties kvalificētu pārstāvi, var kavēt personas pieeju Satversmes tiesai. Taču Satversmes 92. pantā iekļautā garantija, kas nosaka, ka “[i]kviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā [..]”, ir pilnībā attiecināma uz konstitucionālās sūdzības subjektiem.³⁸⁸ Tādējādi Satversmes 92. pantā iekļautās garantijas prasa, lai valsts nodrošinātā juridiskā palīdzība tiktu sniegta konstitucionālās sūdzības subjektiem – proti, tām personām, kurām jau tagad ir tiesības saņemt šādu palīdzību administratīvā, civilprocesā un kriminālprocesā. Šāda valsts rīcība būtu saskaņā ar tiesībām

384 ECT 1979. gada 9.oktobra spriedums lietā Airey v. Ireland, para. 26.

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=10&portal=hbkm&action=html&highlight=Airy%20%7C%20v.%20%7C%20Ireland&sessionid=6007969&skin=hudoc-en> (aplūkots 2006-07-22); ECT 2005. gada 15. maija spriedums lietā Steel and Morris v. the United Kingdom, para. 60.

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Steel%20%7C%20Morris&sessionid=8124077&skin=hudoc-en> (aplūkots 2006-08-19).

385 Par Līgumu par Konstitūciju Eiropai: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 21. jūnijs, nr. 97 (3255).

386 Skatīt piemēram, zvērinātas advokātes V.P. iesniegto konstitucionālo sūdzību un tai sekojošo Satversmes tiesas kolēģijas lēmumu par atteikšanos ierosināt lietu. Pieteikums nr. 145, reģistrācijas datums 27.08.2004. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2004. gada 28. septembra lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

387 Norāda uz advokāta vājo sagatavotību. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2006. 14. marts, nr. 11 (414).

388 Par Satversmes tiesas likuma 19.2 panta ceturtās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 92.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr.2002-09-01. Latvijas Vēstnesis, 2002. 27. novembris, nr. 173 (2748), secinājumu daļas 1. punkts.

uz taisnīgu tiesu izpratni, jo tiesības uz taisnīgu tiesu ir iespējamās tikai tad, ja persona var sevi pārstāvēt lietā pienācīgi un atbilstoši.

Konstitucionālā sūdzība Latvijā pastāv līdzās citiem tiesību aizsardzības līdzekļiem – tai skaitā vispārējās kompetences tiesām. Turklāt konstitucionālās sūdzības subsidiaritāte prasa, lai persona vispirms izmantotu citus tiesību aizsardzības līdzekļus pirms vēršanās Satversmes tiesā. Pieņemot, ka personai tiek sniegta valsts nodrošinātā juridiskā palīdzība, risinot strīdu vispārējās jurisdikcijas tiesā, atzīstot nepieciešamību tālāk risināt strīdu Satversmes tiesā, juridiskā palīdzība patlaban garantēta netiek. Ja jau tiek atzīta iespējamība sniegt juridisko palīdzību civillietās, krimināllietās un administratīvajās lietās, tad kādēļ no šīs sistēmas izslēgt Satversmes tiesu? Personas iniciatīva un intereses aizsargāt savas aizskartās pamattiesības Satversmes tiesā ir tāds pats tiesību aizsardzības līdzeklis kā tie, kuru realizācijai tiesiskā palīdzība no valsts puses tiek sniegta. Turklāt būtiski ir nodrošināt, lai Satversmes tiesa nekļūtu par strīdu un konfliktu risināšanas iespēju tikai tām personām, kuras to var atļauties. Tas ir valsts pienākums novērst šķēršļus, kas var kavēt personu īstenot tās pamattiesības, realizējot vienlīdzīguma principu.

Aktualizējot jautājumu par iespējamību noteikt valsts pienākumu nodrošināt juridisko palīdzību arī konstitucionālās kontroles procesā, nenoliedzami ir jāņem vērā, ka valsts finanšu resursi nav nebeidzami un neizsmeļami. Ikvienu prasību no personu puses nodrošināt juridisko palīdzību ir jāsabalansē ar valsts iespējām.³⁸⁹ Taču valsts nodrošinātā juridiskā palīdzība konstitucionālās sūdzības lietās būtu jāsniedz tikai un vienīgi tām personām, kas pašas nevar atļauties saņemt kvalitatīvu juridisko palīdzību, iekļaujoties vispārējā, jau izstrādātā valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības sniegšanas shēmā. Šis ierobežotais valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības saņēmēju loks kopumā nevarētu pārsniegt dažus desmitus gadā. Tādejādi izdevumi nevarētu būt īpaši lieli. Taču ieguvums, kura plašākā jēga – nodrošināt konstitūcijas ievērošanu kopumā, būtu daudz reižu lielāks.

Visbeidzot, atgriežoties pie valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības modeļa tapšanas vēstures, redzams, ka tā izveidošanā būtiska loma ir bijusi Satversmes tiesai. To ir nodrošinājuši jau šajā analizē pieminētie spriedumi lietā nr. 2003-04-01, lietā nr. 2003-08-01, tai skaitā arī lieta Nr. 2003-10-01, kurā Satversmes tiesa lēma par Civilprocesa likuma 83.

389 Obligātās aizstāvības mehānisms joprojām neskaidrs. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2006. 20. jūnijs, nr. 24 (427).

panta 4. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam.³⁹⁰ Fenomenāli, bet institūts un personas, ar kuru palīdzību valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības sistēma tika radīta, pašlaik ir izslēgtas no tās.

³⁹⁰ Par Civilprocesa likuma 83. panta 4. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2003-10-01. Latvijas Vēstnesis, 2003. 7. novembris, nr. 157 (2922).

2. Ar konstitucionālo sūdzību apstrīdamās tiesību normas (akti)

Par konstitucionālās sūdzības objektu ir jāuzskata ar konstitucionālo sūdzību apstrīdamo tiesību normu (aktu) loks, kas veido vienu no konstitucionālās sūdzības satura noteikumiem.

Teorētiski pastāv dažādas konstitucionālās sūdzības objekta – apstrīdamo tiesību aktu loka – noteikšanas iespējas. Kā jau tika norādīts konstitucionālās sūdzības attīstības pētniecībā, konstitucionālās sūdzības objekta dažādība ir izpaudusies arī Latvijas konstitucionālās sūdzības veidošanā. Nosakot un analizējot konstitucionālās sūdzības objektu, jāņem vērā, ka līdz ar 2000. gada 30. novembra likuma „Grozījumi Satversmes tiesas likumā” spēkā stāšanos principiāli tika mainīta Satversmes tiesas kompetence, norobežojot Satversmes tiesas un administratīvo tiesu kompetences sfēras.³⁹¹ Šī likuma pārejas noteikumi (5.punkts) paredzēja, ka administratīvo aktu izskatīšana Satversmes tiesas kompetencē var būt tikai līdz Administratīvā procesa likuma spēkā stāšanās brīdim. Kopš 2004. gada 1. februāra, kad spēkā stājās Administratīvā procesa likums, Satversmes tiesa ir uzskatāma par „īstu tiesību” tiesu.

1) normatīvais akts kā konstitucionālās sūdzības objekts

Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 17. panta pirmo daļu personas līdzās publisko tiesību subjektiem, tai skaitā tiesām, ir tiesīgas iesniegt pieteikumu, apstrīdot likumu atbilstību Satversmei; Latvijas parakstīto vai noslēgto starptautisko līgumu (arī līdz attiecīgo līgumu apstiprināšanai Saeimā) atbilstību Satversmei; citu normatīvo aktu vai to daļu atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām (aktiem); kā arī Latvijas nacionālo tiesību normu atbilstību tiem Latvijas noslēgtajiem starptautiskajiem līgumiem, kuri nav pretrunā ar Satversmi.

Likumu, kā arī starptautisko līgumu atbilstības Satversmei izskatīšana ir vispārzināms konstitucionālās kontroles kompetences aspekts. Savukārt Latvijas nacionālo tiesību normu atbilstības kontrole tiem Latvijas noslēgtajiem starptautiskajiem līgumiem, kuri nav pretrunā ar Satversmi, arī normatīvo aktu vai to daļu atbilstības kontrole augstāka juridiska spēka tiesību normām (aktiem) iezīmē vairāk tā saukto jauno demokrātisko valstu konstitucionālās kontroles tendences, kas izpaužas vēlmē stiprināt visu normatīvo aktu hierarhisko atbilstību. Šāda kompetence paver iespējamību izskatīt ne tikai normatīvo aktu un to normu atbilstību

³⁹¹ Grozījumi Satversmes tiesas likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2000. 20. decembris, nr. 460/464 (2371/2375).

Satversmei, proti, konstitūcijai, bet jebkurai citai augstākstāvošai tiesību normai vai aktam. Turklāt Satversmes tiesas likumā iekļautais normatīvā akta jēdziens aptver kā ārējus,³⁹² tā arī iekšējus³⁹³ normatīvos aktus. Izvērtējot, vai apstrīdamais tiesību akts ir ārējs normatīvais akts, īpaša uzmanība ir pievēršama Satversmes tiesas ārēja normatīva akta izpratnes skaidrojumam lietā nr. 04 - 03(99).³⁹⁴ Satversmes tiesas interpretācija papildina arī personas iespējas, tādēļ ka Satversmes tiesa minētā lietā par ārēju normatīvu aktu atzina valsts akcijas sabiedrības pieņemtu nolikumu, kas tika uzskatīts par iekšēju tiesību aktu.³⁹⁵ Satversmes tiesas lemtais nozīmē, ka, nosakot potenciālo apstrīdamo tiesību aktu loku, personai kritiski ir jāvērtē tiesību akta publicēšanas prasību ievērošana,³⁹⁶ izdevējas institūcijas kompetence.³⁹⁷

392 Ārējais normatīvais akts ir Satversme, likumi, Ministru kabineta noteikumi un pašvaldību saistošie noteikumi, kā arī starptautiskie līgumi. Administratīvais procesa likums: LR likums. 1. panta 6. daļa. Latvijas Vēstnesis, 2001. 14. novembris, nr. 164 (2551).

393 Iekšējais normatīvais akts ir tiesību akts, kuru publisko tiesību subjekts izdevis ar mērķi noteikt savas vai sev padotas institūcijas iekšējās darbības kārtību vai izskaidrot kāda ārējā normatīvā akta piemērošanas kārtību savā darbības jomā (instrukcija, ieteikumi, nolikums u.c.). Administratīvais procesa likums: LR likums. 1. panta 7. daļa. Latvijas Vēstnesis, 2001. 14. novembris, nr. 164 (2551).

394 Par valsts akciju sabiedrības "Valsts nekustamā īpašuma aģentūra" "Nolikuma par kārtību, kādā izīrējami brīvie dzīvokļi Valsts nekustamā īpašuma aģentūras pārvaldīšanā esošajos namīpašumos" atbilstību likuma "Par valsts un pašvaldību palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā" 2., 10. un 11.pantam, likuma "Par dzīvojamo telpu īri" 40.pantam un likuma "Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju" pārejas noteikumu 4.punktam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 04 - 03(99). Latvijas Vēstnesis, 1999. 14. jūlijs, nr. 229/230 (1689/1690).

395 „Nolikums atbilst visām ārēja normatīva akta pazīmēm - tā galvenais mērķis bija noteikt personu loku, kam var izīrēt Aģentūras pārvaldīšanā esošos valsts dzīvokļus, neparedzot, ka šīm personām jābūt tikai Aģentūras darbiniekiem; tas saturēja saistošus priekšnoteikumus dzīvokļa īres tiesību iegūšanai un bija piemērojams vairākkārt. Nolikuma piemērošana radījusi tiesiskas sekas [...] Pamatojoties uz Nolikumu, tika izdoti administratīvi akti - valdes lēmumi par īres tiesību piešķiršanu konkrētām personām. Šie lēmumi deva tiesības noslēgt īres līgumus. Taču administratīvs akts nekādā gadījumā nedrīkst būt balstīts uz iekšēju tiesību normu. Šāda īres līgumu noslēgšanas kārtība ir raksturīga attiecībā uz valstij piederošajiem dzīvokļiem, nevis privāto tiesību subjektu starpā, kur īres līgums tiek noslēgts tāpat kā jebkurš cits civiltiesisks līgums, līdzīgiem vienojoties [...]” Par valsts akciju sabiedrības "Valsts nekustamā īpašuma aģentūra" "Nolikuma par kārtību, kādā izīrējami brīvie dzīvokļi Valsts nekustamā īpašuma aģentūras pārvaldīšanā esošajos namīpašumos" atbilstību likuma "Par valsts un pašvaldību palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā" 2., 10. un 11.pantam, likuma "Par dzīvojamo telpu īri" 40.pantam un likuma "Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju" pārejas noteikumu 4.punktam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 04 - 03(99). Latvijas Vēstnesis, 1999. 14. jūlijs, nr. 229/230 (1689/1690), secinājumu daļas 3. punkts.

396 „[...] nav noliedzams, ka Nolikums neatbilst likumā noteiktajai prasībai par normatīva akta publicēšanu, kas nepieciešama, lai tas iegūtu juridiski saistošu spēku un to varētu piemērot. Taču Aģentūras pārstāvja I.Bišera atruna, ka Nolikums nekur nav bijis publicēts vai citādi izziņots un tādēļ tas nav atzīstams par ārēju normatīvu aktu, nav noteicoša, jo nemaina šo tiesību normu būtību [...]” Par valsts akciju sabiedrības "Valsts nekustamā īpašuma aģentūra" "Nolikuma par kārtību, kādā izīrējami brīvie dzīvokļi Valsts nekustamā īpašuma aģentūras pārvaldīšanā esošajos namīpašumos" atbilstību likuma "Par valsts un pašvaldību palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā" 2., 10. un 11.pantam, likuma "Par dzīvojamo telpu īri" 40.pantam un likuma "Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju" pārejas noteikumu 4.punktam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 04 - 03(99). Latvijas Vēstnesis, 1999. 14. jūlijs, nr. 229/230 (1689/1690), secinājumu daļas 3. punkts.

397 „[...] nepamatots ir Aģentūras pārstāvja viedoklis, ka Nolikums nevar būt ārējs normatīvs akts, jo uzņēmējsabiedrībai tādu vispār nav tiesību izdot. Kompetence izdot attiecīgu tiesību normu ir priekšnoteikums, lai attiecīgais akts būtu likumīgs un piemērojams. Tas, ka Aģentūra, pārkāpjot statūtos noteikto kompetenci, pretlikumīgi izdevusi ārējās tiesību normas, kas ietvertas Nolikumā, nebūt nenozīmē, ka Nolikums neatbilst normatīva akta pazīmēm.” Par valsts akciju sabiedrības "Valsts nekustamā īpašuma aģentūra" "Nolikuma par kārtību, kādā izīrējami brīvie dzīvokļi Valsts nekustamā īpašuma aģentūras pārvaldīšanā esošajos namīpašumos" atbilstību likuma "Par valsts un

Citus tiesību aktus un to normas, izņemot, kas noteikti Satversmes tiesas likuma 17. panta pirmajā daļā, proti, tos, kurus ir pieņēmuši Latvijas publisko tiesību subjekti, aptverot arī starptautiskos līgumus noteiktās kompetencēs, persona apstrīdēt ar konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesā nav tiesīga. Tai skaitā personai nav tiesību ar konstitucionālo sūdzību apstrīdēt Eiropas Savienības institūciju pieņemtos tiesību aktus, piemēram, regulas, kas ir tieši piemērojamas un saistošas visām dalībvalstīm,³⁹⁸ vai atsevišķos gadījumos direktīvas.³⁹⁹ Eiropas Savienības tiesību sistēmas autonomais raksturs,⁴⁰⁰ kā arī nacionālo tiesu un Eiropas Kopienu tiesas kompetenču norobežošana ir pamatā secinājumam, ka tiesības (kompetences) atzīt par spēkā neesošiem Eiropas Savienības institūciju pieņemtos tiesību aktus ir Eiropas Kopienu tiesai.⁴⁰¹ Proti, tās ir Eiropas Kopienu tiesas tiesības izlemt, vai Eiropas Savienības tiesību akts (izņemot tie, kas pieder pie primāriem tiesību avotiem⁴⁰²) iekļaujas Eiropas tiesiskajā kārtībā. Tai skaitā Eiropas Kopienu tiesas tiesības lemt par Eiropas Savienības tiesību aktu spēkā esamību izriet no Eiropas Savienības tiesību prioritātes jeb pārkāpuma principa, kuru pirmo reizi Eiropas Kopienu tiesa atzina *van Gend en Loos* lietā.⁴⁰³ Prioritātes jeb pārkāpuma princips aptver tādas vērtības kā Eiropas Savienības tiesību

pašvaldību palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā” 2., 10. un 11.pantam, likuma “Par dzīvojamo telpu īri” 40.pantam un likuma “Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju” pārejas noteikumu 4.punktam: LR Satversmes tiesas spriedums Lietā nr. 04 - 03(99). Latvijas Vēstnesis, 1999. 14. jūlijs, nr. 229/230 (1689/1690), secinājumu daļas 3. punkts.

398 Eiropas Kopienas Dibināšanas Līgums. 249.pants (iepriekš 189.pants). http://www.eiropainfo.lv/files/ESIC/EK_dib_kons.doc (aplūkots 2006-07-10).

399 Krūma K. Eiropas Kopienu likumdošanas akti un to pieņemšanas kārtība. Likums un Tiesības, 2000, 2. sēj., Nr. 9 (13), 272.lpp.; Krūma K. Eiropas Kopienu tiesību pamatprincipi. Likums un Tiesības, 2000, 2.sēj., nr. 8 (12), 243.lpp.; Škoba L. Par Eiropas Savienības direktīvu tiešo iedarbību (I). Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2003. 25. novembris, nr. 42 (300); Škoba L. Par Eiropas Savienības direktīvu tiešo iedarbību (II). Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2003. 2. decembris, nr. 43 (301); Gatawis S., Broks E., Bule Z. Eiropas tiesības. Rīga: EuroFaculty, 2002, 81-83.lpp.; Skatīt arī Ruling of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. U-I-87/99 on July 8, 1999, para 18. <http://odlocitve.us-rs.si/ursr/us-odl.nsf/o/C882E959F398143BC1257172002888B7> (aplūkots 2006-08-24); Ruling of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. U-I-113/04 on July 8, 2004. <http://odlocitve.us-rs.si/ursr/us-odl.nsf/o/8AAA8300782FEB5EC125717200288E8A> (aplūkots 2006-07-12).

400 Ziemele I. Atsevišķu Latvijas Republikas Satversmes grozījumu nepieciešamības pamatojums sakarā ar Eiropas Savienības tiesību integrāciju Latvijas tiesību sistēmā. Likums un Tiesības, 2004, 6.sēj., Nr. 3 (55), 67.lpp.; Škrk M. The Role of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia Following Integration into the European Union, p.8. <http://www.us-rs.si> (aplūkots 2006-09-07).

401 EKT lieta 314/85 Foto-Frost v Hauptzollamt Lübeck-Ost. [1987], para.11. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61985J0314:EN:HTML> (aplūkots 2006-07-26); EKT lieta 294/83 Parti écologiste "Les Verts" v European Parliament [1986], para 23. http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=61983J0294 (aplūkots 2006-07-26)

402 Lenaerts K., Van Nuffel P. Constitutional Law of the European Union. Thomson: Sweet&Maxwell, 2005. p. 706.

403 EKT lieta 26-62. NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration [1963]. http://eurex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=61962J0026 (aplūkots 2006-07-26); Krūma K. Eiropas Kopienu tiesību pamatprincipi. Likums un Tiesības, 2000, 2.sēj., Nr. 8 (12), 243. lpp.; Kumm M. The

neatkarība, to vienotība un efektivitāte, ko iespējams nodrošināt ar Eiropas Kopienu tiesas starpniecību.⁴⁰⁴ Turklāt Eiropas Savienības tiesību vienotības vai harmonijas nodrošināšanai ir paredzēta arī īpašu prejudiciālo nolēmumu procedūra, kuras ietvaros iespējams lemt gan par Eiropas Savienības tiesību akta interpretāciju, gan arī spēkā esamību. Atbilstoši Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 234. pantam (bijušais 177. pants) Eiropas Kopienu tiesa sniedz prejudiciālus nolēmumus gan par Eiropas Kopienas dibināšanas līguma interpretāciju, Kopienas iestāžu un Eiropas Centrālās bankas tiesību aktu spēkā esamību un interpretāciju, gan arī ar Padomes lēmumu dibinātu struktūru statūtu interpretāciju, ja minētie statūti to paredz.⁴⁰⁵ Ikviens Eiropas Savienības dalībvalsts tiesa var pieprasīt prejudiciālo nolēmumu, ja tas nepieciešams spriedumam konkrētā lietā, savukārt tiesai, kuras nolēmums nav pārsūdzams, ir pienākums pieprasīt prejudiciālu nolēmumu.⁴⁰⁶

Norobežojoties no turpmākas Eiropas Savienības tiesību analīzes šajā darbā, tādēļ ka darba mērķis nav analizēt ārpus nacionālām institūcijām esošu subjektu (institūciju) izdoto tiesību aktu kontroli, tomēr jānorāda, ka kopumā jautājums par nacionālo tiesu un Eiropas Kopienu tiesas attiecībām pamattiesību aizsardzībā ir ļoti plašs un joprojām ne līdz galam noregulēts.⁴⁰⁷ Turklāt šī jautājuma problemātiku vēl dziļāk var iezīmēt Vācijas Federālā Konstitucionālās tiesas prakse. Tā pretēji norādītajām ekskluzīvajām Eiropas Kopienu tiesas kompetencēm lemt par tās institūciju izdoto tiesību aktu kontroli, tā sauktā lietā „*Solange II*” noteica, ka tikai „[...] kamēr Eiropas Kopienas, it īpaši Eiropas Kopienu tiesas jurisprudences vispārīgi nodrošina efektīvu pamattiesību aizsardzību pret Kopienas suverēnām pilnvarām, kas ir jāuzskata kā pēc būtības līdzīgas tai pamattiesību aizsardzībai, kas iekļauta bez atrunām pamatlikumā, un tik tālu cik vien tās vispārīgi nodrošina pamattiesību būtības saturu, Federālā Konstitucionālā tiesa nelems par sekundārās Kopienas likumdošanas piemērošanu

Jurisprudence of Constitutional Conflict: Constitutional Supremacy in Europe before and after the Constitutional Treaty. *European Law Journal*, 2005, May, Vol. 11, No. 3, p. 236.

404 Mayer F.C. *The European Constitution and the Courts*. Grām.: Von Bogdany A., Bast J. (ed.) *Principles of European Constitutional Law*. Oxford: Hart Publishing, 2006, p. 292.

405 Eiropas Kopienas Dibināšanas Līgums. http://www.eiroinfo.lv/files/ESIC/EK_dib_kons.doc (aplūkots 2006-07-11).

406 Nīmane-Metkalfa K. *Tiesas process Eiropas Savienībā*. *Likums un Tiesības*, 2000, 2. sēj., nr. 10 (14), 315. lpp.

407 Ušacka A. *The Impact of the European Integration Process on the Constitution of Latvia*. Grām.: Kellermann A.E., De Zwaan J.W., Czuczaj J. *EU Enlargement. The Constitutional Impact at EU and National Level*. The Hague: TMC Asser Press, 2001, p. 346.; Kumm M. *Who is the Final Arbiter of Constitutionality in Europe?: Three Conceptions of the Relationship Between the German Federal Constitutional Court and the European Court of Justice*. *Common Market Law Review*, 1999, No. 36, p. 351-386.; Kokott J. *Report on Germany*. Grām.: Slaughter A.M., Sweet A.S., Weiler J.H.H. *The European Court and National Courts – Doctrine and Jurisprudence. Legal Change and Its Social Context*. Oxford: Hart Publishing, 2000, p. 77-131.

[...], kā arī neizskatīs šādas likumdošanas (sekundārās likumdošanas – [autores precizējums]) atbilstību Pamatlikumā iekļautiem pamattiesību standartiem [...].⁴⁰⁸

a) konstitucionālās sūdzības objektu veidojošie pamatnoteikumi

i) vertikālās konstitucionālās kontroles princips

Ar konstitucionālo sūdzību apstrīdamo tiesību aktu loka noteikšanas pamatā ir konstitucionālās kontroles pamatprincips. Tas paredz, ka konstitucionālā tiesā iespējams apstrīdēt vienīgi dažāda juridiska spēka normatīvos aktus un to normas, proti, zemākstāvošā atbilstību augstākstāvošam, īstenojot tā saukto vertikālo kontroli. Horizontālā jeb viena hierarhiskā līmeņa savstarpējā normatīvo aktu konstitucionālā kontrole principiāli ir izslēdzama. Tādēļ konstitucionālās sūdzības prasījuma priekšmets nevar būt, piemēram, atzīt Kriminālprocesa likuma pārejas noteikumu 5. punktu par neatbilstošu Kriminālprocesa likuma 277. panta sestajai daļai,⁴⁰⁹ vai atzīt, ka „[...] Pilsonības likuma 11. panta pirmās daļas 5. punkts neatbilst Latvijas Republikas likuma „Par to bijušās PSRS pilsoņu statusu, kuriem nav Latvijas vai citas valsts pilsonības” 1. un 2. pantam [...]”,⁴¹⁰ jo tas ir pretrunā ar vertikālās konstitucionālās kontroles principu.

Satversmes tiesa var kontrolēt ne tikai divu blakus hierarhiskās pakāpēs esošu normatīvo aktu (zemāk stāvošā atbilstību augstāk stāvošam) atbilstību, bet arī „pārlekt” jeb izlaist hierarhiskās pakāpes. Satversmes tiesa, balstoties uz Satversmes tiesas likuma 16. panta 3. punktu, var izskatīt, piemēram, pašvaldības saistošo noteikumu atbilstību nevis nākamās hierarhiskās pakāpes tiesību aktam, bet gan likumam, vai arī Ministru kabineta noteikumu atbilstību nevis likumam, bet Satversmei. Taču, neraugoties uz šādu iespējamību, personai konstitucionālajā sūdzībā vienmēr būs jāiekļauj argumentācija par apstrīdētās tiesību normas (akta) neatbilstību Satversmē nostiprinātajām pamattiesībām, pierādot, ka apstrīdētā tiesību norma vai akts ir pretrunā ar Satversmi. Šāda prasība ir saskaņā ar konstitucionālās sūdzības mērķu koncepciju – aizsargāt vienīgi Satversmē nostiprinātās pamattiesības. Izdarītais secinājums ir atbilstošs konstitucionālās sūdzības izstrādāšanas laikā

408 Case No 35. Decided 22 October 1986 – 2 BvR 197/83. Part II Paragraph 1 F. Grām.: Decisions of the Bundesverfassungsgericht – Federal Constitutional Court – Federal Republic of Germany. Volume 1/II: International Law and Law of the European Communities 1952-1898. Karlsruhe: Nomos Verlagsgesellschaft Baden-Baden, 1992, p. 632.

409 Pieteikums nr. 161, reģistrācijas datums 23.12.2005. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2006. gada 6. janvāra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

410 Pieteikums nr. 79, reģistrācijas datums 13.07.2004. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2004. gada 1. septembra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

pieaicināto Eiropas Padomes komisijas „Demokrātija caur tiesībām” speciālistu komentāriem. Piemēram, profesors C. Pinelli (*Pinelli C.*) norādīja, ja pamattiesības ir tās, kas ir nostiprinātas konstitūcijā, tad personas pieteikums nevar būt par apstrīdētā tiesību akta atbilstību kādam augstāka juridiska spēka tiesību aktam, bet gan tikai Satversmei – tajā nostiprinātām pamattiesībām.⁴¹¹

ii) Satversmes tiesas kā „tiesību tiesas” princips jeb individuālu tiesību aktu apstrīdēšanas neiespējamība Satversmes tiesā

Tā kā Satversmes tiesas kompetencē ir vienīgi normatīvo aktu un to normu kontrole, tad persona konstitucionālo sūdzību nevar izmantot, lūdzot Satversmes tiesai izvērtēt, piemēram, pašvaldības pieņemtos lēmumus,⁴¹² pavēles, ar kurām piemēroti disciplinārsodi,⁴¹³ Ministrijas rīkojumus,⁴¹⁴ kā arī atzīt par spēkā neesošiem civiltiesiskus darījumus,⁴¹⁵ noregulēt norēķinu procedūras par faktiski patērētā ūdens daudzumu pēc individuālā dzīvokļa skaitītāja un tamlīdzīgi.⁴¹⁶ Satversmes tiesa nevar arī grozīt Ministru kabineta noteikumus.⁴¹⁷ Bet tā gan var šos Ministru kabineta noteikumus atzīt par spēkā neesošiem.

Stiprinot autores tēzi par konstitucionālās sūdzības esamību Latvijā, tālākā analizē ir jānoskaidro, vai patiesi Latvijā ar Satversmes tiesas palīdzību netiek nodrošināta individuālo tiesību aktu kontrole.

Eiropas konstitucionālās kontroles modelī konstitucionālās sūdzības objekta noteikšanā ir saskatāmi divi galvenie virzieni. Viens no tiem ir ticis īstenots Latvijā, nosakot, ka konstitucionālās sūdzības objekts ir normatīvais akts vai tā norma. Līdzīgi konstitucionālā sūdzība ir veidota Polijā. Precīzāk – Latvijas konstitucionāla sūdzība līdzinās Polijas pieredzei, jo Polijā konstitucionālā sūdzība tika radīta, spēkā stājoties 1997. gada konstitūcijai – vairākus gadus pirms konstitucionālās sūdzības tapšanas Latvijā. Atbilstoši

411 Pinelli C. Comments on the Draft Amendments to the Law on the Constitutional Court of the Republic of Latvia. CDL-JU (2000) 15. Strasbourg: Council of Europe, 2000, p.3 vai arī skatīt [http://venice.coe.int/docs/2000/cdl-ju\(2000\)015-e.asp](http://venice.coe.int/docs/2000/cdl-ju(2000)015-e.asp) (aplūkots 2006-08-29).

412 Pieteikums nr. 61, reģistrācijas datums 18.07.2006. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosinā lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2006. gada 15. augusta lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

413 Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2003. gada 2. decembra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

414 Pieteikums nr. 23, reģistrācijas datums 08.03.2006. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 3. kolēģijas 2006. gada 7. aprīļa lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

415 Pieteikums saņemts 07.07.2005, reģistrācijas numurs 1449. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

416 Pieteikums nr. 134, reģistrācijas datums 07.04.2006. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2006. gada 13. aprīļa lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

417 Pieteikums nr. 42, reģistrācijas datums 31.05.2006. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

konstitucionālās sūdzības noteikumiem Polijā tās objekts var būt vienīgi likums vai cits normatīvais tiesību akts.⁴¹⁸ Individuālo tiesību aktu kontrole šeit tiek izslēgta.⁴¹⁹

Arī Krievijā konstitucionālās sūdzības objekts var būt likums (tiesību akts, kuru pieņēmis federālais likumdevējs likumā noteiktā kārtībā⁴²⁰), kurš piemērots vai piemērojams konkrētā lietā.⁴²¹ Krievijas Konstitucionālās tiesas kompetencē nav individuālu tiesību aktu, kā arī iepriekš tās kompetencē bijusī tiesību piemērošanas prakses izvērtēšana.⁴²²

Pretēji minēto valstu pieredzei konstitucionālās sūdzības objekts var būt arī individuālais tiesību akts. Šādai konstitucionālas sūdzības objekta izvēlei pamatā ir Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas likuma 90.panta 1. daļas noteikumi, kas paredz tiesības personām vērsties pret publisku varu (*public authority*), konstitucionālās sūdzības objektā iekļaujot gan tiesas nolēmumus, gan administratīvus aktus, tai skaitā arī likumus.⁴²³ Tā Čehijā ar konstitucionālo sūdzību var apstrīdēt publisko tiesību subjektu galīgo lēmumu vai arī citu publisko tiesību subjektu rīcību.⁴²⁴ Horvātijā konstitucionālā sūdzība var tikt vēsta pret ikvienu individuālu tiesību aktu, ko izdevusi valsts institūcija, vietējā vai reģionālā pašpārvaldes institūcija, tai skaitā arī tiem lēmumiem, ar kuriem persona tiek atzīta par

418 The Constitution of the Republic of Poland. Article 79. <http://www.trybunal.gov.pl/eng/index.htm> (aplūkots 2006-09-14).

419 About the Tribunal. <http://www.trybunal.gov.pl/eng/index.htm> (aplūkots 2005-12-09); Procedural decision of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland No. Ts 90/02 on February 11, 2003.

http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/documents/Ts_90_02GB.pdf (aplūkots 2005-12-09).

420 Конституционный судебный процесс. Москва: Норма, 2003, с. 300.

421 Федеральный конституционный закон от 21 июля 1994 г. N 1-ФКЗ.

О Конституционном Суде Российской Федерации (с изменениями от 8 февраля, 15 декабря 2001 г., 7 июня 2004 г., 5 апреля 2005 г.). Статья 96. http://ksportal.garant.ru:8080/SESSION/S__zz5CCymE/PILOT/main.htm (aplūkots 2005-12-09); Определение Конституционного Суда Российской Федерации 13 марта 1995 года по индивидуальной жалобе гражданки Яструбинской Ольги Николаевны. http://www.ksrf.ru/doc/opred/o2_95.htm (aplūkots 2005-12-09); Определение Конституционного Суда Российской Федерации 14 января 2003 года об отказе в принятии к рассмотрению жалобы Оренбургского муниципального высшего естественно-гуманитарного колледжа (института) на нарушение конституционных прав и свобод подпунктом 6 пункта 3 статьи 5 Закона Российской Федерации “О государственной пошлине” области”. http://www.ksrf.ru/doc/opred/o10_03.htm (aplūkots 2005-12-09).

422 Определение Конституционного Суда Российской Федерации 13 марта 1995 года по индивидуальной жалобе гражданина Волкова Евгения Петровича. http://www.ksrf.ru/doc/opred/o1_95.htm (aplūkots 2005.12.09.); Определение Конституционного Суда Российской Федерации 17 апреля 2003 года об отказе в принятии к рассмотрению жалобы гражданки Л.С.Красновой на нарушение ее конституционных прав решениями судов общей юрисдикции. http://www.ksrf.ru/doc/opred/o148_03.htm (aplūkots 2005-12-09).

423 Law on the Federal Constitutional Court. Article 90, part 1. Legal texts. Law on the Federal Constitutional Court. Bonn: Internationes, 1996, p. 57.; Instructions on logging a constitutional complaint with the Federal Constitutional Court. Part II, article 1. Legal texts. Law on the Federal Constitutional Court. Bonn: Internationes, 1996, p. 93.

424 The Act on the Constitutional Court of the Czech Republic. Paragraph 72. http://test.concourt.cz/angl_verze/act.html (aplūkots 2005-12-09).

aizdomās turamo vai arī apsūdzēta kriminālnoziedzībā.⁴²⁵ Slovēnijā konstitucionālās sūdzības objekts var būt valsts institūciju, pašvaldību, publisku korporāciju individuāls tiesību akts, ja tas ir aizskāris personas pamattiesības.⁴²⁶

Autore, izpētot minēto valstu „Vācijas tradīcijās” veidoto konstitucionālo sūdzību realizēšanas mehānismus, kā arī konstitucionālo tiesu jurisprudenci, ir secinājusi, ka pēc būtības Latvijā patlaban tiek nodrošināta ne tieša, bet netieša individuālo tiesību aktu kontrole.⁴²⁷ Tā notiek sadarbojoties divām tiesu institūcijām – Satversmes tiesai un vispārējās kompetences tiesai. Šī sadarbība ir iespējama tādēļ, ka nespējot rast savu pamattiesību aizskāruma novēršanu vispārējās kompetences tiesā, personai rodas tiesības vērsties ar savu prasījumu Satversmes tiesā. Lai arī Satversmes tiesa nevērtēs konkrēto strīdu, kā arī nevērtēs tiesību normu piemērošanas pareizību, tā lems par tiesību normas, kas ir strīda pamatā, atbilstību pamattiesībām. Ja Satversmes tiesa par antikonstitucionālu atzīst individuālā tiesību aktā piemēroto tiesību normu, personai ir tiesības atkārtoti prasīt savu aizskarto pamattiesību aizsargāšanu vispārējās kompetences tiesā sakarā ar tā sauktajiem jaunatklātajiem apstākļiem.

Augstāk minētās Satversmes tiesas un vispārējās kompetences tiesas attiecības pamattiesību aizsardzībā ir noregulētas procesuālajos likumos, skaidrojot iespējamību izskatīt lietu no jauna saistībā ar jaunatklātiem apstākļiem. Administratīvā procesa likuma 353. panta 5. punkts nosaka, ka par jaunatklātu apstākli atzīstama lietas izspriešanā piemērotās tiesību normas atzīšana par neatbilstošu augstāka juridiska spēka normai. Turklāt vienīgi lietas izspriešanā piemērotās tiesību normas (un ne citas) atzīšana par spēkā neesošu ir uzskatāma par jaunatklātu apstākli.⁴²⁸ Tieši tāpat jaunatklātus apstākļus definē Civilprocesa likuma 479. panta 5. punkts.⁴²⁹ Tādējādi kā administratīvā, tā civilprocesā lietas izskatīšana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem ir iespējama tad, kad lietā piemērotā **tiesību norma ir atzīta par neatbilstošu** augstāka juridiska spēka tiesību normai.

425 The Constitutional Act on the Constitutional Court of the Republic of Croatia. Article 62.

http://www.usud.hr/htdocs/en/the_constitutional_act.htm (aplūkots 2005-12-09).

426 Constitutional Court Act. Article 50. Grām.: Constitutional Court of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Tiskarna Ljubljana, 1995, p. 49.

427 Salīdzināt Procedural decision of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland No. Ts 189/00, on February 13, 2001. http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/documents/Ts_189_00_GB.pdf (aplūkots 2006-08-15).

428 Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2005. gada 19. jūlija lēmums lietā nr. SJA-10. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2005. 6. decembris, nr. 46 (401), 12.1. punkts.

429 Civilprocesa likums: LR likums. <http://www.likumi.lv/doc.php?id=50500&mode=KDOC> (aplūkots 2006-10-17)

Taču šāds jaunatklātu apstākļu izpratnes tvēriens, kāds ir noteikts Civilprocesa un Administratīvā procesa likumā, autores vērtējumā ir uzskatāms par nepilnīgu sekojošu apsvērumu dēļ.

Satversmes tiesa, izskatot lietu, var arī atzīt apstrīdēto tiesību normu par atbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai. Vienlīdz spriedumā tiesību normas interpretācija Satversmes tiesas redzējumā var būt pavisam savādāka nekā tā, kas ir atspoguļota vispārējās kompetences tiesas nolēmumā. Proti, vispārējās kompetences tiesas tiesību normas loģiskā piemērošanas gaita var būt pretrunā ar Satversmes tiesas spriedumā paustajām atziņām. Un tādejādi rodas jautājums par to, vai arī šādos gadījumos personām nebūt jāparedz iespēja izskatīt lietu no jauna, nodrošinot tiesību normas piemērošanu atbilstoši pamattiesību normām? Autoresprāt, šādai iespējai personai ir jābūt, un tas nekādā ziņā nebūtu pretēji konstitucionālās kontroles plašākai jēgai, jo Satversmes tiesa ne tikai pilda negatīvā likumdevēja funkcijas, bet arī interpretē tiesību normas. Turklāt Satversmes tiesas interpretācija ir obligāta iestādei un tiesai administratīvajā procesā saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 17. panta 5. daļu. Tādēļ par pilnīgāku jaunatklāto apstākļu definējumu ir jāatzīst Kriminālprocesa likumā iekļautais. Tā 655. panta 2. daļas 4. punkts nosaka, ka par jaunatklātu apstākli ir uzskatāms Satversmes tiesas atzinums par tādas tiesību normas **vai tās interpretācijas** neatbilstību Satversmei, uz kuras pamata spēkā stājies tiesas nolēmums.⁴³⁰ Ņemot vērā paustos secinājumus, likumdevējam būtu jāveic grozījumi minētās Civilprocesa likuma un Administratīvā procesa likuma normās, iekļaujot tajās plašāko jaunatklāto apstākļu definējumu vai izpratni.

iii) esošu tiesību normu (aktu) apstrīdēšanas iespējamība

No Satversmes tiesas likuma juridiskās konstrukcijas izriet, ka tās kompetencē var būt esošu (reālu) - tiesiskajā telpā pastāvošu tiesību normu (aktu) atbilstības izvērtēšana.

Satversmes tiesa ir secinājusi, ka „[a]tbilstoši Satversmes tiesas likuma 1.pantam Satversmes tiesa izskata lietas par likumu un citu normatīvo aktu atbilstību Satversmei. Tas nozīmē, ka Satversmes tiesa var izvērtēt tikai normatīvajos aktos formulētas tiesību normas un nevar izvērtēt neesošas normas atbilstību augstāka juridiska spēka normai.”⁴³¹

430 Kriminālprocesa likums: LR likums. <http://www.likumi.lv/doc.php?id=107820&mode=KDOC>

431 Par likuma "Par valsts pensijām" pārejas noteikumu 1.punkta (daļā par ārvalstnieku un bezvalstnieku, kuru pastāvīgā dzīvesvieta 1991.gada 1.janvārī bija Latvija, apdrošināšanas stāžu) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 91. un 109. pantam un 1950.gada

Pamatojoties uz šo Satversmes tiesas kompetences izpratni, Satversmes tiesa tādēļ arī parasti lemj par atteikumu ierosināt lietu gadījumos, kad tiek apstrīdēts neesoša regulējuma trūkums, norobežojoties no tiesībspolitikas. Piemēram, pieteikumā Nr. 38 pēc Satversmes tiesas kolēģijas domām tika apstrīdēts tiesību normas trūkums, kura vērtēšana nav Satversmes tiesas kompetencē.⁴³²

Līdzīga prakse 2001. gadā tika iedibināta Lietuvas Konstitucionālajā tiesā. Seima deputātiem vēršoties ar abstraktu pieteikumu un apstrīdot Seima Statūtu 23. panta atbilstību Lietuvas konstitūcijai, norādot, ka apstrīdētā tiesību norma neparedz aizliegumu arestēt Seima deputātu Seima namā, prasījums tika noraidīts.⁴³³ Gluži tāpat kā Satversmes tiesa Lietuvas Konstitucionālā tiesa, balstoties uz konstitūcijā iekļauto tiesas kompetences definējumu, atzina, ka šādi prasījumi, kuros lūgts izvērtēt neesoša tiesiska regulējuma atbilstību konstitūcijai, nav konstitucionālās tiesas kompetencē.

Savādāk iespējamība lemt par neesošu tiesību normu (aktu) jeb tā sauktais „likuma klusēšanas”⁴³⁴ jautājums tiek risināts Ungārijas Konstitucionālās tiesas likumā (1. panta e apakšpunkts).⁴³⁵ Atbilstoši tam persona var apstrīdēt arī likumdevēja antikonstitucionālu nolaidību, piemēram, ja tas nepieņem nepieciešamo likumu. Turklāt pretēji visiem konstitucionālo tiesu politizēšanās novēršanas noteikumiem, Ungārijas Konstitucionālajai tiesai, īstenojot šo kompetences aspektu, ir *ex officio* tiesības. Ungārijas Konstitucionālā tiesa ir arī visai plaši interpretējusi savas tiesības, norādot, ka tā var lemt par likumdevēja bezdarbību ne tikai tajos gadījumos, kad likumdevējam ir piešķirts pilnvarojums pieņemt atbilstošu tiesību aktu vai normu un tas nav atbilstoši rīkojies, bet arī tad, kad šāda pilnvarojuma nav, bet regulējums nepieciešams, lai aizsargātu personas pamattiesības, vai arī nepilnīgs tiesiskais regulējums apdraud pamattiesību aizsardzību.⁴³⁶

4.novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14.pantam un šīs konvencijas 1.protokola 1.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2001-02-0106. Latvijas Vēstnesis, 2001, 27. jūnijs, nr. 99 (2486), secinājumu daļas 5. punkts.

432 Pieteikums nr. 38, reģistrācijas numurs 09.05.2006. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kanclerijā; Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2006. gada 5. jūnija lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kanclerijā.

433 On the compliance of Article 23, Paragraph 2 of Article 38, Paragraph 5 of Article 41, Paragraph 5 of Article 152, Paragraph 4 of Article 155, Paragraph 5 of Article 156, Article 180, Paragraphs 4 and 11 of Article 208 and Paragraph 3 of Article 231 of the Statute of the Seimas of the Republic of Lithuania with the Constitution of the Republic of Lithuania: Ruling of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania on 25 January 2001, para. 4. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2001/r010125.htm> (aplūkots 2006-08-22).

434 Feldhūne G. „Likuma klusēšana” un Satversmes tiesas kompetence. Likums un Tiesības, 2002, 4.sēj., nr. 3 (31), 83.lpp.

435 Act XXXII of 1989 on the Constitutional Court of the Republic of Hungary. <http://www.mkab.hu/en/enpage5.htm> (aplūkots 2006-07-24).

436 On the Constitutional Court. <http://www.mkab.hu/en/enpage1.htm> (aplūkots 2006-08-22).

Lai arī šī darba mērķis nav pētīt konstitucionālās tiesas un likumdevēja funkciju nošķiršanu, tiesību un politikas norobežošanu, tomēr konstitucionālo tiesu vēstures, teorētisko pamatu analīze liecina par to, ka konstitucionālās tiesas primāram pienākumam ir jābūt esošu tiesību normu (aktu) kontrolei. Tas nepieciešams, lai novērstu jebkādas spekulācijas par iespējamo konstitucionālās tiesas iejaukšanos likumdevēja kompetencē. Turklāt vērā ņemama arī H.Kelzena norāde par konstitucionālo tiesu kā negatīvo likumdevēju, kas lemj par esošu tiesību normu un aktu spēkā esamību, norobežojoties no likumdevēja tiesību īstenošanas.⁴³⁷

Neraugoties uz visai noraidošo iespējamību vērtēt neesošas tiesību normas, Satversmes tiesas prakses analīze liecina, ka tā tomēr ir skatījusi lietu, vērtējot apstrīdētās tiesību normas šauru tvērienu (pēc būtības tiesību normas neesamību), kas, pēc pieteicēja domām, radīja viņa pamattiesību aizskārumu. Lietā, kurā tika vērtētas likuma "Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu" 2.panta un Ministru kabineta 1998.gada 31.augusta noteikumu nr.327 "Pieteikumu iesniegšanas un izskatīšanas, lēmumu pieņemšanas, darba garantiju un sociālo garantiju atjaunošanas un zaudējumu atlīdzības izmaksas kārtība" 3.punkta 1.apakšpunkta atbilstība Satversmes 91. un 92.pantam, pieteicējs uzskatīja, ka apstrīdētās normas liedz viņam kā notiesātai personai saņemt atbilstošu atlīdzību, jo tā nebija paredzēta apstrīdētajos tiesību aktos. Satversmes tiesa šajā lietā atzina, ka „[ī]paša likuma neesamība neaizskar un neierobežo iesniedzēja konstitucionālās tiesības uz tiesību aizsardzību.”⁴³⁸ Tai skaitā Satversmes tiesa spriedumā norādīja, ka arī Satversmes 92. panta trešajā teikumā ietvertā tiesību norma ir piemērojama tieši un nepastarpināti, kas dod tiesības personai griezties vispārējās jurisdikcijas tiesā ar prasību par atbilstīga atlīdzinājuma piedziņu, ja tā pamattiesības ir nepamatoti aizskartas, atsaucoties vai pamatojot savu prasību tieši ar Satversmes 92.panta trešo teikumu.

Satversmes tiesā skatītā lieta Nr. 2001-07-0103 nenoliedzami liecina par jau spertu soli jaunā jeb citā Satversmes tiesas kompetences izpratnes laukā, pieļaujot vērtēt ne tikai

437 Rosenfeld M. Constitutional Adjudication in Europe and the United States: paradoxes and contrasts. *Journal of International Constitutional Law*, 2004, Vol. 2, No. 4, p. 635.

438 Par likuma "Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu" 2.panta un Ministru kabineta 1998.gada 31.augusta noteikumu nr.327 "Pieteikumu iesniegšanas un izskatīšanas, lēmumu pieņemšanas, darba garantiju un sociālo garantiju atjaunošanas un zaudējumu atlīdzības izmaksas kārtība" 3.punkta 1.apakšpunkta atbilstību Satversmes 91. un 92.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2001-07-0103. *Latvijas Vēstnesis*, 2001. 7. decembris, nr 178 (2565), secinājumu daļas 1. punkts.

likumdevēja darbību, bet arī bezdarbību. Vienlīdz jāsecina, ka citu lietu, kurā tiktu vērtēta neesoša tiesiskā regulējuma trūkums, Satversmes tiesas nu jau gandrīz desmit pastāvēšanas gados nav skatītas. Un tas ir pat saprotams, jo neesoša regulējuma trūkuma vērtējums balansē starp tiesas tiesībām spriest tiesu un likumdošanas funkciju pildīšanu. Tieši šo apsvērumu dēļ Satversmes tiesai ir jānorobežojas no likumdevēja bezdarbības vērtēšanas. Turklāt Satversmes tiesas kompetence tika veidota, paredzot, ka tā izskatīs esošu tiesību normu vai aktu atbilstību augstāka spēka tiesību normai vai aktam.

Vienlīdz gan teorētiski varētu būt iespējami gadījumi, kad tiesību normas vai pat tiesību akta neesamība pati par sevi var radīt neatbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normai, aizskarot cilvēka pamattiesības. Piemēram, Satversmes 104. pants paredz, ka „[i]kvienam ir tiesības likumā paredzētajā veidā vērsties valsts un pašvaldību iestādēs [..]”. Likuma, kas regulētu vērtēšanu valsts un pašvaldību iestādēs, neesamība acīmredzami būtu pretrunā ar Satversmes 104. pantu, jo šāda likuma esamību ir prezumējis konstitucionālais likumdevējs. Salīdzinājumam var minēt, ka arī Lietuvas Konstitucionālā tiesa pretēji iepriekš tās taisītajam spriedumam un kompetences vērtējumam ir norādījusi, ka, „[j]a likums (tā daļa) neparedz noteiktu tiesisku regulējumu, Konstitucionālajai tiesai ir konstitucionālas tiesības izskatīt likuma (tā daļas) atbilstību konstitūcijai gadījumos, kad tiesiskā regulējuma neesamība, proti, šie likumi (to daļas) var pārkāpt konstitūcijas principus un/vai normas.”⁴³⁹

iv) normatīvo aktu savstarpējā izvērtēšana – konstitucionālās kontroles teorijas noteikumu pārkāpums?

Pieļaujot plašākas normatīvo aktu apstrīdēšanas iespējas savstarpējās hierarhiskās atbilstības ietvaros, nekonzentroties tikai uz apstrīdētās tiesību normas (akta) atbilstības Satversmei kontrolēšanu, autoresprāt, likumdevējs nav izgājis ārpus teorētiskiem konstitucionālās kontroles „rāmjiem” jeb tās pamata noteikumiem. Nevar uzskatīt, ka, izvirzot mērķi Satversmes tiesai – rūpēties par ārēju normatīvo aktu savstarpējo atbilstību vai arī iekšējo normatīvo aktu atbilstību ārējam normatīvam aktam, būtu pārkāpti kādi Eiropas

439 On the request of the Panevėžys regional administrative court to investigate the compliance of norms of the Republic of Lithuania law on levies with the Constitution of the Republic of Lithuania as well as the compliance of provisions of government of the Republic of Lithuania resolution No. 1458 „On the confirmation of the list of objects of state levy and its amounts as well as the procedure for its payment and returning” of 15 December 2000 with the Constitution of the Republic of Lithuania and laws: Decision of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania on 6 May 2003, para. 6. <http://lrkt.lt/dokumentai/2003/d030506.htm> (aplūkots 2006-09-03).

konstitucionālās kontroles noteikumi. Tieši pretēji – ja valsts uzskata par nepieciešamu, tā var noteikt šādu plašu Satversmes tiesas kompetenci.

Pieņēmums, ka konstitucionālās tiesas uzdevums ir rūpēties vienīgi par ārējo normatīvo aktu atbilstību konstitūcijai, nevis citam tiesību aktam (piemēram, likumam), ir radies no plašāk zināmā H.Kelzena ideju atreferējuma. Patiesi sākotnēji H.Kelzens diskutēja vienīgi par likumu atbilstības konstitūcijai kontroli.⁴⁴⁰ Taču iedziļinoties H.Kelzena praktiskajā līdzdalībā Austrijas Konstitucionālās tiesas likuma izstrādē, var redzēt, ka viens no viņa iesniegtajiem priekšlikumiem paredzēja iespēju tiesām apstrīdēt pavalstu pieņemto tiesību aktu (likumu) atbilstību nevis federālajai konstitūcijai, bet gan federālajiem likumiem.⁴⁴¹ Šāda iniciatīva nenoliedzami liecina par H.Kelzena plašāku konstitucionālās kontroles redzējumu, kas Latvijā izpaužas praktikumā.

Tādēļ autore visai kritiski vērtē publiskajā telpā izteikto priekšlikumu no Satversmes tiesas kompetences izslēgt zemāka juridiska spēka normatīvo aktu savstarpējās atbilstības kontroli, piemēram, Ministru kabineta noteikumu atbilstību likumam, nododot šīs funkcijas vispārējās kompetences tiesu ziņā.⁴⁴² Vērtējot šādu priekšlikumu, jāņem vērā, ka, nodrošinot normatīvo aktu savstarpējo atbilstību, tiek nodrošināts tiesiskums kopumā, kas (tai skaitā) nozīmē konstitūcijas ievērošanu plašākā nozīmē. Turklāt teorijā nav atrodami spēcīgi argumenti, kas liegtu Satversmes tiesai vērtēt normatīvo aktu un to normu atbilstību citai augstāka juridiska spēka tiesību normai vai aktam, ne tikai konstitūcijai.

v) iekšējie normatīvie akti kā konstitucionālās sūdzības objekts

Pēc Administratīvā procesa likuma spēkā stāšanās iekšējiem normatīviem aktiem vispār nevajadzētu nonākt Satversmes tiesas redzeslokā. Tas tādēļ, ka Administratīvā procesa likuma 104. panta 3. daļa nosaka, ka „[j]a tiesa atzīst, ka [...] iekšējais normatīvais akts neatbilst ārējam normatīvajam aktam vai tieši piemērojamam vispārējam tiesību principam, tā attiecīgo tiesību normu nepiemēro. Tiesa lēmumā vai spriedumā pamato savu viedokli par neatbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām.”⁴⁴³ Proti, konkrētajā lietā administratīvajā procesā risinājums tiks rasts, piemērojot tiesību normu, kas ir saskaņā ar

440 Kelsen H. *General Theory of Law and State*. Cambridge: Harvard University Press, 1945, p. 155.

441 Öhlinger T. *The Genesis of the Austrian Model of Constitutional Review of Legislation*. *Ratio Iuris*, 2003, Vol. 16, No. 2, June, p. 212.

442 Nikuļceva I. *Kāds ir Tieslietu ministrijas skatījums*. *Latvijas Vēstnesis*, pielikums Jurista vārds, 2003. 11. novembris, nr. 41 (299).

443 *Grozījumi Administratīvā procesa likumā: LR likums*. *Latvijas Vēstnesis*, 2004.23. janvāris, nr. 12 (2960).

augstākstāvošu tiesību normu. Ņemot vērā konstitucionālās sūdzības pamatā esošo subsidiaritātes principu, kā arī administratīvo tiesu kompetenci, iekšējo normatīvo aktu jēdzienu, to izvērtēšana Satversmes tiesā varētu būt iespējama tikai tad, kad tiek piemēroti subsidiaritātes principa izņēmumi. Tas savukārt nozīmē, ka lietas, kurās varētu tikt izvērtēta iekšējo normatīvo aktu atbilstība augstāka juridiska spēka tiesību normai Satversmes tiesā, nevarētu būt īpaši daudz.

Nenoliedzot administratīvo tiesu kompetenci, izprotot Satversmes tiesas un administratīvās tiesas funkciju nodalīšanas problemātiku, tradīcijas,⁴⁴⁴ vienlīdz jāsecina, ka Administratīvā procesa likuma 104. panta 3. daļā paredzētās tiesības var neatrisināt problēmu kopumā. Iespējamība tiesai nepiemērot neatbilstošu tiesību normu, savu viedokli pamatojot, ir pirmais solis uz tiesiskumu, kas izpaudīsies konkrētas lietas risinājumā. Taču šī, iespējams, antikonstitucionālā tiesību norma vai arī viss antikonstitucionālais iekšējais normatīvais akts turpinās pastāvēt, jo Eiropas konstitucionālas kontroles modelī tiesības atzīt tiesību normu (aktu) par spēkā neesošu ir vienīgi konstitucionālajai tiesai, bet ne vispārējās kompetences tiesai.⁴⁴⁵ Protams, ne vienmēr tiesību normas (akta) automātiska bezierunu atzīšana par spēkā neesošu ir problēmas risinājums. Tomēr bīstamība slēpjas tajā, ka, (iespējams) antikonstitucionālajai tiesību normai (aktam) turpinot pastāvēt, tā var ietekmēt citas personas pamattiesības, neraugoties, ka teorētiski iekšējie normatīvie akti pēc to definīcijas ir saistoši publisko tiesību subjektiem. Praksē tas ne vienmēr ir tieši tā, jo Latvijā vēl joprojām pastāv iekšējie normatīvie akti, kas nebūt neatbilst šāda tiesību akta definīcijai.⁴⁴⁶ Tādēļ, autoresprāt, personai ir jābūt tiesībām vērsties pret, t.i., ar konstitucionālo sūdzību apstrīdēt arī iekšējos normatīvos aktus. Šo tēzi stiprina Satversmes tiesas prakse, jo tieši iekšējie normatīvie akti, kas pieņemti, pārkāpjot kompetences robežas (*ultra vires*⁴⁴⁷), rada būtiskus pamattiesību aizskārumus. Tā, piemēram, izskatot lietu Nr. 2001-05-03, Satversmes tiesa pēc personu

444 Senāta Administratīvais departaments 1926. gadā izskatīja sūdzību par Iekšlietu ministra izdoto „Instrukcija par būvtehniku pielaišanu pie projektu parakstīšanas un būvdarbu uzraudzības Rīgas pilsētas robežās”, kur prasītājs (sūdzētājs) lūdza atzīt instrukciju noteiktā daļā par nelikumīgu un tādēļ atcelt. Apmierinot prasību, Senāts atzina tā tiesības lemt par iekšēju normatīvu aktu spēkā esamību. Latvijas Senāta spriedumi (1918-1940). 3. sējums Senāta Administratīvā departamenta spriedumi (1926-1930). Rīga: Latvijas Republikas Augstāka tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997, 911-913.lpp.

445 Comella V.F. The European model of constitutional review of legislation: Toward decentralization? *International Journal of Constitutional Law*. 2004, Vol. 2, No. 3, p. 466.

446 Bikseniece L. Par konstitucionālās un administratīvās tiesvedības robežām. *Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds*, 2003. 25. novembris, nr. 42 (230).

447 Par *ultra vires* doktrīnu, tās kritiku skatīt tuvāk Forsyth C. *Of Fig Leaves and Fairy Tales: The Ultra Vires Doctrine, the Sovereignty of Parliament and Judicial Review*. Grām.: Forsyth C. *Judicial Review and the Constitution*. Oxford-Portland Oregon: Hart Publishing, 2000, p. 29.-71.

iesniegtās konstitucionālās sūdzības par Satversmei neatbilstošiem atzina ar Ieslodzījuma vietu pārvaldes 2001. gada 9. maija pavēli Nr. 63 apstiprinātos Izmeklēšanas cietumu iekšējās kārtības noteikumus daļā par pārtikas sūtījumu un piensumu aizliegumu.⁴⁴⁸ Līdzīgi lietā Nr. 2002-04-03 Satversmes tiesa par antikonstitucionālām atzina iekšējā normatīvā akta normas.⁴⁴⁹

Ņemot vērā analizēto, jāsecina, ka konstitucionālās sūdzības objekts ir veidojams ar iespējami plašu saturu, personām paredzot visplašākās normatīvo aktu un to normu apstrīdēšanas iespējas. Taču šīm iespējām ir jābūt konstitucionālās kontroles pamata noteikumu ietvaros.

b) *a priori* konstitucionālā kontrole un konstitucionālā sūdzība: teorētiskā saderība

Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 16. panta 2. punktu un 17. panta 1. daļu par konstitucionālās sūdzības objektu var būt Latvijas parakstītais vai noslēgtais starptautiskais līgums, arī līdz tā apstiprināšanai Saeimā. Tas nozīmē, ka likumdevējs teorētiski ir pieļāvis iespējamību personai ar konstitucionālo sūdzību apstrīdēt vēl neizsludinātu un spēkā neesošu tiesību aktu, proti, starptautisko līgumu pēc tā parakstīšanas, bet līdz apstiprināšanai Saeimā. Pretēji Saeimas Juridiskā biroja izteiktajam viedoklim, autore uzskata, ka šeit parādās preventīvās (*a priori*) konstitucionālās kontroles realizēšanas iespējas, jo, neraugoties uz starptautiskā līguma parakstīšanas faktu, tas vēl nebūs noteiktā kārtībā apstiprināts, atzīts par saistošu un izsludināts.⁴⁵⁰

Starptautisko līgumu preventīvā konstitucionālā kontrole ir visai izplatīta Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa valstīs.⁴⁵¹ Taču - vai preventīvās kontroles īstenošana ar personu starpniecību ir atbilstoša konstitucionālās sūdzības mērķim?

Tā kā konstitucionālās sūdzības primārais uzdevums ir aizsargāt personas subjektīvās pamattiesības un viens no neiztrūkstošiem konstitucionālās sūdzības satura elementiem ir

448 Par Tieslietu ministrijas ar 2001. gada 9. maija rīkojumu Nr. 1-1/187 apstiprināto "Pagaidu noteikumu par aizdomās turēto, apsūdzēto, tiesājamo un notiesāto personu turēšanas kārtību izmeklēšanas cietumos" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 95. un 111. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2001-05-03. Latvijas Vēstnesis, 2001. 22. decembris, nr. 187 (2574).

449 Par "Izmeklēšanas cietumu iekšējās kārtības noteikumu" 59.1.6., 66. un 68. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 95. un 111. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2002-04-03. Latvijas Vēstnesis, 2002. 24. oktobris, nr. 154 (2729).

450 Pededze Dz. Satversmes tiesas spriedums šodien un rīt. Grām.: Tiesu prakses veidošana. Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte, 2001, 148.lpp.

451 Skatīt Rodiņa A. Latvijas-Krievijas robežlīgums: vai to var vērtēt Satversmes tiesa. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2005. 14.jūnijs, nr. 22 (377).

aizskāruma esamība, tad grūti iedomāties, kā gan vēl likumprojektā iekļauta norma varētu radīt aizskārumu konkrētām personas pamattiesībām. Aizskartās personas un spēkā neesošas tiesību normas attiecības jeb savstarpējo saskari, kā rezultātā rodas aizskārums, šajos gadījumos konstatēt, autoresprāt, būtu sarežģīti. Principā šāda „prātošana” par *a priori* kontroles un konstitucionālās sūdzības attiecībām vispār ir iespējama tādēļ, ka Latvijā ir attīstījusies plašāka aizskāruma teorija, kas pieļauj nākotnē gaidāmu un potenciālu aizskārumu. Autore gan uzskata, ka gadījumos, kad persona vēlētos apstrīdēt vēl neapstiprināta starptautiskā līguma normas, grūti būtu saskatīt pat potenciālu pamattiesību aizskārumu. Galvenokārt tādēļ, ka vēl taču nav zināms, vai un kad apstrīdētais starptautiskais līgums tiks apstiprināts un izsludināts. Proti, šeit iztrūkst ticamība tam, ka teorētiski apstrīdamais tiesību akts ietekmēs personas tiesiskās attiecības.

Nepieciešamību izslēgt personu no *a priori* konstitucionālas kontroles papildus nosaka gan konstitucionālas sūdzības, gan preventīvās kontroles mērķis.

Preventīvās kontroles mērķis nav konkrētas personas subjektīvo pamattiesību aizsardzība. Tās mērķis ir tiesību un politikas veidošana. Strīda priekšmets preventīvajā konstitucionālajā kontrolē nebūs kādu konkrētu tiesisko attiecību analīze, bet gan tiesību akta satura noteikšana. Šeit arī izpaužas preventīvās konstitucionālās kontroles lielākais trūkums - tiesas un arī personas, kas to iniciē, politizēšanās, jo tiesa iesaistās likumdošanas procesā.⁴⁵² Tādēļ vienmēr preventīvās kontroles iniciēšana ir tieši politiķu rokās. Ne velti vēl joprojām Francijā tie, kas aizstāv parlamenta suverenitātes ideju, uzskata, ka Konstitucionālā padome, kas īsteno preventīvo kontroli, ir politiska institūcija.⁴⁵³ Ar ironiju tiek norādīts, ka likumdevējs Francijā darbojas Konstitucionālās padomes ēnā.⁴⁵⁴

Savukārt personas mērķis un uzdevums, kā tas ir uzsvērts šajā darbā un tiks pierādīts arī nākamās nodaļās, ir rūpēties par savām konkrētajām interesēm, subjektīvajām cilvēka pamattiesībām, nevis vispārēju kārtību, likumdevēja prestiža nodrošināšanu, kas ir abstraktās un *a priori* kontroles uzdevums. Autore tādēļ uzskata, ka, neraugoties uz teorētisko iespējamību personām būt par preventīvās konstitucionālas kontroles iniciētājām, Satversmes tiesai personas no preventīvās konstitucionālās kontroles būtu jāizslēdz.

452 Schwartz H. The Struggle for Constitutional Justice in Post-Communist Europe. Chicago and London: The University of Chicago Press, 2000, p. 27.

453 Adjei C. The Comparative Perspective and the Protection of Human rights à la Française. Oxford Journal of Legal Studies, 1997, No. 17, p. 288.

454 Stone A. The Birth of Judicial Politics in France. The Constitutional Council in Comparative Perspective. New York, Oxford: Oxford University Press, 1992, p. 119.

2) antikonstitucionālu konstitūcijas grozījumu doktrīna

Viens no jautājumiem, kas vienmēr ir radījis interesi tiesību zinātnieku vidū un kas ir saistīts arī ar konstitucionālās sūdzības objekta pētniecību, ir - vai Satversmes tiesā ir iespējams apstrīdēt likumu, ar kuru tiek grozīta pati konstitūcija. Šī darba ietvaros tā sauktā „antikonstitucionālu konstitūcijas grozījumu doktrīna” ir jāanalizē divu iemeslu dēļ.

Pirmkārt, antikonstitucionālu konstitūcijas grozījumu doktrīnu Latvijā aktualizēja tieši personas, iesniedzot konstitucionālas sūdzības. Pēc tam, kad 2003. gada 20.septembra tautas nobalsošanā “jā” tika teikts Latvijas dalībai Eiropas Savienībā, Satversmes tiesā tika iesniegtas vairākas konstitucionālas sūdzības.⁴⁵⁵ Satversmes tiesā līdzās citiem prasījumiem tika apstrīdēti arī Saeimā 2003.gada 8. maijā pieņemtie grozījumi Latvijas Republikas Satversmē – konkrēti Satversmes 68. un 79. pantā.⁴⁵⁶

Otrkārt, antikonstitucionālu konstitūcijas grozījumu doktrīna vispārējā nozīmē aktualizē jautājumu par to, cik tālu ir attīstījusies demokrātijas izpratne Latvijā, kas dotu iespēju *pro futuro* izslēgt iespējamību, ka likumdevējs nepieļaus kļūdas, iespējams, pat politisku motīvu vadīts, grozot mūsu valsts pamatlikumu? Tieši šis aspekts jeb tas, ka Latvijas likumdevēja – Saeimas – prakse rāda, ka politiķi Satversmi groza, atstājot novārtā tiesību speciālistu ieteikumus, it īpaši mudina pētīt Satversmes grozījumu kontroles iespējamību.⁴⁵⁷

Universitāšu zinību ignorance var novest (jācer, tikai teorētiski) pie tā, ka Satversmē var parādīties normas, kuras ir klajā pretrunā, piemēram, ar dabiskajām tiesībām. Vai šādām

455 Pieteikums nr. 98, reģistrācijas datums 11.08.2003. Npublicēts, pieejams LR Satversmes tiesas kancelejā; Pieteikums nr. 99, reģistrācijas datums 11.08.2003. Npublicēts, pieejams LR Satversmes tiesas kancelejā; Pieteikums nr. 114, reģistrācijas datums 16.09.2003. Npublicēts, pieejams LR Satversmes tiesas kancelejā; Pieteikums nr. 123, reģistrācijas datums 16.10.2003. Npublicēts, pieejams LR Satversmes tiesas kancelejā; Pieteikums nr. 100, reģistrācijas datums 12.08.2003. Npublicēts, pieejams LR Satversmes tiesas kancelejā.

456 LR Satversmes 68. nosaka, ka: “68. Visiem starptautiskiem līgumiem, kuri nokārto likumdošanas ceļā izšķiramus jautājumus, nepieciešama Saeimas apstiprināšana. Slēdzot starptautiskus līgumus, Latvija nolūkā stiprināt demokrātiju var deleģēt starptautiskām institūcijām daļu no valsts institūciju kompetences. Starptautiskus līgumus, kuros starptautiskām institūcijām tiek deleģēta daļa no valsts institūciju kompetences, Saeima var apstiprināt sēdēs, kurās piedalās vismaz divas trešdaļas Saeimas locekļu, un apstiprināšanai nepieciešams divu trešdaļu klātesošo deputātu balsu vairākums. Latvijas dalība Eiropas Savienībā izlemjama tautas nobalsošanā, kuru ierosina Saeima. Ja to pieprasa vismaz puse Saeimas locekļu, būtiskas izmaiņas nosacījumos par Latvijas dalību Eiropas Savienībā izlemjamas tautas nobalsošanā.”

Savukārt LR Satversmes 79. pants paredz, ka: “79. Tautas nobalsošanai nodotais Satversmes pārgrozījums ir pieņemts, ja tam piekrīt vismaz puse no visiem balsstiesīgiem. Tautas nobalsošanai nodotais likumprojekts, lēmums par Latvijas dalību Eiropas Savienībā vai būtiskām izmaiņām šīs dalības nosacījumos ir pieņemts, ja balsotāju skaits ir vismaz puse no pēdējās Saeimas vēlēšanās piedalījušos vēlētajū skaita un ja vairākums ir balsojis par likumprojekta pieņemšanu, Latvijas dalību Eiropas Savienībā vai būtiskām izmaiņām šīs dalības nosacījumos.” Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2003. 22. maijs, nr. 76 (2841).

457 Arāja D. Juristi kritizē laulības stiprināšanu Satversmē. Diena, 2006. 27. oktobris.

normām tad būtu vieta demokrātiskas un tiesiskas valsts konstitūcijā, kas ir iedvesmas avots ikvienam tiesību subjektam? Protams, šādām normām konstitūcijā vietas nav. Bet, ja tomēr tādas (iespējams) antikonstitucionālas tiesību normas tiek iekļautas, tad ir jābūt efektīvam un demokrātisku vērtību aizsargājošam mehānismam, kas novērš šādas nevēlamības. Satversmes kā strukturāli vienota un savstarpēji atbilstoša (bez pretrunām esoša) tiesību akta aizsargāšanas funkcija tad būtu jāuzņemas Satversmes tiesai. Un kā zināms, tas arī ir konstitucionālās kontroles pamatuzdevums.

a) konstitūcijas grozījumu procesuālā konstitucionālā kontrole

Saņemot un vērtējot tā sauktās „Eiropas” konstitucionālas sūdzības, īpašu uzmanību pievēršot tajās iekļautajiem prasījumiem „[...] atzīt augstāk minēto LR Satversmes 68. un 79. pantu daļas [...] par neatbilstošiem Latvijas Republikas Satversmes 1., 2., 77., 89., un 40.pantam no to pieņemšanas brīža [...]” vai „[...] atzīt LR 8.Saeimas 2003. gada 8. maija likuma „Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē” 1.panta 3. rindkopu, kas izsaka jaunā redakcijā Satversmes 68.panta 2. rindkopu par spēkā neesošu”, Satversmes tiesas kolēģijas pieņēma atteikumus ierosināt lietas.⁴⁵⁸

Tomēr interesanti, ka iespējamību Satversmes tiesā apstrīdēt un tai izskatīt pašu Satversmes grozījumu konstitucionalitāti, Satversmes tiesas (dažādas) kolēģijas saredzēja divējādi.

2003. gada 3. septembrī Satversmes tiesas 2. kolēģija lēma, ka lieta par Satversmes normu izvērtēšanu jeb likums, ar kuru tiek izdarīti grozījumi Satversmē, nevar tikt izvērtēts Satversmes tiesā.⁴⁵⁹ Kolēģija savu lēmumu pamatoja, sakot, ka Satversmes tiesa izskata lietas par likumu atbilstību Satversmei, kur ar terminu “likums” ir jāsaprot parastais likums, kas tiek pieņemts Satversmes 23. un 24. panta noteiktajā kārtībā, nevis Satversmes 76.pantā noteiktajā kārtībā – vai kārtībā, kādā bija pieņemts apstrīdētais likums.⁴⁶⁰ Acīmredzami,

458 Pieteikums nr. 123, reģistrācijas datums 16.10.2003. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2003. gada 11. novembra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Pieteikums nr. 100, reģistrācijas datums 12. 08.2003. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 2.kolēģijas 2003. gada 3.septembra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

459 Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2003. gada 3. septembra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

460 LR Satversmes 23. pants nosaka, ka Saeimas sēdes var notikt, ja tanīs piedalās vismaz puse Saeimas locekļu. 24.pants - Saeima, izņemot Satversmē sevišķi paredzētos gadījumus, taisa savus lēmumus ar klātesošo deputātu absolūto balsu vairākumu. 76.pants - Satversmi Saeima var grozīt sēdēs, kurās piedalās vismaz divas trešdaļas Saeimas locekļu. Pārgrozījumus pieņem trijos lasījumos ar ne

balstoties uz atziņu, ka likums, ar kuru tiek izdarīti grozījumi konstitūcijā, ir Satversmes likums, un apstrīdētā likuma normas ir uzskatāmas par Satversmes normām – Satversmes teksta sastāvdaļu, kolēģija noraidīja iespējamību skatīt likuma, ar kuru tiek grozīta Satversme, atbilstību Satversmei.⁴⁶¹

Cita - Satversmes tiesas 4. kolēģija vēlāk – 2003. gada 11. novembrī saredzēja nedaudz savādāku šī jautājuma risinājumu.⁴⁶² Pirmkārt, tā, analizējot jēdzienu “likums”, kas ietverts Satversmes 85. pantā un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktā, uzsvēra Satversmes tiesas mērķi – radīt efektīvu mehānismu Satversmes normu prioritātes aizsardzībai. Otrkārt, līdzīgi kā jau tika uzsvērtā nepieciešamība Satversmes tiesai būt par „konstitūcijas sargu” arī tad, kad pati konstitūcija tiek grozīta, kolēģija šajā lēmumā atzina Satversmes tiesas tiesības izskatīt likuma atbilstību Satversmei, kas paredz grozīt Satversmi. Pie tam kolēģija argumentēja, ka pretēja izpratne būtu pretrunā ar Satversmes tiesas mērķi un būtību. Treškārt, šajā lēmumā Satversmes tiesas 4. kolēģija vienlīdz sašaurināja iepriekš apstiprināto hipotēzi, norādot, ka Satversmes tiesa varētu izskatīt likuma, ar kuru tiek grozīta konstitūcija, pieņemšanas procesuālos aspektus, argumentējot, ka “Satversmes tiesa ir tiesīga izskatīt jautājumu par to, vai konkrētas normas ir kļuvušas par Satversmes normām likumā noteiktajā kārtībā. Proti, vai pieņemot šīs normas, Saeima nav pārkāpusi to **pieņemšanas procesuālo kārtību** [*autores izcēlums*].” Ceturtkārt, Satversmes tiesas 4. kolēģija vēlreiz apstiprināja, ka “[...] Satversmē nav paredzēts, ka Satversmes tiesa izskata vienu Satversmes normu atbilstību citām normām vai Satversmei kopumā. Ja kāda norma ir kļuvusi par Satversmes normu, tā ir neatņemama Satversmes sastāvdaļa un tai ir attiecīgs juridiskais spēks.”

Ir pilnībā jāpiekrīt Satversmes tiesas secinātajam par neiespējamību izskatīt vienāda juridiska spēka tiesību normu (Satversmes normu atbilstību citai Satversmes normai) savstarpējo atbilstību, jo tas būtu pretrunā ar galveno konstitucionālās kontroles pamatprincipu. Vienlīdz izslēdzot materiālo kontroli jeb pēc R. Fon Mola (*Von Mohl R.*) substances konstitucionalitāti, Satversmes tiesa izcēla procesuālo vai formālo apstrīdēto tiesību normu kontroli jeb iespējamību pārbaudīt, vai likumdevējs, pieņemot šos grozījumus,

mazāk kā divu trešdaļu klātesošo deputātu balsu vairākumu. Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Rīga: Saeimas kanceleja, 2004, 5-20.lpp.

461 Sal. Jelāgins J. Tiesību pamatavoti. Grām.: Mūsdienu tiesību teorijas atziņas (prof. E.Meļkiša redakcijā). Rīga: TNA, 1999, 70.lpp.

462 Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2003. gada 11. novembra lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

nav pārkāpis normu pieņemšanas procesuālos aspektus.⁴⁶³ Lai arī Satversmes tiesas 4. kolēģijas lēmumā nav sīkāk paskaidrots, kā saprast tajā iekļauto formulējumu „pieņemšanas procesuālā kārtība”, Satversmes tiesas kolēģijas norādītais, risinot ne tikai iepriekšminēto kāzusu, autores skatījumā būtu jāsaprot šādi.

Likumi Saeimā tiek pieņemti noteiktā procesuālā kārtībā, ievērojot likumdošanas procesam raksturīgus un savstarpēji saistītus, loģiskus posmus jeb stadijas. Viena no likumdošanas stadijām, atbilstoši profesora K.Dišlera dalījumam, ir likuma pieņemšana.⁴⁶⁴ Taču, autoresprāt, Satversmes tiesas kolēģijas lēmumā norādītais par likuma pieņemšanas kārtību ir jāsaprot plaši. Proti, Satversmes tiesas kolēģijas lemtais aptver visas likumdošanas procesa stadijas, sākot ar likuma ierosināšanu un beidzot ar likuma publicēšanu. Tas tādēļ, ka ikvienā no likumdošanas stadijām ir iespējami pārkāpumi, kas var ietekmēt tiesību akta likumību.

Atšķirībā no „vienkāršās vai parastās” likumdošanas kārtības Satversmes likumdošanai ir savas īpašās iezīmes.⁴⁶⁵ Tai skaitā likumdevējam ir jāievēro Satversmes 77. pantā iekļauto pantu grozīšanas kārtība. Proti, ja Saeima grozījusi Satversmes pirmo, otro, trešo, ceturto, sesto vai septiņdesmit septīto pantu, tad šādi pārgrozījumi, lai tie iegūtu likuma spēku, ir apstiprināmi tautas nobalsošanā. Tātad – viens no Satversmes grozījumu procesuālās kārtības noteikumiem, ja grozījumi skar Satversmes 77. pantā iekļautās normas, ir tautas nobalsošanas organizēšana. Pie tam, Satversmes 77. pantā iekļautās normas jeb mūsu valsts konstitucionālais pamats tiek skarts gan tieši grozot Satversmes 77. pantā nosauktos pantus, gan arī pēc būtības modificējot šajos pantos iekļauto normu saturu, piemēram, Satversmē iekļaujot citas tiesību normas.

Atriežoties pie iesniegtajām konstitucionālajām sūdzībām, kurās tika apstrīdēta likuma, ar kuru tiek grozīta Satversme (Satversmes 68. panta un 79. panta attiecīgās daļas), atbilstība Satversmei, personas apstrīdēja tā atbilstību arī vienīgi tautas nobalsošanā grozāmajiem Satversmes pantiem - 1. un 2., 77. pantam. Personas tādejādi izvirzīja jautājumu par to, vai grozījumi Satversmes 68. un 79. pantā neskar vai neiejaucas Satversmes konstitucionālā pamata normās un vai šādi grozījumi Satversmē tomēr nebija jāpieņem tautas nobalsošanā, proti, vai pieņemot likumu, ar kuru tiek grozīta Satversme, ir vai nav ievērota

463 Wellenreuther H. German and American Constitutional Thought. Contexts, Interaction and Historical Realities. New York: Berg, 1990, p. 356.

464 Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 95-97.lpp.

465 Skatīt Dišlers K. Latvijas Republikas Satversmes grozīšanas kārtība. Tieslietu Ministrijas vēstnesis. 1929, nr. 7/8, 225-234.lpp.

likuma pieņemšanas kārtība – kā to paredz Satversmes 77. panta noteikumi. Lai atbildētu uz šādu jautājumu, Satversmes tiesai acīmredzami būtu nepieciešams vērtēt Satversmes grozījumu atbilstību pēc satura un būtības Satversmes 1. un 2. pantam. Tas tādēļ, ka bez atbilstošas analīzes nebūtu iespējams atzīt, ir vai nav Satversmes grozījumi skāruši vienīgi tautas nobalsošanā grozāmos Satversmes pantus. T.i., vai Satversmes 68. un 79. panta grozījumi bija vai tomēr nebija jāpieņem tautas nobalsošanā. Tādejādi, pieļaujot vienīgi procesuālās kārtības konstitucionālo kontroli, nav iespējams izslēgt pašu normu satura izvērtējumu, jo šāda prasība izriet no Satversmes.

Atzīstot, ka konstitūcijas grozījumi var būt arī antikonstitucionāli, katrā ziņā ir jābūt iespējai, kā aizsargāt konstitūciju no šādiem neatbilstošiem grozījumiem. Un kā tika noskaidrots, Satversmes tiesa var un tai ir jābūt tiesīgai iejaukties, ja likumdevējs rīkojas pretēji konstitūcijā noteiktajam, vērtējot procesuālos konstitūcijas grozījumu pieņemšanas aspektus.

b) konstitūcijas grozījumu materiālās konstitucionālās kontroles iespējamība

Galvenais šķērslis (kas izriet arī no augstāk norādītā Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2003. gada 11. novembra lēmuma), kas ir kavējis Satversmes tiesu lemt par iespējamību izskatīt Satversmes grozījumu satversmību, ir aizliegums veikt horizontālo normu kontroli (viena hierarhiskā līmeņa normu savstarpējo izvērtēšanu). Tas savukārt nozīmē, ka, rodot iespējamību pacelt atsevišķas Satversmes normas pāri citām normām, zustu teorētiskie šķēršļi likuma, ar kuru tiek grozīta Satversme, konstitucionālajai kontrolei.

Satversmes tiesa līdzšinējā jurisprudencē nav analizējusi iespēju atzīt kādu Satversmes normu prioritāti pāri citām Satversmes normām. To pierāda arī iepriekš analizētie kolēģiju lēmumi. Taču juridiskajā literatūrā ir izteikti viedokļi par iespējamību pacelt atsevišķas Satversmes normas pāri citām Satversmes normām.⁴⁶⁶ Šīs koncepcijas ideja ir meklējama Satversmes 77. pantā, kas paredz, ka Satversmes 1.,2.,3.,4.,6.,77. panti ir grozāmi tikai un vienīgi ar tautas līdzdalību obligātā referendumā kārtībā. Tieši šī īpašā normu grozīšanas kārtība ir pamatā juridiskajā literatūrā izteiktajam secinājumam, ka Satversmes 77. pantā iekļautajām normām, precīzāk, tām, kuru grozīšana nav iespējama bez tautas

⁴⁶⁶ Jelāgins J. Normatīvie akti un to hierarhija. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 1998. 29. janvāris, nr. 3 (71).

līdzdalības vispār, varētu piešķirt augstāku juridisko spēku salīdzinājumā ar citām Satversmes normām.⁴⁶⁷

Doktrīnā principiāli ir atzīts, ka arī konstitūcijas ietvaros var pastāvēt tiesību normas, kurām ir dažāds juridiskais spēks.⁴⁶⁸ Konstitucionālo tiesību profesors un Satversmes tiesas priekšsēdētājs A.Endziņš ir norādījis, ka nacionālo konstitūciju normas nav viendabīgas. „Katra konstitūcijas ietvaros ir normas, kas noteic šīs valsts konstitucionālo pamatu. Parasti šīm normām ir noteikta sarežģītāka grozīšanas kārtība vai pat atsevišķas no tām atzītas par vispār negrozāmām.”⁴⁶⁹ Taču profesors nerunā par Satversmes normu dažādu juridisko spēku, bet gan par šo normu īpašo saturu. Proti, šeit runa ir par mūsu konstitūcijas pamatu - Satversmes 1.,2.,3.,4.,6.,77. pantiem, kuros ir iekļauta visas valsts galvenās vērtības. Kā atzīmējusi Satversmes tiesa par vienu no šīm pamata normām - Satversmes 1. pantu, tas ir atzīstams par „vienu no Latvijas Republikas kā demokrātiskas un tiesiskas valsts stūrakmeņiem”.⁴⁷⁰ Var teikt, ka no Satversmes pamatnormām izriet pārējās. Ne velti E.Levits tās dēvē par valsts konstitucionālo pamatu.⁴⁷¹ Un šādam secinājumam nav iespējams nepiekrīst, īpaši ņemot vērā ne tikai šo normu saturu, bet arī nostiprināšanās Satversmē un atjaunošanas aspektus.⁴⁷²

Nenoliedzami, ka Satversme ir jāuzlūko kā vienots tiesību akts un tās normas ir jāinterpretē valsts konstitucionālā pamata noteikumu garā un gaismā. Taču cits jautājums ir – vai šīs pamatnormas juridiski un formāli iespējams pacelt pāri citām Satversmes pamatnormām, piešķirot tām augstāku juridisku spēku. Satversmes tiesas jurisprudence, kā

467 Pleps J. Satversmes 77. panta piemērošanas teorētiskie pamati (I). Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2004. 6. jūlijs, nr. 25 (330); Pleps J. Satversmes 77. panta piemērošanas teorētiskie pamati (II). Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2004. 13. jūlijs, nr. 26 (331); Pleps J. Satversmes 77. panta piemērošanas teorētiskie pamati (III). Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2004. 27. jūlijs, nr. 28 (333).

468 Zippelius R. Juristische Methodenlehre. 4Aufl.München:C.H.Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1985, s.36. Citēts pēc Buls M. Vispārīgās un speciālās tiesību normas (II). Likums un tiesības, 2003, 5.sēj., nr. 7 (47), 212.lpp.

469 Endziņš A. Eiropas Konstitūcijas līgums un Latvijas Republikas Satversme. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2004. 12. oktobris, nr. 39 (344).

470 Par Ministru kabineta 2005. gada 11. janvāra noteikumu Nr. 17 “Grozījumi likumā “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” un 2005. gada 9. jūnija likuma “Grozījumi likumā “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2005-12-0103. Latvijas Vēstnesis, 2005. 20. decembris, nr. 203 (3361), secinājumu daļas 24. punkts.

471 Levits E. Eiropas Kopienu tiesību vieta tiesību normu hierarhijā Latvijā. Konstitucionālās politikas semināra materiālu krājums. Rīga: Publisko tiesību institūts, 2006, 17., 19. lpp.

472 Deklarācija par Latvijas valsti: Latvijas Satversmes Sapulces lēmums. Likumu un valdības rīkojumu krājums, 1920. 31. augusts, nr. 4; Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu: LPSR Augstākās padomes deklarācija. Ziņotājs, 1990. 17. maijs, nr. 20; Par Latvijas Republikas valstisko statusu: LR likums. Ziņotājs, 1991. 24. oktobris, nr. 42.

jau tika norādīts, noraida šādu iespējamību. Turklāt arī pats likumdevējs nav nodefinējis atsevišķu Satversmes normu prioritāti. Tiesību teorijā Latvijā tiek skaidrots, ka normatīvā akta juridisko spēku nosaka tas, kādu vietu politiskajā sistēmā ieņem institūcija, kura to izdevusi.⁴⁷³ Tai skaitā tiesību normas juridisko spēku nosaka tiesību normas pieņemšanas kārtība, nevis grozīšanas kārtība.⁴⁷⁴ Arī E.Levits norāda, ka Satversmes iekšienē Satversmes 1. un 2. pantam nav formāli augstāks rangs kā 68. pantam.⁴⁷⁵ Vienlīdz gan doktrīnā (ne Latvijā) ir skaidrots, ka konstitūcijas grozīšanas kārtība var arī noteikt konstitucionālo normu rangu pašas konstitūcijas ietvaros.⁴⁷⁶ Kā piemērs juridiskajā literatūrā tiek norādīta Lietuvas Republika, kuras konstitūcijā iespējams saskatīt dažāda juridiska spēka konstitūcijas normas.⁴⁷⁷ Taču Lietuvas konstitūcijas 148.pants gan nerunā par dažāda juridiskā spēka tiesību normu esamību, bet gan to īpašo grozīšanas kārtību, izdalot trīs konstitūcijas grozīšanas kārtības jeb veidus.⁴⁷⁸

Nenoraidot, bet vienlīdz negūstot pietiekamu pārliecību par dažāda juridiska spēka tiesību normu esamību Satversmē, teorētisko pamatu antikonstitucionālajai konstitūcijas grozījumu kontrolei var meklēt citur. Un, proti, vispārējos tiesību principos.

Pozitīvo tiesisko kārtību veido subordinētas tiesību normas - to hierarhija, kuru virsotnē ir konstitūcija.⁴⁷⁹ Taču līdzās pozitīvajiem tiesību avotiem pastāv arī citi, tai skaitā vispārējie tiesību principi.

Lai noskaidrotu vispārējo tiesību principu nozīmi šī darba ietvaros, ir jāuzsver, ka starp konstitūcijas materiālo un formālo izpratni nav liekama vienādības zīme.⁴⁸⁰ Formālais jeb „tehniskais” konstitūcijas jēdziens aptver konstitūcijas izpratni juridiskā nozīmē, kas konstitūciju izprot kā tiesību aktu (rakstītu dokumentu) ar augstāko juridisko spēku un kas

473 Jelāgins J. Normatīvo tiesību aktu hierarhija. Grām.: Tiesību spogulis. Zinātnisko rakstu krājums tiesību teorijā un vēsturē. Rīga: Biznesa augstskola, 1999, 63. lpp.

474 Satversmes tiesas tiesneša Jura Jelāgina atsevišķās domas lietā nr. 2004-01-06 "Par Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 114.² panta atbilstību 1965. gada 9. aprīļa Konvencijai par starptautiskās jūras satiksmes atvieglošanu", 3. punkts.
[http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/spriedumi/0401\(06\)JJJ.htm](http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/spriedumi/0401(06)JJJ.htm) (aplūkots 2006-08-24).

475 Levits E. Eiropas Kopienu tiesību vieta tiesību normu hierarhijā Latvijā. Konstitucionālās politikas semināra materiālu krājums. Rīga, Publisko tiesību institūts, 2006, 18.lpp.

476 Сравнительное конституционное право. Москва: Международное отношение, 2002, с. 67-68.

477 Pleps J., Pastars E., Plakne I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 34. lpp.

478 Constitution of the Republic of Lithuania. http://www.lrkt.lt/Documents2_e.html (aplūkots 2006-06-27).

479 Kelsen H. The Function of A Constitution. Grām.: Tur R. Twining W. Essays on Kelsen. Oxford: Clarendon Press, 1986, p. 119.;

Kelzen H. Introduction to the Problems of Legal Theory. Oxford: Clarendon Press, 1996. p.64.

480 Vālbergs J. Konstitūcijas jēdziena attīstība vēsturiskā apgaismojumā. Tieslietu ministrijas vēstnesis, 1936, nr. 4, 774 -775. lpp.

raksturo tiesiskās attiecības pēc principa, „kā būtu jābūt”.⁴⁸¹ Savukārt konstitūcijas izpratne materiālā nozīmē nosaka to reālo kārtību, kas aptver publisko iestāžu un tiesisko institūtu un attiecību kopumu, kuri veido valsts juridisko organizāciju.⁴⁸² Noteikt to normu kopumu, kas pieder pie konstitūcijas materiālā izpratnē, nav iespējams pateikt konkrēti, bet gan tikai aptuveni, jo konstitūcija materiālā izpratnē ir ar ļoti plašu saturu.⁴⁸³ Savukārt šāds secinājums nozīmē to, ka konstitūcija nav tikai normu, bet arī principu kopums.⁴⁸⁴ Konstitūcijas normas ir savstarpēji saistītas un rada vienu veselumu – konstitūciju,⁴⁸⁵ bet konstitūcijas normas un principi savukārt rada harmonisku sistēmu.⁴⁸⁶

Mūsu kaimiņvalsts - Lietuvas konstitucionālā doktrīna balstās uz atziņu, ka „[...] konstitūciju neveido tikai pats teksts (preambula, panti, pantu daļas), bet arī konstitucionālie principi. Tie ir tādi kā tiesiskas valsts princips, varas dalīšanas princips, kā arī citi tiesību

481 Мишин А.А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Москва: Юридический Дом Юстициформ, 2002, с. 21.

482 Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 49.lpp.

483 Cipeliuss R. Vispārējā mācība par valsti. Rīga: Izdevniecība AGB, 1998, 38.lpp.

484 Kūris E. Constitutional Principles in the Jurisprudence of the Constitutional Court. Grām.: Jarašiūnas E., kūris E., Lapinskas K., Normantas A., Sinkevičius V., Stačiokas S. Constitutional Justice in Lithuania. Vilnius: The Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2003, p. 380.

485 On the compliance of Part 1 of Article 13 of the Republic of Lithuania Law on the Working Conditions of Members of the Seimas of the Republic of Lithuania with the Constitution of the Republic of Lithuania: Ruling of the Constitutional Court of Republic of Lithuania on 9 November 1999, para. 4. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1999/n9a1109a.htm> (aplūkots 2006-26-06); On the compliance of paragraph 2 of Article 4 of the Republic of Lithuania Law on the Supplement and Amendment of Articles 86 and 87 of the Law on the elections to municipal councils and its supplement with article 881 with the Constitution of the Republic of Lithuania and on the compliance of Government of the Republic of Lithuania Resolution No. 457 "On the dismissal of the chief of the Vilnius County" of 11 April 2003 with the Constitution of the Republic of Lithuania and paragraph 1 of Article 9 of the Republic of Lithuania Law "On the procedure of publication and coming into force of the Republic of Lithuania laws and other legal acts: Ruling of the Constitutional Court of Republic of Lithuania on 30 May 2003, case No. 21/2003, para. 5. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2003/r030530.htm> (aplūkots 2006-26-06).

486 On the compliance of paragraph 2 of Article 11 (wording of 21 December) and paragraph 3 of Article 13 of the Republic of Lithuania Law on the State pensions of officials and servicemen of the interior, the special investigation service, state security, national defence, the prosecutor's office, the department of prisons and of the establishments and state enterprises which are subordinate to the latter with the Constitution of the Republic of Lithuania, also on the compliance of section 2 of item 25 (wording of 25 May 2001) of the Regulations for granting and payment of state pensions of officials and servicemen of the interior, the special investigation service, state security, national defence, the prosecutor's office, the department of prisons and of the establishments and state enterprises which are subordinate to the latter as approved by Government of the Republic of Lithuania resolution No 83 of 20 January 1995 with the Constitution of the Republic of Lithuania and on the compliance of item 5 of the said regulations with paragraph 4 of Article 16 of the Republic of Lithuania Law on the State pensions of officials and servicemen of the interior, the special investigation service, state security, national defence, the prosecutor's office, the department of prisons and of the establishments and state enterprises which are subordinate to the latter: Ruling of the Constitutional Court of Republic of Lithuania on 4 July 2003, para. 2. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2003/r030704.htm> (aplūkots 2006-07-26).

teorijā vispārēji atzīti principi, kas izriet no konstitūcijas kopumā, nevis no viena vai vairākiem konstitūcijas pantiem.”⁴⁸⁷

Satversmes tiesa savā jurisprudencē arī ir atzinusi vispārējos tiesību principus kā vienu no tiesību avotiem, atrodot tos „caur” Satversmes 1. pantu. Satversmes tiesa ir norādījusi, ka „[n]o Satversmes 1. panta, kas noteic, ka Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika, izriet virkne tiesiskas valsts principu, arī varas dalīšanas princips un likumības princips [..]”⁴⁸⁸ Citā lietā tiek skaidrots, ka „[n]o Satversmes 1. pantā ietvertā demokrātiskas republikas jēdziena visām valsts institūcijām izriet pienākums savā darbībā, it sevišķi izdodot tiesību aktus, ievērot likumību, varas dalīšanu un veikt savstarpēju uzraudzību, ievērojot publiskās varas pakļautību likumam, t. i. likuma virsvadību un citus tiesiskas valsts principus, arī samērīguma un tiesiskās paļāvības principus [..]”⁴⁸⁹ Tādejādi kā atbalsta punkts vispārēju tiesību principu ieviešanai Latvijā kalpo Satversmes 1. pantā ietvertais demokrātiskas republikas jēdziens.⁴⁹⁰

Šādu pieeju ir kritizējusi Latvijas Universitātes asociētā profesore D. Iljanova, norādot, ka vispārējs tiesību princips ir īsta tiesību norma, kā dēļ tas ir pietiekams un atbilstošs nolēmuma pamatojums un nav nepieciešama papildus atsaucē uz Satversmes 1. pantu.⁴⁹¹ Ne velti ir norādīts, ka mūsdienu tiesību sistēma var tikt papildināta bez likumdošanas palīdzības, pamatojoties uz vispārējiem tiesību principiem jeb „augstākām tiesībām.”⁴⁹² Pretēji Satversmes tiesas praksei var minēt Lietuvas Konstitucionālās tiesas pieredzi, kura ir vairāk atbilstoša D. Iljanovas izvirzītajai tēzei par to, ka arī vispārējs tiesību

487 Sinkevičius V. The Jurisdiction of the Constitutional Court. Grām.: Jarašiūnas E., Kūris E., Lapinskas K., Normantas A., Sinkevičius V., Stačiokas S. Constitutional Justice in Lithuania. Vilnius: The Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2003, p. 102.

488 Par Ministru kabineta 2001. gada 27. februāra noteikumu nr. 92 “Cukurbiešu piegādes apjomu noteikšanas kārtība cukurbiešu audzētājiem” 2.1. punkta daļā par cukurbiešu piegādes apjoma noteikšanu, pamatojoties uz cukurbiešu audzētājam 2000. gadā noteikto cukurbiešu piegādes apjomu, atbilstību Satversmes 91. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2001-09-01. Latvijas Vēstnesis, 2002, 23. janvāris, nr. 12 (2587).

489 Par Ministru kabineta 1999. gada 30. novembra lēmuma “Par sabiedrības ar ierobežotu atbildību “WINDAU” Bauskas koģenerācijas stacijā ieguldīto ārvalstu investīciju aizsardzību” (protokols nr. 67, 38. paragrāfs) 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmei, Ministru kabineta iekārtas likuma 3. nodaļai, likuma “Par ārvalstu ieguldījumiem Latvijas Republikā” 1. panta pirmajai daļai, Enerģētikas likuma 41. pantam, likuma “Par valsts un pašvaldību īpašuma objektu privatizāciju” 8. panta pirmajai un ceturtajai daļai un likuma “Par akciju sabiedrībām” 49. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 04-07 (99). Latvijas Vēstnesis, 2000, 29. marts, nr. 113/114, secinājuma daļas 3. punkts.

490 Levits E. Samērīguma princips publiskajās tiesībās – jus commune europaeum un Satversmē ietvertais konstitucionāla ranga princips. Likums un Tiesības, 2000, 2. sēj., nr. 9 (13), 266.lpp.

491 Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 118.lpp.

492 Iljanova D. Vispārīgie tiesību principi kā tiesību avots. Grām.: Tiesību spogulis. Zinātnisko rakstu krājums tiesību teorijā un vēsturē.

Rīga: Biznesa augstskola Turība, 1999, 79.lpp.

princips ir īsta tiesību norma. Tā Lietuvas Konstitucionālā tiesa piemēram, 2001. gada 29. novembra spriedumā nelēma par apstrīdētās tiesību normas neatbilstību konkrētam konstitūcijas pantam vai pantiem, bet atzina apstrīdēto tiesību normu kā neatbilstošu tiesiskas valsts principam.⁴⁹³ Paši Lietuvas Konstitucionālās tiesas tiesneši ir atzinuši, ka šāda prakse Lietuvas konstitucionālajā tiesā iezīmēja jaunu pagrieziena tās jurisprudencē, jo iepriekš vienmēr vispārējie tiesību principi tika piemēroti līdzās konkrētai, rakstītai konstitūcijas normai.⁴⁹⁴

Katrā ziņā vispārējie tiesību principi ir atzīstami par materiālās konstitūcijas sastāvdaļu, kuru uzdevums ir „[...] nodrošināt to, ka citas tiesību normas, arī Satversmē ietvertās, tiek piemērotas pareizi un to piemērošana, kā arī piemērošanas rezultāts pilnībā atbilst tiesiskas valsts prasībām [...]”.⁴⁹⁵

Vispārējo tiesību principu avots ir dabiskās tiesības, kuras vienmēr ir stāvējušas pāri pozitīvām tiesībām. Ir jāpiekrīt asociētās profesores D. Iljanovas teiktajam par to, ka vispārējie tiesību principi funkcionē tiesiskā valstī un „kalpo par virspozitīvu leģitimitātes kritēriju rakstītajām tiesību normām, proti, likumdevēja darbībai.”⁴⁹⁶ Vispārējie tiesību principi stāv pāri (prevalē) pār pozitīvām tiesību normām, tai skaitā formālajai konstitūcijai.⁴⁹⁷ Līdzīgs viedoklis ir atrodams tiesību teorētiķa un Satversmes tiesas tiesneša J. Jelāgina darbos, kur tiek norādīts, ka konstitūcijas virsvadības princips tiesiskā valstī nav absolūts. „Teorētiskā aspektā tas izpaužas, pretnostatot rakstītās konstitūcijas normas un vispārīgos tiesību principus.”⁴⁹⁸ Turpat līdzās tiek skaidrots, ka „[u]z absolūtas virsvadības statusu varētu pretendēt vienīgi konstitūcija materiālā nozīmē jeb konstitucionālā kārtība,

493 On the compliance of the Government of the Republic of Lithuania Decision "On the request of the company 'Danisco Sugar' A/S to acquire certain shares of sugar sector enterprises" entered into the minutes of the sitting of 22 July 1998 of the Government of the Republic of Lithuania with the Constitution of the Republic of Lithuania and on the compliance of the provisions of Articles 3 and 8 of the Republic of Lithuania Law "On Procedure of Publication and Coming Into Force of Republic of Lithuania Laws and Other Legal Acts" with the Constitution of the Republic of Lithuania: Ruling of the Constitutional Court of Republic of Lithuania on 29 November 2001. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2001/r011129.htm> (aplūkots 2006-07-26).

494 Jarašiūnas E. The influence of the jurisprudence of the Constitutional Court on the development of legal thought in Lithuania. Grām.: Jarašiūnas E., Kūris E., Lapinskas K., Normantas A., Sinkevičius V., Stačiokas S. Constitutional Justice in Lithuania. Vilnius: The Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2003, p. 588.

495 Par Ministru kabineta 2005. gada 11. janvāra noteikumu Nr. 17 "Grozījumi likumā "Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām"" un 2005. gada 9. jūnija likuma "Grozījumi likumā "Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām"" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2005-12-0103. Latvijas Vēstnesis, 2005. 20. decembris, nr. 203 (3361), secinājumu daļas 24. punkts.

496 Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 60.lpp.

497 Ibid.

498 Jelāgins J. Tiesību pamatavoti. Grām.: Mūsdienu tiesību teorijas atziņas. Rīga: TNA, 1999, 80.lpp.

kura ietver sevī arī nerakstītos vispārīgos tiesību principus.”⁴⁹⁹ Šāda pozīcija visnotaļ saskan ar krievu profesora V. Maklakova (*Маклаков В.*) teikto, ka konstitūcijas ietvaros iespējams runāt par virskonstitucionālām normām un principiem, kuri stāv pāri pašai konstitūcijai.⁵⁰⁰ Profesors F.Dīze (*Dietze F.*) arī saka, ka līdzās parastām konstitūcijas normām var pastāvēt „super” konstitūcijas normas – tādas, kas izriet un satur dabiskās tiesības.⁵⁰¹

Ja tiesību teorijas atziņās var rast skaidrojumu tam, ka vispārējiem tiesību principiem ir virspozitīvs raksturs un tie prevalē arī pāri formālai konstitūcijai, tai skaitā rakstītām Satversmes normām, tad tiek rasts galvenais atbalsta punkts Satversmes tiesas tiesībām lemt par likuma, ar kuru tiek grozīta Satversme, atbilstību materiālās konstitūcijas sastāvdaļai – vispārējiem tiesību principiem.

Autoresprāt, šāds secinājums nebūt neiziet ārpus Satversmes 85. panta un arī Satversmes tiesas likuma 16. panta „rāmjiem”. Gluži pretēji, likumdevēja mērķis, veidojot Satversmes tiesu, bija nodrošināt Satversmes aizsardzību plašākā tās izpratnē. Attīstoties vispārējo tiesību principu teorijai, iespējams attīstīt un pilnveidot Satversmes tiesas kompetenci. Ir jāņem vērā, ka vispārējie tiesību principi izriet no visas tiesiskās sistēmas, tie „atspoguļo šīs sistēmas garu un nosaka tās saturu.”⁵⁰² Tādējādi ar vispārējo tiesību principu palīdzību ir iespējams „atteikties” no tādām tiesību normām, arī konstitūcijas normām, kas ir pretrunā ar visas tiesību sistēmas būtību un garu.

3) spēkā neesošas tiesību normas (akti) kā konstitucionālās sūdzības objekts

No konstitucionālās sūdzības aizskāruma teorijas redzesloka raugoties, konstitucionālās sūdzības objektam vajadzētu būt spēkā esošai tiesību normai (aktam), tādai, kas aizskar. Bet tik pat aizskārums var būt un pastāvēt, kaut arī spēkā vairāk nav tā tiesību norma (akts), kas to ir radījusi. Piemēram, kādu apsvērumu dēļ tā ir zaudējusi savu juridisko spēku. Ja tiesvedība ir uzsākta, tad kā būtu jārikojas Satversmes tiesai, konstatējot, ka apstrīdētā tiesību norma ir zaudējusi savu juridisko spēku? Vai tai būtu jāizbeidz tiesvedībai, vai tomēr tā jāturpina? Kādi argumenti ir liekami viena vai otra lēmuma pamatā? Šie ir jautājumi, uz kuriem nepieciešams rast atbildes turpmākā darba analīzē.

499 Jelāgins J. Tiesību pamatavoti. Grām.: Mūsdienu tiesību teorijas atziņas. Rīga: TNA, 1999, 81.lpp.

500 Маклаков В.В. Конституционное право зарубежных стран. Общая часть. Москва: Wolters Kluwer, 2006, с. 62.

501 Dietze G. Unconstitutional Constitutional Norms? Constitutional Development in Postwar Germany. Virginia Law Review, 1956, Vol. 42, No. 1, p. 2-3.

502 Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 100. lpp.

Konstitucionālā sūdzība kā subjektīvo pamattiesību aizsardzības institūts vienlīdz aktualizē iespējamību Satversmes tiesā apstrīdēt arī jau uz pieteikuma iesniegšanas brīža spēkā neesošas tiesību normas (aktus), kā arī vēl spēkā neesošas tiesību normas un aktus.

a) tiesvedības izbeigšana apstrīdētajai tiesību normai (aktam) juridisko spēku zaudējot tiesvedības laikā

Ar konstitucionālo sūdzību apstrīdētā tiesību norma (akts) var zaudēt savu juridisko spēku kādā no Satversmes tiesas procesa stadijām, likumdevējam reaģējot uz iesniegto konstitucionālo sūdzību un labojot pašam pieļautās kļūdas. Šādi gadījumi ir sastopami arī Satversmes tiesas praksē, kad sākotnēji, iesniedzot pieteikumu, un lietas ierosināšanas laikā apstrīdētā tiesību norma ir spēkā, bet turpmākā Satversmes tiesas procesa laikā likumdevējs vai nu groza apstrīdēto tiesību normu, vai arī vispār izslēdz to no tiesību akta. Piemēram, 2005. gada 18. janvārī tiesas rīcības sēdē tika pieņemts lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2004-24-0306 "Par Latvijas Republikas Ministru kabineta 2000. gada 18. oktobra noteikumu Nr. 357 "Likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" normu piemērošanas noteikumi" 9.3 un 44. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 1. protokola 1. pantam", kas tika ierosināta pēc četru personu konstitucionālās sūdzības.⁵⁰³ Lēmums par tiesvedības izbeigšanu tika pieņemts tādēļ, ka pats likumdevējs bija novērsis sūdzībā minētās nepilnības. Līdzīgi tiesvedība tika izbeigta lietā Nr. 2004-20-0103, pieņemot lēmumu 2005. gada 11. janvārī un argumentējot, ka apstrīdētā tiesību norma ir zaudējusi savu juridisko spēku.⁵⁰⁴

Taču jāņem vērā, ka Satversmes tiesas likuma 29. panta 1. daļas 2. punkts, kas paredz tiesības Satversmes tiesai izbeigt tiesvedību līdz sprieduma pasludināšanai, apstrīdētajai tiesību normai (aktam) zaudējot savu juridisko spēku, nav imperatīva, bet gan dispozitīva norma. Iekļautais formulējums „var izbeigt” nozīmē, ka likumdevējs izlemšanas tiesības – izbeigt vai neizbeigt tiesvedību - ir nodevis Satversmes tiesas ziņā. Tas nozīmē, ka likumdevējs ir prezumējis, ka iespējamās situācijās, kad lietderīgāk tomēr ir turpināt uzsākto tiesvedību un novest to līdz galam.

503 Par tiesvedības izbeigšanu lietā nr. 2004-24-0306: LR Satversmes tiesas 2005. gada 18. janvāra rīcības sēdes lēmums. http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/citi_doc/Tiev_izb/Lmizb2004240306.pdf (aplūkots 2005-12-09).

504 Par tiesvedības izbeigšanu lietā nr. 2004-20-0103: LR Satversmes tiesas 2005. gada 11. janvāra rīcības sēdes lēmums. http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/citi_doc/Tiev_izb/Lmizb20040103.pdf (2006-07-21).

Analizējot tiesvedības izbeigšanas tiesiskos aspektus, kolīzija nenoliedzami rodas starp diviem principiem – procesuālās ekonomijas principu un konstitucionālās sūdzības kā subjektīvo pamattiesību aizsardzības līdzekļa izpratni. No vienas puses svarīgi ir nodrošināt procesuālo ekonomiju arī tajās lietās, kas ierosinātas pēc personas iesniegtās konstitucionālās sūdzības. Kā skaidro pati Satversmes tiesa, „[...] likuma 29. panta 2. punkts ir vērsts uz to, lai nodrošinātu Satversmes tiesas procesa ekonomiju un lai Satversmes tiesai nebūtu jātaisā spriedums lietās, kurās strīds vairs nepastāv. Ja strīds vairs nepastāv, zūd jēga Satversmes tiesas procesam.”⁵⁰⁵ Konstitucionālās sūdzības lietās strīda kodols ir aizskārums esamībai. Ja pamattiesību aizskārums pastāv - ir konstatējams, var teikt, ka strīds pastāv. Pašas (iespējams) antikonstitucionālās tiesību normas spēkā neesamība ne vienmēr var novērst strīdu, proti, aizskārumu. Tādēļ tiesvedība lietā būtu turpināma, ja vienīgā iespēja, kā personai novērst esošo pamattiesību aizskārumu, ir lietas izskatīšana līdz galam, taisot atbilstošu spriedumu. Lietas izskatīšana Satversmes tiesā ir būtiska tādēļ, ka Satversmes tiesas spriedums var, piemēram, pavērt iespēju atsākt procesu vispārējās kompetences tiesā, izskatot lietu no jauna un šoreiz piemērojot konstitūcijai atbilstošu tiesību normu. Līdzīgi arī Polijas Konstitucionālais Tribunāls, pamatojoties uz Konstitucionālā Tribunāla likuma 39. panta 1. daļas 3. punktu un tā paša panta 3. daļu, ir skaidrojis, ka norma, kas paredz Konstitucionālajam Tribunālam tiesības izbeigt tiesvedību gadījumos, kad apstrīdētā tiesību norma ir zaudējusi savu juridisko spēku, neattiecas uz tiem gadījumiem, kad nepieciešams aizsargāt personu konstitucionālās brīvības un tiesības.⁵⁰⁶

Pretēji lēmums par lietas izbeigšanu ir attaisnojams tad, ja Satversmes tiesa ir pārliecināta, ka, apstrīdētajai tiesību normai zaudējot savu juridisko spēku, pamattiesību aizskārums ir novērsts. Piemēram, zaudējot spēku apstrīdētajam tiesību aktam – Tieslietu ministrijas instrukcijai „Zvērinātu tiesu izpildītāju amata atlīdzības takses”, kā arī izsakot citā redakcijā Tiesu izpildītāju likuma normu, pamatojoties uz kuru instrukcija bija pieņemta, aizskārums tika novērsts, dodot tiesības Satversmes tiesai lemt par tiesvedības izbeigšanu.⁵⁰⁷ Tāpat ir pieļaujams, ka Satversmes tiesa izbeidz tiesvedību gadījumos, kad vēl apstrīdētā

505 Par tiesvedības izbeigšanu lietā nr. 2005-01-01: LR Satversmes tiesas 2005. gada 23. maija lēmums.

http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/citi_doc/Tiev_izb/Lmizb20050101.pdf (aplūkots 2005-12-09).

506 The Constitutional Tribunal Act of 1 August 1997 of the Republic of Poland. <http://www.trybunal.gov.pl/eng/index.htm> (aplūkots 2006-06-29); Procedural decision of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland No. SK 12/02 on February 3, 2004.

http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/documents/SK_12_02_GB.pdf (aplūkots 2006-06-29).

507 Par tiesvedības izbeigšanu lietā nr. 2004-20-0103: LR Satversmes tiesas 2005. gada 11. janvāra rīcības sēdes lēmums.

http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/citi_doc/Tiev_izb/Lmizb20040103.pdf (2006-07-21).

tiesību norma nav zaudējusi savu juridisko spēku, bet likumdevējs nepārprotami ir lēmis, ka apstrīdētā tiesību norma zaudēs savu juridisko spēku. Šīs tēzes iedzīvināšana ir redzama arī Satversmes tiesas praksē.⁵⁰⁸ Vienlīdz jāuzsver, ka pirms šāda lēmuma pieņemšanas tiesas pienākums ir pārliecināties par to, ka pamattiesību aizskārums līdz ar to patiesi ir novērsts.

Satversmes tiesas prakse ir pierādījusi, ka, neizbeidzot tiesvedību lietā, Satversmes tiesa tiešām var nodrošināt pamattiesību aizsardzību. Viena no tādām lietām ir t.s. „Augstākās tiesas plēnuma” lieta Nr. 2002-06-01, kurā tika apstrīdētas likuma „Par tiesu varu” normas, kas paredzēja Augstākās tiesas plēnuma tiesības pieņemt tiesām saistošus izskaidrojumus par likumu piemērošanu.⁵⁰⁹ Lai arī lietas izskatīšanas brīdī apstrīdētās tiesību normas bija izteiktas citā redakcijā, tiesa tiesvedību neizbeidza un lēma, ka apstrīdētā tiesību norma ir pretrunā Satversmes 1. un 83. pantam, bet attiecībā uz konstitucionālās sūdzības iesniedzēju antikonstitucionālās tiesību normas tika atzītas par spēkā neesošām no 2000. gada 12. oktobra. Tiesai atzīstot, ka apstrīdētās tiesību normas nav spēkā ar to brīdi, kad persona izmantoja savas likumīgās tiesības uz taisnīgu tiesu, tai tika dota iespēja panākt patiesi reālu savu pamattiesību aizsardzību. Pie tam šāda iespēja personai tika radīta tikai tādēļ, ka, pirmkārt, Satversmes tiesa neizbeidza tiesvedību, neraugoties uz šādu formālu iespējamību, un, otrkārt, tādēļ, ka Satversmes tiesas spriedumam attiecībā uz konstitucionālās sūdzības subjektu tika noteikts atpakaļejošs spēks (*ex tunc*) atbilstoši Satversmes tiesas likuma 32. panta 3. daļai. Tāpat arī lieta Nr. 2003-19-0103, kurā tika vērtēti maternitātes pabalstu izmaksas ierobežojumi, tika izskatīta, taisot spriedumu, neraugoties, ka apstrīdētās tiesību normas lietas izskatīšanas laikā zaudēja savu juridisko spēku.⁵¹⁰

Atšķirīgs risinājums būtu rodams attiecībā uz abstraktās konstitucionālās kontroles pieteikumiem. Gadījumos, kad apstrīdētā tiesību norma vai arī akts zaudējusi savu juridisko spēku, tai skaitā tā tiek izteikta citā redakcijā, bet lieta ir ierosināta pēc abstraktās konstitucionālas kontroles subjekta pieteikuma, Satversmes tiesai būtu jālemj par tiesvedības izbeigšanu. Tas tādēļ, ka, likumdevējam pašam lemjot par apstrīdētās tiesību normas

508 Par tiesvedības izbeigšanu lietā nr. 2005-01-01: LR Satversmes tiesas 2005. gada 23. maija rīcības sēdes lēmums. http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/citi_doc/Tiev_izb/Lmizb20050101.pdf (2005-12-09).

509 Par likuma “Par tiesu varu” 49. panta otrās daļas atbilstību Satversmes 1. un 83. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2002-06-01. Latvijas Vēstnesis, 2003. 5. februāris, nr. 19 (2784).

510 Par likuma “Par maternitātes un slimības apdrošināšanu” 31. panta ceturrtās daļas, pārejas noteikumu 2. punkta 4. apakšpunkta un Ministru kabineta 1998. gada 28. jūlija noteikumu Nr. 270 “Vidējās apdrošināšanas iemaksu algas aprēķināšanas kārtība un valsts sociālās apdrošināšanas pabalstu piešķiršanas, aprēķināšanas un izmaksas kārtība” 8. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 109. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2003-19-0103. Latvijas Vēstnesis, 2004. 15. janvāris, nr. 7 (2955).

juridiskā spēka zaudēšanu vai arī savādāk labojot pieļauto kļūdu, tiek sasniegts abstraktās konstitucionālās kontroles subjektu mērķis – izslēgt apstrīdēto tiesību normu (aktu) no tiesību sistēmas.⁵¹¹ Savukārt, ja lieta ierosināta pēc tiesas pieteikuma, tiesvedība būtu turpināma, ja Satversmes tiesas spriedums ir priekšnoteikums strīda atrisināšanai konstitūcijas, tai skaitā pamattiesību, ietvaros. Kā piemēru šeit var minēt Lietuvas Konstitucionālās tiesas praksi, kur tiesas ir viens no aktīvākiem kontroles subjektiem. Ja līdz 1999. gada 9. jūlijam Lietuvas Konstitucionālā tiesa lēma par lietu skatīšanas izbeigšanu gadījumos, kad apstrīdētā tiesību norma zaudēja savu juridisko spēku, tad pēc lietas, kurā tika lemts par 1998. gada budžeta likuma atbilstību konstitūcijai, izskatīšanas, tiesas prakse šī jautājuma risināšanā kardināli mainījās.⁵¹² Turpinot aizsākto praksi, citā - 2000. gada 5. aprīļa spriedumā Lietuvas Konstitucionālā tiesa izskaidroja, ka tās ir tiesas tiesības, nevis pienākums, izbeigt tiesvedību gadījumos, kad apstrīdētā tiesību norma zaudējusi juridisko spēku.⁵¹³ Viens no argumentiem, kas ir kalpojis Lietuvas Konstitucionālai tiesai lietas izskatīšanas turpināšanai, ir pamattiesību aizskārums novēršana, kas nebūtu iespējama, izbeidzot tiesvedību.

b) juridisko spēku zaudējušu un vēl spēkā neesošu tiesību normu (aktu) apstrīdēšanas iespējamība

Turpinot konstitucionālas sūdzības objekta analīzi, ir jānoskaidro, vai konstitucionālās sūdzības īpašais saturs neuzliek par pienākumu Satversmes tiesai izskatīt arī tādas konstitucionālās sūdzības, kurās tiek apstrīdēta vairāk spēkā neesoša, kā arī vēl spēkā neesoša tiesību norma vai akts. Proti, vienā gadījumā apstrīdētā tiesību norma (akts) būs

511 Par tiesvedības izbeigšanu: LR Satversmes tiesas 2006. gada 28. jūnija rīcības sēdes lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

512 On the compliance of Item 4 of Article 10 of the Republic of Lithuania Law on the Approval of the Financial Indices of the 1998 Budget of the State and Those of the Budgets of Local Governments, Item 2 of Government of the Republic of Lithuania Resolution No. 105 "On the Reorganisation of the Department for Standardisation of Lithuania Under the Ministry of Public Administration Reforms and Local Government Affairs" of 27 January 1998, Item 2 of Government of the Republic of Lithuania Resolution No. 117 "On the Transfer of the Right of the Founder of the Lithuanian Zoological Garden" of 30 January 1998, and Item 3 of Government of the Republic of Lithuania Resolution No. 366 "On the Transfer of Certain Functions of the Ministry of Agriculture and Forestry to the Ministry of Environmental Protection and on the Establishment of the Department for Forests and Protected Territories Under the Ministry of Environmental Protection" of 30 March 1998 with the Constitution of the Republic of Lithuania: Ruling of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania on 9 July 1999. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1999/n9a0709a.htm> (aplūkots 2006-06-28).

513 On the compliance of Sub-item 4.7 of the Regulations for Operational Activities of the System of Internal Affairs of the Republic of Lithuania approved by 30 September 1993 Government of the Republic of Lithuania Resolution No. 731-19 "On the Approval of the Regulations for Operational Activities of the System of Internal Affairs of the Republic of Lithuania" with the Constitution of the Republic of Lithuania and Item 7 of Part 3 of Article 7 of the Republic of Lithuania Law on Operational Activities: Ruling of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania on 5 April 2000, para 1.1. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2000/r000405.htm> (aplūkots 2006-06-28).

zaudējusi savu juridisko spēku jau tad, kad konstitucionālā sūdzība tiek iesniegta Satversmes tiesā, bet otrā gadījumā apstrīdētais normatīvais akts būs publicēts, bet ne stājies spēkā.

Analizējot iespējamību Satversmes tiesā apstrīdēt vairāk spēkā neesošu tiesību normu vai aktu, līdzīgi kā tiesvedības izbeigšanas problemātikas risinājumā, ir jāsecina, ka pašas tiesību normas (akta) izslēgšana no tiesību sistēmas ne vienmēr būs pamattiesību aizskārums risinājums. Var teikt, ka personām ir jābūt iespējai apstrīdēt spēku zaudējošu tiesību normu (aktu), bet tikai tad, ja konstitucionālās kontroles realizēšana ir vienīgā iespēja, kā panākt pamattiesību aizskārums vai strīda novēršanu. Šādam mērķim, autoresprāt, ir jāprevalē pāri citiem konstitucionālās kontroles mērķiem, bet it īpaši vienam no konstitucionālās kontroles principiem – risināt aktuālus tiesību jautājumus. Izejot no aktuālu jautājumu risināšanas nepieciešamības, Satversmes tiesai būtu jāskata lietas, kontrolējot spēkā esošas tiesību normas un aktus. Tomēr šajā gadījumā pamattiesību aizsardzības nepieciešamība prevalē pār aktuālu jautājumu risināšanu vispārējā nozīmē. Arī izskatot konstitucionālo sūdzību un lemjot par vairāk spēkā neesošu tiesību normu (aktu), šis jautājums ir aktuāls pieteikuma iesniedzējam – konstitucionālās sūdzības subjektam. Tādejādi aktualitāte konstitucionālās sūdzībās ir jāsaprot arī sašaurināti – projicējot to uz konkrētu personu.

Ja persona, aizsargājot savas pamattiesības, ir izmantojusi visas citas tiesību aizsardzības iespējas ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, bet nav radusi aizskārums novēršanu, tad liegt subjektīvo pamattiesību aizsargāšanu Satversmes tiesā tādēļ, ka apstrīdētā tiesību norma ir zaudējusi savu juridisko spēku, būtu pretrunā ar konstitucionālās sūdzības mērķi. Turklāt vienīgi Satversmes tiesa var atzīt apstrīdēto tiesību normu par antikonstitucionālu un attiecībā uz pieteikuma iesniedzēju par spēkā neesošu ar to brīdi, kad radās pamattiesību aizskārums. Satversmes tiesas spriedums ar atpakaļejošu spēku ir vienīgā iespēja, kā panākt personai savu pamattiesību aizsardzību šādos gadījumos. Taču vienlīdz jāprecizē, ka šāda risinājuma loģiskā shēma var darboties tikai tad, ja persona spēj ievērot visus konstitucionālās sūdzības saturu veidojošos noteikumus – pierādīt pamattiesību aizskārums, ievērot subsidiaritātes principu, termiņu.

Izdarītais secinājums par nepieciešamību dot iespēju personai apstrīdēt Satversmes tiesā vairāk spēkā neesošas tiesību normas (aktus), ja vēl joprojām pastāv strīds starp personu un valsti, ļauj secināt, ka šāda iespējai nav jābūt abstraktās konstitucionālās kontroles subjektiem, jo aiz abstrakta pieteikuma nevar būt subjektīvas intereses, kuras varētu ietekmēt Satversmes tiesas spriedums. Bet tad, ja pieteikums iesniedz tiesa, apstrīdot vairāk spēkā

neesošu tiesību normu vai aktu, Satversmes tiesas kolēģijai būtu jāapsver iespējamība lemt par labu lietas ierosināšanai, ja Satversmes tiesas spriedums var palīdzēt atrisināt tiesā skatāmo strīdu, nodrošinot Satversmei atbilstošas tiesību normas piemērošanu.

Cita argumentācija ir izmantojama, meklējot pamatu Satversmes tiesā apstrīdēt tādas tiesību normas (aktus), kas vēl nav stājušās spēkā.

Šeit būtiski ir noskaidrot, kad tad personas var apstrīdēt Satversmes tiesā normatīvo aktu vai tā normu - vai tad, kad tas ir stājies spēkā, vai arī tad, kad tiesību akts ir publicēts. Tas nozīmē, ka vispirms ir jāatrod robeža preventīvai (*a priori*) un represīvai (*a posteriori*) kontrolei. Vadoties pēc Francijas pieredzes, represīvās un preventīvās konstitucionālās kontroles robeža ir tiesību akta izsludināšana, proti, likumdošanas procesa pabeigšana.⁵¹⁴ Pēc profesora K. Dišlera iedalījuma, Latvijā parlamenta likumdošanas procesā izšķir četras stadijas, no kurām pēdējā ir likuma publicēšana.⁵¹⁵ Autore skatījumā, vadoties tieši pēc „preventīvās kontroles zemes” pieredzes, represīvā konstitucionālā kontrole Latvijā ir jāsaprot tādejādi, ka personām ir tiesības apstrīdēt normatīvos tiesību aktus (normas) pēc to izsludināšanas. Proti, kā galvenais atskaites punkts pieteikuma iesniegšanai ir jāizvirza nevis tiesību akta spēkā stāšanās, bet gan publicēšana.⁵¹⁶

Šāda represīvās konstitucionālās kontroles izpratne nav pretrunā ar preventīvās kontroles izpratni. Galvenā robežšķirtne starp abām formām ir konstitucionālās tiesas līdzdalība likumdošanas procesā. Tad, kad normatīvais akts ir publicēts, tā jebkāda pārskatīšana ir izslēdzama, jo likumdošanas process neatgriezeniski (šajā reizē) ir noslēdzies. Pēc normatīvā akta publicēšanas (vai savādākas izsludināšanas), ikvienai personai ir tiesības paļauties, ka normatīvais akts, kad tas stāsies spēkā, tāds, kāds tas saturiski ir publicēts, regulēs personu tiesiskās attiecības. Turklāt, negaidot tā spēkā stāšanos, iespējams atrisināt tiesību akta atbilstības jautājumu, sasniedzot konstitucionālās kontroles mērķi un neradot aizskārumu personām.

No augstāk secinātā ir saprotams, ka abstraktās kontroles subjektiem ir tiesības apstrīdēt Satversmes tiesā tiesību normas (aktus) uzreiz jau pēc to publicēšanas. Šādas tiesības teorētiski ir arī tiesai, kas gan uzreiz tiesu izslēdz no vēl spēkā neesošas tiesību

514 Stone A. The Birth of Judicial Politics in France. The Constitutional Council in Comparative Perspective. New York, Oxford: Oxford University Press, 1992, p. 57.

515 Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A.Gulbis, 1930, 133.lpp.

516 Par likumu un citu Saeimas, Valsts prezidenta un Ministru kabineta pieņemto aktu izsludināšanas, publicēšanas, spēkā stāšanās kārtību un spēkā esamību: LR likums. 2. panta 1. daļa. Latvijas Vēstnesis, 1994. 16. jūnijs, nr. 72 (203).

normas (akta) apstrīdēšanas subjektu loka konkrētās kontroles specifikas dēļ. Arī personām ir tiesības apstrīdēt vēl spēkā neesošas tiesību normas (aktus), bet tikai tad, ja tās var izpildīt citus konstitucionālās sūdzības saturu veidojošos noteikumus. Tai skaitā, pierādīt savu pamattiesību aizskārumu, kas gan šādos gadījumos visticamāk varētu būt vienīgi vai nu nākotnē gaidāms, vai arī potenciāls.

3. Konstitucionālās sūdzības norobežošana no *actio popularis*. Pamattiesību aizskāruma teorija

Viens no personas *locus standi* jeb tiesiskas spējas vērsties Satversmes tiesā elementiem ir personas pamattiesību aizskāruma esamība. Šāda prasība izriet no Satversmes tiesas likuma 19.² panta pirmās daļas noteikuma, kas paredz personai tiesības iesniegt konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesā tad, kad „[...] tai noteiktās pamattiesības aizskar tiesību norma [...]”. Pamattiesību aizskārums ir viens no svarīgākajiem konstitucionālās sūdzības saturu veidojošajiem noteikumiem, kuram iztrūkstot pat pazūd konstitucionālā sūdzība.

Pamattiesību aizskārums ir izmantojams kā viens no pamata elementiem un argumentiem, meklējot atbildes uz daudziem teorētiskiem konstitucionālās sūdzības jautājumiem. Piemēram, noskaidrojot konstitucionālās sūdzības un preventīvās konstitucionālās kontroles attiecības, izmantojama aizskāruma teorija. Pamattiesību aizskārums ir konstitucionālās sūdzības un *actio popularis* norobežošanas pamatā.

Vienlīdz aizskāruma konstatēšana un novērtēšana ir sarežģīta, tā aptver vairāku pakāpju loģisku konstrukciju.

1) konstitucionālā sūdzība *versus actio popularis*

Viens no pareizas konstitucionālas sūdzības īstenošanas priekšnoteikumiem ir tās nodalīšana no līdzīga institūta – *actio popularis*, kas tiek dēvēta par populārsūdzību⁵¹⁷ vai arī par sūdzību tautas vai sabiedrības vārdā.⁵¹⁸

Actio popularis ir sens romiešu tiesību institūts, kas deva tiesības ikvienam pilsonim aizstāvēties pret publisku varu.⁵¹⁹ Konstitucionālās kontroles institūtā *actio popularis* nozīmē, ka līdzās citiem subjektiem, tai skaitā publisko tiesību subjektiem, tiesības vērsties konstitucionālajā tiesā var izmantot personas bez īpašiem ierobežojumiem. *Actio popularis* visus konstitucionālās kontroles subjektus uzlūko vienādi, dodot tiem tiesības vērsties konstitucionālajā tiesā, ievērojot vienādus noteikumus. Uz *actio popularis* subjektu netiek

517 Administratīvās apgabaltiesas 2005. gada 14. janvāra lēmums lietā nr. AA 649-05/5. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2005. gada 1. februāris, nr. 4 (359), 11.2. punkts.

518 Rodiņa A. Konstitucionālā sūdzība Latvijā. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2000. 12. septembris, nr. 28 (181).

519 Gordon R. Q. C., Ward T. Judicial Review and the Human Rights Act. London: Cavendish Publishing Limited, 2000, p. 23.

attiecināti konstitucionālajai sūdzībai raksturīgie, tās saturu veidojošie noteikumi. Šeit tad arī izpaužas konstitucionālās sūdzības un *actio popularis* atšķirības.

Tajā pašā laikā *actio popularis* un konstitucionālajā sūdzībā ir saskatāmas līdzības kaut vai tāpēc vien, ka tās pastāv konstitucionālās kontroles institūtā. Tāpat kā konstitucionālā sūdzība, *actio popularis* ir nevis publisko tiesību subjektu, bet personu tiesību aizsardzības līdzeklis. Šeit gan jāprecizē, ka personu loks, kas piedalās abu sūdzību realizēšanā jeb pieteikumu iesniegšanā, var arī atšķirties. Ja konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesā var iesniegt tikai tā persona, kura ir aizskarto pamattiesību subjekts, tad iesniedzot *actio popularis* šādi ierobežojumi nav jāievēro. To var iesniegt arī tāda persona, kura nav cilvēka pamattiesību subjekts.⁵²⁰

Konstitucionālā sūdzība pēc savas sākotnējās konstrukcijas un arī mērķa prasa, lai tā tiktu nodalīta no *actio popularis*, cik vien tas iespējams.

Tas, ka konstitucionālā sūdzība un *actio popularis* ir divi dažādi tiesību aizsardzības institūti, atspoguļojas konstitucionālo tiesu kategoriskajā nostājā, nodalot šīs divas sūdzības. Piemēram, Slovēnijas konstitucionālā tiesa norādījusi, ka Slovēnijas Konstitucionālajā tiesā sūdzību vispārīgās interesēs iesniegt nav iespējams, argumentējot, ka konstitūcija neparedz *actio popularis*.⁵²¹ *Actio popularis* nepieļauj Krievijas Federālā Konstitucionālā tiesa.⁵²² Arī Vācijas Federālā Konstitucionālā tiesa norobežojas no *actio popularis*.⁵²³ Līdzīga prakse ir iedibināta Eiropas Cilvēktiesību tiesā, kas nepieļauj *actio popularis*.⁵²⁴ Tai skaitā Latvijā Satversmes tiesa noraida iespējamību personai iesniegt pieteikumu par tiesību normu abstraktu izvērtēšanu.⁵²⁵

520 Act XXXII of 1989 on the Constitutional Court of the Republic of Hungary. Article 21. <http://www.mkab.hu/en/enpage5.htm> (aplūkots 2006-07-24).

521 Ruling of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. U-I-41/94 on July 4, 1994. <http://odlocitve.us-rs.si/ursrs/us-odl.nsf/o/7DD5742DE8F0CB2DC12571720028878B> (aplūkots 2006-08-09).

522 Конституционный судебный процесс. Москва: Норма, 2003. с. 274.

523 Защита основных прав Конституционным судом. Страсбург: Европейская комиссия за Демократию через право. Издание Совета Европы, 1995, с. 62.

524 ECT 1962. gada 27. marta spriedums lietā De Becker v. Belgium, para. 14. <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=De%20%7C%20Becker&sessionId=6980119&kin=hudoc-e> (aplūkots 2006-07-24).

525 Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2006. gada 13. aprīļa lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

Izņēmums ir atsevišķas valstis, kurās tiek atzīta un pieļauta *actio popularis*. Tā *actio popularis* ir pazīstama Ungārijā.⁵²⁶ Šī valsts ir unikāla ar to, ka līdzās *actio popularis* pastāv arī konstitucionālā sūdzība. Saskaņā ar Ungārijas Konstitucionālās Tiesas likuma 1. panta b un e apakšpunktiem persona ir tiesīga iesniegt tiesā pieteikumus par *ex post* (*a posteriori* jeb izsludinātu) tiesību aktu un citas valsts administrācijas rīcības atbilstības konstitūcijai izskatīšanu, kā arī pieteikumu par antikonstitucionālas nolaidības no likumdevēja puses novēršanu.⁵²⁷ Līdzīgi Portugāles konstitūcijas 52. pants runā par divu veidu personas tiesībām: tiesībām uz pieteikumu un *actio popularis*, vienlaicīgi pieļaujot gan *actio popularis*, gan norobežojot to no pārējiem pieteikumiem.⁵²⁸

Tā kā konstitucionālo sūdzību un *actio popularis* var iesniegt konstitucionālā tiesā persona, tad ir nepieciešams atrast kritērijus, kas atdala šīs divas sūdzības, kas ir uzskatāmas par diviem atsevišķiem un atšķirīgiem pieteikumu veidiem.

Taču vispirms ir nepieciešams rast atbildi uz jautājumu - kādēļ gan ir būtiski Latvijā diskutēt un nodalīt konstitucionālo sūdzību no *actio popularis*?

a) konstitucionālās sūdzības un *actio popularis* nodalīšanas nepieciešamība

Actio popularis un konstitucionālās sūdzības nodalīšanai ir gan teorētiski, gan arī praktiski apsvērumi.

No teorijas viedokļa raugoties, ir jāsecina sekojošais.

To, ka Latvijā ir izveidota un Satversmes tiesas likuma 19.² pantā iekļauta konstitucionālā sūdzība, nevis *actio popularis*, pierāda vispirms jau konstitucionālās sūdzības juridiskā konstrukcija – tās nosaukums, īpaši izdalīti noteikumi, kas jāievēro personām, bet nav jāievēro citiem konstitucionālās kontroles subjektiem. Līdzīgs secinājums ir izdarāms, iepazīstoties ar *travaux préparatoires*. Tā Satversmes tiesas likuma grozījumu, ar kuriem tika akceptēta arī konstitucionālā sūdzība, izstrādāšanas laikā, cita starpā tika norādīts, ka „[...] mēs tādā veidā šīs privātās personas mudinām pāriet uz Rietumu sabiedrībai tradicionālo pieeju, ka nevis kāds labais onkulis mūsu vietā iesniedz pieteikumus tiesā un tiesājas, bet ka

526 He G. H. Three Years at the Constitutional Court of Hungary (1990-1993) – a Personal Account. Grām.: Constitutional Reform and International Law in Central and Eastern Europe. The Hague: Kluwer Law International, [b.g.], p. 86.; Schwartz H. The Struggle for Constitutional Justice in Post-Communist Europe. Chicago and London: The University of Chicago Press, 2000, p. 35.

527 Act XXXII of 1989 on the Constitutional Court of the Republic of Hungary. <http://www.mkab.hu/en/enpage5.htm> (aplūkots 2006-07-24).

528 Constitution of the Portuguese Republic. Article 52. <http://www.tribunalconstitucional.pt/tc/conteudo/files/constituicaoingles.pdf> (aplūkots 2006-07-24).

mēs paši rūpējamies **par savu tiesību** [*autores izcēlums*] aizsardzību.”⁵²⁹ No deputāta L.Muciņa teiktā izriet, ka likumdevējs tieši ir vēlējis uzsvērt, ka institūts, kas tiek radīts, ir savu aizskarto pamattiesību aizsardzības, nevis vispārēju interešu aizsardzības institūts.

Tādejādi no likumdevēja gribas, Satversmes tiesas juridiskās konstrukcijas izriet, ka personas Satversmes tiesā var vērsties, iesniedzot konstitucionālo sūdzību, nevis citu pieteikumu – *actio popularis*.

Latvijā *actio popularis* ir pazīstama arī administratīvā procesa tiesībās. *Actio popularis* administratīvajā procesā, līdzīgi kā konstitucionālās kontroles procesā, nozīmē personas tiesības iesniegt pieteikumu, lai aizsargātu nevis savas tiesības vai tiesiskās intereses, bet gan lai rūpētos par vispārējas kārtības vai likumības nodrošināšanu.⁵³⁰ Tomēr atšķirībā no Satversmes tiesas procesa administratīvajā procesā *actio popularis* ir pieļaujama, bet gan tikai tad, ja likums nepārprotami paredz šādu iespējamību. Tas izriet no Administratīvā procesa likuma 31. panta otrajā daļā teiktā, ka „[p]ieteikumu, izņemot likumā noteiktos gadījumos [*autores izcēlums*], var iesniegt privātpersona, kuras tiesības vai tiesiskās intereses ir aizskartas vai var tikt aizskartas.” *Actio popularis* ir iespējama, kad „[...] likumdevējs ir paredzējis kādai citai personai, piemēram, nevalstiskajai organizācijai, tiesības konkrētā gadījumā vērsties tiesā un tādejādi atzinis šādas personas leģitīmu interesi attiecībā uz konkrētiem jautājumiem [...].”⁵³¹ Uz *actio popularis* pieļaujamību ir norādīts Eiropas Padomes Ministru Komitejas 1987. gada 17. septembra pieņemtajā rekomendācijā Nr. R (87) 16 dalībvalstīm, kurā tiek runāts par administratīvajām procedūrām, kas ietekmē lielu personu loku.⁵³²

Atšķirībā no Administratīvā procesa likuma noteikumiem Satversmes tiesas likuma 19.2 pantā vai citās Satversmes tiesas likuma normās izņēmumi, kas pieļautu *actio popularis*, nav paredzēti. Šeit nepārprotami parādās atšķirības no administratīvā procesa un konstitucionālās kontroles procesa.

529 Latvijas Republikas 7.Saeimas rudens sesijas ceturtnā sēde 2000.gada 28.septembrī. <http://www.saeima.lv/steno/2000/st2809.html> (aplūkots 2006-07-24).

530 Bērziņa I. Ar personas tiesībām vai tiesiskajām interesēm saistīta prasība Administratīvā procesa likumā. *Likums un Tiesības*, 2003, 5.sēj., nr.6 (46), 178.lpp.

531 Administratīvās apgabaltiesas 2005. gada 14. janvāra lēmums lietā nr. AA 649-05/5. *Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds*, 2005. 1. februāris, Nr. 4 (359), 11.2. punkts.

532 On Administrative Procedures Affecting Large Numbers of Persons. Council of Europe Committee of Ministers recommendation to member states No R (87) 16. <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?Command=com.instranet.CmdBlobGet&DocId=694388&SecMode=1&Admin=0&Usage=4&InstranetImage=44918> (aplūkots 2006-07-24).

No personu tiesiskajām pozīcijām raugoties, *actio popularis* varētu pat uzskatīt par pieejamāku tiesību aizsardzības institūtu. Tas tādēļ, ka *actio popularis* neprasa personai ievērot konstitucionālajai sūdzībai raksturīgos – tās saturu veidojošos noteikumus. Personām, salīdzinājumā ar abstraktās konstitucionālās kontroles subjektiem (piemēram, valsts prezidentu, Saeimu, Ministru kabinetu, Valsts cilvēktiesību biroju), ir jāpierāda aizskārums, jāievēro subsidiaritātes princips, termiņš. Ne velti Ungārijā, kur pastāv gan konstitucionālā sūdzība, gan arī *actio popularis*, tiek norādīts, ka konstitucionālā sūdzība ir viens no neveiksmīgākajiem pieteikumu veidiem, kāds vispār ir ticis iekļauts likumā.⁵³³ Šeit konstitucionālās sūdzības saturu veidojošie noteikumi ir bijuši par iemeslu tam, ka konstitucionālās sūdzības veido aptuveni tikai 1% no visu iesniegto pieteikumu skaita.⁵³⁴ Un šāds iznākums nav pārsteidzošs, jo vienkāršāk personai taču ir iesniegt abstraktās konstitucionālās kontroles pieteikumu – *actio popularis*. Turklāt *actio popularis* tiek īpaši „slavēta”, norādot, ka, pateicoties tai, personas ir palīdzējušas transformēt valsts tiesību sistēmu kontinentālās Eiropas tiesību saimes virzienā.⁵³⁵

Norādītās *actio popularis* priekšrocības papildus uzsver nepieciešamību atrast argumentus, kas īpaši izceltu konstitucionālo sūdzību.

Līdzās jau minētajiem teorētiskajiem argumentiem, kas pamato konstitucionālo sūdzību kā personas subjektīvo tiesību aizsardzības līdzekli, ir jāmin divas īpaši izceļamas konstitucionālās sūdzības praktiskās priekšrocības.

Jau iepriekšējā nodaļā tika pierādīts, ka pie zināmiem noteikumiem vienīgi personām ar konstitucionālo sūdzību ir jābūt iespējai apstrīdēt vairāk spēkā neesošas tiesību normas un aktus. Pretēji šādām tiesībām nav jābūt abstraktās kontroles subjektiem, tai skaitā *actio popularis* subjektiem. Turklāt tajās lietās, kas tiek ierosinātas pēc personu pieteikumiem, tiesvedība ir turpināma un lieta izskatāma līdz galam, neraugoties uz apstrīdētās tiesību normas (akta) juridiska spēka zaudēšanas faktu, ja sprieduma taisīšana ir vienīgā iespēja, kā atrisināt strīdu starp valsti un personu.

Otra konstitucionālās sūdzības priekšrocība, salīdzinot ar *actio popularis*, iespējama, pateicoties Satversmes tiesas sprieduma juridiskā spēka dažādām konstrukcijām. Satversmes

533 Brunner G. Structure and Proceedings of the Hungarian Constitutional Judiciary. Grām.: Constitutional Judiciary in a New Democracy. The Hungarian Constitutional Court. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2002, p.84.

534 Passing Judgement on Constitutional Complaints. <http://www.mkab.hu/en/enpage1.htm> (aplūkots 2006-07-24).

535 Halmai G. Introduction: The End of Activism After Ten Years` Practice of the „Sólyom Court.” Grām.: Halmai G. (Ed.) Constitution Found? The first decade of Hungarian constitutional review on fundamental rights. The Netherlands: Book World Publications, 2002, p. 9.

tiesa atbilstoši Satversmes tiesas likuma 32. panta 3. daļai var noteikt, ka par antikonstitucionālu atzītā tiesību norma, kas aizskārusi personas pamattiesības, zaudē savu juridisko spēku nevis ar sprieduma publicēšanas brīdi, bet gan ar citu brīdi. Tas var būt kā noteikts brīdis nākotnē (*ex nunc*), gan arī brīdis pagātnē, kad apstrīdētā tiesību norma tika pieņemta, vai arī ar cits brīdis (*ex tunc*).

Sprieduma atpakaļejoša spēka noteikšana ir jāuzskata par izņēmumu. Atzīstot tiesību normu par spēkā neesošu ar atpakaļejošu spēku, vienmēr rodas jautājums par tām tiesiskajām attiecībām, kas ir dibinātas, pamatojoties uz tiesību normu, kas tagad ir atzīta par spēkā neesošu. Nosakot Satversmes tiesas spriedumam atpakaļejošu spēku, darbojas princips, ka antikonstitucionāls likums nav likums, un tādēļ ir jāuzskata, ka tas nekad nav pastāvējis un radījis tiesiskās attiecības.⁵³⁶ Ne velti nolēmumu, spriežot tiesu, taisīšana ar atpakaļejošu spēku tiek dēvēta par revolucionāru taisnīgumu.⁵³⁷ Satversmes tiesa tādēļ arī ir noteikusi, ka „[l]emjot jautājumu par laiku, no kura apstrīdētie normatīvie akti varētu zaudēt spēku, Satversmes tiesa izvērtēja kopsakarā tādus tiesību principus kā taisnīguma principu, likumības principu, varas dalīšanas principu un principu - uzticība tiesībām. Salīdzinot šo tiesību principu svarīgumu šajā lietā, būtiska nozīme ir tādiem principa - uzticība tiesībām elementiem, kā: sprieduma atpakaļejošā spēka ietekme uz publiskajām un privātajām interesēm; tiesisko attiecību, kas radušās uz kopīgā skaidrojuma pamata, ilglaicīgums; iespējamās izmaiņas tiesiskajā stāvoklī [...] un citiem.”⁵³⁸ Lai arī ne bieži, bet tomēr Satversmes tiesas jurisprudencē ir atrodami spriedumi, kuros apstrīdētā tiesību norma tiek atzīta par spēkā neesošu ar atpakaļejošu spēku. Piemēram, lai aizsargātu bērnu Satversmē nostiprinātās tiesības, lietā Nr. 2005-19-01 Satversmes tiesa atzina iespēju noteikt, ka apstrīdētā tiesību norma ir atzīstama par spēkā neesošu no tās spēkā stāšanās brīža.⁵³⁹

536 Field O. P. *The Effect of an Unconstitutional Statute*. Minneapolis: The University of Minnesota Press, 1935, p. 1.

537 Přebán J. *Constitutional Justice and Retroactivity of Laws in Postcommunist Central Europe*. Grām.: *Systems of Justice in Transition. Central European Experiences since 1989*. Aldershot: Ashgate, 2003, p. 37.

538 Par Finanšu ministrijas 1993.gada 30.aprīlī apstiprinātā nr.047./475. un Ekonomisko reformu ministrijas 1993.gada 4.maijā apstiprinātā nr.34-1.1.-187. kopīgā skaidrojuma "Par pamatlīdzekļu pārvērtēšanu uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību grāmatvedībā" un Ekonomikas ministrijas 1993.gada 28.decembra skaidrojumu nr. 3-31.1-231 "Par kārtību, kādā piemērojams Finanšu ministrijas un Ekonomisko reformu ministrijas kopīgais skaidrojums "Par pamatlīdzekļu pārvērtēšanu uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību grāmatvedībā"" atbilstību likumam "Par valsts un pašvaldību īpašuma objektu (uzņēmumu) privatizācijas kārtību", likumam "Par valsts un pašvaldību īpašuma objektu privatizāciju" un citiem likumiem: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 04-05 (97). Latvijas Vēstnesis, 1998. 12. marts, nr. 66 (1127), secinājumu daļas 5. punkts.

539 Par Valsts sociālo pabalstu likuma 4. panta piektās daļas 2. punkta vārdu "un Latvijas Republikā nodzīvojis kopumā ne mazāk kā 60 mēnešus, no tiem pēdējos 12 mēnešus nepārtraukti" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 110. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2005-19-01. Latvijas Vēstnesis, 2005. 29. decembris, nr. 209 (3367).

Konstitucionālās sūdzības institūtā spieduma atpakaļejošam spēkam ir īpaša nozīme, jo tā ir vienīgā iespēja, kā ļaut personai atgriezties atpakaļ pagātnē. Pretēji doktrīnā izteiktajam apgalvojumam, ka atpakaļvērstam sprieduma spēkam ir jābūt pietiekoši pamatotam ar nozīmīgām visas sabiedrības interesēm,⁵⁴⁰ konstitucionālajā sūdzībā – tieši pretēji – atpakaļejošais sprieduma spēks var tikt attiecināts vienīgi uz konstitucionālās sūdzības iesniedzēju vai personām, kas atrodas līdzīgos apstākļos.⁵⁴¹ Personai pēc būtības jau nebūtu nekāda labuma, ja tiesību norma, kas ir aizskārusi tās pamattiesības, zaudētu juridisko spēku ar sprieduma pasludināšanas brīdi. Personai ir būtiski, lai apstrīdētā tiesību norma tiktu atzīta par spēkā neesošu aizskārums rašanās laikā. Šāds Satversmes tiesas lēmums varētu radīt iespēju atrisināt strīdu konstitūcijas ietvaros. Un, kā liecina Satversmes tiesas jurisprudence, tieši sprieduma atpakaļejošā spēka attiecināšana uz konstitucionālās sūdzības iesniedzējiem padara konstitucionālo sūdzību par reālu pamattiesību aizsardzības līdzekli. Piemēram, tā sauktajā “bibliotēkas lietā” Satversmes tiesa vispārēji atzina likumu “Grozījumi likumā “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam un spēkā neesošu no sprieduma pasludināšanas brīža, bet attiecībā uz konstitucionālās sūdzības iesniedzējiem - par spēkā neesošu no tā pieņemšanas brīža.⁵⁴² Citā – „māmiņu algu” lietā Nr. 2005-09-01 Satversmes tiesa attiecībā uz konstitucionālās sūdzības iesniedzējiem – trijām fiziskām personām – apstrīdētās tiesību normas atzina par spēkā neesošām no 2005. gada 8. marta, bet attiecībā uz pārējām personām – no 2006. gada 1. marta.⁵⁴³

Ar Satversmes tiesas spriedumu, regulējot konkrētu personu tiesiskās attiecības, līdzās Satversmes tiesas spriedumam *erga omnes* (uz visām personām attiecināms) juridiskajai dabai, izpaužas Amerikāņu konstitucionālās kontroles modelim raksturīgais *inter partes* sprieduma spēks. Precīzāk, *inter partes* spēku iegūst attiecīgā Satversmes tiesas

540 Kalniņš E. Tiesību normas spēkā esamība un intertemporālā piemērojamība. Likums un Tiesības, 2000, 2. sēj., nr. 7 (11), 217.lpp.

541 Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2004. gada 21. decembra lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

542 Par Ministru kabineta 2005. gada 11. janvāra noteikumu Nr. 17 “Grozījumi likumā “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” un 2005. gada 9. jūnija likuma “Grozījumi likumā “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2005-12-0103. Latvijas Vēstnesis, 2005. 20. decembris, nr. 203 (3361).

543 Par Valsts sociālo pabalstu likuma 7. panta pirmās daļas 1. punktā ietvertā nosacījuma – „ja šī persona nav nodarbināta (nav uzskatāma par darba ņēmēju vai pašnodarbināto saskaņā ar likumu „Par valsts sociālo apdrošināšanu”) vai ir nodarbināta un atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā” – atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91., 106. un 110. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2005-09-01. Latvijas Vēstnesis, 2005. 8. novembris, nr. 177 (3335).

sprieduma nolēmumu daļa, kas regulē konkrētu personu un valsts tiesiskās attiecības. *Inter partes* sprieduma spēks tādejādi izpaužas kā īpaša konstitucionālās sūdzības mērķa sasniegšanas metode jeb iespējamība, kas nav pretrunā nedz ar Satversmes tiesas likumu, nedz Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa noteikumiem.

b) konstitucionālās sūdzības un *actio popularis* nodalīšanas teorijas

Kā liecina Satversmes tiesas jurisprudences pētniecība, personas bieži iesniedz Satversmes tiesā nevis konstitucionālo sūdzību, bet gan *actio popularis* – pieteikumu, kuru Satversmes tiesas likums neparedz.⁵⁴⁴ Taču personu „jaukšanās” ir arī izprotama, jo *actio popularis* un konstitucionālās sūdzības subjekts un objekts ir identiski. Tas nozīmē arī to, ka, meklējot *actio popularis* un konstitucionālas sūdzības nodalīšanas kritērijus, Latvijā nav iespējams izmantot tradicionālo konstitucionālās sūdzības un *actio popularis* norobežošanas kritēriju – apstrīdamo tiesību aktu loku. Un tas ir tādēļ, ka Latvijā konstitucionālās sūdzības objekts var būt normatīvs akts vai norma. Šī iemesla dēļ autore nevar piekrist juridiskajā literatūrā izteiktajam viedoklim par to, ja valsts paredz iespēju personai konstitucionālajā tiesā apstrīdēt individuālus tiesību aktus, tad tajā pastāv konstitucionālā sūdzība. Savukārt, ja personas konstitucionālajā tiesā var apstrīdēt normatīvus aktus, iespējams runāt par *actio popularis* esamību.⁵⁴⁵ Latvijas konstitucionālā sūdzība pierāda, ka šādas pazīmes izmantošana ir kļūdaina, liekot meklēt citus kritērijus konstitucionālās sūdzības un *actio popularis* nodalīšanai.

Autore šī darba ietvaros izvirza tēzi par autores atvasinātām divām teorijām, kuras ir izmantojamas *actio popularis* un konstitucionālās sūdzības nodalīšanai.

i) mērķu teorija

Katram tiesību institūtam ir savs mērķis. Tas tiek radīts ar mērķi, kuru, ja tas nav precīzi definēts, iespējams noskaidrot, izmantojot dažādas tiesību normu interpretācijas metodes.⁵⁴⁶ Ja tiek ievērots institūta mērķis, tad iespējams sasniegt un pildīt tos uzdevumus,

544 Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2005. gada 4. oktobra lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

545 Harutyunyan G., Mavčič A. Constitutional review and its development in the modern world (a comparative constitutional analysis). Yerevan-Ljubljana: [b.i.], 1999, 295.lpp.

546 Melčīsis E. Tiesību normu interpretācijas metodes. Rīga: Latvijas Universitāte, 1996, 16-33.lpp.

kādiem tas ir ticis izveidots. Šis secinājums katrā ziņā ir attiecināms uz konstitucionālās sūdzības un *actio popularis* nodalīšanas būtību.

Konstitucionālās sūdzības mērķis jau kopš tās rašanās brīža ir bijis aizsargāt cilvēka pamattiesības. Citi mērķi konstitucionālajai sūdzībai kopumā pasaulē, tai skaitā arī Latvijā, nekad nav bijuši un, cerams, arī nebūs. Vai precīzāk – atbilstoši konstitucionālās sūdzības būtībai – nevar būt. Citu mērķu sasniegšanai tiek veidoti citi tiesību institūti. Konstitucionālās sūdzības mērķa sasniegšanas attīstība klasiski bija un vēl joprojām ir novērojama Latvijā. Zināms, ka tieši pēc tam, kad Satversmē tika iekļauts pamattiesību katalogs, juridiskā doma tomēr spēja vienoties par konstitucionālās sūdzības nepieciešamību un pašu tās veidolu, kura pamatā bija konstitucionālās sūdzības mērķis – aizsargāt cilvēka pamattiesības. Tāpēc personas izjūtas par „nekārtību” nav pietiekamas, lai tā varētu vērsties Satversmes tiesā. Arguments pieteikuma iesniegšanai nevar būt arī citu subjektu pasivitāte vai tas, ka to „[...] nav izdarījis neviens Satversmes tiesas likuma 17. pantā minētais subjekts.”⁵⁴⁷ Persona var vērsties Satversmes tiesā tikai vienā gadījumā – lai aizsargātu savas pamattiesības. Tādejādi konstitucionālā sūdzība pastāv un tā ir pieļaujama tik tālu, cik tās uzdevums ir aizsargāt cilvēka pamattiesības.

Pretēji *actio popularis* uzdevums un mērķis neabsorbējas vienīgi cilvēka pamattiesību aizsardzībā. *Actio popularis* pēc būtības ir abstrakts personas pieteikums. Tas ir tāds pats, kādu iesniedz publisko tiesību subjekti. Publisko interešu aizsardzība vairāk izriet no šo abstraktās kontroles iniciējošo subjektu tiesiskā statusa. Tā, piemēram, Valsts cilvēktiesību birojs, kurš iesniedz pieteikumu Satversmes tiesā, realizē ar likumu uzliktos pienākumus. Deputāti savukārt, izmantojot savas iniciatīvas tiesības, gan rūpējas par savu pārstāvam interešu aizsardzību vispārējā nozīmē, gan arī piedalās politikas veidošanā ar konstitucionālās tiesas starpniecību. Tādēļ *actio popularis* mērķis var nebūt cilvēka pamattiesību aizsardzība. Patiesībā *actio popularis* arī netiek veidota ar mērķi aizsargāt cilvēka pamattiesības. *Actio popularis* vairāk ir vēsta uz vispārējas kārtības jeb sabiedrības, publisku interešu aizsargāšanu. No šīs mērķa teorijas ir radies arī pašas *actio popularis* nosaukums, jo tajā slēpjas visa šī institūta būtība – aizsargāt vispārējas, publiskas vai

547 Savā pieteikumā Satversmes tiesai Latvijas Zvērinātu tiesu izpildītāju padome, lūdzot ierosināt lietu par 2005. gada 16. augusta noteikumu Nr. 611 „Grozījumi Tiesu izpildītāju likumā” „[...] neatbilstību Satversmes 1. un 81. pantam un atzīt Noteikumus par nelikumīgiem un spēkā neesošiem kopš pieņemšanas brīža [...]” norāda, ka minētie noteikumi aizskar pieteicēja – publisko tiesību subjekta un tā sastāvā esošo tiesu izpildītāju konstitucionālās tiesības un pieteicējs tiesā vērsas, lai aizstāvētu publiskās intereses. Pieteikums nr. 124, reģistrācijas datums 09.09.2005. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kanclerjā.

nekonkrētas intereses. Izmantot pretēju apgalvojumu, var teikt, ka *actio popularis* mērķis var nebūt cilvēka pamattiesību aizsardzība, kas neizslēdz ar *actio popularis* rūpēties par cilvēka pamattiesību ievērošanu kopumā.

No augstākminētā secināms, ka *actio popularis* ir tiesību institūts ar plašāku saturu un mērķi, un tas aptver visas tās aizsardzības iespējas, kādas tiek pieļautas un ir iespējamās konstitucionālajā tiesā, neaprobežojoties ar cilvēka pamattiesību aizsardzību. Pēc būtības *actio popularis* aptver arī konstitucionālo sūdzību tās teorētiskajos aspektos. Pretēji konstitucionālā sūdzība primāri neaptver *actio popularis*.

ii) interešu teorija

Cita teorija, kas ir ļoti cieši saistīta ar iepriekšējo mērķu teoriju un pat zināmā mērā izriet no tās, un ir izmantojama *actio popularis* un konstitucionālās sūdzības nodalīšanai, ir interešu teorija.⁵⁴⁸

Interešu teorijas pamatā ir cilvēka pamattiesību kā subjektīvo tiesību izpratne. Iespējams pat teikt, ka subjektīvo pamattiesību izpratne ir šīs teorijas pamatā.

Tas, ka konstitucionālā sūdzība ir subjektīvo tiesību aizsardzības institūts, izriet no normatīvā regulējuma. Satversmes tiesas likuma 19.² panta 1. daļa paredz, ka persona tiesā var vērsties, ja “[...] **tai** [*autores izcēlums*] Satversmē noteiktās pamattiesības aizskar [...]”. Līdzīgi formulējumi, nodalot *actio popularis* no konstitucionālās sūdzības, ir sastopami citās valstīs. Piemēram, Slovākijā, kurā netiek pieļauta *actio popularis*, konstitucionālo sūdzību tiesā var iesniegt fiziskā vai juridiska persona „[...] ja tās pamattiesības un brīvības aizskar [...]”.⁵⁴⁹ Čehijas Konstitucionālās tiesas likuma 72. paragrāfa 1. daļa paredz, ka konstitucionālā sūdzība iesniedzama tad, ja “[...] tās pamattiesības un pamatbrīvības, kas garantētas konstitucionālajā kārtībā ir aizskartas” [...].⁵⁵⁰ Tāpat var minēt Slovēnijas Konstitucionālās tiesas likuma 50. panta pirmo daļu, kura līdzīgi definē ikvienas personas tiesības iesniegt konstitucionālo sūdzību Konstitucionālajā tiesā, ja „[...] viņš/viņa uzskata, ka tā/tās cilvēka tiesības un pamatbrīvības ir aizskartas [...]”.⁵⁵¹

548 Salīdzināt Briede J. Administratīvais akts. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2003, 90-92.lpp.; Тихомиров, Ю. А. Публичное право. Москва: БЕК, 1995, с. 53-80.

549 On the Organisation of the Constitutional Court of the Slovak Republic, on the Proceedings before the Constitutional Court and the status of its Judges. Act of the National Council of the Slovak Republic of January 20, 1993. Article 49. http://www.concourt.sk/A/a_index.htm (aplūkots 2006-07-24).

550 Act on the Constitutional Court of the Czech Republic. http://test.concourt.cz/angl_verze/act.html (aplūkots 2006-07-24).

551 Constitutional Court Act. Grām.: Constitutional Court of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Tiskarna Ljubljana, 1995, p. 49.

Jau iepriekš tika secināts, ka likumdevējs, izstrādājot konstitucionālās sūdzības noteikumus, uzsvēra savu (proti, konstitucionālās sūdzības subjekta) tiesību aizsardzības nepieciešamību. Turklāt likumdevēja gribu ir vērtējusi Satversmes tiesa, atzīstot, ka personai, atšķirībā no publisko tiesību subjektiem, ir tiesības vērsties Satversmes tiesā tikai sakarā ar savu pamattiesību aizskārumu.⁵⁵² Tas nozīmē, ka priekšnoteikums konstitucionālās sūdzības iesniegšanai ir identificējamas, t.i., konkrētas cietušās personas esamība, kurai ir aizskartas pamattiesības. Tā kā aizskārumus skar konkrētu personu, tad tai ir interese vērsties pret savu pamattiesību aizskārumu.⁵⁵³ Interese personai ir tādēļ, ka antikonstitucionālā rīcība ir skārusi personu pašu, nevis „svešas” intereses. Tieši šī savu – subjektīvo - interešu aizsargāšana ir konstitucionālās sūdzības pamatā. Piemēram, Vācijas Federālā Konstitucionālā tiesa it īpaši tad, ja apstrīdēts tiek normatīvais akts (norma), raugās, lai sūdzība tiktu iesniegta personas interesēs un tiktu pamatots konkrētas personas pamattiesību aizskārumus, tādējādi norobežojoties no *actio popularis*.⁵⁵⁴ Slovēnijas konstitucionālā tiesa tāpat nepieļauj *actio popularis* iesniegšanu tiesā, prasot personai pierādīt tās tiesisku interesi.⁵⁵⁵ Kā uzsver Slovēnijas Konstitucionālā tiesa „[...] vispārēja un abstrakta tiesiska interese, kuru var demonstrēt ikviens, nav pietiekama.”⁵⁵⁶ Lai persona iesniegtu konstitucionālo sūdzību, ir jākonstatē personas pamattiesību aizskārumus, izslēdzot vispārēju interešu aizsardzību.⁵⁵⁷ Līdzīga prakse ir iedibināta Eiropas Cilvēktiesību tiesā. Tiesa ir norādījusi, ka tai nav jālemj par abstraktām problēmām, kas skar jautājumu par apstrīdētā tiesību akta atbilstību konvencijai.⁵⁵⁸ Tiesa lemj un skata lietas par konkrētu personu cilvēktiesību pārkāpumiem.⁵⁵⁹

552 Par Satversmes tiesas likuma 19². panta ceturtais daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 92.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2002-09-01. Latvijas Vēstnesis, 2002. 27. novembris, nr. 173 (2748), secinājumu daļas 3.1. punkts.

553 Тихомиров, Ю. А. Публичное право. Москва: БЕК, 1995, с. 53.

554 Защита основных прав Конституционным судом. Страсбург: Европейская комиссия за Демократию через право. Издание Совета Европы, 1995, с. 62.

555 Ruling of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. U-I-80/00 on July 3, 2002. <http://odlocitve.us-rs.si/ustrs/usodl.nsf/o/B58412C1044BD4F8C12571720028F1C9> (aplūkots 2006-08-03).

556 Decision of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. SLO-1999-2-004 on July 8, 1999. <http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (aplūkots 2006-07-13).

557 Ruling of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. U-I-41/94 on July 4, 1994. <http://odlocitve.us-rs.si/ustrs/usodl.nsf/o/7DD5742DE8F0CB2DC12571720028878B> (aplūkots 2006-08-09).

558 ECT 1962. gada 27. marta spriedums lietā De Becker v. Belgium, para. 14. <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=De%20%7C%20Becker&sessionid=6980119&skin=hudoc-e> (aplūkots 2006-07-24); ECT 1972. gada 10. marta spriedums lietā Cases of De Wilde, Ooms and Versyp ("Vagrancy") v. Belgium, para. 22.

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=3&portal=hbkm&action=html&highlight=De%20%7C%20Wilde&sessionid=7036297&skin=hudoc-en> (aplūkots 2006-07-24).

Arī gadījumos, kad persona apstrīd tiesību normas, kas tiek piemērotas vai tiks piemērotas konkrētā lietā, sūdzība būs pieļaujama tikai tad, ja šīs tiesību normas skar personu – iesniedzēju personiski.⁵⁶⁰ Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija nedod tiesības personai iesniegt vispārējas sūdzības jeb „[...] apstrīdēt tiesību normas abstrakti vienkārši tādēļ, ka persona jūt, ka tās neatbilst konvencijai.”⁵⁶¹

Tādejādi konstitucionālās sūdzības galvenais uzdevums nav un, izejot no tās satura, nevar būt publisko jeb vispārējo interešu aizsardzība.⁵⁶² Publisko jeb nekonkrētu interešu aizsardzība ir *actio popularis* ziņā. Aiz *actio popularis* – pieteikuma nevar būt konkrētas, identificējamās personas vai konkrēts pamattiesību aizskārums, kā tas nav abstraktās kontroles pieteikumā.⁵⁶³ Vispārējas intereses nevar tikt identificētas ar kādu konkrētu personu un tās pamattiesību aizsardzību kā dēļ *actio popularis* var būt vienīgi vispārējās interesēs. Turklāt šeit iespējams vilkt paralēles ar publisko tiesību principu par valsts vajadzībām, kur publiskas vajadzības ir valsts vajadzības.⁵⁶⁴ Tādēļ, izskatot abstraktās kontroles pieteikumu, tiesa neņem vērā īpašus faktus un apstākļus, kas attiecas uz pieteikuma iesniedzēju, kā tas tiek darīts, vērtējot konstitucionālās sūdzības. Tiesa šajos gadījumos vairāk vadās no vispārējiem juridiskiem faktiem un apstākļiem, izslēdzot konkrēta aizskāruma vērtēšanu, jo tāda vienkārši nav.⁵⁶⁵

No interešu un mērķu teorijas izriet, ka, lai pieteikumu atzītu par konstitucionālo sūdzību, nepieciešams konstatēt personas subjektīvu, t.i., tās pamattiesību aizskārumu. Identificējamās personas pamattiesību aizskāruma esamība ir viena no raksturīgākajām konstitucionālās sūdzības pazīmēm. Principā visa konstitucionāla sūdzība ir būvēta uz cietušās personas esamību.

559 ECT 1988. gada 24. marta spriedums lietā Olsson v. Seden (No. 1), para. 54. <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Olsson&sessionId=6980119&skin=hudoc-en> (aplūkots 2006-07-24).

560 ECT 1979. gada 13. jūnija spriedums lietā Marckx v. Belgium, para. 27. <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Marckx&sessionId=7036297&skin=hudoc-en> (aplūkots 2006-07-24).

561 ECT 1978. gada 6. septembra spriedums lietā Klass and Others v. Germany, para. 33. <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Klass&sessionId=6980119&skin=hudoc-en> (aplūkots 2006-07-24).

562 Par publiskām interesēm skatīt Тихомиров, Ю. А. Публичное право. Москва: БЕК, 1995, с. 53-80.

563 Decision of the Constitutional Court of the Republic of Hungary No. HUN-1998-3-008 on October 2, 1998. <http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (aplūkots 2006-07-24).

564 Loughlin M. The Idea of Public Law. Oxford: Oxford University Press, 2003. p.149.

565 Decision of the Constitutional Court of the Republic of Hungary No. HUN-1998-3-008 on October 2, 1998. <http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (aplūkots 2006-07-24).

Apkopojot augstāk norādīto, iespējams secināt, ka, pirmkārt, konstitucionālajai sūdzībai un *actio popularis* ir kopīgas iezīmes - to subjekts, apstrīdamo tiesību aktu loks jeb objekts. Otrkārt, konstitucionālās sūdzības un *actio popularis* nodalīšanas pamatā ir pieteicēju mērķis, kas konstitucionālajā sūdzībā vienmēr būs pamattiesību aizsardzība, kā arī intereses esamība, jo konstitucionālās sūdzības pamatā ir personas subjektīvo jeb tās pamattiesību aizskārums.

2) pamattiesību aizskāruma izpratne un saturs

a) aizskāruma izpratne

Aizskārums konstitucionālā sūdzībā vienmēr nozīmē subjektīvo publisko pamattiesību aizskārumu.

Analizējot cilvēktiesību aizsardzības iespējas, parasti tiek runāts par mehānismiem, kas nepieciešami, lai panāktu „aizskarto tiesību ievērošanu.”⁵⁶⁶ Tā arī konstitucionālā sūdzība ir veidota ar mērķi – dot iespēju personām aizsargāt vienīgi aizskartās pamattiesības.

Aizskārums konstitucionālās sūdzības institūtā nozīmē, ka publisko tiesību subjekts ir pārkāpis tās robežas, kas nosaka valsts un personas attiecības jeb – cilvēka pamattiesības. Tātad – valsts ar savu darbību (galvenokārt) rada pamattiesību aizskārumu.

Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 19.² panta 6. daļas pirmo punktu personai savā pieteikumā īpaši jāpamato, ka ir aizskartas tās Satversmē noteiktās pamattiesības. Tas nozīmē, ka personai ir jāpauž sava subjektīvā attieksme pret aizskārumu – t.i., tai ir jāuzskata (jābūt pārliecinātai), ka tās pamattiesības aizskar augstākstāvošai tiesību normai (aktam) neatbilstoša tiesību norma (akts). Sava pārliecība personai ir arī jāpamato, iekļaujot konstitucionālajā sūdzībā argumentus, ka tieši pati persona ir “upuris” – tātad cietusi aizskāruma gadījumā, pierādot, ka pastāv saikne starp personu un aizskārumu.⁵⁶⁷ Tas, vai persona patiesi ir cietusi, tiks noskaidrots tiesvedības laikā. Taču pirmais solis, lai konstitucionālo sūdzību varētu uzskatīt par likumam atbilstošu, ir personas pārliecība par tai radītu aizskārumu. Var teikt, ka, novērtējot aizskārumu, darbosies trīspakāpju aizskāruma pārbaudes shēma. Tajā sākotnēji aktīva loma ir personai, pēc tam Satversmes tiesas kolēģijai, kas lemj par lietas ierosināšanu, un visbeidzot pašai tiesai, kas taisa spriedumu. Jāatzīmē, ka

566 Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I.Ziemeles redakcijā. Rīga: Izglītības solī, 2000, 293.lpp.

567 Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2004. gada 28. decembra lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

visbiežāk tieši prasības pierādīt savu pamattiesību aizskārumu neievērošana ir par iemeslu negatīviem Satversmes tiesas kolēģiju lēmumiem, ar kuriem tiek atteikts ierosināt lietas.⁵⁶⁸

Autore uzskata, ka pamattiesību aizskārumus ir jāpierāda arī tām biedrībām, nevalstiskajām organizācijām, kuras vēlas darboties vides tiesību aizsardzības jomā.⁵⁶⁹ Kā jau tika noskaidrots iepriekš, konsekventa pieturēšanās pie konstitucionālās sūdzības satura noteikumu ievērošanas nav pretrunā arī ar Orhūsas konvenciju par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem.⁵⁷⁰ Turklāt tiesu prakses analīze liecina, ka konstitucionālās tiesas arī citās valstīs nedod atlaides vides tiesību aizsardzības aktīvistiem.⁵⁷¹ Piemēram, Slovēnijas Konstitucionālā tiesa, saņemot Slovēnijas Ekologu asociācijas un 25 fizisko personu pieteikumu, kurā tika apstrīdēta attīstības plāna, kas atradās pie ezera, atbilstība konstitūcijai, arī vērtēja aizskāruma esamību. Aizskāruma konstatēšanai un novērtēšanai Konstitucionālā tiesa izmantoja gan Slovēnijas Vides aizsardzības likuma 4. panta 3. daļu, kas nosaka, ka vides aizsardzību realizē pilsoņi un citi sabiedrības locekļi individuāli vai ar asociāciju, profesionālu vai citu organizāciju un citu nevalstisku organizāciju vides aizsardzībai starpniecību,⁵⁷² gan arī Ekologu asociācijas statūtus, kā arī vērā ņēma to, ka tās dalībnieki ir iesaistīti zinātnē, profesionālās, sabiedriskās, pedagoģiskās aktivitātēs, kas saistītas ar ekosistēmu un tās aizsardzību.⁵⁷³

Lai personai radītu aizskārumu, ir nepieciešams, lai tiesību norma (akts) ietekmētu (attiektos uz) personu.⁵⁷⁴

Normatīvais akts vai norma pati par sevi kā abstrakcija diez vai var radīt pamattiesību aizskārumu. Lai aizskārumus personai tiktu nodarīts vai radīts, tiesību norma ir jārealizē.

568 Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2003. gada 17. septembra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2003. gada 3. septembra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2003. gada 13. novembra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

569 Pieteikums nr. 14, reģistrēts 10.02.2006. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 3. kolēģijas 2006. gada 6. marta lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

570 Par 1998.gada 25.jūnija Orhūsas konvenciju par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 26. aprīlis, nr. 64 (2639).

571 Slovenia: Constitutional Court case brought by the National Association of Ecologists. Grām.: Handbook on Access to justice under the Aarhus Convention. Hungary: The Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe, 2003, p. 240.

572 The Environmental Protection Act of the Republic of Slovenia. <http://www.gov.si/mop/en/index.htm> (aplūkots 2006-07-24).

573 Decision of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. U-I-30/95 on December 21, 1995. <http://odlocitve.us-rs.si/usrs/usodl.nsf/o/7ACF255999569CD7C1257172002887F6> (aplūkots 2006-09-07).

574 Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2004. gada 28. decembra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

Loģiski spriežot, aizskārumu varētu radīt kāda konkrēta uz personu attiecināma rīcība - (iespējams) antikonstitucionālās tiesību normas piemērošana.⁵⁷⁵ Piemēram, ja konkrētu attiecību nodibināšana, grozīšana vai izbeigšana uz spēkā esošu normu pamata prasa individuālu lēmumu.⁵⁷⁶ Piemērojot tiesību normas, ar tiesību normu piemērošanas aktu tiek noteiktas un konkretizētas piemērojamā tiesību normā paredzētās tiesiskās sekas, kas var radīt pamattiesību aizskārumu.⁵⁷⁷ Šeit atkārtoti jāprecizē, ka, neraugoties uz tiesību normas piemērošanu, personai Satversmes tiesā nebūs iespējams apstrīdēt tiesību normas piemērošanas rezultātu (individuālu tiesību aktu), bet gan tiesību normu (aktu), pamatojoties uz kuru tad ir pieņemts konkrētais individuālais tiesību akts.

Taču tiesību normas piemērošana nav obligāts priekšnoteikums aizskāruma rašanās visos gadījumos. Cilvēka pamattiesību aizskārumu var radīt norma pati par sevi bez piemērošanas.⁵⁷⁸ Šāda aizskāruma konstrukcija Latvijā ir iespējama, pateicoties tam, ka konstitucionālās sūdzības objekts ir nevis individuāls tiesību akts, bet gan normatīvs akts vai tā norma. Tāpēc ne vienmēr konstitucionālās sūdzības iesniegšanas priekšnoteikums būs tiesību normas piemērošana, kas savukārt nozīmē, ka pamattiesību aizskārumu ne vienmēr obligāti būs esošs. Arī Satversmes tiesa spriedumā lietā nr. 2001-06-03, kurā tika lemts par Saeimas Prezidija 2000. gada 28. februāra "Noteikumu par kārtību, kādā no Saeimas budžeta kompensējami izdevumi, kas deputātam radušies, realizējot savas pilnvaras" 4., 5., 6., 7., 8. punkta un 9. punkta pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam, ir atzinusi, ka „[n]av pamatots Saeimas atbildes rakstā ietvertais apgalvojums, ka nepieciešams konstatēt tādu personas tiesību aizskārumu, kas noticis, kad attiecībā uz šo personu piemērota augstāka juridiskā spēka normai neatbilstoša tiesību norma (akts). Gadījums, kad tiesību norma tiek piemērota, ir tikai viens no gadījumiem, kuros tiesību norma var aizskart personas pamattiesības Satversmes tiesas likuma 19.2 panta izpratnē [...] Satversmes tiesas likums prasa, lai apstrīdētais akts (norma) aizskartu pieteikuma iesniedzēja

575 Procedural decision of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland No. Ts 90/02 on February 11, 2003. http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/documents/Ts_90_02GB.pdf (aplūkots 2006-08-15).

576 Meļkisis E. Juridiskās metodes mācības un tiesību normas piemērošanas metodoloģijas jēdziens un nozīme. Grām.: Meļkisis E. (zin. red.). Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Rīga: Ratio iuris, 2003, 12-13.lpp.

577 Kalniņš E. Tiesību normu piemērošanas loģiskā shēma. Grām.: Meļkisis E. (zin. red.). Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Rīga: Ratio iuris, 2003, 19.lpp.

578 ECT 1978. gada 6. septembra spriedums lietā *Klass and Others v. Germany*, para. 33. <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Klass&sessionId=6980119&skin=hudoc-en> (aplūkots 2006-07-24).

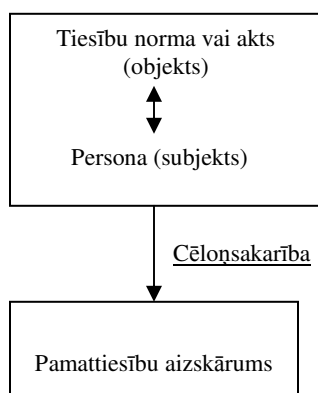
pamattiesības, taču neprasa, lai tas visos gadījumos notiktu, piemērojot šo normu attiecībā uz pieteikuma iesniedzēju.”⁵⁷⁹

Tādejādi var teikt, ka aizskārumu var radīt tiesību norma (akts) kā tāda – pati par sevi, vai arī tās konkretizēšana attiecībā uz konkrētu personu jeb piemērošana. Proti, šeit var runāt par divām aizskāruma rašanās iespējām jeb pakāpēm: pirmā - tiesību normas (akta) esamība, otrā – tās piemērošana.

b) aizskāruma saturs

Pamattiesību aizskāruma konstatēšana nebūt nav vienkāršs uzdevums.

Lai to konstatētu, vispirms ir jābūt konstitucionālās sūdzības subjektam un objektam. Tālāk ir jākonstatē tiesību normas (akta) un personas mijiedarbība, kas izpaudīsies, realizējot apstrīdēto tiesību normu (aktu). Turklāt personas un apstrīdētās tiesību normas (akta) mijiedarbībai (realizācijai) ir jārada aizskārums personai. Tādejādi starp personas un apstrīdētās tiesību normas (akta) mijiedarbību no vienas puses un aizskārumu no otras puses ir jāpastāv cēlonsakarībai.⁵⁸⁰ Shematiski to var attēlot šādi:

Aizskāruma saturu veido tā dažādas formas.

Kā norādīts Satversmes tiesas 2002. gada 11. novembra lēmumā par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2002-07-01, kurā Rīgas dievturu draudze „Austra” apstrīdēja Reliģisko organizāciju likuma 6. panta otrās un trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 99. pantam, par konstitucionālās sūdzības priekšmetu var būt vienīgi konkrēts, tiešs

579 Par Saeimas Prezidija 2000. gada 28. februāra “Noteikumu par kārtību, kādā no Saeimas budžeta kompensējami izdevumi, kas deputātam radušies, realizējot savas pilnvaras” 4., 5., 6., 7., 8. punkta un 9. punkta pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2001-06-03. Latvijas Vēstnesis 2002, 26. februāris, nr. 31, secinājumu daļas 2.4. punkts.

580 Salīdzināt Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: TNA, 2000, 67-71.lpp.

personas pamattiesību aizskārums.⁵⁸¹ Līdzīgi skaidrots citos Satversmes tiesas kolēģiju lēmumos.⁵⁸² Prasība par tādām pašām aizskāruma formām ir arī citās valstīs.⁵⁸³ Un šāda prasība ir atbilstoša konstitucionālajās sūdzības un *actio popularis* nodalīšanas teorijām.

No Satversmes tiesas kolēģiju lēmumiem izriet, ka aizskāruma saturu veido divas savstarpēji saistošas, bet vienlīdz izslēdzošas formas: konkrēts un tiešs aizskārums. Autoresprāt, ir jāizdala un jārunā arī par nākamo aizskāruma formu. Proti, lai konstitucionālo sūdzību atzītu par atbilstošu Satversmes tiesas likumam, aizskārumam ir jābūt ne tikai tiešam, konkrētam, bet arī tagadējam jeb esošam. Papildus Satversmes tiesas jurisprudences un konstitucionālās sūdzības teorijas ir paplašinājusi aizskāruma robežas, ļaujot runāt par nākotnē gaidāmu un potenciālu (iespējamu) aizskārumu. Turklāt tagadējs (esošs) aizskārums izslēdz nākotnē gaidāma vai potenciāla aizskāruma konstatāciju un otrādi. Aizskārumu katrā individuālā gadījumā konstitucionālajā sūdzībā veidos vismaz trīs savstarpēji saistītas aizskāruma formas.

i) tiešs aizskārums

Tiešs pamattiesību aizskārums atspoguļo apstrīdētās tiesību normas (akta) tiešu saskari ar aizskarto personu. Proti, ir jābūt skaidri redzamam un konstatējamam, ka apstrīdētā tiesību norma, piemēram, ir tikusi piemērota attiecībā uz konstitucionālās sūdzības subjektu. Savukārt tad, kad tiesību normas piemērošana nav notikusi (tas parasti ir tad, kad nav viss esošs, bet gan potenciāls vai nākotnē gaidāms aizskārums) tiešs aizskārums ir tad, ja ir konstatējama personas un tiesību normas iespējamā tiešā saskare.⁵⁸⁴

Tiešs aizskārums individualizē konstitucionālo sūdzību, jo šeit nepieciešams konstatēt strīda puses. Tas izpaudīsies arī personas pieteikumā, kurā ir jānorāda „[...] kādā veidā šī norma aizskar tieši viņa pamattiesības.”⁵⁸⁵

581 Par tiesvedības izbeigšanu: Satversmes tiesas 2002. gada 11. novembra lēmums. [http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/citi_doc/07-01\(02\)jzb.htm](http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/citi_doc/07-01(02)jzb.htm) (aplūkots 2004-06-01), secinājumu daļas 3. punkts.

582 Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2004. gada 28. decembra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2006. gada 26. janvāra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

583 Ruling of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. U-I-80/00 on July 3, 2002. <http://odlocitve.us-rs.si/ursr/us-odl.nsf/o/B58412C1044BD4F8C12571720028F1C9> (aplūkots 2006-08-03).

584 Resolution of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. U-I-155/94 on November 9, 1994. <http://odlocitve.us-rs.si/ursr/us-odl.nsf/o/61985243C857FE24C1257172002807F9> (aplūkots 2006-08-15).

585 Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2003. gada 13. novembra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

No tieša aizskārums izriet konstatējums, ka personas vārdā Satversmes tiesā var vērsties tās pilnvarotais pārstāvis, kurš tad rīkosies aizskartās personas vārdā, nevis savā vārdā un interesēs. Tādejādi vēlreiz jāuzsver atšķirības starp konstitucionālo sūdzību un administratīvo procesu, kurā iespējama *actio popularis*, kā arī tiesību un tiesisko interešu aizstāvja institūts.⁵⁸⁶

Pretēji netiešs aizskārums nav pietiekams, lai konstitucionālo sūdzību atzītu par atbilstošu likumīgām prasībām.

Taču teorētiski ir iespējami gadījumi, kad sākotnēji netieši cietušās personas kļūst par tieša aizskārums subjektiem, t.i., tām radītais netiešais aizskārums kļūst par tiešu. Tas varētu būt tad, kad starp tieši cietušo personu un netieši cietušo ir tik ļoti tuvas attiecības, kā rezultātā rodies aizskārums vienam, rodas aizskārums otram. T.i., vienas sekas izsauca nākamās. Piemēram, ja aizskarot vīra (A) pamattiesības, vienlīdz aizskārums tiek radīts arī viņa (A) sievai (B), arī sieva (B) varētu tikt atzīta par cietušo, kas dotu tiesības iesniegt konstitucionālo sūdzību. Piemēram, ierobežojot īpašuma tiesības, aizskārums var tikt radīts ne tikai pašam īpašniekam, bet arī tā ģimenes locekļiem.

ii) konkrēts aizskārums

Jēdziens „konkrēts” pretēji abstraktumam nozīmē - tāds, kas pastāv reālajā telpā un vismaz principā ir uztverams, ir reāls, priekšmetisks.⁵⁸⁷ Tas pastāv un nav iedomāts vai izdomāts, ir reāls un uz personu (sevi) attiecināms. Tas nozīmē, ka tiesiskajā telpā ir kāda tiesību norma (akts), kas neatbilst augstāka juridiska spēkā tiesību normai (aktam), un rada kādas konkrētas – identificējamas personas pamattiesību aizskārums. Konkrēts pamattiesību aizskārums nozīmē, ka reāli eksistē valsts un personas tiesiskās attiecības, kurās iespējams konstatēt šo aizskārums. Konkrētam aizskārums var pretnostatīt abstraktu sūdzību, kurā konkrētums, proti, konkrētas tiesiskas attiecības starp valsti un personu, tiek izslēgts. Tādēļ arī pēc personu iesniegtiem pieteikumiem tiek ierosinātas lietas „[...] par konkrētiem pamattiesību aizskārums, bet abstraktas sūdzības netiek izskatītas.”⁵⁸⁸

586 Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006. gada 17. janvāra spriedums lietā nr. SKA-0010-06, 11. punkts. Latvijas tiesu nolēmumu datu bāze <http://www.lursoft.lv> (aplūkots 2006-07-24).

587 Svešvārdu vārdnīca. Rīga: Jumava, 1999, 385.lpp.

588 Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2005. gada 11. janvāra lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

Šeit paralēles var vilkt arī ar Administratīvā procesa likuma noteikumiem. Konkrēta aizskārums esamība ir arī viens no priekšnoteikumiem pieteikuma iesniegšanai administratīvajā tiesā. Un tas ir saskaņā ar Administratīvā procesa likuma mērķi, kas noteikts likuma 2. panta pirmajā punktā. Tas nosaka, ka likuma mērķis ir nodrošināt demokrātiskas, tiesiskas valsts pamatprincipu, it sevišķi cilvēktiesību, ievērošanu konkrētās publiski tiesiskajās attiecībās starp valsti un privātpersonu. Tai skaitā Augstākās tiesas Administratīvais departaments, vērtējot publisko tiesību subjekta tiesības vērsties administratīvajā tiesā, ir noteicis, ka „[a]dministratīvais process savā būtībā ir **konkrētas** [*autores izcēlums*] publiski tiesiskas attiecības starp valsti no vienas puses un privātpersonu no otras puses.”⁵⁸⁹

iii) tagadējs jeb esošs aizskārums

Tagadēja jeb esoša aizskārums konstatācijas nepieciešamība izriet no konkrēta aizskārums prasības ievērošanas, jo konkrēts aizskārums nozīmē arī tādu aizskārums, kas ir jeb kas pastāv.

No Satversmes tiesas likumā (19.² panta 1. daļa) iekļautās frāzes “aizskar tiesību norma”, izriet, ka aizskārums ir jābūt tagadējam – esošam vai tādām, kas aizskar personu tagad. Bez tam Satversmes tiesa likuma 19.² panta 6. daļas pirmajā punktā teiktais, ka personai jāpamato, ka ir aizskartas Satversmē noteiktās pieteikuma iesniedzēja pamattiesības, liek domāt par tagadēja jeb esoša aizskārums konstatēšanas nepieciešamību. Turklāt pati Satversmes tiesa ir atzinusi, ka konstitucionālās sūdzības priekšmets var būt vienīgi konkrēts, faktiski pastāvošs pamattiesību aizskārums.⁵⁹⁰

Vai aizskārums patiesi pastāv, pilnībā noskaidros lietas izskatīšanas laikā. Taču pirmais solis līdz lietas ierosināšanai ir pašas personas pārlicība, ka šāds pamattiesību aizskārums pastāv (ir esošs). Ja persona uzskata, ka aizskārums nepastāv, tad tā acīmredzami nevar tikt uzskatīta par cietušo. Vai arī, ja aizskārums ir jau novērsts, tad nevar uzskatīt, ka aizskārums pastāv.

Esošs pamattiesību aizskārums parasti tiek radīts, piemērojot apstrīdēto tiesību normu attiecībā uz personu. Taču var būt gadījumi, kad tomēr esošu aizskārums rada tiesību norma

589 Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006. gada 23. maija lēmums lietā nr. SKA-0306-06, 8. punkts. Latvijas tiesu nolēmumu datu bāze. <http://www.lursoft.lv> (aplūkots 2006-07-14).

590 Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2004. gada 12. novembra lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

pati par sevi, piemēram, liedzot veikt kādas konkrētas darbības, realizēt tiesības. Piemēram, esošu aizskārumu var konstatēt trīs fizisku personu pieteikumā, kurā tika apstrīdēta Valsts sociālo pabalstu likuma 7. panta 1. daļas 1. punkts, kas paredzēja „māmiņu algu” saņemšanas ierobežojumus.⁵⁹¹ Minētā likuma norma, liedzot realizēt tiesības, radīja aizskārumu šīm personām. Līdzīgi 2006. gada vidū konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesā iesniedza divas fiziskas personas – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes studentes, kuras apstrīdēja 2004. gada 24. augusta Ministru kabineta noteikumu Nr. 740 3. punkta 3. apakšpunktu, kas paredz, ka stipendiju konkursa kārtībā var saņemt studējošais, kurš nav uzskatāms par darba ņēmēju vai pašnodarbināto saskaņā ar likumu „Par valsts sociālo apdrošināšanu”, kā arī Latvijas Universitātes noteikumu „LU stipendiju piešķiršanas kārtība” 2. punkta 2. apakšpunktu, kas paredz līdzīgu ierobežojumu.⁵⁹² Autore ir vienisprātis ar Satversmes tiesas kolēģijas secināto, ka attiecībā uz vienu no pieteicējam (I.N.) aizskārumus nepastāvēja, jo nebija iespējams saskatīt personas un apstrīdēto normu saskari tādēļ, ka persona nebija nodarbināta. Taču attiecībā uz otru pieteicēju (A.N.), kura atradās darba tiesiskajās attiecībās, aizskārumus pastāvēja jeb bija esošs. Personas A.N. pamattiesības bija aizskartas ar apstrīdēto tiesību normu, jo tā liedza un vēl joprojām liedz personai pretendēt vai pat vispār kandidēt uz stipendijas saņemšanu. Persona (kā tas izriet no konstitucionālas sūdzības) tādēļ arī nebija kandidējusi stipendijas saņemšanai, kaut tā atbilda citiem kritērijiem stipendijas saņemšanai, izņemot vienam - apstrīdētajam. Satversmes tiesas kolēģijai norādot, ka „iesniegtajā pieteikumā nav ne minēts, ne arī pievienots dokuments, kas apliecinātu, ka A.N. [*autores saīsinājums*] ir atteikts piešķirt stipendiju” konstitucionālās sūdzības subjekts pēc būtības tiek mudināts izdarīt pārkāpumu.⁵⁹³ Proti, pieteikties stipendijai, zinot, ka viņai tā nepienākas. Vai mudināšana apzināti pārkāpt normatīvu aktu ir atbilstoši konstitucionālās sūdzības saturam? Autore katrā ziņā uzskata, ka pretlikumīga rīcība nevar būt leģitīma konstitucionālās sūdzības noteikumu izpildei. Turklāt, no paša pieteikuma izrietēja personas pārliecība par aizskāruma esamību, kas atbilstoši pieteikumā ir arī argumentēta, paužot personas subjektīvo attieksmi pret to un uzsverot aizskāruma esamību. Tādēļ autores vērtējumā šī konstitucionālā sūdzība vismaz daļā par A.N. aizskartām pamattiesībām bija atbilstoša esoša aizskāruma izpratnei.

591 Pieteikums nr. 42, reģistrācijas numurs 08.03.2005. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

592 Pieteikums nr. 63, reģistrācijas datums 28.07.2006. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

593 Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2006. gada 15. augusta lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

iv) potenciāls un nākotnē gaidāms aizskārums

Tagadēja vai esoša aizskārums konstatēšana un ievērošana kā viena no aizskārums sastāvdaļām nav absolūta. It īpaši Latvijas konstitucionālās sūdzības modelī, kas pieļauj personai vienīgi vērsties pret normatīvu aktu vai tā normu, nevis individuālu tiesību aktu, no esoša aizskārums prasības ir iespējamās atkāpes.

Latvijas konstitucionālās sūdzības analīzē, meklējot aizskārums saturu, ir jārunā par divu veidu izņēmumiem. Aizskārums teorija pieļauj izvirzīt tēzi par potenciālu aizskārums un arī nākotnē gaidāmu aizskārums, to iespējamību konstitucionālajā sūdzībā Latvijā.

Kā potenciāls, tā arī nākotnē gaidāms aizskārums nozīmē, ka aizskārums cilvēka pamattiesībām tiek radīts, nevis piemērojot apstrīdēto tiesību normu, bet gan tādēļ, ka šāda tiesību norma (akts) pastāv jeb vienkārši ir. Tā ir šo tagad neesošo aizskārums formu kopīgā iezīme. Tā kā tiesību norma, kas neatbilst augstākstāvošai tiesību normai, nav piemērota, tad pastāv tikai iespējamība, ka varbūt kādreiz personas un valsts tiesiskās attiecības tiks konkretizētas.

Atšķirība no potenciāla un nākotnē gaidāma aizskārums ir meklējama to rašanās noteikumos.

Potenciāls aizskārums nozīmē, ka nav iespējams gūt pilnīgu pārliecību par to, ka apstrīdētā tiesību norma (akts) patiesi aizskars personas pamattiesības nākotnē. Tai skaitā arī to, vai tiesību norma tiks piemērota attiecībā uz konkrētu personu. Savukārt, nākotnē gaidāmā aizskārums skaidri ir redzams, ka aizskārums personai nākotnē tiks radīts noteikti.

Potenciālā aizskārums ir iespējams saskatīt vienīgi varbūtību jeb iespējamību, ka realizējot apstrīdēto tiesību normu, tiks radīts aizskārums konkrētai personai. Šī iespējamība ir tikpat liela, cik iespēja, ka apstrīdētās tiesību normas personas tiesiskās attiecības neietekmēs vispār nekad. Tieši neziņas dēļ potenciālā aizskārums vairāk parādās publisko jeb vispārējo interešu aizsardzība, jo apstrīdētās tiesību normas (akta) un personas iespējamā saskare attālinās. Potenciālos aizskārums iespējams pat, ka apstrīdētā tiesību norma (akts) vairāk attiecas jeb aizskar ne to personu, kura vērsas Satversmes tiesā, bet gan pavisam citu personu, kura savukārt nevēršas Satversmes tiesā. Teorētiski ar konstitucionālo sūdzību viena persona var novērst citas personas pamattiesību aizskārums, kas nebūt nav konstitucionālās sūdzības mērķis. Tādēļ potenciāls aizskārums, autoresprāt, īpaši iezīmē *actio popularis* iezīmes konstitucionālajā sūdzībā, kas savukārt nosaka to, ka gadījumiem, kad tiek pieņemtas konstitucionālās sūdzības, kurās aizskārums ir potenciāls, ir jābūt ārkārtējiem – īpaši

nozīmīgiem. Neizvirzot stingras prasības, novilkt robežu starp *actio popularis* un konstitucionālo sūdzību kļūst problemātiski.

Konstitucionālā sūdzība, kurā saskatāms vienīgi potenciāls aizskārums, varētu būt pieļaujama tad, ja persona apstrīd tiesību normu, kas paredz personai īpaši nelabvēlīgu seku iestāšanos tās iespējamās piemērošanas gadījumā. Proti, ja sekas, kas rastos, būtu ar īpaši negatīvu raksturu. Īpaši negatīvu seku konkretizēšanai iespējams izmantot tādus kritērijus kā, piemēram, būtiski cilvēka pamattiesību ierobežojumi (piemēram, personas brīvības ierobežojumi), būtiska neatgriežama kaitējuma radīšana personai un tamlīdzīgi. Tieši seku smagums tad būtu galvenais iemesls, kas kavētu personu sasniegt esošu aizskārumu.

Parasti potenciāls aizskārums tiek pieļauts tad, kad tiek apstrīdētas krimināltiesisko attiecību regulējošās tiesību normas.⁵⁹⁴ Šāda prakse ir iedibināta arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas jurisprudencē. Piemēram, lietā, kurā tika apstrīdētas tiesību normas, kas paredzēja kriminālsodus par konkrētām darbībām, Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzina, ka personai ir tiesības vērsties pret likumu arī tad, ja pastāv iespējamība, ka tas varētu tikt tieši piemērots attiecībā uz konkrētu personu.⁵⁹⁵ Citā gadījumā Eiropas Cilvēktiesību Komisija atzina iespēju izskatīt Skotijas skolās pastāvošās miesas sodu sistēmas atbilstību Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijai, neparasot aizskāruma patiesu konstatēšanu.⁵⁹⁶ Tas pat būtu absurdi, jo šāda prasība nozīmētu, ka miesas sods bērnam būtu jāpiemēro.

Tai skaitā potenciāli aizskārumi būtu pieļaujami arī vides tiesību aizsardzības jomā. Autoresprāt, šāda aizskāruma izpratne būtu saskaņā ar Satversmē definētām solidaritātes tiesībām – tiesībām dzīvot labvēlīgā vidē. Pretēji šai konstitucionālajai garantijai būtu prasīt, lai tiesību norma, kas piemēram, paredz dibināt un veidot atomelektrostaciju, tiktu piemērota attiecībā uz konstitucionālās sūdzības iesniedzēju. Taču vienlīdz šāds lēmums iespējams vai potenciāli varētu ietekmēt personas tiesības dzīvot labvēlīgā vidē.

Satversmes tiesas taisītie spriedumi liecina par tās tuvināšanos potenciāla aizskāruma teorijai. Piemēram, lietā Nr. 2003-05-01, kurā pēc konstitucionālās sūdzības iesniedzēja

594 Michalowski S., Woods L. German Constitutional Law. The protection of civil liberties. Aldershot: Dartmouth Publishing Company Limited, 1999, p. 46.

595 ECT 1988. gada 26. oktobra spriedums lietā Case of Norris v. Ireland, para. 31. <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Norris&sessionId=8155828&skin=hudoc-en> (aplūkots 2006-09-10).

596 Report of the Commission. Adopted on 16 May 1980. Applications No 7511 /76 and 77 3/76. Grace Campbell and Jane Cosans against United Kingdom, para. 115. <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=7146774&skin=hudoc-en&action=request> (aplūkots 2006-09-10).

pieteikuma tika vērtēta krimināllikuma 271.panta atbilstība Satversmei, iesniedzējas pamattiesības nebija aizskartas tagad, jo tiesību normas pastāvēja kā abstrakcija.⁵⁹⁷ Ar konstitucionālo sūdzību apstrīdētā tiesību norma varēja patiesi aizskart pieteikuma iesniedzēju, iespējams, kādreiz nākotnē. Bet tikpat liela varbūtība pastāvēja, ka apstrīdētā tiesību norma personas pamattiesības nākotnē nekad neietekmēs. Tomēr no cilvēka pamattiesību aizsardzības viedokļa raugoties, pretrunā ar konstitucionālās sūdzības mērķi būtu prasīt, lai apstrīdētā tiesību norma patiesi tiktu piemērota attiecībā uz konstitucionālās sūdzības iesniedzēju. Tas šajā gadījumā nozīmētu personas saukšanu pie kriminālatbildības. Tādēļ īpaši smagas sekas, kas rastos personai, apstrīdētās tiesību normas piemērošanas gadījumā, deva tiesības personai vērsties pret šo tiesību normu, iesniedzot konstitucionālo sūdzību, kaut arī aizskāruma bija vienīgi potenciāls.

Tomēr potenciāla aizskāruma izpratnei un pieļaujamībai ir robežas. Neievērojot tās, var pazust visa konstitucionālā sūdzība. Kritērijs potenciāla aizskāruma pieļaujamībai ir iespēja vai risks būt aizskartam ar apstrīdēto tiesību normu.⁵⁹⁸ Satversmes tiesa, attīstot potenciāla aizskāruma iespējamību, ir norādījusi, ka konstitucionālā sūdzība ir pieļaujama, ja pastāv „[...] pamatota iespējamība, ka apstrīdētā norma aizskar pieteikuma iesniedzēju.”⁵⁹⁹ Autores vērtējumā risks būt aizskartam ir galvenā robeža, kas atdala *actio popularis* un konstitucionālo sūdzību. Tieši risks būt aizskartam, kā rezultātā personai varētu rasties negatīvas sekas, atšķir abstraktu pieteikumu un konstitucionālo sūdzību. Jo ikviena ārēja normatīva tiesību norma principā nozīmē, ka tā kādreiz varētu tikt piemērota attiecībā uz kādu personu. Neierobežojot personu iniciatīvu, tās varētu apstrīdēt jebkādu ārēju normatīvo tiesību aktu vai tā normu. Lai to novērstu, personai ir jāpierāda, ka pastāv ticama vai pamatota iespējamība, proti, risks, ka apstrīdētā tiesību norma varētu radīt tai aizskārumu.

597 Pieteikums nr. 1, reģistrācijas datums 06.01.2003. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par Krimināllikuma 271.panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 100.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2003-05-01. Latvijas Vēstnesis, 2003. 30. oktobris, nr. 152 (2917).

598 ECT 1988. gada 26. oktobra spriedums lietā Case of Norris v. Ireland, para. 33. <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Norris&sessionId=8155828&skin=hudoc-en> (aplūkots 2006-09-10).

ECT 1986. gada 18. decembra spriedums lietā: Johnston and Others v. Ireland, para. 41. <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Johnston&sessionId=7036297&skin=hudoc-en> (aplūkots 2006-09-10).

599 Par Saeimas Prezidija 2000. gada 28. februāra "Noteikumu par kārtību, kādā no Saeimas budžeta kompensējami izdevumi, kas deputātam radušies, realizējot savas pilnvaras" 4., 5., 6., 7., 8. punkta un 9. punkta pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2001-06-03. Latvijas Vēstnesis. 2002, 26. februāris, nr. 31 (2606), secinājumu daļas 2.4. punkts.

Piemēram, ja tiek apstrīdētas tiesību normas, kas attiecas uz ierobežotu personu loku, tad būtiski, lai persona pati piederētu šo personu lokam. Jau minētā lietā nr. 2003-05-01 konstitucionālās sūdzības iesniedzēja – laikraksta redaktore ir uzskatāma par personu, attiecībā uz kuru pastāvēja risks, ka apstrīdētā tiesību norma, kas paredzēja atbildību par neslavas celšanu varas pārstāvim vai citai valsts amatpersonai vai to goda aizskaršanu sakarā ar šīm personām uzlikto pienākumu pildīšanu, varētu tikt iespējams arī kādreiz piemērota.⁶⁰⁰

Pretēji potenciāla aizskārums izpratnes robežas tika novilkta pārāk tālu t.s. „deputātu kompensāciju lietā”, kurā persona – tiesas piesēdētājs - apstrīdēja Saeimas prezidija 2000. gada 28.februārī pieņemtā tiesību akta „Noteikumi par kārtību, kādā no Saeimas budžeta kompensējam izdevumi, kas deputātam radušies, realizējot savas pilnvaras” normas.⁶⁰¹

Šajā gadījumā apstrīdētās tiesību normas nekādi neietekmēja konstitucionālās sūdzības iesniedzēja un valsts tiesiskās attiecības, jo persona nebija deputāts. Satversmes tiesas redzējumā persona bija aizskarta kā potenciāls Saeimas deputāts. Tas savukārt nozīmē to, ka potenciāli apstrīdētās normas aizskāra ikvienu pilntiesīgu Latvijas pilsoni, kurš var kandidēt uz deputāta amatu. Līdz ar to jāpajautā - ar ko gan šis konstitucionālās sūdzības iesniedzējs īpaši atšķirās no citām personām? Satversmes tiesa argumentēja nepieciešamību izskatīt šādu konstitucionālo sūdzību, norādot, ka deputāta darbības nodrošinājums ir viens no aspektiem, kuru vērā ņem personas, kas kandidē uz Saeimas deputātu amatu, turklāt, izskatot jautājumu pēc 8. Saeimas sanāksšanas, varētu tikt aizskartas deputātu intereses, kuri bija paļāvušies uz noteikto finansiālo izkārtojumu.

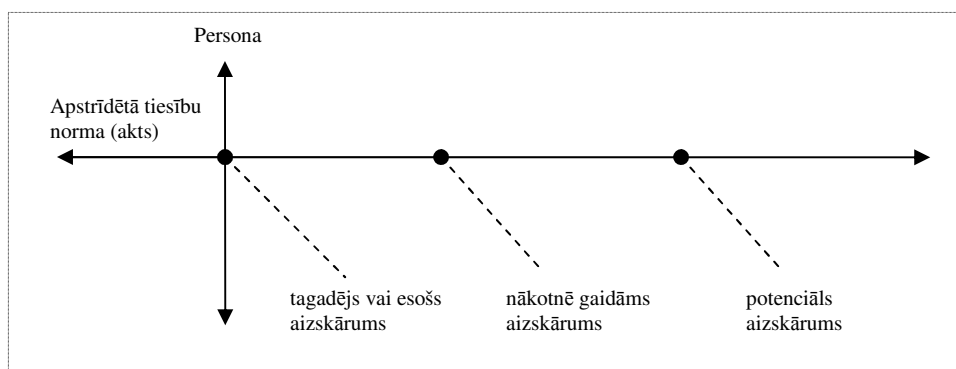
Autoresprāt, izmantojot šādu argumentāciju, uzsverot nepieciešamību radīt skaidrus „spēles noteikumus” iespējamām tiesiskajām attiecībām nākotnē, varētu izmantot ikviena cita persona, apstrīdot jebkādu abstraktu tiesību normu. Ikvienam taču ir būtiski zināt, kā tiks veidotas tiesiskās attiecības nākotnē. Šajā gadījumā, autoresprāt, nepastāvēja pamatota iespējamība, ka šīs tiesību normas varētu potenciāli attiekties uz šo konkrēto konstitucionālas sūdzības iesniedzēju. T.i., šajā lietā nebija iespējams pat saredzēt, ka apstrīdētās tiesību normas iespējams kādreiz tiks attiecinātas uz sūdzības iesniedzēju, jo persona nebija izpildījusi sākotnējo jeb minimālo subjekta kritēriju – vismaz kandidējusi uz Saeimas vēlēšanām, kas pavērtu iespējamību runāt par personai radīto potenciālo aizskārums. Turklāt

600 Lietas nr. 2003-05-01 materiāli, 1-16.lpp. Npublicēti, pieejami Satversmes tiesas kancelejā.

601 Par Saeimas Prezidija 2000. gada 28. februāra “Noteikumu par kārtību, kādā no Saeimas budžeta kompensējami izdevumi, kas deputātam radušies, realizējot savas pilnvaras” 4., 5., 6., 7., 8. punkta un 9. punkta pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2001-06-03. Latvijas Vēstnesis, 2002. 26. februāris, nr. 31 (2606).

sekas, kas varētu rasties personai, piemērojot apstrīdēto tiesību normu, nebūt nebija ar īpaši negatīvu raksturu. Ņemot vērā minēto, autore uzskata, ka personas pieteikums un pati lieta neatbilda konstitucionālās sūdzības prasībām un nebija izskatāma Satversmes tiesā kā konstitucionālā sūdzība.

Vērtējot nākotnē gaidāmu aizskārumu, redzams, ka tajā mazāk izpaužas publisko interešu aizsardzība. Šeit nepastāv tik plaša plaisa starp personu un apstrīdēto tiesību normu (aktu), jo ir skaidrs, ka nākotnē aizskārumam personai, kura vēršas Satversmes tiesā, tiks nodarīts jeb radīts. Nākotnē gaidāms aizskārumam nerada šaubas, ka tiesību norma (akts) tiks realizēta attiecībā uz konstitucionālās sūdzības iesniedzēju, radot tam pamattiesību aizskārumu. Tādēļ šajos gadījumos, salīdzinājumā ar potenciālu aizskārumu, notiek personas un apstrīdamo tiesību normu tuvināšanās.

Lai norobežotu nākotnē gaidāmu aizskārumu no abstraktiem pieteikumiem, līdzīgi kā potenciālā aizskārumā, konstitucionālas sūdzības, kurās konstatējams nākotnē gaidāms aizskārumam, ir pieļaujamas tikai tad, ja apstrīdētās tiesību normas piemērošana varētu radīt nelabvēlīgas sekas iesniedzējam. Taču atšķirībā no potenciāliem aizskārumiem, šajos gadījumos „nelabvēlīgu seku” izpratne ir mīkstināma personas un apstrīdamo tiesību normu (akta) tuvināšanās dēļ. Tā, piemēram, par pieļaujamu būtu atzīstama tāda konstitucionāla sūdzība, ja tās izskatīšana var pasargāt personu no neatgriežama kaitējuma rašanās. Piemēram, Satversmes tiesa pamatoti lēma par lietas ierosināšanu un izskatīšanu, lemjot par apstrīdēto tiesību normu atbilstību Satversmei t.s. „suņu un kaķu” lietā.⁶⁰² Prasot tagadēju aizskārumam, jeb pieļaujot, ka apstrīdētās - Ministru kabineta 2001. gada 31. jūlija noteikumu nr. 349 “Grozījumi Ministru kabineta 1995. gada 3. oktobra noteikumos nr. 291 “Suņu un kaķu turēšanas noteikumi”” tiesību normas tiek realizētas attiecībā uz konstitucionālās

602 Par Ministru kabineta 2001. gada 31. jūlija noteikumu nr. 349 “Grozījumi Ministru kabineta 1995. gada 3. oktobra noteikumos nr. 291 “Suņu un kaķu turēšanas noteikumi”” atbilstību Satversmes 105. pantam un Ministru kabineta iekārtas likuma 14. panta 3. punktam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2002-01-03. [http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/spriedumi/01-03\(02\).htm](http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/spriedumi/01-03(02).htm) (aplūkots 2006-09-11).

sūdzības iesniedzējiem, sekas varētu arī būt nopietnas un neatgriezeniskas.⁶⁰³ Nav šaubu, ka ievērojot apstrīdētās tiesību normas, suņu īpašniekiem īpašums (suņi) būtu jākastrē vai jāsterilizē. Tātad tiesību normu realizēšanas sekas būtu neatrīzamas. Turklāt, izvairoties pakļauties imperatīvam normām, personas riskētu būt sodītas. Līdz ar to šajā gadījumā konstitucionālā sūdzība bija atbilstoša un pieļaujama, jo bija skaidri redzams, ka tiesību aizskārums nākotnē būtu neizbēgami radies, kas turklāt nestu līdzīgu nelabvēlīgas sekas pieteikuma iesniedzējam.

Potenciāls un nākotnē gaidāms aizskārums nenoliedzami ir izņēmums no vispārējās prasības par nepieciešamību konstatēt tagadēju vai esošu tiesību aizskārumu, un tas Satversmes tiesas jurisprudencē ir attīstījies konstitucionālas sūdzības objekta specifikas dēļ. Taču šādu aizskāruma formu izdalīšana Latvijā nav nekas jauns un vispār nezināms. Piemēram, potenciāls aizskārums tiek pieļauts administratīvajā procesā. Administratīvā apgabaltiesa, vērtējot personas tiesības vērsties tiesā, ir norādījusi, ka, lai atzītu personas tiesības iesniegt pieteikumu tiesā, „[...] ir jākonstatē esošs vai vismaz iespējams konkrētas privātpersonas tiesību vai tiesisko interešu aizskārums [...]”⁶⁰⁴ Potenciāla aizskāruma iespējamību ir atzinis Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments, norādot, ka „[...] konkrētajā lietā nepastāv ne tiesības, ne tiesiskās intereses, kuru aizskaršanas vai potenciālas aizskaršanas gadījumā varētu vērsties tiesā ar pieteikumu [...]”⁶⁰⁵ Turklāt šādi izņēmumi, pieļaujot nākotnē gaidāmu un potenciālu aizskārumu, ir nepieciešami, jo iespējamās tādas situācijas un apstākļi, kuru sastāvs un daba prasa, lai sūdzība tiktu izskatīta Satversmes tiesā nekavējoties, it īpaši negaidot tiesību normas piemērošanu. Pateicoties šiem izņēmumiem, ir iespējams sasniegt galveno konstitucionālās sūdzības mērķi - aizsargāt cilvēka pamattiesības, jo to aizsargāšana aptver arī visus preventīvos pasākumus, tai skaitā – novēršot un nepieļaujot aizskāruma rašanos. Tai skaitā šādi tiek nodrošināta

603 2001. gada 31. jūlija Ministru kabineta noteikumi nr. 349 “Grozījumi Ministru kabineta 1995. gada 3. oktobra noteikumos nr. 291 “Suņu un kaķu turēšanas noteikumi”” papildināja Suņu un kaķu turēšanas noteikumus ar 6.5. apakšpunktu, aizliedzot “turēt, vairot un ievest valstī pitbulterjera, Argentīnas doga, Brazīlijas fila, Tosa inu un Amerikas Stafordšīras terjera šķirnes suņus, kā arī šo šķirņu suņu jauķeņus”. Noteikumu 2. punktā tika noteikts, ka “pitbulterjera, Argentīnas doga, Brazīlijas fila, Tosa inu un Amerikas Stafordšīras terjera šķirnes suņi un šo šķirņu suņu jauķeņi, kuri iegādāti līdz šo noteikumu spēkā stāšanās brīdim, līdz 2002. gada 1. augustam pakļaujami sterilizācijai vai kastrācijai”. Grozījumi Ministru kabineta 1995. gada 3. oktobra noteikumos Nr. 291 “Suņu un kaķu turēšanas noteikumi: Ministru Kabineta 2001. gada 31. jūlija noteikumi nr. 349. Latvijas Vēstnesis, 2001. 17. augusts, nr. 119 (2506); Suņu un kaķu turēšanas noteikumi: Ministru kabineta 1995. gada 3. oktobra noteikumi nr. 291. Latvijas Vēstnesis, 1995. 10. oktobris, nr. 155 (438).

604 Administratīvās apgabaltiesas 2005. gada 22. novembra lēmums lietā nr. AA43-1955-05.6. punkts. Latvijas tiesu nolēmumu datu bāze. <http://www.lursoft.lv> (aplūkots 2006-07-14).

605 Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2004. gada 3. augusta lēmums lietā nr. SKA-183, 13. punkts. Latvijas tiesu nolēmumu datu bāze. <http://www.lursoft.lv> (aplūkots 2006-07-14).

konstitucionālās sūdzības kā efektīva un personām pieejama tiesību institūta pastāvēšana. Taču vienlīdz konstitucionālās sūdzības, kurās iespējams saskatīt vienīgi potenciālu vai nākotnē gaidāmu aizskārumu, ir jāuzskata par izņēmuma gadījumiem, kas prasa īpaši rūpīgu to izvērtēšanu, balstoties uz autores izdalītajiem un analizētiem noteikumiem.

IV KONSTITUCIONĀLĀS SŪDZĪBAS SATURA PROCESUĀLIE ASPEKTI

1. Konstitucionālās sūdzības subsidiaritātes princips

1) subsidiaritātes principa jēdziens

Jēdziens „subsidiaritāte”, kas cēlies no latīņu valodas vārda „*subsidiarius*”,⁶⁰⁶ latviešu konversācijas vārdnīcā tiek skaidrots kā palīga vai papildu.⁶⁰⁷ Izsmeltošāk subsidiaritātes principu ir formulējis E. Sinods, (*Synod E.*) norādot, ka subsidiaritāte nozīmē, ka sabiedrībā nozīmīgākā sociālā apvienība uzņemas atbildību veikt noteiktas darbības (lietas) tikai pēc tam, kad mazākā sociālā apvienība nav spējīga tās veikt.⁶⁰⁸ Tā ir vispārēja subsidiaritātes principa izpratne.

Subsidiaritātes princips nav tikai teorētiski formulēts princips. Tas ir viens no senākajiem principiem (tā traktējumi ir atrodamī jau Aristoteļa un Akvīnas Toma darbos⁶⁰⁹), kurš izmantots un ir pamatā vairākiem tiesību institūtiem, zinātnēm un mācībām. Atsevišķos avotos tiek norādīts, ka subsidiaritātes saknes ir meklējamas kristīgās teoloģijas avotos.⁶¹⁰ Iespējams, tieši tāpēc subsidiaritātes princips ir pamatā Katoļu baznīcas sociālajai mācībai.⁶¹¹ Līdzās šīm subsidiaritātes izpausmes formām laicīgajā pasaulē subsidiaritātes princips nosaka vairāku lietu kārtību. Tā subsidiaritātes princips ir atrodams federālisma mācībā.⁶¹² Tas ir viens no Eiropas Savienības funkcionēšanas principiem.⁶¹³ Atbilstoši subsidiaritātes izpratnei, jomās, kas nav ekskluzīvā Eiropas Savienības kompetencē, Eiropas Savienības institūcijas ir tiesīgas rīkoties tikai tad, ja dalībvalstis nespēj pietiekamā mērā sasniegt

606 Subsidiarity. From Wikipedia, the free encyclopedia. <http://en.wikipedia.org/wiki/Subsidiarity> (aplūkots 2006-09-11).

607 Latviešu konversācijas vārdnīca. XXI sējums. Rīga: Grāmatu apgādniecība A.Gulbis, 1940, 41036. sleja.

608 Petzold H. The Convention and the principle of subsidiarity. Human rights in international, European and constitutional law. Part 1: articles and treaties. Estonia: [b.v.], 1994, p. 41.

609 Estella A. The EU Principle of Subsidiarity and its Critique. Oxford: Oxford University Press, 2002, p.76.

610 Shelton D. Subsidiarity and Human Rights Law. Human Rights Law Journal, Vol. 27. No. 1, p. 4-5.; Carozza P.G. Subsidiarity as a Structural Principle of International Human Rights Law. The American Journal of International Law, 2003, Vol. 97, No. 1, p. 38.

611 Major themes from Catholic Social Teaching. <http://www.osjspm.org/cst/themes.htm> (aplūkots 2006-09-25).

612 Piemēram, Amerikas Savienoto Valstu konstitūcijas X labojums paredz, ka funkcijas, kas nav deleģētas konstitūcijā Savienotām valstīm, nedz arī aizliegtas realizēt štatiem, ir rezervētas štatiem vai tautai. Subsidiaritātes princips ir atrodams arī Vācijas Federālās Konstitūcijas 72. panta 2. daļā, kas reglamentē tā sauktās konkurējošās likumdošanas tiesības. Currie D.P. The Constitution of the United States. A Primer for the People. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1988, p.117.; Nicolaidis K., Howse R. The Federal Vision. Legitimacy and Levels of Governance in the United States and the European Union. Oxford: Oxford University Press, 2001, p. 277-299.; Taylor G. Germany: The Subsidiarity principle. International Constitutional Law, 2006, Vol. 4, No. 1, p. 115-130.

613 Estella A. The EU Principle of Subsidiarity and its Critique. Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 74-176.; Bernitz U., Nergelius J. General Principles of European Community Law. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2000, p.103-112.; Alehno I., Buka A., Jarinovska K., Škoba L. Ievads Eiropas Kopienas tiesībās (Tiesu prakse un komentāri). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001, 26.lpp.; Krūma K. Eiropas kopienu tiesību pamatprincipi. Likums un Tiesības, 2000, 2.sēj., nr. 8 (12), 248.lpp.

Eiropas Savienības mērķus, bet Eiropas Savienība, ievērojot izmantojamo līdzekļu apjomu vai efektivitāti, to spēj.⁶¹⁴ Šis princips ir definēts Līguma par Konstitūciju Eiropai I-11 panta trešajā daļā, iezīmējot tā saukto konkurences subsidiaritāti.⁶¹⁵ Pretēji – papildinoša subsidiaritāte ir Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas un arī konstitucionālās sūdzības pamatā.⁶¹⁶

Noteikums, kas iekļauts Satversmes tiesas likuma 19.² panta 2. daļā un paredz, ka sūdzību persona Satversmes tiesā var iesniegt tikai tad, ja ir izmantotas visas iespējas aizstāvēt minētās tiesības ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem vai arī tādu nav, definē un nosaka konstitucionālās sūdzības subsidiaritāti.⁶¹⁷ Šis princips ir pamatā pilnīgi visām Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa valstīs esošajām konstitucionālajām sūdzībām. Norāde par visu tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanu ir atrodamā Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas likuma 90. panta 2. daļā.⁶¹⁸ Spānijas Konstitucionālās tiesas likuma 43. panta 1. daļa runā par „attiecīgu tiesu aizsardzības līdzekļu izmantošanu”,⁶¹⁹ bet Slovēnijas Konstitucionālās tiesas likuma 51. panta 1. daļā un Ungārijas Konstitucionālās tiesas likuma 48. panta 1. daļā, kā arī Polijas Konstitucionālā Tribūnāla likuma 46. panta 1. daļā ir atrodams noteikums par visu tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanu.⁶²⁰ Horvātijas Konstitucionālās tiesas likuma 62. panta 2. daļa paredz citu tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanu pirms personas vērsšanās konstitucionālajā tiesā.⁶²¹

614 Eiropas Kopienas Dibināšanas Līgums. 5. pants (iepriekš 3b. pants). http://www.eiroinfo.lv/files/ESIC/EK_dib_kons.doc (aplūkots 2006-07-10); Protocol on the application of the principles of subsidiarity and proportionality. <http://europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/selected/livre345.html> (aplūkots 2006-09-25); Eiropas Savienības tiesības. Kopenhāgena: Dānijas Ārlietu Ministrijas Juridiskais dienests, 2000, 23.lpp.

615 Par Līgumu par Konstitūciju Eiropai: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 21. jūnijs, nr. 97 (3255); Rudevskis J. Subsidiaritātes princips Eiropas Kopienas Tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā: vispārējs salīdzinājums. Likums un Tiesības, 2006, 8.sēj., nr. 5 (83), 133.lpp.

616 Reid K. A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights. London: Sweet&Maxwell, 2004, p. 37.

617 Jēdzienu „subsidiārs”, runājot par konstitucionālo sūdzību, lieto arī Satversmes tiesa. LR Satversmes tiesas 2005. gada 31. augusta rīcības sēdes lēmums, secinājuma daļas 1. punkts. http://www.satv.tiesas.gov.lv/LV/citi_doc/Rsl_310805.pdf (aplūkots 2006-07-31); Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2006. gada 26. janvāra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

618 Law on the Federal Constitutional Court. Legal Texts. Law on the Federal Constitutional Court. Bonn: Internationales, 1996, p. 58.

619 Organic Law No. 2/1979 on the Constitutional Court of Spain. <http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (aplūkots 2006-07-31).

620 Constitutional Court Act. Grām.: Constitutional Court of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Tiskarna Ljubljana, 1995, p. 49.; Act XXXII of 1989 on the Constitutional Court of the Republic of Hungary. <http://www.mkab.hu/en/enpage5.htm> (aplūkots 2006-07-31); The Constitutional Tribunal Act of 1 August 1997 of the Republic of Poland. <http://www.trybunal.gov.pl/eng/index.htm> (aplūkots 2006-07-31).

621 The Constitutional Act on the Constitutional Court of the Republic of Croatia.

http://www.usud.hr/default.aspx?Show=ustavni_zakon_o_ustavnom_sudu&m1=27&m2=49&Lang=en (aplūkots 2006-07-31).

Noteikums par visu iespēju izmantošanu pirms vēršanās Satversmes tiesā ir vispārēja jeb „bezierunu” konstitucionālās sūdzības subsidiaritātes principa izpausme. Taču subsidiaritātes princips darbojas tikai tad, ja citi tiesību aizsardzības līdzekļi, izņemot konstitucionālo sūdzību, strīdu var risināt efektīvi. Tas nozīmē, ka subsidiaritātes principa būtībā ir iekļauta vispārēja (pat kategoriska) prasība, kas tomēr pieļauj izņēmumus no vispārējām subsidiaritātes regulām. Šī divējādā subsidiaritātes principa daba izpaužas arī konstitucionālajā sūdzībā Latvijā. Satversmes tiesas likums (19.² panta 3. daļa) paredz iespēju lemt par sūdzības izskatīšanu pirms vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanas tajos gadījumos, ja konstitucionālās sūdzības izskatīšana ir vispārsvarīga vai ja tiesību aizsardzība ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem nevar novērst būtisku kaitējumu sūdzības iesniedzējam.

2) konstitucionālās sūdzības subsidiaritātes principa funkcionālie aspekti

Konstitucionālās sūdzības subsidiaritātes principa pareiza izpratne un īstenošana ir iespējama, ievērojot vairākus savstarpēji saistītus noteikumus. Tie katrs ir ar savu saturu un izpratni, kas veido konstitucionālās sūdzības subsidiaritātes principu kopumā.

a) visu vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanas princips

Par vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem Satversmes tiesas likuma izpratnē ir jāuzskata visas tās tiesību aizsardzības iespējas, kādas ir noteiktas un paredzētas strīdu risināšanai. Kā tiesību aizsardzības līdzekli Satversmes tiesas likuma izpratnē nevarēs uzskatīt personas vēršanos pie Augstākās tiesas priekšsēdētāja un Ģenerālprokuratūrā ar dažādiem subjektīviem lūgumiem, kurus neparedz normatīvie akti.⁶²² Toties par tiesību aizsardzības līdzekļiem ir jāuzskata sūdzības iesniegšana augstākai institūcijai vai amatpersonai, prasības pieteikuma iesniegšana tiesā jeb vēršanās tiesā.

Par pamata tiesību aizsardzības līdzekli, protams, ir jāatzīst vispārējās kompetences tiesas. Tikai izņēmuma gadījumos likums paredz pirmstiesas strīdu risināšanas kārtību. Piemēram, saskaņā ar likuma „Par nodokļiem un nodevām” 37. panta 2. daļu priekšnoteikums vēršanās tiesā ir nodokļu administrācijas pieņemtā lēmuma apstrīdēšana

⁶²² Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2006. gada 12. aprīļa lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

augstākai nodokļu administrācijas attiecīgajai amatpersonai.⁶²³ Pēc pirmstiesas strīda risināšanas līdzekļu izmantošanas strīds vienalga var nonākt vispārējās kompetences tiesā. Tādēļ konstitucionālās sūdzības subsidiaritāte galvenokārt raksturo un aptver Satversmes tiesas un vispārējās kompetences tiesas attiecības jeb tā sauktos subsidiaritātes procesuālos aspektus.⁶²⁴

Lai persona iesniegtu konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesā, nepietiek, ka tā vienkārši ir iepazinusies ar tiesību aizsardzības iespējām. Personai aktīvi ir jādarbojas savu pamattiesību aizsardzībā un jāizmanto visas pastāvošās tiesību aizsardzības iespējas. Izmantot nozīmē ne tikai, piemēram, prasības pieteikuma iesniegšanu vispārējās kompetences tiesā. Personai ir jā sagaida arī šī procesa rezultāts - tiesas nolēmums - pozitīvs vai negatīvs, tātad, lai lieta vai „[...]” prasības pieteikums būtu izspriests.”⁶²⁵ Bez tam norāde par visu tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanu nozīmē, ka personai ir jāiziet visu tiesību aizsardzības līdzekļu ceļš līdz galam tajās robežās, kādas pieļauj spēkā esošie normatīvie akti. Ja persona iesniedz prasību tiesā, tad tai ir jāiziet viss pārsūdzības ceļš, pat līdz kasācijas instancei. Ja nav ievēroti augstākminētie noteikumi, Satversmes tiesai ir tiesības atteikties ierosināt lietu, motivējot ar subsidiaritātes principa neievērošanu.⁶²⁶ Tai skaitā persona var zaudēt iespēju iesniegt konstitucionālo sūdzību, ja kādu subjektīvu iemeslu dēļ tā nav izmantojusi vispārējos tiesību aizsardzības līdzekļus, piemēram, nokavējusi kasācijas sūdzības iesniegšanas termiņu. Tādos gadījumos Satversmes tiesai vienmēr būs iespējams atsaukties un norādīt, ka persona nav izmantojusi visus tiesību aizsardzības līdzekļus, kaut arī tas bija iespējams.⁶²⁷

Tajā pašā laikā var būt arī izņēmumi no šādām vispārējām prasībām. Un kā piemēru var minēt Satversmes tiesā iesniegto pieteikumu nr. 17 un tam sekojošo Satversmes tiesas

623 Par nodokļiem un nodevām: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995.18. februāris, nr. 26 (309).

624 Salīdzināt Murphu D.T. Subsidiarity and/or Human Rights. University of Richmond Law Review, 1994-1995, No. 29, p. 74.

625 Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2001. gada 11. jūnija lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

626 Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2004. gada 29. jūlija lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

627 Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2006. gada 26. janvāra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2001. gada 11. jūlija lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

kolēģijas lēmumu.⁶²⁸ Šajā gadījumā persona bija uzsākusi strīda risināšanu vispārējās kompetences tiesā. Taču interesanti ir tas, ka vispārējās kompetences tiesa atlika lietas izskatīšanu, dodot iespēju personai vērsties ar konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesā. Lietas izskatīšana gan tika atlikta pēc personas pārstāvja lūguma, ko apliecina lietas nr. 2003-11-0103 materiālos esošais Saldus rajona tiesas sēdes protokols.⁶²⁹ Neraugoties uz to, ir skaidri redzams, ka lietas izskatīšanas atlikšana liedza personai aizsargāt pamattiesības ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem. Tas savukārt pavēra personai ceļu uz Satversmes tiesu, kura, ņemot vērā izskatāmās lietas atlikšanas faktu, lēma par lietas ierosināšanu. Autores skatījumā šāds lēmums arī bija vienīgais loģiskais un subsidiaritātes principam atbilstošais lēmums, kādu Satversmes tiesas kolēģija vispār varēja pieņemt. Tas tādēļ, ka persona bija uzsākusi savu pamattiesību aizsargāšanu, bet šis process tika apturēts. Turklāt pamattiesību aizsargāšana ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem nebija iespējama no personas neatkarīgu apsvērumu dēļ. Izšķirošais tiesvedības apturēšanai un līdz ar to vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanas kavēšanai bija tiesas lēmums par lietas izskatīšanas atlikšanu.

Precizējot visu tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanas principu, jāsecina, ka tas uzliek par pienākumu personai izdarīt visu, ko pamatoti var sagaidīt, ka tā izdarīs savu pamattiesību aizsardzībai.⁶³⁰ Ja šo mērķi kavē sasniegt objektīvi apstākļi, ko nevar ietekmēt pati persona, Satversmes tiesa nevar prasīt, lai persona pārvarētu šos šķēršļus.

Vienlīdz augstāk minētā lieta iezīmē arī visai dīvainu tendenci. Proti, autorei pamatoti rodas jautājums – kāpēc gan Saldus rajona tiesa pati neizmantoja savas tiesības vērsties ar konkrētās kontroles pieteikumu Satversmes tiesā? Lai arī konkrētās kontroles institūta pētniecība nav šī darba uzdevums, vispārējās kompetences tiesas pasivitāte ir vērtējama kopsakarā ar turpmāk analizētajiem principiem.

b) efektīvu vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanas princips

Noteikums par efektīvu vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanu izriet no subsidiaritātes principa, kā arī konstitucionālās sūdzības kopumā. Likumdevējs, nosakot

628 Pieteikums nr. 17, reģistrācijas datums 11.03.2003. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par lietas ierosināšanu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2003. gada 5. maija lēmums. [http://www.satv.ties.gov.lv/LV/citi_doc/kolegijas/Lem17\(03\).pdf](http://www.satv.ties.gov.lv/LV/citi_doc/kolegijas/Lem17(03).pdf) (aplūkots 2006-07-31).

629 Lietas nr. 2003-11-0103 materiāli, 18-20. lpp. Nepublicēti, pieejami Satversmes tiesas kancelejā.

630 Heun W. Access to the German Federal Constitutional Court. Grām.: Rogowski R., Gawron T. (ed.) Constitutional Courts in Comparison. Comparing the U.S. Supreme Court and the German Federal Constitutional Court. New York: Berghahn Books, 2002, p. 131.

personai pienākumu pirms vēšanās Satversmes tiesā izmantot visus vispārējos tiesību aizsardzības līdzekļus, nav vēlējies noteikt šādu pienākumu, lai tikai lieki nenoslogotu Satversmes tiesu. Šī noteikuma mērķis ir kā uzsvērt citu tiesību aizsardzības līdzekļu nozīmi un lomu cilvēka pamattiesību aizsardzībā, tā arī uzlikt par pienākumu izmantot šos citus tiesību aizsardzības līdzekļus tad, kad tas ir iespējams. Tas nozīmē, ka izpildot šo prasību, vienlīdz ir jāvērtē Satversmes tiesas un citu tiesību aizsardzības līdzekļu funkcionālās iespējas. Nenoliedzot citu tiesību aizsardzības līdzekļu nozīmi, to kompetencē nav tādu jautājumu risināšana, kas ir izskatāmi Satversmes tiesā. Proti, vispārējās kompetences tiesas nav tiesīgas lemt par normatīvo aktu vai tā normu atbilstību Satversmei, atzīstot tos par spēkā neesošiem. Savukārt Satversmes tiesa nevar izskatīt un lemt par individuālu tiesību aktu spēkā esamību, vispārējās kompetences tiesas normu interpretāciju.⁶³¹ Tai skaitā Satversmes tiesa nevar pieņemt „spriedumu par zaudējumu 891,25 atmaksāšanu.”⁶³²

Prasība par vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanu darbojas tad, ja vispārējie tiesību aizsardzības līdzekļi var risināt un lemt par aizskāruma novēršanu, t.i., šie vispārējie tiesību aizsardzības līdzekļi ir efektīvi. Minētais subsidiaritātes principa realizācijas aspekts ir atzīts Satversmes tiesas praksē, kura ir norādījusi tieši par efektīvu iespēju aizstāvēt aizskartās tiesības ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem izmantošanu.⁶³³

Efektīvu vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošana nozīmē arī to, ka konstitucionālās sūdzības būtībai pretēji ir prasīt, lai persona izmantotu it kā teorētiski pieejamus tiesību aizsardzības līdzekļus konkrēta strīda risināšanai, vienlīdz redzot, ka šie tiesību aizsardzības līdzekļi nedos cerēto rezultātu. Piemēram, ja strīda „kodols” ir konstitūcijai neatbilstoša likuma normas piemērošana, tad, vērsties vispārējās kompetences tiesā, persona var vienīgi cerēt, ka tiesa vai nu nepiemēros antikonstitucionālo tiesību normu, vai arī izmantos tiesības vērsties Satversmes tiesā ar konkrētās kontroles pieteikumu. Taču, ja tas nenotiek, tad piemērotākais risinājums šādos gadījumos būtu subsidiaritātes principa

631 Par likuma „Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātspēju” 14. panta pirmās daļas 4. punkta normas vārdu „tiesājamā, apsūdzētā vai aizdomās turētā” (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2005. gada 15. jūnijam) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. un 106. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2005-22-01. Latvijas Vēstnesis, 2006. 28. februāris, nr. 34 (3402), secinājumu daļas 12. punkts.

632 Pieteikums nr. 16, reģistrācijas datums 23.11.2005. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2005. gada 20. decembra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

633 Par lietas ierosināšanu: LR Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2006. gada 31. marta lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

izņēmumu attiecināšana, kas pavērtu iespēju personai pašai vērsties Satversmes tiesā uzreiz. Piemēram, lietā nr. 2003-19-0103, kurā tika vērtēta maternitātes pabalstu likumība, teorētiski konstitucionālās sūdzības iesniedzējas varēja vērsties vispārējās kompetences tiesā, apstrīdot pieņemtos individuālos tiesību aktus.⁶³⁴ Taču tā kā strīda būtība slēpās piemērotā antikonstitucionālā vispārējo tiesību normā, tad efektīvākais risinājums šajā gadījumā bija personu konstitucionālās sūdzības iesniegšana Satversmes tiesā.

Arī tad, kad ir skaidri paredzams vispārējās kompetences tiesas nolēmums, kas pie tam ir nelabvēlīgs personai, piemēram, tādēļ ka tiesa jau iepriekš ir skatījusi identiskas prasības, vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu efektivitātes princips dod tiesības Satversmes tiesai neprasīt personai iziet šo jau „paredzamā rezultāta” pārsūdzības ceļu. Kā piemēru šādam izņēmumam var minēt vienu no tā sauktajām „pensiju lietām”, kurā konstitucionālo sūdzību iesniedza 19 personas, lūdzot atzīt par spēkā neesošu likuma „Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 32. punktu.⁶³⁵ Neraugoties, ka tikai daži no prasītājiem bija izmantojuši vispārējās tiesību aizsardzības iespējas līdz galam, Satversmes tiesas kolēģija atzina par iespējamu ierosināt lietu. Redzot, ka personām, vērsoties Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamentā, to pieteikumi tiek noraidīti, kolēģija, autoresprāt pamatoti uzskatīja, ka šī prakse pietiekami liecina, ka pārējām personām ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem nav iespējams aizstāvēt savas aizskartās pamattiesības.⁶³⁶ Tādejādi tika pieņemts lēmums par lietas ierosināšanu. Turklāt īpaši jāuzsver tas, ka, izskatot šo lietu, Satversmes tiesa lēma par labu prasītājiem.⁶³⁷

Efektīvu vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošana nozīmē arī personas tiesības sagaidīt, ka tās pamattiesību aizskārums vai strīds tiks atrisināts saprātīgā termiņā. Kā liecina statistikas dati, tad lietu izskatīšana administratīvajā rajona tiesā tiek nozīmēta vidēji gadu un trīs mēnešus pēc pieteikuma saņemšanas tiesā, bet Administratīvajā

634 Par likuma „Par maternitātes un slimības apdrošināšanu” 31.panta ceturrtās daļas, pārejas noteikumu 2. punkta 4.apakšpunkta un Ministru kabineta 1998. gada 28. jūlija noteikumu Nr. 270 „Vidējās apdrošināšanas iemaksu algas aprēķināšanas kārtība un valsts sociālās apdrošināšanas pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtība” 8.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 109.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2003-19-0103. Latvijas Vēstnesis, 2004. 15. janvāris, nr. 7 (2955).

635 Pieteikums nr. 164, reģistrācijas datums 21.09.2004. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

636 Par lietas ierosināšanu: LR Satversmes tiesas 3. kolēģijas 2004. gada 5.oktobra lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

637 Par likuma “Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 32. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2004-21-01. Latvijas Vēstnesis, 2005. 7. aprīlis, nr. 55 (3213).

apgabaltiesā pat nepilnus divus gadus uz priekšu pēc apelācijas tiesvedības ierosināšanas.⁶³⁸ Savukārt Tiesu administrācijas Tiesu statistikas nodaļas apkopotā statistika liecina, ka lietas administratīvajās tiesās – rajona un apgabaltiesā – tiek izskatītas vidēji 8 mēnešos.⁶³⁹

Satversmes tiesai, protams, nav iespējams risināt tiesvedības ātruma un efektivitātes problēmas, taču Satversmes tiesas uzdevums ir tās kompetences robežās rūpēties par pamattiesību aizsardzību. Tai skaitā Satversmes tiesai ir tiesības lemt par konstitucionālo sūdzību izskatīšanu, atkāpjoties no subsidiaritātes principa ievērošanas, ja vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošana var nevis novērst, bet radīt būtisku kaitējumu personai nesamēroti gara tiesvedības termiņa dēļ.

c) nacionālo vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanas princips

Konstitucionālās sūdzības subsidiaritātes princips ir jāvērtē un jāievēro nacionālo (vai valsts) tiesību aizsardzības līdzekļu ietvaros. Tas tādēļ, ka jēdziens „vispārējs” tiesību aizsardzības līdzeklis Satversmes tiesas likuma izpratnē neaptver starptautiskos tiesību aizsardzības mehānismus. Tieši pretēji - starptautisko tiesību aizsardzības mehānismu izmantošanas priekšnoteikums parasti ir nacionālo iespēju izmantošana. Piemēram, lai persona iesniegtu sūdzību Eiropas Cilvēktiesību tiesā, tai ir jāizmanto visi nacionālie tiesību aizsardzības līdzekļi, jo to paredz Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 26. pants.⁶⁴⁰ Šāds princips starptautiskajās tiesībās tiek pamatots ar pārliecību, ka valstij ir jādod tiesības izlabot savas kļūdas vispirms ar nacionālo – “vietējo tiesisko kanālu” palīdzību.⁶⁴¹ Tādēļ arī personai pirms sūdzības iesniegšanas Eiropas Cilvēktiesību tiesā ir jāmēģina atrisināt strīdu (problēmu) savā valstī visos iespējamajos veidos.⁶⁴² Viens no šiem nacionālajiem tiesību aizsardzības līdzekļiem jeb „vietējiem kanāliem” var būt arī

638 Tieslietu ministrijas izveidotās administratīvā procesa efektivizēšanas darba grupas priekšlikumi. Konstitucionālās politikas semināra materiālu krājums. Rīga, Publisko tiesību institūts, 2006, 92.lpp.

639 Vidējais lietu izskatīšanas ilgums, mēnešos. Pārskats sastādīts 24.01.2006. Nepublicēts, pieejams Tiesu administrācijas Tiesu darba organizācijas departamenta Tiesu statistikas nodaļā.

640 Par 1950.gada 4.novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju un tās 1.,2.,4.,7. un 11.protokolu: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13. jūnijs, nr. 143/144 (858/859); ECT 1976. gada 7. decembra spriedums lietā Handyside v. the United Kingdom, para. 48.

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Handyside&sessionId=7948827&skin=hudoc-en> (aplūkots 2006-07-31).

641 Гомьен Д., Харрис Д., Зваак. Л. Европейская конвенция о правах человека и Европейская социальная хартия: право и практика. Москва: Издательство Московского Независимого института международного права, 1998, с. 72.

642 Ziemele I. Cilvēktiesību iedzīvināšanas mehānismi Latvijā. Cilvēktiesību žurnāls nr.1. Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 1996, 57-59.lpp.

konstitucionālā sūdzība, bet tikai tad, ja Satversmes tiesas spriedums var ietekmēt to situāciju, par kuru varētu tikt iesniegta sūdzība Eiropas Cilvēktiesību tiesā.⁶⁴³ Ņemot vērā konstitucionālās sūdzības objektu Latvijā, kur Satversmes tiesā iespējams apstrīdēt vienīgi normatīvo aktu vai tā normu, ne vienmēr priekšnoteikums sūdzības iesniegšanai Eiropas Cilvēktiesību tiesā būs konstitucionālās sūdzības izskatīšana Satversmes tiesā. Tas tādēļ, ka konstitucionālās sūdzības un sūdzības Eiropas Cilvēktiesību tiesā priekšmeti var būt dažādi.⁶⁴⁴

d) subsidiaritātes principa ievērošanas pierādīšanas pienākums

Tas, vai persona ir izmantojusi vispārējos tiesību aizsardzības līdzekļus, ir jāpierāda pašai personai, iesniedzot tiesā atbilstošus dokumentus. Turklāt personai ir jāpierāda arī tas, ka nav citu tiesību aizsardzības līdzekļu, radot iespēju sūdzību Satversmes tiesā iesniegt uzreiz.⁶⁴⁵ Šāds personas pienākums izriet no Satversmes tiesas likuma 19.² panta 6. daļas 2. punkta, kā arī tā paša panta 7. daļas 2. punkta. Satversmes tiesas kolēģijas pienākums savukārt ir vērtēt šos iesniegtos dokumentus, pieņemot atbilstošu lēmumu. Par minēto personas pienākumu savā jurisprudencē ir atgādinājusi Slovēnijas konstitucionālā tiesa.⁶⁴⁶

Ņemot vērā subsidiaritātes principa ievērošanas pierādīšanas pienākumu, Satversmes tiesa sākotnēji piedalās tikai kā pasīvs subsidiaritātes principa ievērošanas novērotājs. Tā aktīvi sāk iesaistīties subsidiaritātes principa izvērtēšanā tad, kad tā sper pirmo soli konstitucionālās kontroles procesa iniciēšanai, lemjot par lietas ierosināšanu.

Iepazīstoties ar Satversmes tiesas praksi, autorei ir jāsecina, ka tad, kad neapstāv citi tiesību aizsardzības līdzekļi, personai īpaši rūpīgi un maksimāli izsmeļoši ir jāiekļauj argumenti, kas apliecina, ka patiesi citu tiesību aizsardzības līdzekļu nav. Pretējā gadījumā persona var saņemt negatīvu kolēģijas lēmumu, pat neraugoties uz to, ka persona savā

643 Van Dijk P., Van Hoof G.J.H. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. The Hague: Kluwer Law International, 1998, p. 138.

644 Гомьен Д., Харрис Д., Зваак Л. *Европейская Конвенция о правах человека и Европейская Социальная Хартия*. Право и практика. Москва: Издательство Московского независимого института международного права, 1998, с. 56-57.

645 Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 3. kolēģijas 2006. gada 7. aprīļa lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2006. gada 21. jūnija lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

646 Resolution of Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. Up-44/93 on April 25, 1995. <http://odlocitve.us-rs.si/ursr/us-odl.nsf/o/FC5DC46F2907BE14C12570CE0049DF25> (aplūkots 2006-07-29); Resolution of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. Up 27/95 on April 25, 1994. <http://odlocitve.us-rs.si/ursr/us-odl.nsf/o/6D4BF1FB52A4B33FC12570CE0049DF27> (aplūkots 2006-07-29).

pieteikumā ir norādījusi par citu tiesību aizsardzības līdzekļu neesamību, un to, ka apstrīdētā tiesību norma tieši rada aizskārumu.⁶⁴⁷

Satversmes tiesas kolēģijas lēmumā persona tādejādi cer ieraudzīt un sagaidīt to kritēriju analīzi, kas kalpojuši par argumentiem viena vai otra lēmuma pieņemšanai. Tā kā kolēģijas lēmumi ir nepārsūdzami, tad īpaši būtiski ir iekļaut atbilstošu argumentāciju negatīvos kolēģijas lēmumos. Kolēģijas lēmumā nav jāiekļauj norādes, kā personai rīkoties, lai tā sasniegtu savu mērķi. Šeit būtiski ir nodalīt juridisko argumentāciju, kas bijusi pamatā negatīva lēmuma pieņemšanai un vispārēja rakstura „pamācību” – kā rīkoties vai kā izprast konstitucionālo sūdzību. Vienkāršas atsaucē uz Satversmes tiesas likuma pantiem ne vienmēr var būt pietiekamas, jo, pirmkārt, viena Satversmes tiesas likuma 19.² panta daļa aptver abstraktas tiesību normas ar plašu saturu, kas var regulēt dažādas tiesiskas attiecības (piemēram, Satversmes tiesas likuma 19.² panta 3. daļa) un, otrkārt, personai ir tiesības precīzi zināt tos juridiskos apsvērumus, kas ir bijuši negatīva lēmuma pieņemšanas pamatā. Turklāt arī tad, kad tiek pieņemts lēmums par atteikšanos ierosināt lietu, tiek veidota ne tikai subsidiaritātes principa, bet visas konstitucionālās sūdzības izpratne.

e) tiesību aizsardzības līdzekļu mijiedarbības princips

Noteikums par vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanu ir pamatā maldīgam uzskatam, ka konstitucionālās tiesas darbojas kā īpašas „superkasācijas” tiesas. Iespējams, ka šāds uzskats ir radies arī tādēļ, ka valstīs, kurās personām ir iespējams apstrīdēt individuālos tiesību aktus, tiešām pēc būtības konstitucionālajā tiesā ir iespējams apstrīdēt pēdējās tiesu instances nolēmumu. Latvijā šāda iespēja nav paredzēta. Bez tam no konstitucionālās kontroles teorijas viedokļa raugoties, iespējamība Satversmes tiesai kļūt par īpašu superkasācijas tiesu ir noraidāma, balstoties uz Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa valstīs iedzīvināto H. Kelzena pamatprincipu jeb pamatformulu –“tiesnesis pret tiesību normu”, kas ir arī visa mūsu valsts konstitucionālās kontroles institūta pamatā.⁶⁴⁸

Pareizāk konstitucionālās sūdzības subsidiaritātes principa izpratnes ietvaros būtu runāt par tiesību aizsardzības līdzekļu mijiedarbību. Tas nozīmē, ka pamattiesību aizsardzībā piedalās un kompetenču robežās iesaistās visi tiesību aizsardzības līdzekļi. Kaut arī

647 Pieteikums nr. 63, reģistrācijas datums 26.07.2006. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2006. gada 15. augusta lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

648 The Role of the Constitutional Court in the Consolidation of the Rule of Law. [b.v.]: European Commission for Democracy Through Law, Council of Europe Press, 1994, p. 31.

Satversmes tiesa pamattiesību aizsardzībā iesaistās kā pēdējā tiesu institūcija – pēc tam, „[...] kad ir izmantotas visas iespējas aizstāvēt Satversmē noteiktās pamattiesības ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem”,⁶⁴⁹ tā neaizstāj vispārējās kompetences tiesu funkcijas attiecībā uz personas pamattiesību aizsardzību. Iespējams, ka tieši kādā no vispārējās kompetences tiesām personas pamattiesību aizskārums var tikt novērsts vēl pirms vēršanās Satversmes tiesā, jo “[...] konstitucionālās sūdzības ieviešana valsts tiesiskajā sistēmā nedrīkst nozīmēt to, ka tā aizstātu parastās jurisdikcijas tiesu funkcijas attiecībā uz personas konstitucionālajām tiesībām.”⁶⁵⁰

Tiesību aizsardzības līdzekļu mijiedarbība konstitucionālās sūdzības īstenošanā izpaužas arī, mijiedarbojoties diviem konstitucionālās kontroles institūtiem – konstitucionālajai sūdzībai un konkrētajai kontrolei jeb tā saucamajiem tiesu pieteikumiem (Satversmes tiesas likuma 19. pants⁶⁵¹). Precīzāk, konstitucionālā sūdzība ir pat ļoti ciešā sasaistē ar konkrēto kontroli. Tas tādēļ, ka vispārējās kompetences tiesa, izskatot lietu un secinot, ka kāda no lietā piemērojamām tiesību normām aizskar personas pamattiesības, var apturēt tiesvedību un iesniegt pieteikumu Satversmes tiesā.⁶⁵² Tieši „caur” konkrēto kontroli persona var cerēt novērst pamattiesību aizskārums, izslēdzot pēc tam nepieciešamību tai iesniegt konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesā. Kā uzsvērusi Satversmes tiesa, „[...]likumdevējs prezumējis, ka gadījumos, ja attiecīgajā civillietā, krimināllietā vai administratīvajā lietā piemērojamā tiesību norma aizskar Satversmē noteiktās pamattiesības, tiesa, apturot tiesvedību, pati vērsīsies Satversmes tiesā.”⁶⁵³

Šo abu tiesību aizsardzības līdzekļu mijiedarbība ir iespējama tikai tad, ja tā darbojas arī praksē. Taču Satversmes tiesā iesniegtais tiesu pieteikumu un saņemto konstitucionālo sūdzību skaits nebūt neliecina par likumdevēja iecerētās pamattiesību aizsardzības shēmas īstenošanu. Satversmes tiesa kopumā līdz 2006. gada 3. augustam ir saņēmusi tikai 18 tiesu pieteikumus un pēc tiesu pieteikumiem ir ierosinājusi 12 lietas.⁶⁵⁴ Statistika rāda, ka tiesu aktivitāte ne tuvu nelīdzinās pašu personu aktivitātei. Pretēji Latvijas pieredzei, piemēram,

649 Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2006. gada 26. janvāra lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

650 Steinberger H. *Models of Constitutional Jurisdiction*. Strasbourg: Council of Europe Press, 1992, p. 27.

651 Rodiņa A. Kā pareizi saprast konkrēto kontroli. *Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds*, 2002. 7. maijs, nr. 9 (242).

652 Endziņš A. Konstitucionālā sūdzība Latvijā: pirmā pieredze un problēmas. *Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds*, 2001. 20. novembris, nr. 36 (229).

653 LR Satversmes tiesas 2005. gada 31. augusta rīcības sēdes lēmums, secinājuma daļas 1. punkts.

http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/citi_doc/Rsl_310805.pdf (aplūkots 2006-07-31).

654 Satversmes tiesas sagatavotā statistika no 1997. gada līdz 2006. gada 3. augustam. Nepublicēta, pieejama Satversmes tiesas kancelejā.

Lietuvā tiesas ir viens no aktīvākajiem subjektiem, kas no 1993. gada līdz 2006. gada 1. jūlijam konstitucionālajā tiesā bija vērsušās 350 reizes, kur 213 gadījumos tiesu pieteikumi ir bijuši pamatoti un apstrīdētās normas ir tikušas atzītas par konstitūcijai neatbilstošām.⁶⁵⁵ Lietuvā gan personām nav iespējams iesniegt tiesā konstitucionālās sūdzības, kas, visticamāk, ir veicinājis tiesu lielo aktivitāti, kļūstot par vienu no galvenajiem cilvēka pamattiesību aizsardzības „ieročiem”. Taču konstitucionālās sūdzības esamība nebūt nenozīmē, ka tiesas varētu pievērst mazāku uzmanību piemērojamo tiesību normu konstitucionalitātes izvērtēšanai.

Iespējams, ka tiesu pasivitāte ir objektīva un mūsu tiesību sistēmā nav antikonstitucionālas tiesību normas un akti, kas tiesai ir jāpiemēro konkrētās lietās, kas līdz ar to izslēdz pieteikuma iesniegšanu Satversmes tiesā. Pretēji šādam secinājumam gan ir jānorāda, ka, neraugoties pat uz Satversmes tiesas lēmumā iekļauto norādi, ka vispārējās kompetences tiesai pastāv iespējamība iesniegt konkrētās kontroles pieteikumu, tiesas nav reaģējušas uz šādu „mājienu” un vērsušās Satversmes tiesā.⁶⁵⁶ Tādejādi autores skatījumā Latvijā pretēji iecerētajai konkrētās konstitucionālās kontroles un konstitucionālās sūdzības mijiedarbībai, izteikti dominē konstitucionālā sūdzība, atstājot tiesu pieteikumus vairāk kā teorētisku pamattiesību aizsardzības līdzekli.

f) vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu un konstitucionālās sūdzības konkurence

Subsidiaritātes principa realizēšana, kas nosaka vispārējās kompetences tiesas un Satversmes tiesas sadarbības nepieciešamību, ir cēlonis šķietami nebeidzamai diskusijai par tiesu institūciju attiecībām. Diskusija kļūst asāka it īpaši tādēļ, ka konstitucionālās sūdzības pētniecības ietvaros izpaužas ne tikai tiesu institūciju sadarbība, bet arī to konkurence. Pie tam šajā konkurences „cīņā” noteicošais jeb pēdējais vārds tomēr ir Satversmes tiesai.

Tiesu institūciju konkurence konstitucionālajā sūdzībā izpaužas divējādi. Pirmkārt, Satversmes tiesas likums dod tiesības Satversmes tiesai lemt par tiesas nolēmumu izpildes apturēšanu. Otrkārt, ierosinot lietu Satversmes tiesā, tiek liegta civillietas, krimināllietas,

655 Statistics on petitions and inquiries received at the Constitutional Court from 1993 till 1 July 2006.

http://www.lrkt.lt/Statistics1_e_s.html (aplūkots 2006-01-08).

656 LR Satversmes tiesas 2005. gada 31. augusta rīcības sēdes lēmums, secinājuma daļas 1. punkts.

http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/citi_doc/Rs1_310805.pdf (aplūkots 2006-07-31).

administratīvās lietas izskatīšana vispārējās kompetences tiesā līdz pat Satversmes tiesas sprieduma pasludināšanas brīdim.

Satversmes tiesas tiesības apturēt tiesas nolēmuma izpildi ir noteiktas Satversmes tiesas likuma 19.² panta 5. daļā. Precīzāk, šīs tiesības ir uzskatāmas par izņēmuma tiesībām. Satversmes tiesas likuma 19.² panta 5. daļā ir iekļauts vispārējs Satversmes tiesas procesa princips, nosakot, ka konstitucionālās sūdzības iesniegšana neaptur tiesas nolēmuma izpildi. Šādi likumdevējs ir nodalījis strīda risināšanu vispārējās kompetences tiesā, kura loģisks nobeigums ir tiesas nolēmuma izpilde, no iespējamās personas vēršanās Satversmes tiesā. Arguments, kas liekams pamatā šādai likumdevēja izvēlei, ir meklējams vēlmē nodrošināt to, lai Satversmes tiesa netiktu izmantota kā nākamā „loģiskā” tiesu institūcija, kurā vērsties negatīva nolēmuma gadījumā. Tā ir barjera, kas nodrošina ne tikai efektīvu Satversmes tiesas funkcionēšanu, bet vispārējās kompetences tiesu funkciju realizēšanu un respektēšanu kopumā, sasniedzot tos mērķus, kas ir vispārējās kompetences tiesām.

Vienlīdz konstitucionālās sūdzības subsidiaritāte tomēr prasa, lai īpaši svarīgos un attaisnojamos gadījumos Satversmes tiesa varētu ietekmēt vispārējās kompetences tiesas nolēmuma izpildi. Tas nozīmē, ka ir nepieciešams sabalansēt Satversmes tiesas iejaukšanos vispārējās kompetences tiesu tiesas spriešanā ar nepieciešamību aizsargāt personas pamattiesības. Šis mērķis būtu liekams pamatā, meklējot atbildi uz jautājumu – kādos gadījumos vispārējās kompetences tiesas nolēmuma izpilde tomēr ir apturama.

Autoresprāt, Satversmes tiesa par vispārējās kompetences tiesu nolēmumu izpildes apturēšanu var lemt tikai tad, ja tā izpilde var radīt konstitucionālās sūdzības iesniedzējam būtisku kaitējumu tā plašākā izpratnē. Viena no būtiska kaitējuma izpausmēm var būt arī neiespējamība atjaunot personas iepriekšējo stāvokli. Citos gadījumos Satversmes tiesas iejaukšanās vispārējās kompetences tiesas nolēmumu izpildē būtu izslēdzamas. Līdzīgi ir secinājusi arī Horvātijas Konstitucionālā tiesa, kurai arī ir tiesības lemt par tiesas nolēmuma izpildes apturēšanu,⁶⁵⁷ norādot, ka tiesa var lemt par tiesas nolēmuma apturēšanu, ja tā izpilde radītu „sekas, ko būtu grūti labot.”⁶⁵⁸ Tā, piemēram, Satversmes tiesa, izskatot pieteikumu (saistībā ar lietu nr. 2005-12-03), kurā tika lūgts apturēt vispārējās kompetences tiesas tiesnešu lēmumus, ar kuriem tika uzdots tiesas izpildītājam noteiktā termiņā aprakstīt

657 The Constitutional Act on the Constitutional Court of the Republic of Croatia.

Article 48. <http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (aplūkots 2006-07-31).

658 Decision of the Constitutional Court of the Republic of Croatia No. U-VIII-466/1995 on July 5 1995.

<http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (aplūkots 2006-07-31).

un novērtēt atsavināmo nekustamo īpašumu, pieņēma personām nelabvēlīgu lēmumu.⁶⁵⁹ Tā kā šajā konkrētajā gadījumā tiesas lēmumi (kuru izpildi tika lūgts apturēt) neparedzēja neatgriezenisku darbību veikšanu, kas būtiski varētu aizskart pieteicēju, tiesas nolēmuma izpildes apturēšana nebija nepieciešama.

Tiesu nolēmumu izpildes apturēšana, protams, aktualizē otras puses tiesību aizsardzību jeb to, kā sabalansēt strīdā iesaistīto pušu tiesības un intereses. Tādēļ lēmumu, kas paredz tiesas nolēmumu izpildes apturēšanu, pieņemšana prasa īpaši rūpīgu izvērtēšanu un izsvēršanu. Tomēr ir jāprezūmē, ja pastāv iespējamība, ka tiesas procesā ir piemērota antikonstitucionāla norma, tādu procesa galarezultātu nevar atzīt par taisnīgu un pamattiesībām atbilstošu. Šādos gadījumos ne tikai vienas personas interesēs, bet tiesu varas institūciju stabilitātes un vispārēja tiesiskuma interesēs (šeit izpaužas konstitucionālās sūdzības objektīvā puse), Satversmes tiesas tiesības apturēt tiesas nolēmumu izpildi nenoliedzami ir attaisnojamas.

Otra tiesu institūciju konkurences forma, kas izpaužas un izriet no konstitucionālās sūdzības subsidiaritātes, ir pat imperatīvs aizliegums vispārējās kompetences tiesai izskatīt lietu līdz Satversmes tiesas sprieduma pasludināšanai. Aizliegums gan nav ar vispārēju raksturu. Tas var attiekties un attiecas tikai uz tiem gadījumiem, kad viens strīds tiek risināts dažādās tiesu institūcijās – vispārējās kompetences tiesā un Satversmes tiesā. T.i., lai vispārējās kompetences tiesa apturētu tiesvedību, neizskatot lietu līdz galam, tās nolēmumam ir jāskar Satversmes tiesas lietas ietvaros skatāmie jautājumi.⁶⁶⁰

Konstitucionālās sūdzības subsidiaritāte gan izslēdz viena strīda vienlaicīgu risināšanu dažādās tiesu institūcijās. Tomēr šāda dublēšanās ir iespējama tad, kad Satversmes tiesa atkāpjas no subsidiaritātes principa, izmantojot Satversmes tiesas likuma 19.² panta trešās daļas pirmajā teikumā paredzētās tiesības, ierosinot lietu, neprasot vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanu.

Tā kā Satversmes tiesā tiks lemts par vispārējās kompetences tiesā skatāmajā lietā piemērojamās tiesību normas atbilstību konstitūcijai un spēkā esamību, konstitucionālās sūdzības izskatīšanai ir jābūt primārai. Konstitucionālās sūdzības prioritāte šajos gadījumos ir kā saskaņā ar vispārējām konstitucionālās kontroles tendencēm, tā arī ar likumības principu,

659 LR Satversmes tiesas 2005. gada 31. augusta rīcības sēdes lēmums. http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/citi_doc/Rsl_310805.pdf (aplūkots 2006-07-31).

660 LR Satversmes tiesas 2005. gada 31. augusta rīcības sēdes lēmums, secinājuma daļas 3. punkts.

http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/citi_doc/Rsl_310805.pdf (aplūkots 2006-07-31).

kur viena no šī principa šķautnēm nozīmē konstitūcijai atbilstošas tiesību normas piemērošanu. Lai arī tiesvedības apturēšana kavē lietas izskatīšanu vispārējās kompetences tiesā, Satversmes tiesas procesa dominance nodrošina strīda atrisināšanu konstitūcijai atbilstošu normu ietvaros.

Visnotaļ atzinīgi ir jānovērtē likumdevēja izšķiršanās par konkurences principa un konstitucionālās sūdzības mērķa kolīziju novēršanu Civilprocesa likuma normās, pavisam nesen - 2006. gada 7. septembrī pieņemot atbilstošus grozījumus Civilprocesa likumā.⁶⁶¹ Līdz šo grozījumu stāšanās spēkā Civilprocesa likuma 214. panta 4. punkts noteica, ka tiesa aptur tiesvedību tad, ja “[..] tā pieņem lēmumu par pieteikuma iesniegšanu Satversmes tiesai vai arī Satversmes tiesa ir ierosinājusi lietu sakarā ar prasītāja (pieteicēja) konstitucionālo sūdzību.”⁶⁶² Proti, civilprocesā tiesvedība bija apturama tikai tad, ja konstitucionālo sūdzību iesniedza prasītājs, bet ne, piemēram, atbildētājs. Šāda konstrukcija katrā ziņā bija pretrunā ar konstitucionālās sūdzības noteikumiem. Vispārējās kompetences tiesas šo pretrunu varēja novērst interpretācijas ceļā. Taču, apzinoties tiesu vēlmi tieši pieturēties pie pozitīvām tiesību normām, likumdevējs, nosakot, ka civilprocesā tiesvedība apturama, ja Satversmes tiesa ir ierosinājusi lietu sakarā ar puses vai trešās personas iesniegto konstitucionālo sūdzību, Civilprocesa likumā iekļāva konstitucionālās sūdzības noteikumiem un arī būtībai atbilstošas normas.

Satversmes tiesas procesa konstitucionālās sūdzības lietās prevelēšana pār lietas izskatīšanu vispārējās kompetences tiesā un iespējamība Satversmes tiesai lemt par tiesas nolēmuma izpildes apturēšanu ir sava veida pagaidu noregulējuma institūti. Šāda veida noteikumi ir sastopami arī citu valstu konstitucionālo tiesu likumos. Piemēram, Polijas Konstitucionālais Tribunāls var lemt par tiesas nolēmuma izpildes apturēšanu vai atlikšanu, ja tā izpilde var radīt neatgriežamas sekas personai vai arī ir citas būtiskas publiskas intereses, vai citas būtiskas intereses personai, kas iesniedz konstitucionālo sūdzību.⁶⁶³ Turklāt Slovēnijas Konstitucionālās tiesas likums (58. pants) paredz tiesības tiesai lemt ne tikai par apstrīdētā individuālā tiesību akta (tai skaitā tiesas sprieduma) izpildes apturēšanu,

661 Grozījumi Civilprocesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 27. septembris, nr. 154 (3522).

662 Grozījumi Civilprocesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 2. jūlijs, nr. 102 (2489).

663 The Constitutional Tribunal Act of 1 August 1997 of the Republic of Poland. Article 50.

<http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (aplūkots 2006-07-31).

bet arī par normatīvā akta vai tā normas piemērošanas apturēšanu, uz kuru pamatojoties individuālais tiesību akts ir ticis pieņemts.⁶⁶⁴

3) atkāpes jeb izņēmumi no subsidiaritātes principa

Subsidiaritātes princips nav absolūts, kuru nevarētu ierobežot.⁶⁶⁵ Tai skaitā konstitucionālās sūdzības subsidiaritātes princips vienmēr pieļauj izņēmumus no vispārējās kategoriskās nostājas.

Jau tika noskaidrots, ka saskaņā ar efektīvu vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanas principu, konstitucionālās sūdzības būtībai pretēji būtu prasīt, lai personas visos gadījumos izmantotu teorētiski pieejamus tiesību aizsardzības līdzekļus. Tādēļ ir jāparedz atkāpes no subsidiaritātes principa, kas veido konstitucionālo sūdzību kā efektīvu cilvēka pamattiesību aizsardzības līdzekli. Pretēji, neparedzot subsidiaritātes principa izņēmumus vai arī tos nepareizi piemērojot, konstitucionālā sūdzība var nerasniegt vienu no saviem mērķiem – iespējami īsākā laikā novērst personas pamattiesību aizskārumu.

Satversmes tiesai ir jābūt iespējām nekavējoties reaģēt uz tiesību aizskārumu tad, kad ir objektīva nepieciešamība. Arguments neizmantot vispārējos tiesību aizsardzības līdzekļus nevar būt subjektīva neiespējamība, piemēram, naudas vai zināšanu trūkums. Objektīvas atkāpes no subsidiaritātes principa Satversmes tiesas likumā ir paredzētas divos gadījumos.

Pirmkārt, iespējamība neievērot vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu iziešanas ceļu ir iekļauta pašā subsidiaritātes principā. Atbilstoši tam citus tiesību aizsardzības līdzekļus var izmantot, kad tas iespējams - kad tie ir. Šāds secinājums izriet no Satversmes tiesas likuma 19.² panta 2. daļas, kas pieļauj, ka var arī nebūt vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu, kas izmantojami strīda risināšanai. Neloģiski būtu prasīt, lai persona izmantotu tādas tiesību aizsardzības iespējas jeb līdzekļus, kas tai vispār nav pieejami vai nepastāv.⁶⁶⁶ Piemēram, lietā nr. 2005-07-01, kurā tika apstrīdēta likuma “Par valsts noslēpumu” 11. panta sestās daļas, kas noteic, ka SAB direktora lēmums par pieeju ārvalstu, starptautisko organizāciju un

664 Constitutional Court Act. Article 50. Grām.: Constitutional Court of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Tiskarna Ljubljana, 1995, p. 51.

665 ECT 1996. gada 16. septembra spriedums lietā Akdivar and Others v. Turkey, para. 69.

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Akdivar&sessionid=7507309&skin=hudoc-en> (aplūkots 2006-07-31); ECT 1980. gada 6. novembra spriedums lietā Van Oosterwijck v. Belgium, para. 35.

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Van%20%7C%20Oosterwijck&sessionid=7507309&skin=hudoc-en> (aplūkots 2006-07-31).

666 Decision of the Constitutional Court of of the Republic of Slovenia No. Up-32/94 on April 14, 1995.

<http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (aplūkots 2006-07-31).

to institūciju klasificētajai informācijai ir galīgs un nav pārsūdzams, atbilstība Satversmes 92. pantam, vienīgā iespēja, kā personai vērsties pret savu pamattiesību aizskārums, bija tieša vēršanās Satversmes tiesā.⁶⁶⁷ Citi tiesību aizsardzības līdzekļi nepastāvēja, jo konstitucionālās sūdzības iesniedzējam, liedzot pieeju NATO klasificētajai informācijai, lēmuma pārsūdzēšanu vispārējās kompetences tiesā liedza apstrīdētās tiesību normas. Satversmes tiesa tādēļ arī lēma par lietas ierosināšanu, jo „[t]ā kā apstrīdētā norma noteic, ka saskaņā ar to pieņemtais lēmums ir galīgs un nepārsūdzams, tad uzskatāms, ka pieteikuma iesniedzējam nav iespēju aizstāvēt savas tiesības ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem.”⁶⁶⁸

Otrkārt, likumīgi izņēmumi no subsidiaritātes principa ir paredzēti Satversmes tiesas likuma 19.² panta 3. daļā un aptver divus noteikumus. Pirmais no tiem nosaka, ka Satversmes tiesa var lemt par konstitucionālās sūdzības izskatīšanu pirms visu vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanas, ja konstitucionālās sūdzības izskatīšana ir vispārsvarīga. Otrs noteikums, kas pieļauj sūdzības izskatīšanu Satversmes tiesā uzreiz, tiek saistīts ar kaitējuma novēršanas nepieciešamību. Proti, sūdzība ir izskatāma Satversmes tiesā uzreiz, ja tiesību aizsardzība ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem nevar novērst būtisku kaitējumu konstitucionālās sūdzības iesniedzējam.

Pirmo likumisko subsidiaritātes principa izņēmuma noteikumu raksturo plašāks konstitucionālās sūdzības tvēriens. Tai skaitā arī konstitucionālās sūdzības objektīvais mērķis, kas izpaužas tieši vispārsvarīguma izpratnē. Savukārt otrs noteikums ir tieši saistīts ar konstitucionālās sūdzības subjektīvā mērķa īstenošanu, jo būtiska kaitējuma radīšana ir saistāma ar konkrētu personu – konstitucionālās sūdzības iesniedzēju. Līdz ar to secināms, ka subsidiaritātes principa izņēmuma noteikumi Latvijā aptver gan konstitucionālās sūdzības subjektīvo (konkrēti – otrais noteikums), gan arī objektīvo (pirmais noteikums) konstitucionālās sūdzības mērķi. Tātad abi šie noteikumi ir sabalansēti un pietiekami plaši, lai subsidiaritātes princips kopumā sasniegtu konstitucionālās sūdzības mērķus.

Latvijā subsidiaritātes principa neievērošana balstās uz iespēju izmantot divus savstarpēji nesaistītus un izslēdzošus noteikumus, tas ir, vai nu vienu vai arī otru. Vienlīdz iespējams izmantot šos noteikumus kopā. Salīdzinot, piemēram, ar Slovēnijas un Horvātijas

667 Par likuma “Par valsts noslēpumu” 11. panta sestās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2005-07-01. Latvijas Vēstnesis, 2003. 24. aprīlis, nr. 62 (2827).

668 Par lietas ierosināšanu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2005. gada 22. marta lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

pieredzi, Latvijā personām iespējas atkāpties no vispārēju tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanas ir plašākas. Tas tādēļ, ka abās minētajās valstīs persona var atkāpties no subsidiaritātes principa tikai tad, ja tā var ievērot divus savstarpēji saistītus noteikumus. Tā Slovēnijas Konstitucionālās tiesas likuma 51. panta 2. daļā tiek noteikts, ka konstitucionālo sūdzību iespējams izskatīt pirms citu tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanas, ja „pārkāpums ir acīmredzams **un ja** [*autores izcēlums*] individuālā tiesību akta realizēšana var radīt neatgriežamas sekas iesniedzējam.”⁶⁶⁹ Kā liecina Slovēnijas Konstitucionālās tiesas jurisprudence, tā konsekventi arī izvērtē abu noteikumu esamību pirms pieļaut konstitucionālās sūdzības izskatīšanu, neizejot citu tiesību aizsardzības ceļu.⁶⁷⁰ Arī Horvātijā personām ir jāievēro noteikumi, kurus saista saiklis “un”. Horvātijas Konstitucionālās tiesas likuma 63. panta 1. daļa paredz, ka konstitucionālā sūdzība ir jāizskata pirms visu citu iespēju izmantošanas tad, ja tiesa nav saprātīgā termiņā lēmusi par puses tiesībām un pienākumiem vai aizdomās turēšanu, vai apsūdzībām kriminālpārkāpuma izdarīšanā, vai arī gadījumos, kad apstrīdamais individuālais tiesību akts būtiski aizskar konstitucionālās tiesības un ir pilnīgi skaidrs, ka nopietnas un neatgriežamas sekas var rasties gadījumā, ja lieta konstitucionālajā tiesā netiks ierosināta.⁶⁷¹

a) vispārsvārigas konstitucionālās sūdzības izpratne

Viens no subsidiaritātes principa izņēmuma noteikumiem, kas dod tiesības Satversmes tiesai izskatīt sūdzību uzreiz, ir tās izskatīšanas vispārsvārigums. Tas ir arī viens no pieļaujamajiem konstitucionālās sūdzības subsidiaritātes principa atkāpes noteikumiem Vācijā.⁶⁷²

Satversmes tiesas pašreizējā praksē tikai vienā gadījumā konstitucionālā sūdzība ir tikusi atzīta par vispārsvārigu. Autores skatījumā Satversmes tiesas kolēģija par vispārsvārigu atzina 4 radošo profesiju pārstāvju iesniegto konstitucionālo sūdzību, kurā tika lūgts atzīt Latvijas Republikas Ministru kabineta 2000. gada 18. oktobra noteikumu Nr. 357

669 Constitutional Court Act. Article 51, part 2. Grām: Constitutional Court of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Tiskarna Ljubljana, 1995, p. 49.

670 Decision of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. Up-147/96 on March 13, 1997, para. 13. <http://odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.nsf/o/A368FF38F7D971A1C12570CE004A2B3C> (aplūkots 2006-07-29).

671 The Constitutional Act on the Constitutional Court of the Republic of Croatia. http://www.usud.hr/htdocs/en/the_constitutional_act.htm (aplūkots 2006-07-29).

672 Salīdzināt Law on the Federal Constitutional Court. Article 90, part 2. Legal Texts. Law on the Federal Constitutional Court. Bonn: Internationes, 1996, p. 58.

„Likuma „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” normu piemērošanas noteikumi” 9.3. un 44. punktu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1., 64. un 105. pantam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 1. protokola 1. pantam.”⁶⁷³ Satversmes tiesas kolēģija, lemjot par lietas ierosināšanu, pēc būtības (lai arī netieši, bet tomēr) atzina, ka sūdzība ir vispārsvārīga tādēļ, ka apstrīdētās tiesību normas „[...] aizskar visus autorus, kuri autoratlīdzību saņem no juridiskajām personām.”⁶⁷⁴

Izvērtējot vispārsvārīgas konstitucionālās sūdzības izpratnes attīstības perspektīvas, vadoties tikai no kvantitatīva subjekta kritērija, kritiski jānorāda, ka līdzīgi par vispārsvārīgām tad varētu atzīt gandrīz visas konstitucionālās sūdzības. Tas tādēļ, ka Satversmes tiesā apstrīdamās tiesību normas (akti), ņemot vērā to normatīvo raksturu, taču attiecas uz neierobežotu personu loku. Autoresprāt, vienīgi iespējamo aizskarto personu skaita izmantošana kā arguments konstitucionālās sūdzības atzīšanai par vispārsvārīgu, nav pietiekams un nerasniedz to mērķi, kādam šāds subsidiaritātes principa izņēmuma noteikums vispār ir ticis veidots.

Autoresprāt, atzīstot konstitucionālo sūdzību par vispārsvārīgu, jāņem vērā pašā Satversmes tiesas likumā iekļautais kritērijs. Proti, vispārsvārīgums ir jāsaista kopā ar noteiktu Satversmes tiesas darbību. Subsidiaritātes principa izņēmums darbojas tikai tad, ja konstitucionālās sūdzības **izskatīšana** ir vispārsvārīga. Saistot izskatīšanas nepieciešamību ar vispārsvārīgumu, var secināt, ka gadījumi, kurus iespējams uzskatīt par vispārsvārīgiem, prasa nekavējošu risinājumu – tātad sūdzības izskatīšanu.

Lai atkāptos no subsidiaritātes principa, atzīstot konstitucionālās sūdzības izskatīšanu par vispārsvārīgu, ir nepieciešams noteikt kritērijus, kuru veidošana ir Satversmes tiesas uzdevums. Teorētiski raugoties, tie varētu būt tālākminētie kritēriji.

Pirmkārt, ir jāņem vērā subjekta kritērijs. To ir atzinusi arī Satversmes tiesas kolēģija iepriekšminētā lēmumā. Par subjekta kritēriju to var dēvēt tādēļ, ka tas tiek saistīts ar subjektu – konstitucionālās sūdzības iesniedzēju. No konstitucionālās sūdzības kā subjektīvo pamattiesību aizsardzības līdzekļa izriet personas pamattiesību aizsardzības intereses. Tomēr normatīvie akti un to normas attiecas uz neierobežotu personu loku. Aizsargājot savas pamattiesības (pat īpaši neapzinoties), persona rūpējas par citu personu interesēm. Lai konstitucionālo sūdzību atzītu par vispārsvārīgu, ir jābūt skaidram un acīmredzamam, ka

673 Pieteikums nr. 178, reģistrācijas datums 22.10.2004. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

674 Par lietas ierosināšanu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2004. gada 16. novembra lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

konstitucionālajā sūdzībā risinātais jautājums attiecas uz pietiekami plašu personu loku, ne tikai konstitucionālās sūdzības iesniedzēju. Šajos gadījumos (lai neparādītos *actio popularis* izpausmes) tiek saglabātas konstitucionālās sūdzības iesniedzēja pamattiesību aizsardzības intereses, vienlīdz projicējot tās uz plašākām – vairāku personu interesēm.

Otrs kritērijs, kas nesaraucjami ir saistīts ar pirmo – subjekta kritēriju, ir saistāms ar tām tiesiskajām attiecībām, to saturu un raksturu, kas tiek risināts konstitucionālajā sūdzībā. Strīdam, kas tiek atspoguļots konstitucionālajā sūdzībā, ir jābūt ar īpašu raksturu, un tam ir jākoncentrējas vispārsvārigumā. Attaisnojami būtu pieļaut iespēju skatīt konstitucionālo sūdzību, neprasot vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanu, ja apstrīdētā tiesību norma (akts) attiecas uz vairākām personām, ne tikai konstitucionālās sūdzības iesniedzēju, un konstitucionālā sūdzībā skartais jautājums ir būtisks, piemēram, konstitucionālās tiesībās. Arī tajos gadījumos, kad Satversmes tiesa redz, ka ir mainījusies tiesu prakse vai arī tā varētu mainīties, vai jautājums pēc būtības ir strīdīgs, konstitucionālo sūdzību būtu iespējams atzīt par vispārsvārigu.⁶⁷⁵

Savukārt trešais kritērijs – laika kritērijs, nozīmē, ka konstitucionālajā sūdzībā skarto jautājumu ir nepieciešams atrisināt uzreiz jeb nekavējoši. Tā kā subsidiaritātes principa ievērošana – respektīvi, vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošana prasa laiku, tad „vispārējās vai normālas” konstitucionālās sūdzības un vispārsvārigas konstitucionālās sūdzības nodalīšanai ir jāizmanto arī laika kritērijs, uzsverot strīda nekavējošas risināšanas nepieciešamību.

Tātad - lai konstitucionālās sūdzības izskatīšanu atzītu par vispārsvārigu, vērā jāņem trīs savstarpēji saistāmi kritēriji: subjekta kritērijs, kas nozīmē, ka sūdzībā skatītais strīds attiecas ne tikai uz konstitucionālās sūdzības subjektu; satura kritērijs, kas nosaka to tiesisko attiecību raksturu un saturu, kas tiek risināts konstitucionālajā sūdzībā un visbeidzot laika kritērijs, kas uzsver nepieciešamību sūdzībā skarto strīdu izlemt nekavējoši.

b) būtiska kaitējuma novēršanas neiespējamība kā kritērijs subsidiaritātes principa neievērošanai

Otra iespējamība atkāpei no subsidiaritātes principa ir pieļaujama tad, ja tiesību aizsardzība ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem nevar novērst būtisku kaitējumu

675 Skatīt, piemēram, Decision of the Fourth Chamber of the Constitutional Court of the Czech Republic No. ÚS 150/01 on October 9, 2003. <http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (aplūkots 2006-07-29).

sūdzības iesniedzējam. Līdzīgi Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas likuma 90. panta 2. daļa dod iespēju izskatīt sūdzību uzreiz, ja vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošana varētu radīt nopietnu un nenovēršamu kaitējumu sūdzības iesniedzējam.⁶⁷⁶ Slovēnijas Konstitucionālās tiesas likuma 51. panta 2. daļa savukārt runā par „neatgriežamām sekām”,⁶⁷⁷ bet Horvātijas Konstitucionālās tiesas likums (63. panta 1. daļa) paredz iespēju izskatīt konstitucionālo sūdzību uzreiz konstitucionālajā tiesā tad, ja personai, izejot visu tiesību aizsardzības ceļu, rastos neatgriežamas un nopietnas sekas.⁶⁷⁸ Par neatgriezeniskām Slovēnijas Konstitucionālās tiesas izpratnē var atzīt tādas sekas, kuras nav iespējams labot, atjaunot iepriekšējo personas stāvokli, kāds tas bijis pirms tiesību normas piemērošanas.⁶⁷⁹

No Satversmes tiesas likuma 19.² panta 3. daļā iekļautā noteikuma diezgan sarežģītās juridiskās konstrukcijas var secināt, ka sūdzība ir izskatāma Satversmes tiesā uzreiz, ja būtisks kaitējums jau ir radies vai arī var rasties tad, kad subsidiaritātes princips tiks ievērots. Turklāt šeit jēdziens „kaitējums” nenozīmē aizskārumu, ko nepieciešams konstatēt vienmēr, vēršoties Satversmes tiesā. Aizskārums neaptver būtiska kaitējuma esamību. Pamattiesību aizskārums var būt arī bez būtiska kaitējuma.

Jēdziens „kaitējums” juridisko terminu vārdnīcā tiek skaidrots kā prasījumi uz dažādiem ārpuslīguma pamatiem, kad sakarā ar kaitējumu prettiesiski nodarītie zaudējumi ir jāatlīdzina.⁶⁸⁰ Kaitējums var būt gan mantisks, gan personisks.⁶⁸¹ Mantisks kaitējums acīmredzami personai var rasties, ja prettiesiski tiek aizskarta tās manta (mantiskās vērtības). Savukārt personisku kaitējumu personai var nodarīt, piemēram, aizskarot personas dzīvību, veselību, vārdu, godu un tamlīdzīgi. Īpaši jāakcentē, ka kaitējumam konstitucionālā sūdzībā ir jābūt būtiskam, kas savukārt ir vērtējama kategorija. Šeit nozīmīgs sākotnēji tādēļ būs pašas personas viedoklis un pārliecība, ka kaitējums patiesi ir būtisks, ko pēc tam vērtēs Satversmes tiesa. Kaitējumam turklāt, līdzīgi kā aizskārumam, ir jābūt ciešā sasaistē ar pašu

676 Law on the Federal Constitutional Court. Legal Texts. Law on the Federal Constitutional Court. Bonn: Internationes, 1996, p. 58

677 Constitutional Court Act. Grām.: Constitutional Court of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Tiskarna Ljubljana, 1995, p. 49.

678 The Constitutional Act on the Constitutional Court of the Republic of Croatia.

http://www.usud.hr/default.aspx?Show=ustavni_zakon_o_ustavnom_sudu&m1=27&m2=49&Lang=en (aplūkots 2006-07-29); Decision of the Constitutional Court of the Republic of Croatia No. U-III-1458/2001 on May 8, 2002.

<http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (aplūkots 2006-07-29); Decision of the Constitutional Court of the Republic of Croatia No. U-IIIB-1005/2004 on July 8, 2004. <http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (aplūkots 2006-07-31).

679 Decision of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. Up-147/96 on March 13, 1997, para 10. <http://odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.nsf/o/A368FF38F7D971A1C12570CE004A2B3C> (aplūkots 2006-07-29).

680 Juridisko terminu vārdnīca. Rīga: Nordik, 1998, 104.lpp.

681 Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Rīga: AGB, 1997, 123.lpp.

personu, kura vēršas Satversmes tiesā. Šeit izpaužas būtiska atšķirība no iepriekšējā subsidiaritātes izņēmuma noteikuma, kura realizēšanas priekšnoteikums iziet ārpus vienas personas – sūdzības iesniedzēja interesēm. Pretēji - lai varētu atzīt, ka subsidiaritātes principa izņēmuma noteikums ir realizējams tādēļ, ka vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošana nevar novērst būtisku kaitējumu iesniedzējam, ir jākonstatē radītais kaitējums tieši konstitucionālās sūdzības subjektam.

Būtiska kaitējuma izpratni teorētiski attīstīt ir ļoti sarežģīti. Patlaban Satversmes tiesa tikai vienā lietā ir atzinusi konstitucionālo sūdzību par pieļaujamu, neprasot vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanu, pamatojoties uz šo subsidiaritātes izņēmuma noteikumu. Tā ir lieta nr. 2003-19-0103, kurā konstitucionālās sūdzības iesniedzējas apstrīdēja likuma „Par maternitātes un slimības apdrošināšanu” 31.panta ceturtais daļas, pārejas noteikumu 2. punkta 4.apakšpunkta un Ministru kabineta 1998. gada 28. jūlija noteikumu Nr. 270 „Vidējās apdrošināšanas iemaksu algas aprēķināšanas kārtība un valsts sociālās apdrošināšanas pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtība” 8.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 109.pantam.⁶⁸² Šajā lietā konstitucionālās sūdzības iesniedzējas varēja izmantot vispārējās tiesību aizsardzības iespējas. Taču tiesību aizsardzība ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, gan pēc konstitucionālās sūdzības iesniedzēju, gan (pats galvenais) Satversmes tiesas kolēģijas domām, nevarēja novērst būtisku kaitējumu sūdzības iesniedzējam.⁶⁸³ Tādēļ konstitucionālā sūdzība bija piekritīga Satversmes tiesai, vērā ņemot objektīvu un Satversmes tiesas likumā iekļautu noteikumu atkāpei no subsidiaritātes principa.

682 Par likuma „Par maternitātes un slimības apdrošināšanu” 31.panta ceturtais daļas, pārejas noteikumu 2. punkta 4.apakšpunkta un Ministru kabineta 1998. gada 28. jūlija noteikumu Nr. 270 „Vidējās apdrošināšanas iemaksu algas aprēķināšanas kārtība un valsts sociālās apdrošināšanas pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtība” 8.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 109.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2003-19-0103. Latvijas Vēstnesis, 2004. 15. janvāris, nr. 7 (2955).

683 Par lietas ierosināšanu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2003. gada 21. jūlija lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

2. Termiņš konstitucionālās sūdzības iesniegšanai Satversmes tiesā

Ja pirms vērsšanās Satversmes tiesā personai ir jāizmanto visas citas iespējas, kā aizsargāt savas pamattiesības, tad loģiska un konstitucionālās sūdzības saturam atbilstoša ir termiņa, kādā jāiesniedz konstitucionālā sūdzība, noteikšana. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 19.² panta 4. daļu konstitucionālā sūdzība Satversmes tiesā ir iesniedzama sešu mēnešu laikā pēc pēdējās institūcijas nolēmuma spēkā stāšanās.

Argumenti, kas kalpojuši par pamatu, lai konstitucionālo sūdzību saistītu ar konkrētu iesniegšanas termiņu, ir meklējami kā subsidiaritātes principa saturā, kas uzsver vispārējās kompetences tiesu un Satversmes tiesas mijiedarbību, tā arī citos konstitucionālās sūdzības teorētiskajos aspektos.

Termiņa konstitucionālās sūdzības iesniegšanai tiesā noteikšana ir jāsaista ar konstitucionālās sūdzības kā subjektīvo pamattiesību aizsardzības līdzekļa izpratni, no kuras izriet pārlicība - jo ilgāk persona pacieš savu pamattiesību aizskārumu, jo mazāk tā ir ieinteresēta to aizsargāšanā. Uzsverot konstitucionālās sūdzības galveno uzdevumu aizsargāt konkrētas personas aizskartās pamattiesības, vienmēr aiz konstitucionālās sūdzības būs konkrēta persona, kurai nevarētu būt interese paciest savu pamattiesību aizskārumu ilgstoši un nenoteiktu laiku.

Termiņš konstitucionālās sūdzības iesniegšanai veicina arī tiesisko stabilitāti. Tas nodrošina, pirmkārt, lietas atrisināšanu saprātīgā laika periodā un, otrkārt, otras puses paļāvību, ka konflikta risinājums vēlāk netiks pārskatīts.⁶⁸⁴ Tiesu praksē ir atzīts, ka tiesiskā stabilitāte ir būtiska tiesiskas valsts principa sastāvdaļa, kas prasa noregulēt tiesvedību.⁶⁸⁵ Līdzīgi termiņa noteikšana pieteikuma iesniegšanai Eiropas Cilvēktiesību tiesā tiek pamatota, ka termiņš nodrošina to, lai pieteikumi netiktu iesniegti pēc ļoti ilga laika un tādejādi tiktu nodrošināta tiesiskā stabilitāte, un konvencijas pārkāpumi tiktu risināti atbilstošā termiņā.⁶⁸⁶ Tāpat termiņa noteikšana konstitucionālās sūdzības iesniegšanai var palīdzēt izvairīties no problēmām, kas saistītas ar vispārējo kompetenču tiesu spriedumu izpildi un personas tiesiskā stāvokļa atjaunošanu gadījumos, ja konstitucionālā tiesa tomēr atzīst, ka izskatītā

684 Par Satversmes tiesas likuma 19.2 panta ceturtais daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 92.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2002-09-01. Latvijas Vēstnesis, 2002. 27. novembris, nr. 173 (2748), secinājumu daļas 2.1. punkts.

685 Administratīvās apgabaltiesas lēmums 2005. gada 19. aprīlī lietā nr. AA953-05/5. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2006, 7. marts, nr. 10 (413), 8. punkts.

686 Van Dijk P., Van Hoof G.J.H. Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. The Hague: Kluwer Law International, 1998, p. 154.

lietā piemērotā un apstrīdētā tiesību norma aizskārusi personas konstitucionālās pamattiesības.⁶⁸⁷

No konstitucionālās sūdzības objektīvā mērķa izpratnes termiņš konstitucionālās sūdzības iesniegšanai Satversmes tiesā ir nepieciešams, lai ātri un saprātīgā laikā, reaģējot uz pamattiesību pārkāpumiem, tiktu nodrošināta konstitūcijas ievērošana kopumā.

1) konstitucionālās sūdzības termiņa funkcionālie aspekti

Konstitucionālās sūdzības termiņš ir konstitucionālās sūdzības saturu veidojošs noteikums, kura neievērošana, tāpat kā subsidiaritātes principa neievērošana, liedz pieeju Satversmes tiesai.⁶⁸⁸ Termiņa neievērošanai var būt dažādi skaidrojumi un argumenti, kur par nepamatotu katrā ziņā ir jāatzīst arguments, ka likumdevējs ir paredzējis nepietiekamu termiņu konstitucionālās sūdzības sagatavošanai. Tas tādēļ, ka Latvijā konstitucionālā sūdzībā ir iestrādāts viens no lielākajiem (ilgākajiem) termiņiem, kāds vispār sastopams Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa zemēs.⁶⁸⁹ Apkopojot dažādu valstu pieredzi, redzams, ka termiņš konstitucionālajai sūdzībai var būt sākot no viena mēneša (Vācijā⁶⁹⁰), 60 dienām (Slovēnijā⁶⁹¹ un Ungārijā⁶⁹²) vai 3 mēnešiem (Polijā⁶⁹³). Visīsākais termiņš ir paredzēts Spānijas *recurso de amparo* iesniegšanai – 20 dienas no nolēmuma paziņošanas brīža.⁶⁹⁴ Tādejādi 6 mēnešu termiņš, kāds ir noteikts konstitucionālās sūdzības iesniegšanai Satversmes tiesā, ir pietiekams, lai persona varētu izvērtēt iespējamo vēršanos Satversmes tiesā un sagatavot konstitucionālo sūdzību likumam atbilstošā juridiskajā kvalitātē.

687 Rodiņa A. Konstitucionālā sūdzība Latvijā. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2000, 12. septembris, nr. 28 (181); Procedural decision of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland No. Ts 99/04 on December 7, 2004, para 2.

http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/documents/Ts_99_04_GB.pdf (aplūkots 2006-08-15).

688 Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2001. gada 9. jūlija lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2006. gada 12. aprīļa lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

689 Salīdzināt Harutyunyan G., Mavčič A. Constitutional Review and its Development in the Modern World. A comparative constitutional analysis. Yerevan-Ljubljana, [b.i.], 1999, p. 298.

690 Law on the Federal Constitutional Court. Article 93, part 1. Legal Texts. Law on the Federal Constitutional Court. Bonn: Internationes, 1996, p. 59.

691 Constitutional Court Act. Article 52, part 1. Grām.: Constitutional Court of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Tiskarna Ljubljana, 1995, p. 49.

692 Act XXXII of 1989 on the Constitutional Court of the Republic of Hungary. Article 48, part 2. <http://www.mkab.hu/en/enpage5.htm> (aplūkots 2006-07-31).

693 The Constitutional Tribunal Act of 1 August 1997 of the Republic of Poland. Article 46, part 1. <http://www.trybunal.gov.pl/eng/index.htm> (aplūkots 2006-07-31).

694 Organic Law No. 2/1979 on the Constitutional Court of Spain. Article 43, part 2.

<http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (aplūkots 2006-07-31).

Termiņa tecējums, kā to nosaka Satversmes tiesas likums (19.² panta 4. daļa), sākas ar pēdējās institūcijas nolēmumu spēkā stāšanās brīdi.⁶⁹⁵

Jēdziens „pēdējā institūcija”, kas tiek lietots Satversmes tiesas likumā, ir jāsaprot plaši, un tas aptver visas pieejamās tiesību aizsardzības institūcijas Latvijā. Līdzīgi arī jēdziens „nolēmums” nav jāsaprot tikai kā tiesas nolēmums, kas gan jāatzīst, varētu dominēt konstitucionālās sūdzības realizēšanas pieredzē. Kopumā jēdziens „nolēmums” nozīmē ikviena publisko tiesību subjekta izdoto individuālo tiesību aktu, kas var gan radīt pamattiesību aizskārumu, gan arī risināt pamattiesību aizsardzības jautājumus. Izšķiroši ir tas, vai šī institūcija ir pēdējā, proti, vai tās nolēmums ir nepārsūdzams, vai tomēr pastāv vēl citas tiesību aizsardzības iespējas.

Atbilstoši Civilprocesa likuma 477. pantam, Administratīvā procesa likuma 351.pantam un Kriminālprocesa likuma 588. panta 5. daļai kasācijas (t.i. pēdējās) instances tiesas spriedums nav pārsūdzams un stājas spēkā tā pasludināšanas brīdī. Sprieduma pasludināšanas brīdis nav tas pats, kas ieinteresētās personas sprieduma saņemšanas brīdis. Ja sprieduma spēkā stāšanās brīdis no brīža, kad persona saņem pilnu tiesas spriedumu, atšķiras nebūtiski (ir dažu dienu nobīde), tad tas nevarētu ietekmēt personas tiesības iesniegt konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesā. Tomēr iespējams, ka persona spriedumu saņem vairākas dienas vai pat nedēļas vēlāk. Jāņem vērā, ka pilnvērtīgi izvērtēt iespējamo vēršanos Satversmes tiesā persona var tikai tad, kad tai ir bijusi iespēja iepazīties ar visiem juridiskajiem nolēmuma argumentiem, kas ir iespējams, saņemot pilnu tiesas nolēmumu.

No personas pamattiesību aizsardzības viedokļa raugoties, pareizāk termiņu konstitucionālās sūdzības iesniegšanai vajadzētu skaitīt nevis no nolēmuma spēkā stāšanās brīža, bet gan no brīža, kad persona ir saņēmusi nolēmumu, kā tas ir Slovēnijā⁶⁹⁶ un Polijā.⁶⁹⁷ Šāda sistēma gan liktu domāt par to, kas notiek tad, kad persona zina, ka nolēmums ir pieņemts, bet neko nedara, lai pēc iespējas ātrāk to saņemtu. Tādēļ, autores skatījumā, likumdevējs Latvijā, nosakot garāko termiņu Eiropas konstitucionālas kontroles modeļa ietvaros konstitucionālas sūdzības iesniegšanai Satversmes tiesā, veiksmīgi ir sabalansējis

695 Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2006. gada 30. jūnija lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

696 Constitutional Court Act. Article 52, part 1. Grām.: Constitutional Court of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Tiskarna Ljubljana, 1995, p. 49.; Resolution the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. Up-81/95 on July 5, 1995. <http://odlocitve.us-rs.si/usr/us-odl.nsf/o/5E66E234C4412B37C12570CE0049DF3B> (aplūkots 2006-07-29).

697 The Constitutional Tribunal Act of 1 August 1997 of the Republic of Poland. Article 46, part 1.

<http://www.trybunal.gov.pl/eng/index.htm> (aplūkots 2006-07-31).

personas pamattiesību aizsardzības intereses un iespējamās procesuāla rakstura atkāpes, kuras nekad nevar izslēgt.

Tagad, kad ir pagājis pietiekams laika sprādis no brīža, kad konstitucionālo sūdzību iesniegšana Satversmes tiesā ir kļuvusi iespējama, jautājums par termiņa tecējuma sākuma brīdi tā sauktā pārejas vai konstitucionālās sūdzības sākotnējā iedzīvināšanas posmā varētu šķist arī lieks. Tomēr šī jautājuma risināšanā iesaistījās arī pati Satversmes tiesa, skatot lietu nr. 2002-09-01, vērtējot Satversmes tiesas likuma 19.² panta ceturtās daļas atbilstību Satversmes 91. un 92.pantam. Respektīvi – Satversmes tiesai bija jārisina jautājums par iespējamību sešu mēnešu konstitucionālās sūdzības iesniegšanas termiņu sākt skaitīt no 2001. gada 1. jūlija attiecībā uz tiesas nolēmumiem, kas līdz šim datumam stājušies spēkā.⁶⁹⁸

Satversmes tiesa, skatot lietu nr. 2002-09-01, noraidīja iespējamību normām, kas regulē pieteikuma iesniegšanas kārtību, piešķirt atpakaļejošu spēku, tādējādi noraidot iespējamību termiņu, kādā jāiesniedz konstitucionālā sūdzība, visos gadījumos skaitīt no 2001.gada 1.jūlija (kad spēkā stājās konstitucionālo sūdzību reglamentējošās Satversmes tiesas likuma normas). Šāda iespējamība, pēc Satversmes tiesas domām, radītu nepamatotu un atšķirīgu attieksmi pret citām personām, kas atrodas vienlīdzīgos un salīdzināmos apstākļos. Tādēļ Satversmes tiesa vēlreiz apstiprināja, ka termiņš konstitucionālās sūdzības iesniegšanai ir jāskaita tieši no pēdējās institūcijas nolēmuma spēkā stāšanās brīža.

Arī pieteikumā Nr. 180, kuru iesniedza fiziskā persona L.G., lūdzot tiesu izvērtēt likuma „Par valsts un pašvaldību mantas atsavināšanas kārtību” 2. panta 2. daļas 3. punkta atbilstību LR Satversmes 91. pantam, tika risināta līdzīga kolīzija.⁶⁹⁹ Izskatot pieteikumu, tika secināts, ka, pamatojoties uz apstrīdēto tiesību normu, – Ministru kabineta rīkojums Nr. 164 „Par nekustamā īpašuma Rīgā, Brīvības ielā 97, pārdošanu”, tika pieņemts jau 1997. gada 9. aprīlī - no kura tad bija jāskaita arī termiņš konstitucionālās sūdzības iesniegšanai.⁷⁰⁰

698 Konstitucionālās sūdzības iesniedzēja norādīja, ka personām, kurām pēdējās institūcijas nolēmums stājies likumīgā spēkā 2001.gada 1.jūlijā, sešu mēnešu termiņš konstitucionālās sūdzības iesniegšanai beidzies tikai 2002.gada 1.janvārī. Savukārt iesniedzējam, kuram pēdējās institūcijas nolēmums stājies likumīgā spēkā 2001.gada 9.maijā, arī tiekot piemērots tas pats sešu mēnešu termiņš, kas beidzies jau 2001.gada 9.novembrī. Līdz ar to Saeima esot radījusi nevienlīdzīgus apstākļus cilvēkiem, kuri uzsāk izlietot savu Satversmes 92.pantā noteikto pamattiesību – iesniegt konstitucionālo sūdzību. Ja likumā būtu paredzēta vienāda attieksme pret visām personām, tad iesniedzējam būtu tiesības iesniegt konstitucionālo sūdzību līdz pat 2002.gada 1.janvārim. Par Satversmes tiesas likuma 19.2 panta ceturtās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 92. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2002-09-01. Latvijas Vēstnesis, 2002.27. novembris, nr. 173 (2748), secinājumu daļas 3. punkts.

699 Pieteikums nr. 180, reģistrācijas datums 22.10.2004. Nepublicēts, pieejams LR Satversmes tiesas kancelejā.

700 Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2004. gada 12. novembra lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

Tā kā termiņš konstitucionālās sūdzības iesniegšanai bija pagājis jau sen, kolēģija lēma par atteikšanos ierosināt lietu, izmantojot augstākminētos argumentus.

Satversmes tiesas termiņa tecējuma sākuma brīža skaidrojums lietā nr. 2002-09-01, autores skatījumā, ir argumentēts un atbilstošs termiņa noteikšanas pamatojumam. Paredzot iespēju visos gadījumos konstitucionālās sūdzības iesniegšanas termiņu sākt skaitīt no 2001. gada 1. jūlija, Satversmes tiesa patiesi vairāk atgādinātu “superkasācijas” instanci, kurā varētu vērsties arī tad, ja pēdējās instances tiesas nolēmums ir stājies spēkā kaut vai vairākus desmitus gadus atpakaļ. Iespējamība pārskatīt „vecas” lietas varētu nonākt pretrunā ar konstitucionālās sūdzības termiņa noteikšanas pamatprincipiem, bet it īpaši ar nepieciešamību lemt par tagadējiem pamattiesību aizskārumiem un otras strīdā iesaistītās puses drošību, ka strīds netiks pārskatīts jeb tiesisko palāvību.

Lai arī autore piekrīt Satversmes tiesas izveidotajai praksei, vienlīdz var būt gadījumi, kad nepieciešams atkāpties no kategoriskas termiņa prasības ievērošanas, piemēram, ja termiņš nokavēts objektīvu iemeslu dēļ. Turklāt interesanti, ka pilnīgi pretēji tādu pašu jautājumu risināja Slovēnijas Konstitucionālā tiesa. Arī tajā tika lemts par laika brīdi, no kura tad jāsāk skaitīt sūdzības iesniegšanas termiņš – vai no likuma, kas reglamentē konstitucionālās sūdzības tiesisko statusu spēkā stāšanās brīža (1994. gada 2.aprīļa), vai no pēdējās tiesas institūcijas nolēmuma saņemšanas (t.i. pirms likuma spēkā stāšanās) brīža. Slovēnijas Konstitucionālā tiesa tomēr atzina iespējamību konstitucionālo sūdzību iesniegt, skaitot termiņu no likuma (t.i. Konstitucionālās tiesas likuma) spēkā stāšanās brīža, nevis tiesas nolēmuma saņemšanas brīža. Slovēnijas Konstitucionālā tiesa arī norādīja, kaut arī šāds gadījums tieši nav regulēts likumā, ir jādod iespēja personai iesniegt konstitucionālo sūdzību, ievērojot tos pašus noteikumus, kas saistoši “pilnībā atbilstošām pusēm.”⁷⁰¹

2) termiņš konstitucionālās sūdzības iesniegšanai, nepastāvot citiem tiesību aizsardzības līdzekļiem

No Satversmes tiesas likuma 19². panta 4. daļas loģiskās konstrukcijas ir jāsecina, ka termiņu, gluži tāpat kā subsidiaritātes principu, iespējams ievērot tad, ja ir pieejami citi vispārēji tiesību aizsardzības līdzekļi. Termiņa konstitucionālās sūdzības iesniegšanai Satversmes tiesā ievērošanu Satversmes tiesas likums *expressis verbis* neprasa tad, kad

701 Resolution of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. Up-78/94 on May 15, 1995. <http://odlocitve.us-rs.si/ustrs/us-odl.nsf/o/4EFA4C3232D024C4C12571720029D3CD> (aplūkots 2006-08-08).

pamattiesības tieši aizskar normatīvais akts vai tā norma un nepastāv citas tiesību aizsardzības iespējas, kā tikai konstitucionālās sūdzības iesniegšana Satversmes tiesā. Šāds secinājums paver iespējamību personai apstrīdēt arī tādas tiesību normas (aktus), kas ir bijušas spēkā vairākus gadus un iepriekš nekādus jautājumus par konstitucionalitāti nav radījušas. Līdz ar to rodas jautājums par to, vai šāda iespējamība nav pretrunā ar konstitucionālās sūdzības noteikumiem, un termiņa neievērošana konstitucionālo sūdzību nepielīdzina abstraktam pieteikumam.

Autoresprāt, lai nepazustu konstitucionālās sūdzības būtība, tad, kad citu vispārēju tiesību aizsardzības līdzekļu nepastāv un persona tieši vēršas Satversmes tiesā, īpaši svarīgi ir ievērot konstitucionālo sūdzību veidojošos noteikumus, bet it īpaši pamattiesību aizskāruma noteikumus. Proti, tad, kad persona apstrīd Satversmes tiesā normatīvu tiesību aktu vai normu, īpaši jāraugās, lai tā pamatotu savu pamattiesību aizskārumu, pierādot, ka tas ir tiešs, konkrēts, esošs (vai izņēmuma gadījumos potenciāls vai nākotnē gaidāms). Autores skatījumā neiespējami ir prasīt, lai tad, kad tiek apstrīdēts normatīvs akts vai tā norma Satversmes tiesā, neizmantojot citus tiesību aizsardzības līdzekļus, persona ievērotu termiņu konstitucionālās sūdzības iesniegšanai – 6 mēnešus, skaitot to no apstrīdētās tiesību normas (akta) spēkā stāšanās brīža. Šāda prasība jau būtu pretrunā ar Satversmes tiesas likuma 19.² panta 4. daļu, kas paredz, ka termiņš ir jāskaita no pēdējās institūcijas nolēmuma spēkā stāšanās brīža. Jēdziens „pēdējā institūcija” Satversmes tiesas likuma izpratnē neaptver likumdevēju (plašākā izpratnē). Principā likumdevējs jau pats ir pieļāvis iespēju, ka var arī nepastāvēt citi tiesību aizsardzības līdzekļi, norādot uz divām dažādām situācijām. Vienā no šīm situācijām likumdevējs ir paredzējis termiņu konstitucionālās sūdzības iesniegšanai, bet otrā - termiņa ievērošana nav noteikta. Turklāt tiesību norma kā abstrakcija var pastāvēt un nevienam aizskārumu, un līdz ar to arī interesi vērsties Satversmes tiesā, neradīt. Ir nepieciešama apstrīdamās tiesību normas un personas saskare. Tai skaitā ir nepieciešams konstatēt personas subjektīvo attieksmi pret aizskārumu. Ne velti Satversmes tiesas likums (19.² panta 6. daļas 1. punkts) prasa pamatot savu pamattiesību aizskārumu un pierādīt, ka pati persona ir cietušais. Ja nav personas pārliecība par tai radītu pamattiesību aizskārumu, nav iespējams runāt par konstitucionālo sūdzību. Proti, ir jāprezumē, ka tad, kad pamattiesību aizskārums rodas, personas ar atbilstošiem tiesību līdzekļiem vēršas pret to.

Autoresprāt, ja likumdevējs vēlētos attiecināt striktus termiņus attiecībā uz tiešu normatīvu aktu vai normu apstrīdēšanu, tad šāda prasība būtu iekļaujama Satversmes tiesas

likumā. Tādā veidā tiek reglamentēta normatīvo aktu apstrīdēšana Vācijā. Federālās Konstitucionālās tiesas likuma 93. panta 3. daļa nosaka, ka personām ir tiesības apstrīdēt tieši likumu vai citu valsts varas tiesību aktu, attiecībā uz kuru apstrīdēšanu nav paredzēti citi tiesību aizsardzības līdzekļi, viena gada laikā no likuma stāšanās spēkā vai tiesību akta pieņemšanas brīža.⁷⁰²

Tajā pašā laikā iespējams diskutēt, vai tad, kad persona uzskata, ka kāda tiesību norma aizskar personas pamattiesības, bet nezināmu apsvērumu dēļ pasīvi vēro notikumus sabiedrībā un tikai pēc ilgāka laika vēršas Satversmes tiesā, tai tomēr nebūtu jāievēro 6 mēnešu termiņu konstitucionālās sūdzības iesniegšanai, skaitot to no aizskāruma konstatēšanas brīža. Respektīvi - vai šajos gadījumos Satversmes tiesas likuma 19.² panta 4. daļa nebūtu interpretējama konstitucionālās sūdzības un termiņa pamatpostulātu gaismā, atzīstot, ka pēdējās institūcijas nolēmuma spēkā stāšanās brīdis ir jāsaprot plašāk arī kā aizskāruma rašanās brīdis?

Atbildot uz izvirzīto jautājumu, ir jāatzīst, ka konstitucionālās sūdzības iesniegšanas termiņa skaitīšana no aizskāruma konstatēšanas brīža būtu atbilstoša tiesiskās stabilitātes un termiņa konstitucionālas sūdzības iesniegšanai Satversmes tiesā mērķu koncepcijai. Tomēr praktiski šajos gadījumos noteikt aizskāruma rašanās brīdi ir neiespējami. Pamattiesību aizskārumam konstitucionālajā sūdzībā ir jābūt tādām, kuru nevis konstatē kāda trešā persona (piemēram, Satversmes tiesas kolēģija), bet kuru konstatē un izprot pati aizskartā persona. Personas iespējamā nojauta par aizskārumu nebūs pietiekama, lai tā vērstos Satversmes tiesā. Personai ir jābūt pašai pārliecinātai par tai radīto aizskārumu. Pārliecību par aizskārumu iespējams iegūt, izstudējot visu „lietas” materiālu, kura loģiskie secinājumi būs atspoguļoti pieteikumā Satversmes tiesai. Proti, konstitucionālā sūdzībā persona argumentēs un pierādīs, kādēļ tās tiesības ir aizskartas tagad un kādi apsvērumi liek tai vērsties Satversmes tiesā. Izņēmums varētu būt provocējošas konstitucionālās sūdzības, kurās, piemēram, tiek īpaši uzsvērts, ka aizskārums radās un tas tika konstatēts gadu iepriekš, bet persona apzināti novilcināja pieteikuma iesniegšanu Satversmes tiesā. Tās ir vairāk gan teorētiskas iespējamības, jo „normālos” gadījumos persona būs ieinteresēta panākt lietas ierosināšanu un tās izskatīšanu. Tādēļ būtiskākais, kas var nodrošināt termiņa un konstitucionālās sūdzības mērķa ievērošanu, ir konsekventa pieturēšanās pie pamattiesību aizskāruma teorijas

702 Law on the Federal Constitutional Court. Legal Texts. Law on the Federal Constitutional Court. Bonn: Internationes, 1996, p. 59.

prasībām, kas nodrošinātu aizskarto pamattiesību aizsardzību. Var teikt, ka izšķirošais faktors šādos gadījumos būs pašas personas pārliecība par aizskārumu.

3) termiņa tecējuma atjaunošanas teorētiskie un praktiskie aspekti

No Satversmes tiesas likuma 20. panta 5. daļas 3. punkta izriet, ka Satversmes tiesas kolēģija ir tiesīga pieņemt lēmumu atteikties ierosināt lietu, ja pieteikums neatbilst konstitucionālās sūdzības prasībām, tai skaitā noteiktajam sūdzības iesniegšanas termiņam.

Šeit jāuzsver, ka minētā norma runā nevis par kolēģijas pienākumu, bet gan tiesībām („ir tiesīga”) pieņemt lēmumu atteikties ierosināt lietu. Tas nozīmē, ka kolēģija ir tiesīga pieņemt lēmumu par lietas ierosināšanu arī tad, ja ir konstatētas „nobīdes” no konstitucionālās sūdzības satura noteikumu ievērošanas. Tiesību piešķiršana izlemt pašai Satversmes tiesai – ierosināt lietu vai tomēr nē – nozīmē, ka tiesa, var pieļaut atkāpes no vispārējās prasības. Tas gan iespējams īpaši attaisnojamajos gadījumos. Piemēram, Slovēnijas Konstitucionālās tiesas likuma 52. panta 3. daļā arī ir paredzēta iespējamība „īpaši attaisnojamajos gadījumos” tiesai lemt par tām konstitucionālajām sūdzībām, kuras tiek iesniegtas pēc noteiktā iesniegšanas termiņa.⁷⁰³

Kaut gan Satversmes tiesas likuma 20. panta 5. daļa runā par kolēģijas tiesībām pieņemt lēmumu atteikties ierosināt lietu, ja nav ievērots konstitucionālās sūdzības iesniegšanas termiņš, Satversmes tiesas kolēģijas principiāli vienmēr lemj par lēmumu atteikties ierosināt lietu. Tas var liecināt gan par to, ka Satversmes tiesa nav saredzējusi iespējamību pieņemt pretēju lēmumu, ierosinot lietu nokavēta termiņa gadījumā, vai arī par Satversmes tiesas neuzdrīkstēšanos pieņemt šādu lēmumu. „Bailes” no lēmuma ierosināt lietu pieņemšanas nokavēta termiņa gadījumā ir labi izprotamas. Viens šāds lēmums varētu prasīt daudz reižu rūpīgāk izvērtēt līdzīgas situācijas. Taču, ja jau pats likumdevējs ir paredzējis iespējamību lemt par termiņa tecējuma atjaunošanu, tad Satversmes tiesai, autoresprāt, nebūtu jābaidās izmantot šīs tiesības.

Autores skatījumā, Satversmes tiesas kolēģija varētu lemt par lietas ierosināšanu, neraugoties uz termiņa nokavējumu, ja termiņu personai nav izdevies ievērot objektīvu iemeslu dēļ. Tātad - sākotnējais kritērijs, kas būtu liekams pamatā Satversmes tiesas kolēģijas lēmumam, ir šķēršļu, kas kavējuši ievērot noteikto termiņu, novērtējums. Un tie varētu būt

703 Constitutional Court Act. Grām.: Constitutional Court of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Tiskarna Ljubljana, 1995, p. 49.

tikai un vienīgi tādi, kas ir objektīvi, neatkarīgi no iesniedzēja gribas un rīcības.⁷⁰⁴ Konstitucionālā sūdzība katrā ziņā būtu jāatzīst par neatbilstošu Satversmes tiesas likuma prasībām, ja termiņš nokavēts pavisāmā dēļ. Piemēram, Vācijas Federālā Konstitucionālā tiesa atteicās pieņemt konstitucionālo sūdzību, kas tika iesniegta nākamajā dienā pēc termiņa notecēšanas, neraugoties uz to, ka persona iepriekšējā vakarā nesekmīgi bija centusies nosūtīt savu sūdzību tiesai pa faksu.⁷⁰⁵

Citi argumenti termiņa tecējuma atjaunošanai, autoresprāt, nav jāmeklē, piemēram, civilprocesa regulās. Kā zināms, lietu izskatīšanas kārtību Satversmes tiesā neregulē civilprocesa normas, bet Satversmes tiesā skatāmajām lietām ir raksturīgs savs – Satversmes tiesas process.⁷⁰⁶ Visi procesuālie jautājumi, kas attiecas un skar konstitucionālās kontroles procesu, tiek regulēti Satversmes tiesas likumā, kā arī Satversmes tiesas Reglamentā. Izņēmums, kad pārklājas konstitucionālās kontroles procesa un civilprocesa regulas, ir jautājumi, kas risina procesuālo termiņu skaitīšana un procesuālo sankciju - naudas soda izpildi. Lai uzsvērtu civilprocesa un konstitucionālās kontroles procesa savstarpēji izslēdzošo raksturu, Satversmes tiesas likuma 26. panta 1. daļā ir noteikts, ka citus neregulētus jautājumus izlemj pati Satversmes tiesa, nevis nosaka kāds cits jau esošs procesuāla rakstura tiesību akts. Tādēļ, neraugoties uz minimālo civilprocesa un konstitucionālās kontroles procesa pārklāšanos, šie procesi ir neatkarīgi un izslēdzoši.

Pamatojot nepieciešamību Satversmes tiesas kolēģijai pieņemt izskatīšanai arī tādu konstitucionālo sūdzību, kuras iesniegšanas termiņš ir nokavēts, autoresprāt, vērā ir jāņem arī konstitucionālās sūdzības mērķis. Tai skaitā, interpretējot Satversmes tiesas likuma 20. panta 5. daļas 3. punktu kopsakarā ar 19.² panta 3. daļu, konstitucionālā sūdzība būtu pieņemama, ja tās iesniegšanas termiņš ir nokavēts objektīvu iemeslu dēļ un konstitucionālās sūdzības izskatīšana ir vispārsvarīga, vai arī tās izskatīšana var novērst būtisku kaitējumu sūdzības iesniedzējam. Šāda interpretācija, autoresprāt, būtu atbilstoša likumdevēja *ratio legis*.

704 Salīdzināt Administratīvās apgabaltiesas lēmums 2005. gada 19. aprīlī lietā nr. AA953-05/5. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2006, 7. marts, nr. 10 (413), 10. punkts; Civilprocesa likuma komentāri (prof. K. Torgāna un M. Dudeļa vispārīgā zinātniskā redakcijā). Rīga: Tiesu nama aģentūra, 1999, 62.lpp.

705 Decision of the third Chamber of the Second Senate of the Federal Constitutional Court No. 2 BvR 565/98 on November 19, 1999. CODICES GER-2000-2-016. <http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (aplūkots 2006-07-29).

706 Endziņš A. Satversmes tiesas process un prakse. Administratīvā un kriminālā justīcija. 1997, nr. 1(1), 3-8.lpp.

3. Acīmredzami nepietiekams juridiskais pamatojums, tā nozīme un saturs

Konstitucionālās sūdzības Saeimā izstrādāšanas laikā, balstoties uz citu valstu pieredzi, konstitucionālajā sūdzībā un Satversmes tiesas procesā tika iekļauti dažādi elementi, kas paredz funkcionālu un efektīvu Satversmes tiesas procesu, piemēram, veidojot kolēģijas, iestrādājot normas, kas izslēdz nepieciešamību tiesai nodarboties ar acīmredzami nepamatotām sūdzībām, ieviešot rakstveida procesu.⁷⁰⁷

Viens no elementiem, kas nodrošina efektīvu Satversmes tiesas darbu, ir iekļauts Satversmes tiesas likuma 20. panta 6. daļā. Tas dod tiesības Satversmes tiesas kolēģijai atteikties ierosināt lietu arī tad, ja konstitucionālajā sūdzībā ietvertais juridiskais pamatojums ir acīmredzami nepietiekams prasījuma apmierināšanai.⁷⁰⁸

Saeimā Juridiskās komisijas pārstāvis, aizstāvot nepieciešamību Satversmes tiesas likumā saglabāt kolēģijas tiesības noraidīt konstitucionālās sūdzības, kurās ietvertais juridiskais pamatojums ir acīmredzami nepietiekams prasījuma apmierināšanai, norādīja, ka “[t]as ir viens no svarīgiem konstitucionālās tiesas lietu skaita regulēšanas mehānismiem, un tajā pašā laikā tas novērš iespēju, ka konstitucionālajā tiesā tiek iesniegti dokumenti, kuri juridiski nav pietiekoši motivēti vai nav pietiekoši kvalitatīvi sagatavoti [...] pilsoņiem un personām, aizstāvot savas tiesības, tomēr ir jādomā par juridisko motivāciju, jo mēs nevaram šeit jebkuras sūdzības par jebkādu jautājumu bez kādas motivācijas sūtīt, citādi mums ir tik milzīga Satversmes tiesa jāuztaisa [...] Jau šodien mēs redzam, ka ļoti daudzas nemotivētas sūdzības nonāk Satversmes tiesā un ir nepareizi adresētas.”⁷⁰⁹

No Saeimas stenogrammas redzams, ka tiesības atteikties ierosināt lietu, ja sūdzībā ietvertais juridiskais pamatojums ir acīmredzami nepietiekams prasījuma apmierināšanai, tika uzskatīts par labāku konstitucionālo sūdzību regulēšanas iespēju, nekā obligāts noteikums konstitucionālās sūdzības sagatavošanā iesaistīt profesionālu juristu. Arī salīdzinot ar citām pieteikumu skaita regulējošām iespējām, piemēram, valsts nodevu konstitucionālās sūdzības iesniegšanai vai soda naudas noteikšanu par nepamatotas konstitucionālās sūdzības

707 Endziņš A. Par grozījumiem Satversmes tiesas likumā. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2000. 13.aprīlis, nr. 15 (168).

708 Šis Satversmes tiesas procesa elements ir rosinājis doktrināri diskutēt par līdzīga institūta ieviešanu citos procesos. Skatīt, piemēram, Bite-Perceva I. Cik tālu var ierobežot personas tiesības uz pieeju tiesai. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2005. 1. novembris, nr. 41 (396).

709 Latvijas Republikas 7.Saeimas rudens sesijas ceturrtā sēde 2000.gada 28.septembrī.

<http://www.saeima.lv/steno/2000/st2809.html> (aplūkots 2004-06-01).

iesniegšanu, izvēlētā iespējamība ir atzīstama par mazāk sāpīgu konstitucionālās sūdzības subjektam.⁷¹⁰

Būtiski atzīmēt, ka šīs Satversmes tiesas kolēģijas tiesības nav no konstitucionālās sūdzības būtības un satura izrietošas nepieciešamības. Tās ir jāuzlūko kā īpašs Satversmes tiesas procesa, procesuālās ekonomijas principa nodrošinātājs. Tā kā kolēģijas lēmums par lietas ierosināšanu un arī par atteikšanos ierosināt lietu nav pārsūdzams, iespējamība atteikties ierosināt lietu, argumentējot, ka juridiskais pamatojums ir nepietiekams, ir uzskatāma par ļoti ietekmīgu pieteikumu atlases mehānismu. It īpaši, ņemot vērā to, ka pēc personu iesniegtajām konstitucionālajām sūdzībām ierosinātais lietu skaits nav pārāk liels salīdzinājumā ar iesniegtajām sūdzībām (vidēji no 2003. gada līdz 2006. gada 3. augustam, ierosināto lietu skaits veido no 3-7% no iesniegto konstitucionālo sūdzību kopējā skaita⁷¹¹), tad jāsecina, ka šī norma, kas dod tiesības atteikties ierosināt lietu, ir sasniegusi savu sākotnēji iecerēto mērķi. No tā redzams, ka personām, kuras ir ieinteresētas savas aizskartās pamattiesības atjaunot iespējami īsākā laikā, ir jābūt gatavām un spējīgām iesniegt konstitucionālo sūdzību, kurai ir tāda juridiskā kvalitāte, kas nevar kavēt pieteikuma veiksmīgu virzību Satversmes tiesā.

Iespējamība kolēģijai pieņemt lēmumu par atteikšanos ierosināt lietu, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 20. panta 6. daļu, ir papildus iespēja. Tās ir īpašas procesuālās normas, kas piemērojamas vienīgi attiecībā uz konstitucionālajām sūdzībām. Līdzās tām ir vispārējas normas, kas dod tiesības atteikties ierosināt lietu vispār, nešķirojot un īpaši nedalot pieteikumus pēc to veidiem. Vispārējās pieteikumu noraidīšanas iespējas ir iekļautas Satversmes tiesas likuma 20. panta 5. daļā, kas dod tiesības atteikties ierosināt lietu kolēģijai arī tad, ja pieteikums neatbilst Satversmes tiesas likuma 18. vai 19-19.² panta prasībām. Viena no pieteikuma izstrādes vispārējām prasībām, kas iekļauta Satversmes tiesas likuma 18. panta 1. daļas 4. punktā, ir prasība norādīt pieteikuma juridisko pamatojumu. Tādejādi neizpildot vispārējās pieteikumu noformēšanas prasības, piemērojamas vispārējas pieteikumu noraidīšanas normas, proti, tās, kas norādītas Satversmes tiesas likuma 20. panta 5. daļā. Piemēram, lemjot par lietas ierosināšanu pēc deputātu pieteikuma, Satversmes tiesa atteicās

710 Salīdzināt, piemēram, Heun W. Access to the German Federal Constitutional Court. Grām.: Rogowski R., Gawron T. (ed.) Constitutional Courts in Comparison. Comparing the U.S. Supreme Court and the German Federal Constitutional Court. New York: Berghahn Books, 2002, p. 138.

711 Satversmes tiesas sagatavotā statistika no 1997. gada līdz 2006. gada 3. augustam. Nepublicēta, pieejama Satversmes tiesas kancelejā.

ierosināt lietu daļā, par kuru deputāti nebija iekļāvuši juridisko pamatojumu.⁷¹² Līdzīgi cits Saeimas deputātu iesniegtais pieteikums, kurā tika apstrīdētas Ministru kabineta 2006. gada 29. marta rīkojuma Nr. 216 „Par Kultūras ministrijas valdījumā esošo valsts nekustamo īpašumu nodošanu Finanšu ministrijas valdījumā 1.8. punkta 1.8.1.-1.8.3. apakšpunktu un 1.9. punkta atbilstība LR Satversmes 1.,115. pantiem, likumam „Par kultūras pieminekļu aizsardzību” 16. pantam, Valsts pārvaldes iekārtas likuma 71. panta 1. daļas 1. punktam un 72. panta 3. daļai, bija bez juridiskā pamatojuma.⁷¹³ Tādēļ arī loģisks bija kolēģijas pieņemtais lēmums par atteikšanos ierosināt lietu.⁷¹⁴ Arī tiesas vai tiesneša pieteikums (lēmums), ja tas nesatur juridisko pamatojumu, neatbilst Satversmes tiesas likuma 18. panta 1. daļas 4. punktam.⁷¹⁵ Tai skaitā konstitucionālā sūdzība, kura nesatur juridisko pamatojumu, ir atzīstama par neatbilstošu vispārējām pieteikumu noformēšanas un satura prasībām, un kolēģijai tādēļ ir jāpieņem lēmums par atteikšanos ierosināt lietu, balstoties uz Satversmes tiesas likuma 20. panta 5. daļas 3. punktu.

Satversmes tiesas likuma 20. panta 6. daļā iekļautā norma, kas dod tiesības atteikt ierosināt lietu, ja sūdzībā ietvertais juridiskais pamatojums acīmredzami ir nepietiekams prasījuma apmierināšanai, ir nākamais kritērijs, kas piemērojams tikai un vienīgi attiecībā uz konstitucionālajām sūdzībām pēc tam, kad kolēģija ir secinājusi, ka sūdzībā tomēr ir iekļauts juridiskais pamatojums. Tātad - tiesības kolēģijai pieņemt lēmumu, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 20. panta 5. daļas 3. punktu, zūd gadījumos, kad persona savā sūdzībā ir iekļāvusi kaut arī dažādi vērtējamu, bet tomēr juridisko pamatojumu. Iepriekš izvirzīto tēzi apliecina Satversmes tiesas kolēģiju lēmumi. Piemēram, no 2003. gada 2. decembra lēmuma izriet, ka iekļauto juridisko pamatojumu kolēģija vērtē kā nepietiekamu prasījuma apmierināšanai.⁷¹⁶

Izanalizējot citu Austrumeiropas valstu pieredzi, jāsecina, ka tieši šādas augstākas saturiskas prasības izvirzīšana attiecībā vienīgi uz konstitucionālajām sūdzībām nav sastopama. Piemēram, Polijas Konstitucionālajam Tribunālam, tāpat kā Satversmes tiesai ir

712 Par lietas ierosināšanu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2004. gada 12. jūlija lēmums.

[http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/citi_doc/kolegijas/Lem64\(04\).pdf](http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/citi_doc/kolegijas/Lem64(04).pdf) (aplūkots 2006-07-31).

713 Pieteikums nr. 44, reģistrācijas datums 06.06.2006. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

714 Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2006. gada 28. jūnija lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā

715 Pieteikums nr. 137, reģistrācijas datums 18.10.2005. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2005. gada 3. novembra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

716 Pieteikums nr. 131, reģistrācijas datums 14.11.2003. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2003. gada 2. decembra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

tiesības noraidīt jebkuru pieteikumu (ne tikai konstitucionālo sūdzību), ja tas ir acīmredzami nepamatots.⁷¹⁷ Arī Slovēnijas Konstitucionālās tiesas likuma 55. pantā, kas regulē īpaši konstitucionālās sūdzības noraidīšanas gadījumus, šāds kritērijs nav iekļauts.⁷¹⁸

Lēmumu – ierosināt lietu vai arī atteikt ierosināt lietu, vērtējot juridisko pamatojuma pietiekamību prasījuma apmierināšanai, pieņemšana ir Satversmes tiesas kolēģijas ziņā. Atkarībā no kolēģijas sastāva izpratnes par to, kādam tad ir jābūt pieteikumam, lai juridiskais pamatojums būtu pietiekams prasījuma apmierināšanai, ir atkarīga turpmākā pieteikuma virzība un tā izredzes Satversmes tiesā.

„Acīmredzami nepietiekams prasījuma apmierināšanai” ir abstrakts formulējums, kura izpratne var attīstīties līdz ar tiesas prakses attīstību. Diemžēl gandrīz vai neiespējami ir veidot šī konstitucionālās sūdzības atlases kritērija saturu un izpratni, Satversmes tiesas redzējumu, vadoties tikai no Satversmes tiesas kolēģijas lēmumiem. Tas tādēļ, ka pieņemot lēmumu, balstoties uz Satversmes tiesas likuma 20. panta 6. daļu, Satversmes tiesas lēmumi ir ļoti īsi un konstruktīvi. Tajos gandrīz vai nav iespējams atrast konkrētus argumentus un situācijas izvērtēšanu, kādēļ tad sūdzībā iekļautais juridiskais pamatojums ir acīmredzami nepietiekams.⁷¹⁹

Tomēr tajā pašā laikā likumdevējs, lai novērstu tīri subjektīvu tiesnešu viedokļu dominanci, ir pats iekļāvis kritērijus pieteikumu atlasei, tādēļ ka kolēģija ir tiesīga atteikties ierosināt lietu tikai tad, ja ietvertais (1) juridiskais pamatojums ir (2) acīmredzami (3) nepietiekams prasījuma apmierināšanai.

Kā jau tika noskaidrots, atbilstoši Satversmes tiesas likuma 18. panta 1. daļas 4. punktam, ikviena pieteikuma neatņemama sastāvdaļa ir juridiskais pamatojums. Par juridisko pamatojumu varētu uzskatīt tādu personas viedokli, kas balstīts uz tiesībām un aptver tiesību un faktisko apstākļu analīzi. Konstitucionālās sūdzības juridiskajā pamatojumā personai ir jāprot pierādīt, kuras pamattiesības un kā (kādā veidā) ir aizskartas ar tiesību normu (aktu), kas neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normai (aktam). Respektīvi, personai ir jāpamato, ka apstrīdētā tiesību norma aizskar pamattiesības un kāpēc apstrīdētā norma ir

717 The Constitutional Tribunal Act of 1 August 1997 of the Republic of Poland. Article 36, part 3.

<http://www.trybunal.gov.pl/eng/index.htm> (aplūkots 2006-07-29).

718 Constitutional Court Act. Article 50. Grām.: Constitutional Court of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Tiskarna Ljubljana, 1995, p. 51.

719 Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 3. kolēģijas 2006. gada 22. jūnija lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2003. gada 2. decembra lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

pretrunā ar augstāka juridiska spēka tiesību normām.⁷²⁰ Par juridisko pamatojumu, kas pietiekams prasījuma apmierināšanai, nevarētu uzskatīt sūdzībā iekļautu vienīgi faktisko apstākļu izklāstu,⁷²¹ vienkāršu personas viedokli,⁷²² kā arī tādu juridisko viedokli, kam nav nekāds sakars ar konstitucionālajā sūdzībā minētajiem faktiem.⁷²³ Tāpat nebūs pietiekami ar konstitucionālas sūdzības autora uzskatu iekļaušanu sūdzībā.⁷²⁴ Pašas Satversmes tiesas spriedumu abstraktus citātus, vispārējās kompetences spriedumu vērtējumus, normu citātus līdzīgi nevarētu uzskatīt par juridisko pamatojumu, kas varētu būt pietiekams prasījuma apmierināšanai.⁷²⁵

Otrs kritērijs atteikumam ierosināt lietu pamatā ir „acīmredzamība” – tas, ko redz ar acīm. Tas nozīmē, ka bez īpašas dziļas analīzes ir redzams, ka personas pieteikumā ir iekļauts vājš juridiskais pamatojums prasījumam. Acīmredzamība kā konstitucionālo sūdzību „atsijāšanas” kritērijs nozīmē arī to, ka tiesnešiem, pieņemot kolēģijā lēmumu, nav īpaši jāiedziļinās iesniegtajā sūdzībā, lai pateiktu, vai juridiskais pamatojums acīmredzami nav vai ir pietiekams. Likumdevējs ir prezumējis, ka Satversmes tiesas tiesnešiem ir nepieciešamās kompetences, lai tie varētu izšķirties par acīmredzamu nepietiekamību. Acīmredzamība tādejādi darbojas kā viens no vienkāršākajiem kritērijiem. Jau minētie normu citāti, abstraktas atsauces, tiesību normu iekļaušana konstitucionālajā sūdzībā, kam nav nekāda sakara ar apstrīdētajām tiesību normām, un tamlīdzīgi acīmredzami liecina par konstitucionālās sūdzības subjekta nepietiekamo sagatavošanos Satversmes tiesas procesam.

720 Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2006. gada 30. maija lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2006. gada 9. jūnija lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 3. kolēģijas 2006. gada 6. marta lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

721 Pieteikums nr. 45, reģistrācijas datums 06.06.2006. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 3. kolēģijas 2006. gada 22. jūnija lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Pieteikums Nr. 61, reģistrācijas datums 18.07.2006. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

722 Pieteikums nr. 114, reģistrācijas datums 16.09.2003. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2003. gada 8. oktobra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

723 Skatīt, piemēram, Procedural decision of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland No. Tw43/03 on August 16, 2004. http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/documents/Tw_43_03_GB.pdf (aplūkots 2006-07-29).

724 Skatīt piemēram, Pieteikums nr. 127, reģistrācijas datums 11.08.2004. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 2004. gada 3. septembra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

725 Pieteikums nr. 138, reģistrācijas datums 24.10.2005. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 3. kolēģijas 2005. gada 17. novembra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Pieteikums nr. 138, reģistrācijas datums 19.08.2004. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosināt lietu. LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2004. gada 8. septembra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

Pēdējais kritērijs – nepietiekams prasījuma apmierināšanai nozīmē, ka persona nav spējusi pierādīt, ka apstrīdētā tiesību norma (akts) neatbilst augstāka juridiskā spēka tiesību normai (aktam), radot pamattiesību aizskārumu, kā dēļ tā būtu atzīstama par spēkā neesošu. Ja persona lūdz atzīt par spēkā neesošu tiesību normu, tad pieteikumā ir jābūt iekļautiem argumentiem, kas pamato šīs normas neatbilstību augstākstāvošai tiesību normai.⁷²⁶ Šeit būtiski saprast, ka prasījums Satversmes tiesā vienmēr būs ar negatīvu raksturu - atzīt par spēkā neesošu apstrīdēto tiesību normu vai aktu.

Veidojot juridisko pamatojumu, personai pietiekami labi ir jāpārzina arī Satversmes tiesas jurisprudence, tādēļ ka juridiskā pamatojumā nebūtu loģiski iekļaut tos secinājumus, kurus Satversmes tiesa nolēmumos ir atzinusi par nepamatotiem. Balstot savu pieteikumu uz secinājumiem, par kuriem Satversmes tiesa vienu reizi ir jau lēmusi, atzīstot tos par nepamatotiem, Satversmes tiesai rodas iespēja atteikt ierosināt lietu, norādot, ka juridiskais pamatojums acīmredzami ir nepietiekams prasījuma apmierināšanai. Tas tādēļ, ka atmetot par nepamatotiem atzītus argumentus, konstitucionālā sūdzība var palikt bez pietiekama juridiskā pamatojuma.

Izlemt, vai konstitucionālā sūdzībā iekļautais juridiskais pamatojums ir vai nav pietiekams, nav vienkāršs uzdevums. Tādēļ, rodoties šaubām par to, vai juridiskais pamatojums ir vai nav acīmredzami nepietiekams prasījuma apmierināšanai, Satversmes tiesas kolēģijai būtu jālemj par labu personai. Ne velti Satversmes tiesas likuma 20. panta 6. daļa runā par kolēģijas tiesībām, nevis pienākumu atteikties ierosināt lietu. Šeit galvenajam vajadzētu būt principam, ka visas šaubas tiek vērtētas par labu konstitucionālās sūdzības iesniedzējam. Arī pati Satversmes tiesa ir atzinusi, ka visas šaubas tulkojamas par labu lietas ierosināšanai, jo nenoliedzami, ka strīds tiek atrisināts gan tad, ja apstrīdētā tiesību norma (akts) tiek atzīta par neatbilstošu, gan tad, ja apstrīdētā tiesību norma (akts) tiek atzīts par atbilstošu augstāka juridiskā spēka tiesību normai.⁷²⁷

Ne primāri, bet tomēr kā argumentu, izšķiroties ierosināt vai neierosināt lietu, vērā var ņemt to, vai attiecīgais konstitucionālais jautājums jau ir risināts Satversmes tiesas

726 Pieteikums nr. 159, reģistrācijas datums 20.12.2005. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2006. gada 18. janvāra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

727 Par Saeimas Prezidija 2000. gada 28. februāra "Noteikumu par kārtību, kādā no Saeimas budžeta kompensējami izdevumi, kas deputātam radušies, realizējot savas pilnvaras" 4., 5., 6., 7., 8. punkta un 9. punkta pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2001-06-03. Latvijas Vēstnesis, 2002. 26. februāris, nr. 31 (2606), secinājumu daļas 2.2. punkts.

praksē, t.i., vai Satversmes panta saturs Satversmes tiesas spriedumos ir vai nav apskatīts.⁷²⁸ Šādā pozīcijā gan izpaužas tikai un vienīgi konstitucionālās sūdzības objektīvā mērķa izpratne. Tā kā darbā vairākkārt ir uzsvērts konstitucionālās sūdzības primārais mērķis, kas ir personas subjektīvo pamattiesību aizsardzība, tad kolēģijai, pieņemot lēmumu, noteicošajām ir jābūt personas interesēm.

Praksē Satversmes tiesas kolēģijas un tiesas viedoklis par pieteikuma juridiskā pamatojuma kvalitāt var arī atšķirties.

Piemēram, spriedumā lietā nr. 2004–19–01 ir atrodams visai interesants secinājums, kas liecina, ka kolēģijai, pēc tiesas domām, būtu bijis jālemj par atteikšanos ierosināt lietu. Satversmes tiesa šajā lietā cita starpā norādīja, ka „[p]ieteicējs uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst arī Satversmes 1. pantam. Sava viedokļa pamatošanai viņš nav sniedzis argumentus, bet tikai norādījis, ka „,[...] 92. pants cieši sasaucas ar Satversmes 1. pantā nostiprināto demokrātijas principu un no tā izrietošo vispārīgo taisnīguma principu”. Arī izsakot viedokli par lietas materiāliem, pieteicējs juridisko pamatojumu nav papildinājis. Tādējādi nedz konstitucionālā sūdzība, nedz arī pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem Satversmes tiesai iesniegtais viedoklis nesniedz pietiekamu juridisko pamatojumu, lai izvērtētu apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 1. pantam.”⁷²⁹

Satversmes tiesa minētā spriedumā *expressis verbis* gan nepasaka, ka juridiskais pamatojums ir bijis acīmredzami nepietiekams. Taču, iepazīstoties ar J.Ā. konstitucionālo sūdzību, ir absolūti skaidrs, ka konstitucionālā sūdzībā vispār nav dots juridiskais pamatojums prasījumam par apstrīdētās tiesību normas neatbilstību Satversmes 1. pantam.⁷³⁰ Attiecībā par Satversmes 1. pantu sūdzībā ir iekļauts vienīgi iepriekš citētais. Tādējādi ir nesaprotams, kā gan Satversmes tiesas kolēģija ir saredzējusi iespējamību pieņemt lēmumu un ierosināt lietu par apstrīdētās tiesību normas – Civilprocesa likuma 21. panta trešās daļas – atbilstību Satversmes 1. pantam.⁷³¹ Līdzīgu „vāju” juridisko pamatojumu iekļaušana citos

728 Par Saeimas Prezidija 2000. gada 28. februāra “Noteikumu par kārtību, kādā no Saeimas budžeta kompensējami izdevumi, kas deputātam radušies, realizējot savas pilnvaras” 4., 5., 6., 7., 8. punkta un 9. punkta pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2001-06-03. Latvijas Vēstnesis, 2002. 26. februāris, nr. 31 (2606), secinājumu daļas 2.2. punkts.

729 Par Civilprocesa likuma 21. panta trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 92. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2004-19-01. Latvijas Vēstnesis, 2005. 22. februāris nr. 30 (3188), secinājumu daļas 10. punkts.

730 Pieteikums nr. 134, reģistrācijas datums 17.08.2004. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

731 Par lietas ierosināšanu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2004. gada 3. septembra lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

pieteikumos ir noslēgusies ar lēmuma par atteikšanos ierosināt lietu pieņemšanu acīmredzami nepietiekama juridiskā pamatojuma dēļ.⁷³²

Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 20. panta 1. daļu sākotnējam konstitucionālo sūdzību "atsijātājam" vajadzētu būt Satversmes tiesas kolēģijai. Taču ne visas iesniegtās (pēc konstitucionālās sūdzības subjektu domām) konstitucionālās sūdzības tiek izskatītas Satversmes tiesas kolēģijās. Tas izskaidrojams ar to, ka Satversmes tiesas Reglamenta 67.pants dod tiesības jau sākotnēji Satversmes tiesas priekšsēdētājam „atsijāt” jeb neskatīt kā pieteikumus dokumentus, kas „acīmredzami neatbilst prasībām, kas likumā noteiktas pieteikumam.”⁷³³ Par tādiem dokumentiem tiek uzskatītas konstitucionālās sūdzības, kas neatbilst Satversmes tiesas likuma 18. panta 1. daļā iekļautajām prasībām pieteikuma noformēšanai.⁷³⁴ Pamatojoties uz šādu regulējumu, aptuveni puse no visām Satversmes tiesā iesniegtajām konstitucionālajām sūdzībām vispār netiek skatītas kolēģijās. Piemēram, 2006. gadā no fizisko personu 124 iesniegtajām konstitucionālajām sūdzībām uz kolēģijām tika novirzītas 55 sūdzības, 2005. gadā no iesniegtajām 237 konstitucionālajām sūdzībām uz kolēģijām tika novirzītas 140 sūdzības, bet 2004. gadā uz kolēģijām tika novirzītas 175 sūdzības no 376 saņemtajām konstitucionālajām sūdzībām.⁷³⁵

Ņemot vērā Satversmes tiesas likumā iekļauto pieteikuma procesuālo virzību, kolēģijai, nevis tiesas priekšsēdētājam, vajadzētu būt tai, kura lemj – ir vai nav pieteikums piekritīgs Satversmes tiesai. Tā kā Satversmes tiesā bieži vien neapmierinātās personas ir vērsušās vairākkārt, iespējams, tieši lēmums par lietas ierosināšanu, nevis vēstule, varētu atturēt neapmierināto personu vērsties Satversmes tiesā atkal un atkal. Taču no otras puses, Satversmes tiesas tiesnešiem, kuri strādā kolēģijā, nevajadzētu speciāli sapulcēties uz sēdi, lai vērtētu konstitucionālo sūdzību, kurā uz vairākām lapām uzskaitīti dažādu personu vārdi, pausts iesniedzēja viedoklis par sabiedrībā notiekošo un tamlīdzīgi. Tādēļ Satversmes tiesas Reglamenta 67.panta izmantošana ir attaisnojama pašreizējā konstitucionālās sūdzības sākotnējā iedzīvināšanas un arī sabiedrības izglītošanas laikā. Iespējams, nākotnē Satversmes tiesa varētu arī pat atteikties no šādas iespējamības – papildus iepriekšējās konstitucionālo sūdzību atlases sistēmas - izmantošanas.

732 Salīdzināt piemēram, Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2006. gada 9. jūnija lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

733 Satversmes tiesas reglaments. <http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/reglaments.htm> (aplūkots 2006-09-25).

734 Pieteikums saņemts 13.07.2005. reģistrācijas numurs 1460. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Pieteikums saņemts 18.07.2005, reģistrācijas numurs 1470, Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

735 Satversmes tiesas sagatavotā statistika no 1997. gada līdz 2006. gada 3. augustam. Npublicēta, pieejama Satversmes tiesas kancelejā.

V KOPSAVILKUMS

Sasniedzot darbā izvirzīto mērķi un uzdevumus, autore aizstāvēšanai izvirza šādas tēzes, kas izteiktas secinājumu un priekšlikumu formā.

1. Konstitucionālās sūdzības – pieteikuma, kuru Satversmes tiesā iesniedz persona, būtību raksturo nevis ar to apstrīdamo tiesību aktu loks, bet šādi trīs savstarpēji saistīti noteikumi.

Pirmkārt, konstitucionālā sūdzība ir izveidota ar mērķi aizsargāt konstitūcijā nostiprinātās cilvēka pamattiesības.

Tas nozīmē, ka personai konstitucionālajā sūdzībā ir jāpierāda apstrīdētās tiesību normas (akta) neatbilstība kādai no cilvēka pamattiesību normām, nevis citu tiesisko attiecību reglamentējošām Satversmes normām. Vienlīdz analizējot Satversmes tiesas jurisprudenci, pierādīts, ka noteicošais lietas izskatīšanai nevar būt absolūta prasība Satversmes tiesai atzīt apstrīdēto tiesību normu (aktu) par neatbilstošu vienīgi pamattiesībām. Personas pamattiesības būs aizskartas arī tad, ja apstrīdēto tiesību normu (aktu) būs pieņēmusi institūcija, pārkāpjot savas pilnvaras (*ultra vires*), nonākot pretrunā ar citām Satversmes normām, piemēram, Satversmes 64. pantu.

Otrkārt, konstitucionālā sūdzība ir izmantojama subjektīvo vai savu pamattiesību, nevis vispārēju vai publisku interešu aizsardzībai.

Treškārt, konstitucionālās sūdzības pamatā ir subsidiaritātes princips. Tas raksturo konstitucionālo sūdzību kā vienu no tiesību aizsardzības līdzekļiem, nemazinot citu tiesību aizsardzības līdzekļu nozīmi nacionālajā pamattiesību aizsardzības sistēmā.

2. Konstitucionālajai sūdzībai arī Latvijā ir divi mērķi. Konstitucionālā sūdzība kā subjektīvo pamattiesību aizsardzības institūts atklāj konstitucionālās sūdzības primāro mērķi - konkrētas personas pamattiesību aizsardzību. Sasniedzot primāro mērķi, vienlīdz tiek īstenots konstitucionālās sūdzības otrs mērķis – konstitūcijas ievērošana un aizsardzība kopumā vai konstitucionālās sūdzības mērķis objektīvā nozīmē.

3. Konstitucionālo sūdzību Latvijā nevar pieskaitīt ne pie abstraktās, ne arī konkrētās kontroles. Konstitucionālā sūdzība ir atsevišķa konstitucionālās kontroles forma. Šāda secinājuma pamatā ir gan konstitucionālās sūdzības realizēšanas noteikumi, gan arī tās mērķis un saturs.

4. Par konstitucionālās sūdzības subjektu – personu, kas ir tiesīga Satversmes tiesā iesniegt konstitucionālo sūdzību - ir atzīstamas kā fiziskās, tā arī privāto tiesību juridiskās personas.

Izvērtējot Satversmes tiesas jurisprudenci, secināts, ka juridiskā persona Satversmes tiesā var aizstāvēt tās, proti, pašas juridiskās personas, nevis dalībnieku vai īpašnieku, aizskartās pamattiesības. Turklāt pierādīts, ka arī tām privāto tiesību juridiskajām personām, kuras vēlas darboties vides tiesību aizsardzībā, ir jāievēro visi konstitucionālās sūdzības saturu veidojošie noteikumi. Un šāds secinājums nav pretrunā ar citiem normatīvajiem aktiem, tai skaitā Latvijai saistošajiem starptautiskajiem līgumiem.

Tad, ja konstitucionālo sūdzību ir iesniegusi nepilngadīga vai cita rīcībnespējīga persona, izšķirošajam, pieņemot lēmumu par lietas ierosināšanu, nevajadzētu būt konstitucionālās sūdzības subjekta tiesiskajam statusam, bet gan iesniegtās konstitucionālās sūdzības atbilstības Satversmes tiesas likuma prasībām vērtējumam. Īpašas priekšrocības šādu personu iniciatīvas tiesībām paver rakstveida process, kas izslēdz nepieciešamību rīcībnespējīgai personai realizēt lietas dalībnieka tiesības un pienākumus atklātā tiesas sēdē. Rīcībnespējīgu personu tiesību patstāvīgi iesniegt konstitucionālo sūdzību realizēšana var būt vienīgā iespēja, kā apstrīdēt to tiesību normu (aktu), kas ir pamatā personas tiesiskā statusa ierobežošanai.

5. Kā liecina Satversmes tiesas jurisprudence, tajā tiek iesniegtas Satversmes tiesas likumā *expressis verbis* nedefinētas vairāku personu kopīgas konstitucionālās sūdzības, kuras var dēvēt par kolektīvajām konstitucionālajām sūdzībām. Patlaban Satversmes tiesas likums īpaši neregulē šādu kolektīvo konstitucionālo sūdzību subjektu procesuālo tiesību un pienākumu realizēšanas kārtību. Tomēr, lai izslēgtu iespējamo Satversmes tiesas procesa kavēšanu un celtu tā efektivitāti, būtu nepieciešams, ņemot par pamatu noteikumus, kas piemērojami tad, kad pieteikumu iesniedz Saeimas deputāti, noteikt, ka kolektīvās konstitucionālās sūdzības subjektiem procesuālās darbības iespējams veikt ar viena pilnvarotā pārstāvja starpniecību.

6. Patlaban konstitucionālās sūdzības subjektiem nav iespējams saņemt valsts nodrošināto juridisko palīdzību, kāda tiek garantēta personām civilprocesā, administratīvā un kriminālprocesā. Taču šāds valsts pienākums izriet no Satversmes 92. pantā iekļautajām garantijām. Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības sniegšana konstitucionālās sūdzības subjektiem, kas, ievērojot to īpašo situāciju, īpašuma stāvokli un ienākumu līmeni, nav

spējīgas daļēji vai pilnībā nodrošināt savu tiesību aizsardzību un maznodrošinātām vai trūcīgām personām, nodrošinātu un sabalansētu pamattiesību aizsardzības un konstitucionālās kontroles procesa intereses. Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības sniegšana konstitucionālās sūdzības subjektiem ne tikai novērstu neatbilstošu konstitucionālo sūdzību iesniegšanu Satversmes tiesā, bet garantētu tiesību uz taisnīgu tiesu realizēšanu.

7. Pēc Administratīvā procesa likuma spēkā stāšanās teorētiski iekšējo normatīvo aktu un to normu konstitucionālo kontroli būtu iespējams izslēgt no Satversmes tiesas kompetences. Taču Latvijā vēl joprojām pastāv iekšējie normatīvie akti, kas nebūt neatbilst šāda tiesību akta definīcijai, un kas regulē personu tiesiskās attiecības. Šādu apsvērumu dēļ personai ir jābūt iespējai ar konstitucionālo sūdzību apstrīdēt arī iekšējos normatīvos aktus un to normas. Bez tam praksē pierādīts, ka iekšējie normatīvie akti, kas pieņemti, pārkāpjot kompetences robežas (*ultra vires*), rada pamattiesību aizskārumus.

8. Par konstitucionālās sūdzības primāram mērķim atbilstošu ir atzīstama Satversmes tiesas iedibinātā prakse neizbeigt tiesvedību, neraugoties, ka ar konstitucionālo sūdzību apstrīdētā tiesību norma (akts) ir zaudējusi juridisko spēku tiesvedības laikā. Galvenajam argumentam Satversmes tiesai, izšķiroties par tiesvedības turpināšanu, ir jābūt nepieciešamībai noregulēt valsts un personas strīdu, proti, pamattiesību aizskārumu, kur Satversmes tiesas sprieduma taisīšana var būt vienīgā iespēja kā personai panākt savu pamattiesību aizsardzību. Līdzīga argumentācija izmantojama, atzīstot nepieciešamību Satversmes tiesas kolēģijai lemt par lietas ierosināšanu, ja jau uz pieteikuma iesniegšanas brīdi Satversmes tiesā apstrīdētās tiesību normas (akts) vairāk nav spēkā. Taču šādos gadījumos lieta būtu ierosināma tikai tad, ja persona var ievērot visus konstitucionālās sūdzības saturu veidojošos noteikumus – tai skaitā pierādīt savu pamattiesību aizskārumu, ievērot subsidiaritātes principu, termiņu.

Ja robežšķirtne preventīvajai (*a priori*) un represīvajai (*a posteriori*) konstitucionālajai kontrolei ir nevis tiesību normas (akta) spēkā esamība, bet gan likumdošanas procesa pabeigšana, tad personām ir tiesības apstrīdēt Satversmes tiesā arī tādas tiesību normas un aktus, kas ir publicēti, proti, izsludināti, bet vēl nav stājušies spēkā. Tas gan nozīmē, ka aizskārumus šādos gadījumos visticamāk varētu būt vai nu nākotnē gaidāms vai potenciāls.

9. Likumdevējs teorētiski ir pieļāvis iespējamību personai ar konstitucionālo sūdzību apstrīdēt arī starptautisko līgumu pēc tā parakstīšanas, bet līdz apstiprināšanai Saeimā, īstenojot preventīvo (*a priori*) konstitucionālo kontroli. Taču Satversmes tiesai personas no

preventīvās konstitucionālās kontroles būtu jāizslēdz. Tas tādēļ, ka ar konstitucionālo sūdzību apstrīdot starptautisko līgumu, kurš vēl nav apstiprināts, grūti būtu saskatīt pat potenciālu aizskārumu. Turklāt *a priori* konstitucionālās kontroles realizēšana ar personu starpniecību ir pretrunā ar konstitucionālās sūdzības mērķi. *A priori* kontrole ir politikas un tiesību veidošanas instruments, nevis konkrētas personas pamattiesību aizsardzības līdzeklis.

10. Atzīstot Satversmes tiesas spriedumu par jaunatklātu apstākli vispārējās kompetences tiesas procesā, proti, sadarbojoties Satversmes tiesai un vispārējās kompetences tiesai, tiek nodrošināta netieša individuālo tiesību aktu kontrole. Taču Civilprocesa likumā (479. panta 5. punktā) un Administratīvā procesa likumā (353.panta 5. punktā) ir iekļauts pārāk šaurs jaunatklātu apstākļu definējums. Konstitucionālās sūdzības mērķa sasniegšanai, likumdevējam būtu nepieciešams precizēt minētajos procesuālajos likumos iekļauto jaunatklātu apstākļu definējumu, vērā ņemot Kriminālprocesa likumā (655. panta 2. daļas 4. punkts) atrodamo plašāko un pareizāko to definīciju. Proti, par jaunatklātiem apstākļiem ir jāuzskata Satversmes tiesas atzinums ne tikai par tādās tiesību normas, bet arī tās interpretācijas neatbilstību Satversmei, uz kuras pamata spēkā stājies tiesas nolēmums.

11. Satversmes tiesas pienākums ir kontrolēt, vai pieņemot likumu, ar kuru tiek grozīta Satversme, nav pārkāpti tā pieņemšanas procesuālie noteikumi, tai skaitā tie, kas jāievēro grozot Satversmes 1., 2., 3., 4., 6., 77. pantu.

Nenoraidot, bet negūstot pārliecību par dažāda juridiska spēka tiesību normu esamību Satversmē, teorētisko pamatu antikonstitucionālu konstitūcijas grozījumu materiālajai kontrolei var meklēt vispārējos tiesību principos. Ja vispārējie tiesību principi ir atzīstami par materiālās konstitūcijas sastāvdaļu, kas stāv pāri pozitīvām tiesību normām, arī formālai konstitūcijai, tiek rasts galvenais atbalsta punkts Satversmes tiesas tiesībām kontrolēt likuma, ar kuru tiek grozīta Satversme, atbilstība materiālās konstitūcijas sastāvdaļai – vispārējiem tiesību principiem.

12. Konstitucionālā sūdzība no *actio popularis* ir jānorobežo, izmantojot mērķu un interešu teorijas.

Atbilstoši mērķu teorijai, secināts, ka konstitucionālās sūdzības mērķis ir vienīgi personas pamattiesību aizsardzība. Turpretim *actio popularis* ir vērsta uz vispārējas kārtības, publisku interešu aizsargāšanu. Šāds secinājums nozīmē, ka *actio popularis* iespējams izmantot, lai aizsargātu cilvēka pamattiesības kopumā. Var teikt, ka *actio popularis* aptver konstitucionālo

sūdzību tās teorētiskajos aspektos. Pretēji konstitucionālā sūdzība primāri neaptver *actio popularis*.

Interesu teorijas pamatā ir konstitucionālās sūdzības un *actio popularis* subjekta intereses vērtējums. Konstitucionālās sūdzības pamatā ir konkrētas vai identificējamas cietušās personas esamība, kurai ir interese vērsties pret savu pamattiesību aizskārumu, jo antikonstitucionālā tiesību norma (akts) ir skārusi personu pašu. Pretēji aiz *actio popularis* nevar būt konkrētas personas intereses kā tas nav abstraktās kontroles pieteikumos.

13. Pamattiesību aizskāruma saturu veido konkrēts, tiešs un tagadējs vai esošs, bet īpašos izņēmuma gadījumos nākotnē gaidāms vai potenciāls aizskārumš. Turklāt tagadējs vai esošs aizskārumš izslēdz nākotnē gaidāma vai potenciāla aizskāruma konstatāciju un otrādi.

Tagadējs vai esošs aizskārumš parasti tiek radīts, piemērojot apstrīdēto tiesību normu (aktu). Vienlīdz tagadēju vai esošu aizskārumu var radīt tiesību norma (akts) pati par sevi, piemēram, liedzot veikt kādas konkrētas darbības, realizēt tiesības. Veicot Satversmes tiesas jurisprudences analīzi, formulēts atzinums, ka mudinājums uz pretlikumīgu rīcību nevar būt leģitīms konstitucionālās sūdzības satura noteikumu izpildei.

Potenciāls aizskārumš un nākotnē gaidāms aizskārumš ir jānorobežo, izmantojot to rašanās noteikumus. Potenciālā aizskārumā nav iespējams gūt pārliecību par to, ka tiesību norma (akts) patiesi aizskars personas pamattiesības, bet nākotnē gaidāms aizskārumš nozīmē, ka aizskārumš personai nākotnē tiks radīts noteikti.

Potenciālā aizskārumā vairāk parādās publisko vai vispārējo interešu aizsardzība, tādēļ ka apstrīdētās tiesību normas (akta) un personas iespējamā saskare attālinās. Šī iemesla dēļ konstitucionālās sūdzības, kurās aizskārumš ir potenciāls, pieļaujamas tikai tad, ja pastāv ticama vai pamatota iespējamība (risks), ka apstrīdētā tiesību norma (akts) radīs aizskārumu personai kā rezultātā iestāsies īpaši nelabvēlīgas sekas, piemēram, būtiski pamattiesību ierobežojumi, būtisks neatgriežams kaitējums.

Nākotnē gaidāmā aizskārumā mazāk izpaužas publisko interešu aizsardzība apstrīdētās tiesību normas (akta) un personas tuvināšanās dēļ. Tādēļ nākotnē gaidāmā aizskārumā ir „mīkstināma” jēdziena „nelabvēlīgas sekas” izpratne, salīdzinājumā ar to izpratni potenciālā aizskārumā.

14. Konstitucionālās sūdzības subsidiaritātes principa pamatā ir ne tikai tiesību aizsardzības līdzekļu, bet arī konkrētās kontroles (tiesu pieteikumu) un konstitucionālās sūdzības mijiedarbība. Tieši ar konkrētās kontroles palīdzību persona var cerēt ātrāk novērst

savu pamattiesību aizskārumu, izslēdzot nepieciešamību pēc tam iesniegt konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesā. Taču, pamatojoties uz Satversmes tiesas jurisprudenci, secināts, ka Latvijā pretēji iecerētajai konkrētās konstitucionālās kontroles un konstitucionālās sūdzības mijiedarbībai, patlaban izteikti dominē konstitucionālā sūdzība, atstājot tiesu pieteikumus vairāk kā teorētisku pamattiesību aizsardzības līdzekli.

15. Ja strīds vienlaicīgi tiek risināts divās tiesu institūcijās – Satversmes tiesā un vispārējās kompetences tiesā, primāram ir jābūt Satversmes tiesas procesam, tādēļ ka Satversmes tiesas spriedums var būt pamatā strīda vispārējās kompetences tiesā atrisināšanai Satversmei atbilstošu normu ietvaros.

Pamatojoties uz tiesu institūciju konkurenci noteicošiem principiem, secināts, ka likumdevējam pavisam nesen – 2006. gada 7. septembrī grozot Civilprocesa likuma 214. panta 4. punktu un nosakot, ka tiesvedība civilprocesā apturama, ja Satversmes tiesa ir ierosinājusi lietu sakarā ar puses vai trešās personas iesniegto konstitucionālo sūdzību, ir novērsta konkurences principa un konstitucionālās sūdzības mērķa kolīzija.

Lai sabalansētu pamattiesību aizsardzības intereses un vispārējās kompetences tiesu funkciju realizēšanu, Satversmes tiesa par tiesas nolēmuma izpildes apturēšanu var lemt vienīgi īpaši svarīgos un attaisnojamos gadījumos, piemēram, ja tā izpilde var radīt būtisku kaitējumu personai, tai skaitā neiespējamību atjaunot personas iepriekšējo stāvokli.

16. Subsidiaritātes princips nav absolūts. Konstitucionālās sūdzības kā efektīva pamattiesību aizsardzības līdzekļa realizēšana prasa paredzēt izņēmumus no vispārējās subsidiaritātes izpratnes.

Noteikumu, kas dod tiesības lemt par konstitucionālās sūdzības izskatīšanu pirms visu vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanas, ja konstitucionālās sūdzības izskatīšana ir vispārsvarīga, raksturo plašāks konstitucionālās sūdzības tvēriens. Tai skaitā arī konstitucionālās sūdzības objektīvā mērķa sasniegšana, kas izpaužas jēdziena „vispārsvarīga” izpratnē.

Lai konstitucionālās sūdzības izskatīšanu atzītu par vispārsvarīgu, vērā jāņem trīs savstarpēji saistāmi kritēriji: subjekta kritērijs, kas nozīmē, ka sūdzībā risinātais strīds attiecas uz vairākām personām, ne tikai uz konstitucionālās sūdzības subjektu; satura kritērijs, kas nosaka konstitucionālajā sūdzībā analizētā strīda raksturu un saturu; laika kritērijs, kas uzsver nepieciešamību sūdzībā skarto strīdu izlemt nekavējoši.

Turpretim tad, kad tiesību aizsardzība ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem nevar novērst būtisku kaitējumu sūdzības iesniedzējam, tiek īpaši izcelta konstitucionālās sūdzības primārā mērķa – konkrētas personas pamattiesību aizsardzība - sasniegšana. Būtiska kaitējuma esamība vienmēr ir vērtējama saistībā ar konkrētu personu – konstitucionālās sūdzības iesniedzēju, nevis citām personām. Turklāt būtisks kaitējums aptver kā esošu, tā arī nākotnē gaidāmu būtisku kaitējumu.

17. Tad, kad nepastāv citi vispārējie tiesību aizsardzības līdzekļi, termiņu konstitucionālās sūdzības iesniegšanai nevar skaitīt no apstrīdētās tiesību normas (akta) spēkā stāšanās brīža, jo šāda prasība neizriet no Satversmes tiesas likuma. Secināts, ka konstitucionālās sūdzības iesniegšanas termiņa skaitīšana no aizskārums konstatēšanas brīža būtu atbilstoša tiesiskās stabilitātes un termiņa noteikšanas mērķu koncepcijai. Tomēr praktiski šajos gadījumos noteikt aizskārums rašanās brīdi ir neiespējami, jo tas ir jāapzinās nevis kādai trešajai personai, bet gan pašam konstitucionālās sūdzības subjektam. Tādēļ tiesības iesniegt konstitucionālo sūdzību, ja nepastāv citi vispārējie tiesību aizsardzības līdzekļi, balstās uz prezumpciju, ja pamattiesību aizskārums rodas, persona ar atbilstošiem tiesību līdzekļiem vēršas pret to, tai skaitā iesniedzot konstitucionālo sūdzību.

18. Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 20. panta 5. daļas 3. punktam kolēģijai ir tiesības, nevis pienākums lemt par atteikumu ierosināt lietu arī tad, ja nokavēts konstitucionālās sūdzības iesniegšanas termiņš. Tas nozīmē, ka īpaši attaisnojamos gadījumos Satversmes tiesas kolēģijai ir tiesības lemt par lietas ierosināšanu, kaut arī termiņš konstitucionālās sūdzības iesniegšanai ir nokavēts. Šādi īpaši attaisnojami gadījumi ir objektīvi, tie nevar būt atkarīgi no konstitucionālās sūdzības subjekta gribas un rīcības. Turklāt, pieņemot lēmumu par nokavētas konstitucionālās sūdzības pieņemšanu un lietas ierosināšanu, būtu jāvērtē arī tas, vai nokavētas konstitucionālās sūdzības izskatīšana ir vispārsvarīga vai arī tās neizskatīšana var nenovērst būtisku kaitējumu sūdzības iesniedzējam.

19. Noskaidrojot tāda juridiskā pamatojuma, kas acīmredzami ir nepietiekams prasījuma apmierināšanai, saturu, secināts, ka konstitucionālās sūdzības juridiskajā pamatojumā personai ir jāprot pierādīt, kuras pamattiesības un kā (kādā veidā) ir aizskartas ar tiesību normu (aktu), kas neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normai (aktam). Acīmredzamība kā kritērijs konstitucionālo sūdzību atlasei nozīmē, ka, pieņemot kolēģijā lēmumu, tiesnešiem nav īpaši jāiedziļinās iesniegtajā sūdzībā, lai pateiktu, vai juridiskais pamatojums acīmredzami nav vai ir pietiekams. Pēdējais kritērijs – nepietiekams prasījuma

apmierināšanai - nozīmē, ka persona nav spējusi pierādīt, kā dēļ apstrīdētā tiesību norma (akts) būtu atzīstama par spēkā neesošu.

VI IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN TIESĪBU AVOTU SARAKSTS

LITERATŪRA

1. Alehno I., Buka A., Jarinovska K., Škoba L. Ievads Eiropas Kopienas tiesībās (Tiesu prakse un komentāri). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001
2. Apsītis R. Individuālo pieteikumu iespējamais ceļš. Latvijas Vēstnesis, 1997. 8. jūlijs, nr.175/177 (890/892)
3. Arāja D. Juristi kritizē laulības stiprināšanu Satversmē. Diena, 2006. 27. oktobris
4. Bergmanis D. Par fizisko personu rīcībspēju Latvijā un Krievijā (I). Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 1999, 6. maijs, nr. 17 (124); Bergmanis D. Par fizisko personu rīcībspēju Latvijā un Krievijā (II). Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 1999, 13. maijs, nr. 18 (125)
5. Bērziņa I. Ar personas tiesībām vai tiesiskajām interesēm saistīta prasība Administratīvā procesa likumā. Likums un Tiesības, 2003, 5.sēj., nr.6 (46)
6. Bikseniece L. Par konstitucionālās un administratīvās tiesvedības robežām. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2003. 25. novembris, nr. 42 (230)
7. Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Rīga: AGB, 1997
8. Bite-Perceva I. Cik tālu var ierobežot personas tiesības uz pieeju tiesai. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2005. 1. novembris, nr. 41 (396)
9. Briede J. Administratīvais akts. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2003
10. Brūvers O. Vai atzīsim sociālās tiesības Latvijā? Diena, 2002. 5. aprīlis
11. Bukovskis V. Civilprocesa mācības grāmata. Rīga: Autora izdevums, 1933
12. Burgentāls T. Starptautiskās civiltiesības kodolīgā izklāstā. Rīga: Izdevniecība AGB, 2000
13. Civiltiesības pasaulē un Latvijā. (I. Ziemeles redakcijā). Rīga: Izglītības soļi, 2000
14. Civilprocesa likuma komentāri (prof. K. Torgāna un M. Dudeļa vispārīgā zinātniskā redakcijā). Rīga: Tiesu nama aģentūra, 1999
15. Čakste K. Civiltiesības. Lekcijas. Rīga: [b.i.], 1937
16. Čepāne I. Vai Satversmes tiesai pārmet pamatoti? Dienas Business, 1997. 14. maijs
17. Čepāne I., Matijesku Ž. Latvijas normatīvo aktu atbilstība Orhūsas konvencijai. Latvijas Zinātņu akadēmijas vēstis, 2005, 56. sēj., nr. 4/5/6
18. Cipeliuss R. Vispārējā mācība par valsti. Rīga: Izdevniecība AGB, 1998

19. Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004
20. Dišlers K. Latvijas Republikas Satversmes grozīšanas kārtība. Tieslietu Ministrijas vēstnesis. 1929, nr. 7/8
21. Dišlers K. Latvijas administratīvā procesa ievadjautājumi. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1936, nr. 1
22. Dišlers K. Publisko subjektīvo tiesību problēma. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1926, nr. 5/6
23. Dišlers K. Subjektīva tiesība, legāla interese un objektīva likumība. Jurists, 1929, nr.2
24. Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A.Gulbis, 1930
25. Eiropas Savienības tiesības. Kopenhāgena: Dānijas Ārlietu Ministrijas Juridiskais dienests, 2000
26. Eksperts: Latvijā cilvēktiesības visvairāk pārkāpj likumdevējs. LETA, 2006. 23. augusts. <http://www.leta.lv>
27. Endziņš A. Eiropas Konstitūcijas līgums un Latvijas Republikas Satversme. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2004. 12. oktobris, nr. 39 (344)
28. Endziņš A. Konstitucionālā sūdzība Latvijā: pirmā pieredze un problēmas. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2001. 20. novembris, nr. 36 (229)
29. Endziņš A. Par grozījumiem Satversmes tiesas likumā. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2000. 13.aprīlis, nr. 15 (168)
30. Endziņš A. Satversmes tiesas process un prakse. Administratīvā un kriminālā justīcija. 1997, nr. 1(1)
31. Endziņš A. Tiesu sistēmas un politikas saskarsmes un dinamika. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2002. 7. maijs, nr. 9 (242)
32. Feldhūne G. „Likumu klusēšana” un Satversmes tiesas kompetence. Likums un Tiesības, 2002, 4. sēj., nr. 3 (31)
33. Forlenders H. Iztulkotājs kā suverēns ar neierobežotu varu. Likums un Tiesības, 2001, 3.sēj., nr.10 (26)
34. Gatawis S., Broks E., Bule Z. Eiropas tiesības. Rīga: EuroFaculty, 2002
35. Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filozofijā. Likums un Tiesības, 1999, 1. sēj., nr. 3
36. Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005
37. Iljanova D. Vispārīgie tiesību principi kā tiesību avots. Grām.: Tiesību spogulis. Zinātnisko rakstu krājums tiesību teorijā un vēsturē. Rīga: Biznesa augstskola, 1999

38. Jelāgins J. Normatīvie akti un to hierarhija. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 1998. 29. janvāris, nr. 3 (71)
39. Jelāgins J. Normatīvo tiesību aktu hierarhija. Grām.: Tiesību spogulis. Zinātnisko rakstu krājums tiesību teorijā un vēsturē. Rīga: Biznesa augstskola, 1999
40. Jelāgins J. Tiesību pamatavoti. Grām.: Mūsdienu tiesību teorijas atziņas (prof. E.Meļķiņa redakcijā). Rīga: TNA, 1999
41. Jonikāns V. Pēdējās instances tiesas loma administratīvajā procesā. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2005.1.novembris, nr. 41 (396)
42. Jonikāns V., Aperāne K. Sabiedrisko organizāciju tiesības vērsties administratīvā tiesā Administratīvā procesa likuma 29. panta interpretācijas aspektā. Likums un Tiesības, 2006, 8. sēj., nr. 2 (47)
43. Juridisko terminu vārdnīca. Rīga: Nordik, 1998
44. Kalniņš E. Tiesību normas spēkā esamība un intertemporālā piemērojamība. Likums un Tiesības, 2000, 2. sēj., nr. 7 (11)
45. Kalniņš E. Tiesību normu piemērošanas loģiskā shēma. Grām.: Meļķis E. (zin. red.). Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Rīga: Ratio iuris, 2003
46. Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: TNA, 2000
47. Krasts G. Karavāna aizgājusi? Satversmes tiesas pirmais spriedums. Ko tas nozīmēs Latvijas ekonomikai? Diena, 1997. 9. maijs
48. Krūma K. Eiropas kopienu tiesību pamatprincipi. Likums un Tiesības, 2000, 2.sēj., nr. 8 (12)
49. Krūma K. Eiropas Kopienu likumdošanas akti un to pieņemšanas kārtība. Likums un Tiesības, 2000, 2. sēj., nr. 9 (13)
50. Lase I. Aivars Endziņš neredz iemeslus likvidēt Satversmes tiesu. Diena, 1999. 10. augusts
51. Lase I., Egle I. Nespēj pamatot ideju reorganizēt ST. Diena, 1999. 13. augusts
52. Latviešu konversācijas vārdnīca. XXI sējums. Rīga: Grāmatu apgādniecība A.Gulbis, 1940
53. Latviešu valodas vārdnīca. Rīga: Avots, 1987
54. Latvijas tiesību vēsture (1914-2000). Prof. Dr.iur. D.A. lēbera redakcijā. Rīga: Fonds Latvijas vēsture, 2000
55. Levits E. Cilvēktiesību normas un to juridiskais rangs Latvijas tiesību sistēmā. Juristu Žurnāls nr. 5/Cilvēktiesību žurnāls nr. 6. Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 1997

56. Levits E. Cilvēktiesību piemērošanas pamatjautājumi Latvijā. Grām.: I. Ziemele (red.) Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Rīga: Izglītības soļi, 2000
57. Levits E. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas piemērošana Latvijas iestādēs un tiesās. Grām.: Cilvēktiesību īstenošana Latvijā: tiesa un administratīvais process. Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 1998
58. Levits E. Eiropas kopienas tiesību principi un to ieviešana Latvijas tiesību sistēmā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, [b.g.]
59. Levits E. Eiropas Kopienas tiesību vieta tiesību normu hierarhijā Latvijā. Konstitucionālās politikas semināra materiālu krājums. Rīga: Publisko tiesību institūts, 2006
60. Levits E. Par administratīvā procesa vietu un funkcijām Latvijas tiesību sistēmā. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 1998. 19. marts, nr. 10/11 (78/79)
61. Levits E. Piezīmes par Satversmes 8. nodaļu – Cilvēka pamattiesības. Cilvēktiesību žurnāls, nr. 9-12. Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 1999
62. Levits E. Samērīguma princips publiskajās tiesībās – jus commune europaeum un Satversmē ietvertais konstitucionāla ranga princips. Likums un Tiesības, 2. sēj., 2000, nr. 9 (13)
63. Levits E. Starp tiesību normu un tiesisko realitāti. Diena, 1996. 10.oktobris
64. Levits E. Tiesību normu interpretācija un Satversmes 1. panta demokrātijas jēdziens. Cilvēktiesību žurnāls, nr. 4. Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 1997
65. Ločmele N. Lielāka skaidrība pilsoņiem un varai. Diena, 1998. 29.oktobris
66. Loebers A. Lekcijas par ievadu tiesību zinātnē. II daļa. Rīga: Krājumā L.U. Stud. Pad. Grāmatnīcā, 1922
67. Lūkins V. Rīcības spēja un notāra pienākumi to pārbaudot. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1938, nr. 3
68. Meļķis E. Juridiskās metodes mācības un tiesību normas piemērošanas metodoloģijas jēdziens un nozīme. Grām.: Meļķis E. (zin. red.). Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Rīga: Ratio iuris, 2003
69. Meļķis E. Par publisko un privāto personu statusu. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds 1998. 29. aprīlis nr. 15 (83)
70. Meļķis E. Publisko tiesību juridiskās personas – likums un inertā realitāte. Grām.: Tiesību spogulis. Zinātnisko rakstu krājums tiesību teorijā un vēsturē. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 1999
71. Meļķis E. Tiesību normu interpretācijas metodes. Rīga: Latvijas Universitāte, 1996

72. Mits M. Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumu izmantošana Satversmes tiesā: Administratīvo pārkāpumu pārsūdzības lieta. Likums un Tiesības, 2002, 4. sēj., nr. 10 (38)
73. Muižnieks J. Par Satversmes tiesu kā Satversmes garantu. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 1996. 31. oktobris, nr. 24 (38)
74. Nikuļceva I. Kāds ir Tieslietu ministrijas skatījums. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds. 2003. 11. novembris, nr. 41 (299)
75. Nīmane-Metkalfa K. Tiesas process Eiropas Savienībā. Likums un Tiesības, 2000, 2. sēj., nr. 10 (14)
76. Norāda uz advokāta vājo sagatavotību. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2006. 14. marts, nr. 11 (414)
77. Obligātās aizstāvības mehānisms joprojām neskaidrs. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2006. 20. jūnijs, nr. 24 (427)
78. Paine J.F. Vācijas vispārīgas administratīvas tiesības. Vācijas Administratīvā procesa likums. Rīga: TNA, 2002
79. Par cilvēktiesībām Latvijā 1998.gadā. Latvijas Vēstnesis, 1999. 2. marts, nr. 57/59 (1517/1519)
80. Par tiesību aizsardzības iespējām Latvijā. Latvijas Vēstnesis, 1999. 30. septembris, nr. 321 (1781)
81. Pededze Dz. Kad durvis uz Satversmes tiesu ir atvērtas katram. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2001. 28. jūlijs, nr. 22 (215)
82. Pededze Dz. Satversmes tiesas spriedums šodien un rīt. Grām.: Tiesu prakses veidošana. Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte, 2001
83. Pleps J. Satversmes 77. panta piemērošanas teorētiskie pamati (I). Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2004. 6. jūlijs, nr. 25 (330); Pleps J. Satversmes 77. panta piemērošanas teorētiskie pamati (II). Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2004. 13. jūlijs, nr. 26 (331); Pleps J. Satversmes 77. panta piemērošanas teorētiskie pamati (III). Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2004. 27. jūlijs, nr. 28 (333)
84. Pleps J., Pastars E., Plakne I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004
85. Rodiņa A. Kāda ir „konstitūcijas sargsuņa” kompetence?
<http://www.politika.lv/index.php?id=4813>
86. Rodiņa A. Kā pareizi saprast konkrēto kontroli. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2002. 7. maijs, nr. 9 (242)
87. Rodiņa A. Konstitucionālā sūdzība Latvijā. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2000. 12. septembris, nr. 28 (181)

88. Rodiņa A. Latvijas–Krievijas robežlīgums: vai to var vērtēt Satversmes tiesa. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2005. 14.jūnijs, nr. 22 (377)
89. Rodiņa A. Kā konstitucionālā kontroles tiek īstenota Igaunijā (I). Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds 2003. 25. novembris, nr. 42 (230); Rodiņa A. Kā konstitucionālā kontroles tiek īstenota Igaunijā (II). Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2003. 2. decembris, nr. 43 (231)
90. Rudevskis J. Subsidiaritātes princips Eiropas Kopienų Tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā: vispārējs salīdzinājums. Likums un Tiesības, 2006, 8. sēj., nr. 5 (83)
91. Sinaiskis V. Tiesiskais antropomorfisms sakarā ar mācībām par valdīšanu, juridisko personu un jaunu mācību par civiltiesībām. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1927, nr. 12
92. Svešvārdu vārdnīca. Rīga: Jumava, 1999
93. Škoba L. Par Eiropas Savienības direktīvu tiešo iedarbību (I). Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2003. 25. novembris, nr. 42 (300); Škoba L. Par Eiropas Savienības direktīvu tiešo iedarbību (II). Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2003. 2. decembris, nr. 43 (301)
94. Ušacka A. Satversmes 8. nodaļas „Cilvēka pamattiesības” interpretācija Satversmes tiesas spriedumos. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2001. 27. novembris, nr. 37 (230)
95. Ušacka A. Starptautiskās cilvēktiesības un to vēsturiskā attīstība. Likums un Tiesības, 2000, 2. sējums, nr. 11 (15)
96. Tieslietu ministrijas izstrādātā Konceptija juridiskās palīdzības sistēmas izveidei Latvijā. <http://www.mk.gov.lv/site/files/1/13976.doc>
97. Tieslietu ministrijas izveidotās administratīvā procesa efektīvizēšanas darba grupas priekšlikumi. Konstitucionālās politikas semināra materiālu krājums. Rīga, Publisko tiesību institūts, 2006
98. Tihonovs J. Neizmanto tiesības vērsties Satversmes tiesā. Diena, 1997. 31.oktobris
99. Vaivods K., Aperāne K. Par atsevišķiem administratīvā tiesas procesa jautājumiem. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2006. 14. februāris, nr. 7 (410)
100. Valsts Cilvēktiesību biroja 2002. gada ziņojums. http://www.vcb.lv/zinojumi/2002.gada_zin.doc
101. Valsts Cilvēktiesību biroja 2004. gada ziņojums. http://www.vcb.lv/zinojumi/2004.gada_zinojums.pdf
102. Valsts Cilvēktiesību biroja 2005. gada ziņojums. <http://www.vcb.lv/zinojumi/VCB-2005-gadaZinojums.pdf>

103. Vālbergs J. Konstitūcijas jēdziena attīstība vēsturiskā apgaismojumā. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1936, nr. 4
104. Ziemele I. Atsevišķu Latvijas Republikas Satversmes grozījumu nepieciešamības pamatojums sakarā ar Eiropas Savienības tiesību integrāciju Latvijas tiesību sistēmā. Likums un Tiesības, 2004, 6. sēj., nr. 3 (55)
105. Ziemele I. Cilvēktiesību iedzīvināšanas mehānismi Latvijā. Cilvēktiesību žurnāls nr.1. Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 1996
106. Zīle Z.L. Tiesu varas robežas (I). Likums un Tiesības. 2001, 3. sēj., nr. 7 (23)
107. Zīle Z.L. Visu varu Satversmes tiesai? Diena, 2002. 27. marts
108. Zippelius R. Juristische Methodenlehre. 4Aufl.München:C.H.Beck`sche Verlagsbuchhandlung, 1985. S.36. Citēts pēc Buls M. Vispārīgās un speciālās tiesību normas (II). Likums un tiesības, 2003, 5.sēj., nr. 7 (47)
109. Власов И. Конституционный Суд и парламент России. Конституционное право: Восточноевропейское Обозрение, 1996, Но 3 (16)
110. Гомьен Д., Харрис Д., Зваак Л. Европейская Конвенция о правах человека и Европейская Социальная Хартия. Право и практика. Москва: Издательство Московского независимого института международного права, 1998
111. Дмитриев Ю.А., Черемных Г.Г. Судебная власть в механизме разделения властей и защите прав и свобод человека. Государство и право, 1997, Но 8
112. Дженис М., Кей Р., Брэдли Э. Европейское право в области прав человека. Москва: Издательство Права человека, 1997
113. Дялбо В.К. Судебная охрана конституций в буржуазных государствах и Союзе ССР. Москва: НКЮРСФСР, 1928
114. Защита основных прав Конституционным судом. Страсбург: Европейская комиссия за Демократию через право. Издание Совета Европы, 1995
115. Златопольский Д.Л. Государственное право зарубежных стран. Москва: ЗЕРЦАЛО, 1999.
116. Конституция Российской Федерации. Научно-практический комментарий и семантический словарь. Москва: Бертор-Пресс, 2003
117. Конституционный контроль и демократические процессы в новых независимых государствах. Ереван: [b.i.], 1996
118. Конституционный судебный процесс. Москва: Норма, 2003
119. Козлова Н. В. Понятие и сущность юридического лица. Москва: Статут, 2003

120. Лебедев В.М. Прямое действие конституции Российской Федерации и роль судов. Государство и право, 1996, Но 4
121. Мангейм Д. Б., Рич Р. К. Политология. Методы исследования. Москва: Весь мир, 1997
122. Маклаков В.В. Конституционное право зарубежных стран. Общая часть. Москва: Wolters Kluwer, 2006
123. Марченко М. Н. Теория государства и права. Москва: ЗЕРЦАЛО-М, 2001
124. Мишин А.А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Москва: Юридический Дом Юстицинформ, 2002
125. Общая теория прав человека. Москва: Норма, 1996
126. Права человека. Отв.ред. Лукашева Е. А. Москва: Норма-Инфра, 1999
127. Сравнительное конституционное право. Москва: Международное отношение, 2002
128. Тихомиров, Ю. А. Публичное право. Москва: БЕК, 1995
129. Федеральный конституционный закон О Конституционном Суде Российской Федерации Конституция Российской Федерации. Комментарий. Москва: Юридическая литература, 1996
130. Чиркин В.Е. Конституционное право Россия и в зарубежный опыт. Москва: ЗЕРЦАЛО, 1998.
131. About the Tribunal. <http://www.trybunal.gov.pl/eng/index.htm>
132. Addo M.K. The Corporations as a Victim of Human Rights Violations. Grām.: Addo M.K (ed.). Human Rights Standards and the Responsibility of Transnational Corporations. The Hague: Kluwer Law International, 1999
133. Adjei C.The Comparative Perspective and the Protection of Human rights á la Française. Oxford Journal of Legal Studies, 1997, No. 17
134. Alexy R. Constitutional Rights, Balancing, and Rationality. Ratio Juris, 2003, Vol. 16, No. 2
135. Alexy R. A Theory of Constitutional Rights. Oxford: University of Oxford Press, 2004
136. Alfange D. Marbury v. Madison and Original Understandings of Judicial Review: in Defense of Traditional Wisdom. The Supreme Court Review, 1993
137. Allan T.R.S. Constitutional Dialogue and the Justification of Judicial Review. Oxford Journal of Legal Studies, 2003, Vol. 23, No. 4

138. Amar A.R. Marbury, Section 13, and the Original Jurisdiction of the Supreme Court. *The University of Chicago Law Review*, 1989, Vol. 56
139. AOL Faces Federal Class-Action Suit In Privacy Snafu. http://news.yahoo.com/s/cmp/20060927/tc_cmp/193005792
140. Arango R. Basic Social Rights, Constitutional Justice, and Democracy. *Ratio Juris*, 2003, Vol. 16, No.2
141. Arango R. On Constitutional Social Rights. Grām.: Leiser B.M., Campbell T.D. *Human Rights in Philosophy and Practice*. Aldershot: Ashgate, 2001
142. Aumann F.R. The Doctrine of Judicial Review. *Kentucky Law Journal*, 1931-1932, No. 20
143. Barak-Erez D. The international law of human rights and constitutional law: a case study of an expanding dialogue. *International Journal of Constitutional Law*, 2004, Vol. 2, No. 4
144. Barnet E., Doll N. Conference Impressions: The Persisting Riddle of Fundamental Rights Jurisprudence and the Role of the Constitutional Court in Democratic State. *German Law Journal*, 2003, Vol. 4, No. 3. <http://www.germanlawjournal.com>
145. Baker C. (General Editor). *Human Rights Act 1998: A Practitioner's Guide*. London: Sweet&Maxwell, 1998
146. Bendor A.L., Segal A. Constitutionalism and trust in Britain: an Ancient Constitutional Culture, a New Judicial Review Model. *American University International Law Review*, 2001-2002, Vol. 17
147. Bernitz U., Nergelius J. *General Principles of European Community Law*. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2000
148. Bernhardt R. *Human Rights and Judicial Review: the European Court and Human Rights*. Grām.: Beatty D.M. (ed.) *Human Rights and Judicial Review. A Comparative Perspective*. Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 1994
149. Bonsal D.B. The Judiciary and the Bar-Socialist Legality vs. The Rule of Law. *Texas Law Review*, 1961, Vol. 40, No. 1
150. Borowski M. The Beginnings of Germany's Federal Constitutional Court. *Ratio Juris*, 2003, Vol. 16, No. 2
151. Brewer-Carias A.R. *Judicial Review on Comparative Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989
152. Brzezinski M. *The struggle for Constitutionalism in Poland*. New York: [b.i.], 1998
153. Brzezinski M. F. The Emergence of Judicial Review in Eastern Europe: The Case of Poland. *The American Journal of Comparative Law*, 1993, Vol. 41

154. Brunner G. Structure and Proceedings of the Hungarian Constitutional Judiciary. Grām.: Sólyom L. And Brunner G. Constitutional Judiciary in a New Democracy. The Hungarian Constitutional Court. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2002
155. Brunner G. Der Zugang des Einzelnen zur Verfassungsgerichtsbarkeit im europäischen Raum CDL-JU (2001) 22 Strasbourg: Council of Europe, 2001. [http://venice.coe.int/docs/2001/CDL-JU\(2001\)022-ger.asp](http://venice.coe.int/docs/2001/CDL-JU(2001)022-ger.asp)
156. Buergenthal T. The Human Rights Revolution. St. Mary`s Law Journal, 1991-1992, Vol. 23
157. Cappelletti M. Judicial Review in the Contemporary World. USA: The Bobbs-Merrill Company, Inc., 1971
158. Cappelletti M. The „Mighty Problem” of Judicial Review and the Contribution of Comparative Analysis. Southern California Law Review, 1979-1980, Vol. 53
159. Cappelletti M., Adams J.C. Judicial Review of Legislation: European Antecedents and Adaptions. Harvard Law Review, 1965-1966, Vol. 79
160. Carozza P.G. Subsidiarity as a Structural Principle of International Human Rights Law. The American Journal of International Law. 2003, Vol. 97, No.1
161. Cavington H.C. The American Doctrine of Stare Decisis. Texas Law Review, 1945-1946, Vol. 24
162. Chamberlain D.H. The Doctrine of Stare Decisis As Applied to Decisions of Constitutional Questions. Harvard Law Review, 1889-1890, Vol. 3
163. Cholewinski R. The Protection of Human Rights in the New Polish Constitution. Fordham International Law Journal, 1998-1999, Vol. 22
164. Class action. From Wikipedia, the free encyclopedia. http://en.wikipedia.org/wiki/Class_action
165. Clapham A. Human Rights in the Private Sphere. Oxford: Clarendon Press, 1993
166. Clinton R. L. Marbury v. Madison and Judicial Review. Kansas: University Press of Kansas, 1989
167. Comella V.F. The European model of constitutional review of legislation: Toward decentralization? International Journal of Constitutional Law. 2004, Vol. 2, No. 3
168. Copeland E.A. Perestroika and Human Rights: Steps in the Rights Direction. Forum of World Affairs, 1991, No. 15
169. Constitutional Review in the Global Context. New York University of Legislation and Public Policy, 2002-2003, Vol. 6
170. Corwin E.S. Marbury v. Madison and the Doctrine of Judicial Review. Michigan Law Review, 1913-1914. Vol. 12

171. Corwin E. *The Doctrine of Judicial Review*. Gloucester Mass: Peter Smith, 1963
172. Corwin E.S. *The Establishment of Judicial Review*. 1910-1911, Vol. 9, No. 4
173. Corwin E. The „Higher Law” Background of American Constitutional Law. Part II. *Harvard Law Review*, 1928, Vol. 42
174. *Culture, a New Judicial Review Model*. *American University International Law Review*, 2001-2002, Vol. 17
175. Cummins R.J. *Constitutional Protection of Civil Liberties in France*. *American Journal of Comparative Law*, 1985, Vol. 33
176. Currie D.P. *The constitution of the United States. A Primer for the People*. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1988
177. Cutler L and Schwartz H. *Constitutional reform in Czechoslovakia: E Duobus Unum?* *The University of Chicago Law Review*, 1991, Vol. 58
178. De Andrade G.F. *Comparative Constitutional Law: Judicial Review*. *University of Pennsylvania Journal of Constitutional Law*, 2001, Vol. 3
179. De Cruz P. *Comparative Law in a Changing World*. London, Sydney: Cavendish Publishing Limited, 1999
180. Delgado A.G.R.G. *The Framework of the Relations between the Constitutional Court and the Defensor Del Pueblo (Ombudsman) in Spain*. CDL-JU(1999)016e-restr. Strasbourg, 21 June 1999 vai [http://venice.coe.int/docs/1999/CDL-JU\(1999\)016-e.asp](http://venice.coe.int/docs/1999/CDL-JU(1999)016-e.asp)
181. *Decisions of Constitutional Courts and Equivalent Bodies and their Execution*. Report adopted by the Commission at its 46th plenary meeting in Venice, 9-10 March, 2001. Strasbourg: Venice Commission, CDL-INF (2001) 9 vai arī <http://venice.coe.int/site/interface/english.htm>
182. Dietze G. *America and Europe – Decline and Emergence of Judicial Review*. *Virginia Law Review*, 1958, Vol. 44.
183. Dietze G. *Judicial review in Europe*. *Michigan Law Review*, 1956-1957, No. 55
184. Dietze G. *Unconstitutional Constitutional Norms? Constitutional Development in Postwar Germany*. *Virginia Law Review*, 1956, Vol. 42, No. 1
185. Elliot M. *The Constitutional Foundations of Judicial Review*. Oxford-Portland: Hart Publishing, 2001
186. Ernits M. *Holder and Addressees of Basic Rights in the Constitution of the Republic of Estonia*. *Juridica International*, 1999, IV
187. Estella A. *The EU Principle of Subsidiarity and its Critique*. Oxford: Oxford University Press, 2002

188. Ewing K.D The Human Rights Act and Parliamentary Democracy. *Modern Law Review*, 1999, Vol. 79
189. Ewing K.D. *Social Rights and Constitutional Law*. Public Law, 1999, Spring
190. Fairhurst J., Vincenzi C. *Law of the European Community*. Harlow, England: Pearson Longman, [b.g.]
191. Fallon R.H. Stare Decisis and the Constitution: An Essay on Constitutional Methodology. *New York University Law Review*, 2001, Vol. 76
192. Federal Constitutional Court Affirms Horizontal Effect of Constitutional Rights in Private Law Relations and Voids a Martial Agreement on Constitutional Grounds. *German Law Journal*, 2001, Vol. 2, No. 6. <http://germanlawjournal.com>
193. Field O. P. *The Effect of an Unconstitutional Statute*. Minneapolis, The University of Minnesota Press, 1935
194. Finck D.E. Judicial review: The United States Supreme Court Versus German Constitutional Court. *Boston College International and Comparative Law Review*, 1997, Vol. 20.
195. Fleming J.E. The Natural Rights-Based Justification for Judicial Review. *Fordham Law Review*, 2000-2001, Vol. 69
196. Forsyth C. *Of Fig Leaves and Fairy Tales: The Ultra Vires Doctrine, the Sovereignty of Parliament and Judicial Review*. Grām.: Forsyth C. *Judicial Review and the Constitution*. Oxford-Portland Oregon: Hart Publishing, 2000
197. Friedrich C.J. *The Issue of Judicial Review in Germany*. New York: Academy of Political Science, 1928
198. Gardbaum S. The New Commonwealth Model of Constitutionalism. *American Journal of Comparative Law*, 2001, Vol. 49
199. Garlicki L. The Influence of American Constitutional Ideas on the Development of Constitutionalism in Poland and Eastern Europe. Grām.: Thompson K.W., Ludwikowski R.R. *Constitutionalism and Human Rights: America, Poland, and France*. Lanham: University Press of America, 1991
200. General Presentation. Background. <http://www.ccr.ro/print.aspx?page=presentation>
201. Glendon M.A., Gordon M.W., Carozza P.G. *Comparative Legal Traditions in a Nutshell*. St.Paul: West Group, 1999
202. Goerlich H. *Fundamental Constitutional Rights: Content, Meaning and General Doctrines*. Grām.: Karpen U. (ed.) *The Constitution of the Federal Republic of Germany*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1988

203. Gordon R. Q. C, Ward T. *Judicial Review and the Human Rights Act*. London: Cavendish Publishing Limited, 2000
204. Gorove S. *The New Polish Constitution*. *Washington University Law Quarterly*, 1954, No. 3
205. Graber M.A. *Establishing Judicial Review: Marbury and the Judicial Act of 1789*. *Tulsa Law Review*, 2002-2003, Vol. 38
206. Grimm D. *Human Rights and Judicial Review in Germany*. Grām.: Beatty D.M. (ed.) *Human Rights and Judicial Review. A Comparative Perspective*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1994
207. Haines C.G. *The American Doctrine of Judicial Supremacy*. Berkeley, California: University of California Press, 1932
208. Hall K.L. „Think Things, not Words”: *Judicial Review in American Constitutional History*. *University of Florida Law Review*, 1983, Vol. 35
209. Halmai G. *Who is the Main Protector of Fundamental Rights in Hungary? The Role of the Constitutional Court and the Ordinary Courts*. Grām.: *Systems of Justice in Transition. Central European Experiences since 1989*. Aldershot: Ashgate, 2003
210. Halmai G. *Introduction: The End of Activism After Ten Years` Practice of the „Sólyom Court.”* Grām.: Halmai G. (ed.) *Constitution Found? The first decade of Hungarian constitutional review on fundamental rights*. The Netherlands: Book World Publications, 2002
211. Harutyunyan G., Mavčič A. *Constitutional Review and Its Development in the Modern World (a Comparative Constitutional Analysis)*. Yerevan-Ljubljana: [.b.i.], 1999
212. Hartwig M. *The Institutionalization of the Rule of Law: The Establishment of Constitutional Courts in the Eastern European Countries*. *American University Journal of International Law and Policy*, 1991-1992, Vol. 7
213. Hausmaninger H. *From the Soviet Committee of Constitutional Supervision to the Russian Constitutional Court*. *Cornell International Law*, 1992, Vol. 25
214. Hausmaninger H. *The Committee of Constitutional Supervision of the USSR*. *Cornell International Law Journal*, 1990, Vol. 23
215. Hausmaninger H. *Towards a „New” Russian Constitutional Court*. *Cornell International Law Journal*, 1996, Vol. 28
216. He G. H. *Three Years at the Constitutional Court of Hungary (1990-1993) – a Personal Account*. Grām.: *Constitutional Reform and International Law in Central and Eastern Europe*. The Hague: Kluwer Law International, [b.g.].

217. Heun W. Access to the German Federal Constitutional Court. Grām.: Rogowski R., Gawron T. (ed.) Constitutional Courts in Comparison. Comparing the U.S. Supreme Court and the German Federal Constitutional Court. New York: Berghahn Books, 2002
218. Heun W. Supremacy of the Constitution, Separation of Powers, and Judicial Review in Nineteenth-Century German Constitutionalism. Ratio Juris, 2003, Vol.16, No. 2
219. History of Croatian Constitutional Judicature.
http://www.usud.hr/default.aspx?Show=c_o_sudu&m1=29&m2=0&Lang=en#CONSTITUTIONAL2
220. Jackson V.C., Tushnet M. Comparative Constitutional Law. New York: Foundation Press, 1999
221. Jarašiūnas E. The influence of the jurisprudence of the Constitutional Court on the development of legal thought in Lithuania. Grām.: Jarašiūnas E., Kūris E., Lapinskas K., Normantas A., Sinkevičius V., Stačiokas S. Constitutional Justice in Lithuania. Vilnius: The Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2003
222. Jayawickrama N. The Judicial Application of Human Rights Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2002
223. Kauper P.G. Judicial Review of Constitutional Issues in the United States. Grām.: Constitutional Review on the World Today. National reports and comparative studies. Köln, Berlin: Garlheyman's Verlag KS, 1962
224. Kelsen H. The Function of A Constitution. Grām.: Tur R. Twining W. Essays on Kelsen. Oxford: Clarendon Press, 1986
225. Kelzen H. Introduction to the Problems of Legal Theory. Oxford: Clarendon Press, 1996
226. Kelsen H. General Theory of Law and State. Cambridge: Harvard University Press, 1945
227. Kokott J. Report on Germany. Grām.: Slaughter A.M., Sweet A.S., Weiler J.H.H. The European Court and National Courts – Doctrine and Jurisprudence. Legal Change and Its Social Context. Oxford: Hart Publishing, 2000
228. Kommers D.P. The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany. Durham and London, Duke University Press, 1997
229. Kont-Kontson K. Communication of the Constitutional Review Cases in Supreme Court of Estonia – New Challenges. European Commission for Democracy Through Law Collection of Reports IInd Conference of Secretaries General of Constitutional Courts and Courts of Equivalent Jurisdictions.
<http://www.venice.coe.int/site/interface/english.htm>
230. Kudej B. Legal History of Czechoslovakia: from its Creation in 1918 to its peaceful separation in 1992. International Journal of Legal Information, 1996, Vol. 24

231. Kurland P.B. Judicial Review Revised: „Original Intent” and „The Common Will”. *Cincinnati Law Review*, 1986-1987, Vol. 55
232. Kumm M. Constitutional rights as principles: on the structure and domain of constitutional justice. *International Journal of Constitutional Law*, 2004, Vol. 2, No. 3
233. Kumm M. The Jurisprudence of Constitutional Conflict: Constitutional Supremacy in Europe before and after the Constitutional Treaty. *European Law Journal*, 2005, May, Vol. 11, No. 3
234. Kumm M. Who is the Final Arbiter of Constitutionality in Europe?: Three Conceptions of the Relationship Between the German Federal Constitutional Court and the European Court of Justice. *Common Market Law Review*, 1999, No. 36
235. Kulič D. The Constitutional Court of Yugoslavia in the Protection of Basic Human Rights. *Osgood Hall Law Journal*, 1973, Vol. 11, No. 2
236. Kūris E. Constitutional Principles in the Jurisprudence of the Constitutional Court. *Grām.:* Jarašiūnas E., kūris E., Lapinskas K., Normantas A., Sinkevičius V., Stačiokas S. *Constitutional Justice in Lithuania. Vilnius: The Constitutional Court of the Republic of Lithuania*, 2003
237. Lee M. And Abbot C. The Usual Suspects? Public Participation Under the Aarhus Convention. *The Modern Law Review*. 2003, Vol. 66, January
238. Lenaerts K., Van Nuffel P. *Constitutional Law of the European Union*. Thomson: Sweet&Maxwell, 2005
239. Limbach J. The Role of the Federal Constitutional Court. *S.M.U. Law Review*, 2000, Vol. 53
240. Loughlin M. *The Idea of Public Law*. Oxford: Oxford University Press, 2002
241. Ludwikowski R.R. Fundamental Constitutional Rights in the New Constitutions of Eastern and Central Europe. *Cardozo Journal of International and Comparative Law*, 1995, Vol. 3
242. Ludwikowski R.R. „Mixed” Constitutions-Product of an East-Central European Constitutional Melting Pot. *Boston University International Law Journal*, 1998, Vol. 16
243. Ludwikowski R. Judicial Review in the Socialist Legal System: Current Developments. *International and Comparative Law Quarterly*, 1988, Vol. 37
244. Lenoir J.J. Judicial review in Germany under the Weimar Constitution. *Tulane Law Review*, 1939-1940, No 14
245. *Marbury v. Madison*. *Dickinson Law Review*, 1911, Vol. XV, No. 5
246. Maruste R. Democracy and the Rule of Law in Estonia: Progress Achieved and the Problems remaining. *Review of Central and East European Law*, 2000, No. 3

247. Major themes from Catholic Social Teaching. <http://www.osjspm.org/cst/themes.htm>
248. Mavcic A. Constitutional complaint. Ljubljana: Constitutional Court of the Republic of Slovenia, [b.g.]
249. Mavčič A. Access to Justice. Country reports. Slovenia. Ljubljana: [b.i.], 2002
250. Mavčič A. Constitutional Review in the Field of Human Rights Protection. Ljubljana: [b.i.], 2002
251. Mavčič A. Slovenian Constitutional Review. Ljubljana.: Založba Nova Revija, 1995
252. Mavčič A. The Slovenian Constitutional Review. Journal of Constitutional Law in Eastern and Central Europe. 1997, Vol. 4, No. 2
253. Mayer F.C. The European Constitution and the Courts. Grām.: Von Bogdany A., Bast J. (ed.) Principles of European Constitutional Law. Oxford: Hart Publishing, 2006
254. McCloskey R.G. The American Supreme Court. Chicago: The University of Chicago Press, 2000
255. McWhinney E. Supreme Courts and Judicial Law-Making: Constitutional Tribunals and Constitutional Review. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1986
256. Meier A. Social and Economic Rights: A Critique. Human Rights Brief, 2006, Vol. 13, Issue 2
257. Michalowski S., Woods L. German Constitutional Law. Protection of civil liberties. Aldershot: Ashgate Publishing Company, 1999
258. Miles J. Standing Under the Human Rights Act 198: Theories of Rights enforcement and the Nature of Public Law Adjudication. Cambridge Law Journal, 2000, Vol. 59
259. Mirowska M. The Commissioner for Civil Rights Protection in Poland and its Relations with the Constitutional Tribunal. CDL-JU(1999)024e-restr. Strasbourg, 13 July 1999 vai [http://venice.coe.int/docs/1999/CDL-JU\(1999\)024-e.asp](http://venice.coe.int/docs/1999/CDL-JU(1999)024-e.asp)
260. Morton F.L. Judicial Review in France: A Comparative Analysis. American Journal of Comparative Law, 1998, Vol. 36
261. Murphu D.T. Subsidiarity and/or Human Rights. University of Richmond Law Review, 1994-1995, No. 29
262. Nedjati Z. M. Human Rights under the European Convention. Amsterdam: North-Holland Publishing Company, 1978
263. Nicolaidis K., Howse R. The Federal Vision. Legitimacy and Levels of Governance in the United States and the European Union. Oxford: Oxford University Press, 2001
264. Onida M. (ed.) Europe and the Environment. Legal Essays in Honour of Ludwig Krämer. Groningen: Europa Law Publishing, 2004

265. On the Constitutional Court. <http://www.mkab.hu/en/enpage1.htm>
266. Öhlinger T. The Genesis of the Austrian Model of Constitutional Review of Legislation. *Ratio Juris*, 2003, Vol. 16, No. 2
267. Passing Judgment on Constitutional Complaints. <http://www.mkab.hu/en/enpage1.htm>
268. Paulson S.L. Constitutional Review in the United States and Austria: Notes on the Beginnings. *Ratio Juris*, 2003, Vol. 16, No. 2
269. Paulson S.L. On Hans Kelsen`s Role in the Formation of the Austrian Constitution and his Defense of Constitutional Review. Grām.: Krawietz W., Summers R., Weinberger, Von Wright G.H. (ed.) *The Reasonable as Rational? On Legal Argumentation and Justification*. Berlin: Duncker&Humbolt, 2000
270. Peces-Barba G. Le “Defensor del Pueblo” en Espagne et les droits de l`homme. Grām.: *Ombudsman in Europe. The Institution*. Kehl: N.P.Engel, Publisher, 1994
271. Pešelj B.M. Socialist Law and the New Yugoslav Constitution. *The Georgetown Law Journal*, 1963, Vol. 51, No. 4
272. Petzold H. The Convention and the principle of subsidiarity. Human rights in international, European and constitutional law. Part 1: articles and treaties. Estonia: [b.v.], 1994
273. Pinelli C. Comments on the Draft Amendments to the Law on the Constitutional Court of the Republic of Latvia. CDL-JU (2000) 15. Strasbourg: Council of Europe, 2000 vai arī [http://venice.coe.int/docs/2000/cdl-ju\(2000\)015-e.asp](http://venice.coe.int/docs/2000/cdl-ju(2000)015-e.asp)
274. Poole T. Legitimacy, Rights and Judicial review. *Oxford Journal of Legal Studies*, 2005, Vol. 25, No. 4
275. Powell L.F. Stare Decisis and Judicial Review. *Washington and Lee Law Review*, 1990, Vol. 47, No. 2
276. Přibán J. Constitutional Justice and Retroactivity of Laws in Postcommunist Central Europe. Grām.: *Systems of Justice in Transition. Central European Experiences since 1989*. Aldershot: Ashgate, 2003
277. Radin M. The Judicial Review of Statutes in Continental Europe. *West Virginia Law Quarterly*, 1934-1935, Vol.41
278. Reid K. *A Practitioner`s Guide to the European Convention on Human Rights*. London: Sweet&Maxwell, 2004
279. Rinken A. The Federal Constitutional Court and the German Political System. Grām.: Rogowski R., Gawron T. (ed.) *Constitutional Courts in Comparison. Comparing the U.S. Supreme Court and the German Federal Constitutional Court*. New York: Berghahn Books, 2002

280. Rogowski R., Gawron T. Constitutional Litigation as Dispute Processing. Comparing the U.S. Supreme Court and the German Federal Constitutional Court. Grām.: Rogowski R., Gawron T. (ed.) Constitutional Courts in Comparison. Comparing the U.S. Supreme Court and the German Federal Constitutional Court. New York: Berghahn Books, 2002
281. Rosenfeld M. Constitutional Adjudication in Europe and the Unites States: paradoxes and contrasts. *Journal of International Constitutional Law*, 2004, Vol. 2, No. 4
282. Sajó A. Limiting Government. An Introduction to Constitutionalism. Budapest: Ceupress, 1999
283. Saylor J.R. Judicial Review Prior to Marbury v. Madison. *Southwest Law Journal*, 1953, Vol. 7
284. Scalia A. Federal Constitutional Guarantees of Individual Rights in the United States of America. Grām.: Beatty D.M. (ed.) Human Rights and Judicial Review. A Comparative Perspective. Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 1994
285. Schwartz H. General Constitutional Principles and the Protection of Human Rights. Erevan: [b.i.], 1997
286. Schwartz H. The Struggle for Constitutional Justice in Post-Communist Europe. Chicago and London: The University of Chicago Press, 2000
287. Schwartz B. A History of the Supreme Court. Oxford: Oxford University Press, 1993
288. Shelton D. Remedies in International Human Rights Law. Oxford: Oxford University Press, 1999
289. Shelton D. Subsidiarity and Human Rights Law. *Human Rights Law Journal*, Vol. 27. No. 1
290. Singer M. The Constitutional Court of the German Federal Republic: Jurisdiction over Individual Complaints. *International and Comparative Law Quarterly*, 1982, Vol. 31
291. Sinkevičius V. The Jurisdiction of the Constitutional Court. Grām.: Jarašiūnas E., Kūris E., Lapinskas K., Normantas A., Sinkevičius V., Stačiokas S. Constitutional Justice in Lithuania. Vilnius: The Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2003
292. Slovenia: Constitutional Court case brought by the National Association of Ecologists. Grām.: Handbook on Access to justice under the Aarhus Convention. Hungary: The Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe, 2003
293. Schmitz G. The Constitutional Court of the Republic of Austria 1918-1920. *Ratio Juris*, 2003, Vol. 16, No. 2
294. Stec S. Conclusions and Recommendations. Grām.: Handbook on Access to justice under the Aarhus Convention. Hungary: The Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe, 2003

295. Stec S. and Casey- Lefkowitz S. The Aarhus Convention: An Implementation Guide. United Nations Economic Commission for Europe, Geneva, 2000
296. Steinberger H. Historic Influences of American Constitutionalism upon German Constitutional Development: Federalism and Judicial Review. Columbia Journal of Transnational Law, 1998, No 36
297. Steinberger H. Models of Constitutional Jurisdiction. Strasbourg: Council of Europe Press, 1994
298. Stolleis M. Judicial Review, Administrative Review, and Constitutional Review in the Weimar Republic. Ratio Juris, 2003, Vol.16, No.2
299. Stone A. The Birth of Judicial Politics in France. The Constitutional Council in Comparative Perspective. New York, Oxford: Oxford University Press, 1992
300. Szikinger I. Jurisprudence of the Hungarian Constitutional Court Related to Legislation on Policing. Grām.: Halmai G. (Ed.) Constitution Found? The first decade of Hungarian constitutional review on fundamental rights. The Netherlands: Book World Publications, 2002
301. Subsidiarity. From Wikipedia, the free encyclopedia.
<http://en.wikipedia.org/wiki/Subsidiarity>
302. Supreme Court and the German Federal Constitutional Court. New York: Berghahn Books, 2002
303. Sweet A.S. Governing with Judges. Constitutional Politics in Europe. Oxford: Oxford University Press, 2000
304. Škrk M. The Role of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia Following Integration into the European Union. <http://www.us-rs.si>
305. The Rights to a Fair Trial. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2000
306. Uitz R. Individual Claims in the Jurisprudence of the Hungarian Constitutional Court. Grām.: Halmai G. (ed.) Constitution Found? The first decade of Hungarian constitutional review on fundamental rights. The Netherlands: Book World Publications, 2002
307. Ušacka A. The Impact of the European Integration Process on the Constitution of Latvia. Grām.: Kellermann A.E., De Zwaan J.W., Czuczai J. EU Enlargement. The Constitutional Impact at EU and National Level. The Hague: TMC Asser Press, 2001
308. Usacka A. „Strict” or „liberal” Interpretation? Comments on Latvia. Grām.: Smith E. (ed.) The Constitution as an Instrument of Change. [b.v]: SNS Förlag, 2003
309. Utter R., Lundsgaard C. Judicial Review in the New Nations of Central and Eastern Europe: Some Thoughts from a Comparative Perspective. Ohio State Law Journal, 1993, Vol. 54

310. Taube C. Constitutionalism in Estonia, Latvia and Lithuania. Stockholm: Iustus Förlag, 2001
311. Taylor G. Germany: The Subsidiarity principle. International Constitutional Law, 2006, Vol. 4, No. 1
312. The Role of the Constitutional Court in the Consolidation of the Rule of Law. [b.v.]: European Commission for Democracy Through Law, Council of Europe Press, 1994
313. Three Theorems of Judicial Review. Constitutional Commentary, 1985, Vol. 2
314. Troper M. The Logic of Justification of Judicial Review. International Journal of Constitutional Law, 2003, Vol.1, No 1
315. The Constitution of Czechoslovakia. The Constitution Review, 1920, Vol. 4
316. The history of Polish Constitutional Tribunal. <http://www.trybunal.gov.pl/eng>
317. Tushnet M. Taking the Constitution Away from the Courts. Princeton: Princeton University Press, 1999
318. Van Dijk P., Van Hoof G.J.H. Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. The Hague: Kluwer Law International, 1998
319. Vanberg G. The Politics of Constitutional Review in Germany. Cambridge: Cambridge University Press, 2005
320. Zeidler W. The Federal Constitutional Court of the Federal Republic of Germany: Decisions on the Constitutionality of Legal Norms. Notre Dame Law Review, 1986-1987, No. 62
321. Zupancic B.M. Constitutional Law and the Jurisprudence of the European Court of Human Rights: An Attempt at a Synthesis. German Law Journal, 2001, Vol. 2, No.10, <http://www.germanlawjournal.com>
322. Zweigert K., Kötz H. Introduction to Comparative Law. Oxford: Clarendon Press, 1998
323. Wellenreuther H. German and American Constitutional Thought. Contexts, Interaction and Historical Realities. New York: Berg, 1990

TIESĪBU AKTI

324. Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Rīga: Saeimas kanceleja, 2004
325. Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 23. oktobris, nr. 308/312 (1369/1373)

326. Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē: LR Likums. Latvijas Vēstnesis, 2003. 22. maijs, nr. 76 (2841).
327. Deklarācija par Latvijas valsti: Latvijas Satversmes Sapulces lēmums. Likumu un valdības rīkojumu krājums, 1920. 31. augusts, nr. 4
328. Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu: LPSR Augstākās padomes deklarācija. Ziņotājs, 1990. 17. maijs, nr. 20
329. Par Latvijas Republikas valstisko statusu: Konstitucionālais likums. Ziņotājs, 1991. 24. oktobris, nr. 42
330. Par Līgumu par Konstitūciju Eiropai: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 21. jūnijs, nr. 97 (3255)
331. Eiropas Kopienas dibināšanas līgums.
http://www.eiropinfo.lv/files/ESIC/EK_dib_kons.doc
332. Par 1950.gada 4.novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju un tās 1.,2.,4.,7. un 11.protokolu: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13. jūnijs, nr. 143/144 (858/859)
333. Par pievienošanas starptautiskajam cilvēktiesību aktam — Konvencijai par bērna tiesībām: LR Augstākās Padomes lēmums. <http://www.likumi.lv/doc.php?id=69111>
334. Par grozījumu Konvencijā par bērna tiesībām: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005, 28 septembris, nr. 154 (3312).
335. Par 1998.gada 25.jūnija Orhūsas konvenciju par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 26. aprīlis, nr. 64 (2639)
336. Satversmes tiesas likums. LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1996. 14. jūnijs, nr. 103 (588)
337. Grozījumi Satversmes tiesas likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2000. 20. decembris, nr. 460/464 (2371/2375)
338. Par tiesu varu: LR likums. Ziņotājs, 1993, 14. janvāris, nr. 1.
339. Par likumu un citu Saeimas, Valsts prezidenta un Ministru kabineta pieņemto aktu izsludināšanas, publicēšanas, spēkā stāšanās kārtību un spēkā esamību: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 16. jūnijs, nr. 72 (203).
340. Administratīvā procesa likums: LR likums.
<http://www.likumi.lv/doc.php?id=55567&mode=KDOC>
341. Grozījumi Administratīvā procesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2004. 23. janvāris, nr. 12 (2960)
342. Civillikums: LR likums. <http://www.likumi.lv/doc.php?id=90223>

343. Civilprocesa likums: LR likums.
<http://www.likumi.lv/doc.php?id=50500&mode=KDOC>
344. Grozījumi Civilprocesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 2. jūlijs, nr. 102 (2489)
345. Grozījumi Civilprocesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 27. septembris, nr. 154 (3522)
346. Kriminālprocesa likums: LR likums.
<http://www.likumi.lv/doc.php?id=107820&mode=KDOC>
347. Par vides aizsardzību: LR likums. Ziņotājs. 1991. 29. augusts, nr. 33
348. Par nodokļiem un nodevām: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995.18. februāris, nr. 26 (309)
349. Biedrību un nodibinājumu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis. 2003. 14. novembris, nr. 161 (2926)
350. Par Valsts Cilvēktiesību biroju: LR likums. Latvijas Vēstnesis. 1996. 17. decembris, nr. 221/222 (706/707)
351. Tiesībsarga likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis. 2006. 25. aprīlis, nr. 65 (3433).
352. Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības likums: LR Likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 1. aprīlis, nr. 52 (3210)
353. Par pašvaldībām: LR likums: Latvijas Vēstnesis, 1994. 24. maijs, nr. 61 (192)
354. Valsts pārvaldes iekārtas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 21. jūnijs, nr. 94 (2669)
355. Noteikumi par valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības veidiem, maksimālo stundu skaitu, samaksas apmēru un kārtību: Ministru Kabineta 2005. gada 7. jūnija noteikumi nr. 407. Latvijas Vēstnesis, 2005. 10. jūnijs, nr. 92 (3250)
356. Grozījumi Ministru kabineta 1995.gada 3.oktobra noteikumos Nr.291 "Suņu un kaķu turēšanas noteikumi: Ministru Kabineta 2001. gada 31. jūlija noteikumi nr. 349. Latvijas Vēstnesis, 2001. 17. augusts, nr. 119 (2506)
357. Suņu un kaķu turēšanas noteikumi: Ministru kabineta 1995. gada 3. oktobra noteikumi nr. 291. Latvijas Vēstnesis, 1995. 10. oktobris, nr. 155 (438)
358. Administratīvo aktu procesa noteikumi: Ministru kabineta 1995. gada 15. jūnija noteikumi nr. 154. Latvijas Vēstnesis, 1995. 4. jūlijs, nr. 100 (383)
359. Satversmes tiesas reglaments. <http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/reglaments.htm>
360. Biedrības „Sabiedrība par atklātību – Delna” statūti.
<http://www.delna.lv/uploads/Statuti%20GALA%20LABOJUMI%2020050907.doc>

361. Act XX of 1949 Constitution of the Republic of Hungary.
<http://www.mkab.hu/en/enpage5.htm>
362. Bulgaria Constitution. http://www.constcourt.bg/constcourt/ks_eng_frame.htm
363. Constitution of the Republic of Poland. <http://www.trybunal.gov.pl/eng/index.htm>
364. Constitution of the Slovak Republic. http://www.concourt.sk/A/a_index.htm
365. Constitution of the Republic of Slovenia. Grām.: Constitutional Court of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Tiskarna Ljubljana, 1995
366. Constitution of the Portuguese Republic.
<http://www.tribunalconstitucional.pt/tc/conteudo/files/constituicaoingles.pdf>
367. Lithuania – Constitution. <http://www.lrkt.lt/konst/eng/constitution.htm/> vai
Constitution of the Republic of Lithuania (Approved by the citizens of the Republic of Lithuania in the Referendum on 25 October 1992, as amended by 23 January 2003, No.IX-1305. <http://www3.lrs.lt/c-bin/eng/preps2?Condition1=206072&Condition2>
368. The Constitution of the Republic of Estonia.
<http://www.legaltext.ee/text/en/X0000.htm>
369. The Constitution of Czech Republic.
http://www.concourt.cz/engl_verze/constitution.html
370. The Constitution of the Republic of Croatia.
http://usud.hr/htdocs/en/the_constitution.htm
371. Основной закон Федеративной Республики Германии. Grām.: Конституции государств Европейского Союза. Москва: ИНФРА, 1997
372. Convention on the Rights of the Child. Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 44/25 of 20 November 1989.
<http://www.ohchr.org/english/law/crc.htm> (aplūkots 2006-09-29)
373. Constitutional Review Court Procedure Act of Estonia.
[http://www.nc.ee/english/const/CONSTITUTIONAL%20REVIEW%20COURT%](http://www.nc.ee/english/const/CONSTITUTIONAL%20REVIEW%20COURT%20ACT.htm)
374. Organic Law No. 2/1979 on the Constitutional Court of Spain.
<http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>
375. Act XXXII of 1989 on the Constitutional Court of the Republic of Hungary.
<http://www.mkab.hu/en/enpage5.htm>
376. Act on the Constitutional Court of the Czech Republic.
http://test.concourt.cz/angl_verze/act.html
377. Constitutional Court Act. Grām.: Constitutional Court of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Tiskarna Ljubljana, 1995

378. Law on the Federal Constitutional Court. Legal texts. Law on the Federal Constitutional Court. Bonn: Internationes, 1996
379. On the Organisation of the Constitutional Court of the Slovak Republic, on the Proceedings before the Constitutional Court and the status of its Judges. Act of the National Council of the Slovak Republic of January 20, 1993.
http://www.concourt.sk/A/a_index.htm
380. The Constitutional Act on the Constitutional Court of the Republic of Croatia.
http://usud.hr/htdocs/en/the_constitutional_act.htm
381. The Constitutional Tribunal Act of 1 August 1997 of the Republic of Poland.
<http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>
382. Федеральный конституционный закон от 21 июля 1994 г. N 1-ФКЗ. О Конституционном Суде Российской Федерации (с изменениями от 8 февраля, 15 декабря 2001 г., 7 июня 2004 г., 5 апреля 2005 г.).
http://ksportal.garant.ru:8080/SESSION/S__zz5CCymE/PILOT/main.htm
383. Закон о Конституционном Трибунале. Конституционное право Республики Польша. Варшава, [b.i.], 1996
384. Riigikogu Rules of Procedure Act.
http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?tyyp=SITE_ALL&ptyyp=I&m=000&query=procedure+act
385. Riigikogu Internal Rules Act.
http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?tyyp=SITE_ALL&ptyyp=I&m=000&query=internal+rules
386. Rules of Procedure of the Human Rights Ombudsmen of the Republic of Slovenia.
http://www.varuh-rs.si/index.php?id=92&L=6#4_other
387. The Environmental Protection Act of the Republic of Slovenia.
<http://www.gov.si/mop/en/index.htm>
388. Instructions on logging a constitutional complaint with the Federal Constitutional Court. Legal texts. Law on the Federal Constitutional Court. Bonn: Internationes, 1996
389. On Administrative Procedures Affecting Large Numbers of Persons. Council of Europe Committee of Ministers recommendation to member states No R (87) 16.
<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?Command=com.instranet.CmdBlobGet&DocId=694388&SecMode=1&Admin=0&Usage=4&IntranetImage=44918>
390. Recommendation No. R (81) 7 On Measures Facilitating Access to Justice. Adopted by the Committee of Ministers on 14 May 1981.
http://www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_co-operation/Administrative_law_and_justice/Texts_&_Documents/Recommendation%2881%297.asp#TopOfPage

391. Resolution (78) 8 On Legal Aid and Advice. Adopted by the Committee of Ministers on 2 March 1978. http://www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_co-operation/Administrative_law_and_justice/Texts_&_Documents/Resolution%2878%298.asp#TopOfPage
392. Council Directive 2002/8/EC of 27 January 2003 to improve access to justice in cross-border disputes by establishing minimum common rules relating to legal aid for such disputes. <http://www.consilium.europa.eu>
393. Protocol on the application of the principles of subsidiarity and proportionality. <http://europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/selected/livre345.html>

TIESU PRAKSES MATERIĀLI

394. Par Finanšu ministrijas 1993.gada 30.aprīlī apstiprinātā nr.047./475. un Ekonomisko reformu ministrijas 1993.gada 4.maijā apstiprinātā nr.34-1.1.-187. kopīgā skaidrojuma "Par pamatlīdzekļu pārvērtēšanu uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību grāmatvedībā" un Ekonomikas ministrijas 1993.gada 28.decembra skaidrojumu nr. 3-31.1-231 "Par kārtību, kādā piemērojams Finanšu ministrijas un Ekonomisko reformu ministrijas kopīgais skaidrojums "Par pamatlīdzekļu pārvērtēšanu uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību grāmatvedībā"" atbilstību likumam "Par valsts un pašvaldību īpašuma objektu (uzņēmumu) privatizācijas kārtību", likumam "Par valsts un pašvaldību īpašuma objektu privatizāciju" un citiem likumiem: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 04-05 (97). Latvijas Vēstnesis, 1998. 12. marts, nr. 66 (1127)
395. Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 09 – 02 (98). Latvijas Vēstnesis, 1998. 5. maijs, nr. 122/123 (1183/1184)
396. Par valsts akciju sabiedrības "Valsts nekustamā īpašuma aģentūra" "Nolikuma par kārtību, kādā izīrējami brīvie dzīvokļi Valsts nekustamā īpašuma aģentūras pārvaldīšanā esošajos namīpašumos" atbilstību likuma "Par valsts un pašvaldību palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā" 2., 10. un 11.pantam, likuma "Par dzīvojamo telpu īri" 40.pantam un likuma "Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju" pārejas noteikumu 4.punktam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 04 - 03(99). Latvijas Vēstnesis, 1999. 14. jūlijs, nr. 229/230 (1689/1690)
397. Par Ministru kabineta 1999. gada 30. novembra lēmuma "Par sabiedrības ar ierobežotu atbildību "WINDAU" Bauskas koģenerācijas stacijā ieguldīto ārvalstu investīciju aizsardzību" (protokols nr. 67, 38. paragrāfs) 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmei, Ministru kabineta iekārtas likuma 3. nodaļai, likuma "Par ārvalstu ieguldījumiem Latvijas Republikā" 1. panta pirmajai daļai, Enerģētikas likuma 41. pantam, likuma "Par valsts un pašvaldību īpašuma objektu privatizāciju" 8. panta pirmajai un ceturtajai daļai un likuma "Par akciju sabiedrībām" 49. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 04-07 (99). Latvijas Vēstnesis, 2000. 29. marts, nr. 113/114 (2024/2025)

398. Par Saeimas vēlēšanu likuma 5. panta 5. un 6. punkta un Pilsētas domes un pagasta padomes vēlēšanu likuma 9. panta 5. un 6. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 101. pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 25. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2000-03-01. Latvijas Vēstnesis, 2000. 1. septembris, nr. 307/309 (2218/2220)
399. Par Ministru kabineta 1999.gada 6.jūlija noteikumu nr.249 "Grozījumi Ministru kabineta 1998.gada 6.oktobra noteikumos "Noteikumi par tirdzniecības kārtību tirgos, gadatirgos, ielu tirdzniecības vietās un izbraukumos"" 1.1. punkta atbilstību likuma "Par uzņēmējdarbību" 4. panta otrajai daļai un 32. panta pirmās daļas 1. punktam, Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam un "Vispārējās vienošanās par tarifiem un tirdzniecību" (VVTT 1947) III panta 4. paragrāfam, Ministru kabineta iekārtas likuma 14. pantam un likuma "Par Igaunijas Republikas, Latvijas Republikas un Lietuvas Republikas līgumu par brīvo tirdzniecību ar lauksaimniecības precēm" 3. panta otrajai daļai: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2000-07-0409. Latvijas Vēstnesis, 2001. 4. aprīlis, nr. 54 (2441).
400. Par likuma "Par valsts sociālo apdrošināšanu" Pārejas noteikumu 1.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109.pantam, 1966.gada 16.decembra Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 9.pantam un 11.panta pirmajai daļai: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2000-08-0109. Latvijas Vēstnesis, 2001. 14. marts, nr. 41 (2428).
401. Par likuma "Par valsts pensijām" pārejas noteikumu 1.punkta (daļā par ārvalstnieku un bezvalstnieku, kuru pastāvīgā dzīvesvieta 1991.gada 1.janvārī bija Latvija, apdrošināšanas stāžu) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 91. un 109. pantam un 1950.gada 4.novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14.pantam un šīs konvencijas 1.protokola 1.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2001-02-0106. Latvijas Vēstnesis, 2001. 27. jūnijs, nr. 99 (2486)
402. Par Valsts valodas likuma 19.panta un Ministru kabineta 2000.gada 22.augusta noteikumu nr.295 "Noteikumi par vārdu un uzvārdu rakstību un identifikāciju" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. un 116.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2001-04-0103. Latvijas Vēstnesis, 2001. 2. decembris, nr. 187 (2574)
403. Par Tieslietu ministrijas ar 2001. gada 9. maija rīkojumu Nr. 1-1/187 apstiprināto "Pagaidu noteikumu par aizdomās turēto, apsūdzēto, tiesājamo un notiesāto personu turēšanas kārtību izmeklēšanas cietumos" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 95. un 111. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2001-05-03. Latvijas Vēstnesis, 2001. 22. decembris, nr. 187 (2574)
404. Par Saeimas Prezidija 2000. gada 28. februāra "Noteikumu par kārtību, kādā no Saeimas budžeta kompensējami izdevumi, kas deputātam radušies, realizējot savas pilnvaras" 4., 5., 6., 7., 8. punkta un 9. punkta pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2001-06-03. Latvijas Vēstnesis, 2002. 26. februāris, nr. 31 (2606).

405. Par likuma “Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu” 2.panta un Ministru kabineta 1998.gada 31.augusta noteikumu nr.327 “Pieteikumu iesniegšanas un izskatīšanas, lēmumu pieņemšanas, darba garantiju un sociālo garantiju atjaunošanas un zaudējumu atlīdzības izmaksas kārtība” 3.punkta 1.apakšpunkta atbilstību Satversmes 91. un 92.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2001-07-0103. Latvijas Vēstnesis, 2001. 7. decembris, nr 178 (2565)
406. Par Ministru kabineta 2001. gada 27. februāra noteikumu nr. 92 “Cukurbiešu piegādes apjomu noteikšanas kārtība cukurbiešu audzētājiem” 2.1. punkta daļā par cukurbiešu piegādes apjoma noteikšanu, pamatojoties uz cukurbiešu audzētājam 2000. gadā noteikto cukurbiešu piegādes apjomu, atbilstību Satversmes 91. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2001-09-01. Latvijas Vēstnesis, 2002. 23. janvāris, nr. 12 (2587)
407. Par likuma “Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 26. punkta atbilstību Satversmes 91. un 109. pantam: LR satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2001-12-01. Latvijas Vēstnesis, 2002. 20. marts, nr. 44 (2619)
408. Par Ministru kabineta 2001. gada 31. jūlija noteikumu nr. 349 “Grozījumi Ministru kabineta 1995. gada 3. oktobra noteikumos nr. 291 “Suņu un kaķu turēšanas noteikumi”” atbilstību Satversmes 105. pantam un Ministru kabineta iekārtas likuma 14. panta 3. punktam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2002-01-03.
[http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/spriedumi/01-03\(02\).htm](http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/spriedumi/01-03(02).htm)
409. Par “Izmeklēšanas cietumu iekšējās kārtības noteikumu” 59.1.6., 66. un 68. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 95. un 111. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2002-04-03. Latvijas Vēstnesis, 2002. 24. oktobris, nr. 154 (2729)
410. Par likuma “Par tiesu varu” 49. panta otrās daļas atbilstību Satversmes 1. un 83. pantam. LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2002-06-01. Latvijas Vēstnesis, 2003. 5. februāris, nr. 19 (2784)
411. Par Satversmes tiesas likuma 19.2 panta ceturtais daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 92.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2002-09-01. Latvijas Vēstnesis. 2002. 27. novembris, nr. 173 (2748)
412. Par likuma “Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsētās” 12. panta pirmās daļas 3. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2002-12-01. Latvijas Vēstnesis, 2003. 26. marts, nr. 47 (2812)
413. Par Ministru kabineta 2001. gada 8. augusta rīkojuma nr. 401 “Par bīstamo atkritumu sadedzināšanas iekārtas izvietojumu Olainē” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 111. un 115. pantam, Atkritumu apsaimniekošanas likuma 5. pantam un 6. panta 1. – 3. punktam, likuma “Par ietekmes uz vidi novērtējumu” 3. un 11. pantam, likuma “Par piesārņojumu” 14. pantam un 17. panta pirmajai daļai, kā arī likuma “Par vides aizsardzību” 11. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2002-14-04. Latvijas Vēstnesis, 2003. 18. februāris, nr. 26 (2791)

414. Par Saeimas vēlēšanu likuma 2.panta 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 6., 8. un 91.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2002-18-01. Latvijas Vēstnesis, 2003. 6. marts, nr. 36 (2801)
415. Par Civilprocesa likuma 82. panta piektās daļas un 453. panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 92. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2003-04-01. Latvijas Vēstnesis, 2003. 1. jūlijs, nr. 97 (2862)
416. Par Krimināllikuma 271.panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 100.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2003-05-01. Latvijas Vēstnesis, 2003. 30. oktobris, nr. 152 (2917)
417. Par Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 96.panta otrās daļas 1.teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 92.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr.2003-08-01. Latvijas Vēstnesis, 2003. 7. oktobris, nr. 138 (2903)
418. Par Civilprocesa likuma 83. panta 4. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2003-10-01. Latvijas Vēstnesis, 2003. 7. novembris, nr. 157 (2922)
419. Par likuma „Par maternitātes un slimības apdrošināšanu” 31.panta ceturtās daļas, pārejas noteikumu 2. punkta 4.apakšpunkta un Ministru kabineta 1998. gada 28. jūlija noteikumu Nr. 270 „Vidējās apdrošināšanas iemaksu algas aprēķināšanas kārtība un valsts sociālās apdrošināšanas pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtība” 8.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 109.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2003-19-0103. Latvijas Vēstnesis, 2004. 15. janvāris, nr. 7 (2955)
420. Par Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 114.2 panta atbilstību 1965. gada 9. aprīļa Konvencijai par starptautiskās jūras satiksmes atvieglošanu: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2004-01-06. Latvijas Vēstnesis, 2004. 9.jūlijs, nr.108 (3056).
421. Par likuma “Par valsts pensijām” 30. panta piektās un sestās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 91. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2004-03-01. Latvijas Vēstnesis, 2004. 26. oktobris, nr. 169 (3117)
422. Par Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 220. un 222. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2004-06-01.Latvijas Vēstnesis, 2004. 12. oktobris, nr. 161 (3109)
423. Par Civilprocesa likuma 21. panta trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 92. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2004-19-01. Latvijas Vēstnesis, 2005. 22. februāris, nr. 30 (3188)
424. Par likuma “Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 32. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2004-21-01. Latvijas Vēstnesis, 2005. 7. aprīlis, nr. 55 (3213)
425. Par Izglītības likuma 59. panta otrās daļas otrā teikuma daļā par piedalīšanos privāto izglītības iestāžu finansēšanā, ja tiek īstenotas izglītības programmas valsts valodā, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam un Eiropas Cilvēka tiesību un

- pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam (saistībā ar Pirmā protokola 2. pantu): LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2005-02-0106. Latvijas Vēstnesis, 2005. 16. septembris, nr. 148 (3306)
426. Par Ministru kabineta 2004. gada 22. aprīļa noteikumu Nr. 417 „Grozījumi Ministru kabineta 2002. gada 19. februāra noteikumos Nr. 74 „Notiesāto darba samaksas kārtība brīvības atņemšanas iestādēs”” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91., 107. pantam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2005-03-0306. Latvijas Vēstnesis, 2005.25. novembris, nr. 189 (3347)
427. Par likuma “Par valsts noslēpumu” 11. panta sestās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2005-07-01. Latvijas Vēstnesis, 2005. 24. aprīlis, nr. 62 (2827)
428. Par Valsts sociālo pabalstu likuma 7. panta pirmās daļas 1. punktā ietvertā nosacījuma – „ja šī persona nav nodarbināta (nav uzskatāma par darba ņēmēju vai pašnodarbināto saskaņā ar likumu „Par valsts sociālo apdrošināšanu”) vai ir nodarbināta un atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā” – atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91., 106. un 110. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2005-09-01. Latvijas Vēstnesis, 2005. 8. novembris, nr. 177 (3335)
429. Par Ministru kabineta 2005. gada 11. janvāra noteikumu Nr. 17 “Grozījumi likumā “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” un 2005. gada 9. jūnija likuma “Grozījumi likumā “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2005-12-0103. Latvijas Vēstnesis, 2005. 20. decembris, nr. 203 (3361)
430. Par Saeimas vēlēšanu likuma 5. panta 5. un 6.punkta un Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likuma 9. panta pirmās daļas 5. un 6. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 9., 91. un 101. pantam un Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 25. un 26. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2005-12-0106. Latvijas Vēstnesis, 2006. 20. jūnijs. nr. 95 (3463)
431. Par 2004. gada 20. decembra likuma “Grozījumi likumā “Par dzīvojamo telpu īri”” 13. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 105. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2005-16-01. Latvijas Vēstnesis, Latvijas Vēstnesis, 2006. 9. marts, nr. 40 (3408)
432. Par Latvijas Sodū izpildes kodeksa 74. panta pirmās daļas vārdu “nosūtīt vēstules” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 92. un 104. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2005-17-01. Latvijas Vēstnesis, 2006. 9. februāris, nr. 24 (3392)
433. Par Valsts sociālo pabalstu likuma 4. panta piektās daļas 2. punkta vārdu “un Latvijas Republikā nodzīvojis kopumā ne mazāk kā 60 mēnešus, no tiem pēdējos 12 mēnešus nepārtraukti” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 110. pantam: LR Satversmes

- tiesas spriedums lietā nr. 2005-19-01. Latvijas Vēstnesis, 2005. 29. decembris, nr. 209 (3367)
434. Par likuma „Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātspēju” 14. panta pirmās daļas 4. punkta normas vārdu „tiesājamā, apsūdzētā vai aizdomās turētā” (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2005. gada 15. jūnijam) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. un 106. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2005-22-01. Latvijas Vēstnesis, 2006. 28. februāris, nr. 34 (3402)
435. On Conformity of the State Stock Company - the Real Estate Agency Regulations ”On the Procedure by which Free Apartments in Dwelling Houses under the Management of the Real Estate Agency shall Be Rented” with Articles 2, 10 and 11 of the Law ”On Housing Support Granted by the State and Local Governments”, Article 40 of the Law ”On the Rent of Dwelling Space” and Item 4 of the Transitional Provisions of the Law ”On the Privatisation of State and Local Governments Apartment Houses”: Decision of the Constitutional Court of the Republic of Latvia in case No. 04-03(99).
[http://www.satv.tiesa.gov.lv/Eng/Spriedumi/04-03\(99\).htm](http://www.satv.tiesa.gov.lv/Eng/Spriedumi/04-03(99).htm) (aplūkots 2006-07-31).
436. Satversmes tiesas tiesneša Jura Jelāgina atsevišķās domas lietā nr. 2004-01-06. Par Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 114.² panta atbilstību 1965. gada 9. aprīļa Konvencijai par starptautiskās jūras satiksmes atvieglošanu.
[http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/spriedumi/0401\(06\)JJD.htm](http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/spriedumi/0401(06)JJD.htm)
437. Latvijas Senāta spriedumi (1918-1940). 3. sējums Senāta Administratīvā departamenta spriedumi (1926-1930). Rīga: Latvijas Republikas Augstāka tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997
438. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2004. gada 3. augusta lēmums lietā nr. SKA-183. Latvijas tiesu nolēmumu datu bāze. <http://www.lursoft.lv>
439. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2005. gada 19. jūlija lēmums lietā nr. SJA-10. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2005. 6. decembris, Nr. 46 (401)
440. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006. gada 17. janvāra spriedums lietā nr. SKA -0010-06. Latvijas tiesu nolēmumu datu bāze.
<http://www.lursoft.lv>
441. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006. gada 23. maija lēmums lietā nr. SKA-0306-06. Latvijas tiesu nolēmumu datu bāze. <http://www.lursoft.lv>
442. Administratīvās apgabaltiesas 2005. gada 14. janvāra lēmums lietā nr. AA 649-05/5. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2005. gada 1. februāris, Nr. 4 (359)
443. Administratīvās apgabaltiesas 2005. gada 19. aprīļa lēmums lietā nr. AA953-05/5. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista vārds, 2006, 7. marts, Nr. 10 (413)
444. Administratīvās apgabaltiesas 2005. gada 13. oktobra lēmums lietā nr. AA43-1732-05. Latvijas tiesu nolēmumu datu bāze. <http://www.lursoft.lv>

445. Administratīvās apgabaltiesas 2005. gada 22. novembra lēmums lietā nr. AA43-1955-05.6. punkts. Latvijas tiesu nolēmumu datu bāze. <http://www.lursoft.lv>
446. Administratīvās apgabaltiesas 2006. gada 29. marta lēmums lietā nr. AA43-1406-06. Latvijas tiesu nolēmumu datu bāze. <http://www.lursoft.lv>
447. ECT 1962. gada 27. marta spriedums lietā De Becker v. Belgium.
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=De%20%7C%20Becker&sessionid=6980119&skin=hudoc-e>
448. ECT 1972. gada 10. marta spriedums lietā Cases of De Wilde, Ooms and Versyp ("Vagrancy") v. Belgium.
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=3&portal=hbkm&action=html&highlight=De%20%7C%20Wilde&sessionid=7036297&skin=hudoc-en>
449. ECT 1976. gada 7. decembra spriedums lietā Handyside v. the United Kingdom.
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Handyside&sessionid=7948827&skin=hudoc-en>
450. ECT 1978. gada 25. aprīļa spriedums lietā Case of Tyrer v. the United Kingdom.
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=695464&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=1132746FF1FE2A468ACBCD1763D4D8149>
451. ECT 1978. gada 6. septembra spriedums lietā Klass and Others v. Germany.
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Klass&sessionid=6980119&skin=hudoc-en>
452. ECT 1979. gada 13. jūnija spriedums lietā Marckx v. Belgium.
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Marckx&sessionid=7036297&skin=hudoc-en>
453. ECT 1979. gada 9. oktobra spriedums lietā Airey v. Ireland.
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=10&portal=hbkm&action=html&highlight=Airy%20%7C%20v.%20%7C%20Ireland&sessionid=6007969&skin=hudoc-en>
454. ECT 1980. gada 6. novembra spriedums lietā Van Oosterwijck v. Belgium.
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Van%20%7C%20Oosterwijck&sessionid=7507309&skin=hudoc-en>
455. ECT 1986. gada 21. februāra spiedums lietā James and Others.
<http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=0&Action=Html&X=419123948&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0>
456. ECT 1986. gada 18. decembra spriedums lietā: Johnston and Others v. Ireland.
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Johnston&sessionid=7036297&skin=hudoc-en>

457. ECT 1988. gada 24. marta spriedums lietā Olsson v. Sweden (No. 1).
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Olsson&sessionid=6980119&skin=hudoc-en>
458. ECT 1988. gada 26. oktobra spriedums lietā Case of Norris v. Ireland.
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Norris&sessionid=8155828&skin=hudoc-en>
459. ECT 1992. gada 24. septembra spriedums lietā Herczegfalvy v. Austria.
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Herczegfalvy&sessionid=7858421&skin=hudoc-en>
460. ECT 1996. gada 26. aprīļa un 31. augusta spriedums lietā Süßmann v. Germany,
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=4&portal=hbkm&action=html&highlight=constitutional%20%7C%20court&sessionid=8194976&skin=hudoc-en>
461. ECT 1996. gada 16. septembra spiedums lietā Akdivar and Others v. Turkey.
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Akdivar&sessionid=7507309&skin=hudoc-en>
462. ECT 1997. gada 25. novembra spriedums lietā Case of Grigoriades v. Greece.
<http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=0&Action=Html&X=419123214&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0>
463. ECT 2005. gada 15. maija spriedums lietā Steel and Morris v. the United Kingdom.
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Steel%20%7C%20Morris&sessionid=8124077&skin=hudoc-en>
464. ECT 1999. gada 23. novembra lēmums lietā the Municipal Section of Antilly v. France.
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=669808&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=1132746FF1FE2A468ACCBCD1763D4D8149>
465. ECT 2001. gada 1. februāra lēmums lietā AyuntaMiento De Mula v. Spain.
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=670654&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=1132746FF1FE2A468ACCBCD1763D4D8149>
466. ECT 2001. gada 7. jūnija lēmums lietā: Danderyds Kommune v. Sweden.
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=670156&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=1132746FF1FE2A468ACCBCD1763D4D8149>
467. ECT Komisijas 1974. gada 31. maija lēmums lietā 16 Austrian Communes (1) and some of their Councillors v. Austria.
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=667341&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=1132746FF1FE2A468ACCBCD1763D4D8149> (aplūkots 2006-01-05)

468. ECT Komisijas 1998. gada 15. septembra lēmums lietā the province of Bari, Sorrentino and Messeni Nemagna v. Italy.
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=668582&portal=hbk&source=externalbydocnumber&table=1132746FF1FE2A468ACCBBCD1763D4D8149>
469. Report of the Commission. Adopted on 16 May 1980. Applications No 7511 /76 and 77 3/76. Grace Campbell and Jane Cosans against United Kingdom.
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=7146774&skin=hudoc-en&action=request>
470. EKT lieta 26-62. NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration [1963].
http://eurex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=61962J0026
471. EKT lieta 294/83 Parti écologiste "Les Verts" v European Parliament [1986].
http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=61983J0294
472. EKT lieta 314/85 Foto-Frost v Hauptzollamt Lübeck-Ost [1987].
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61985J0314:EN:HTML>
473. Decision of the Constitutional Court of Austria No. AUT-2003-1-001 on March 13, 2003.
<http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>
474. Decision of the Constitutional Court of the Republic of Croatia No. U-III-71/1992 on October 12, 1994.
<http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>
475. Decision of the Constitutional Court of the Republic of Croatia No. U-VIII-466/1995 on July 5 1995.
<http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>
476. Decision of the Constitutional Court of the Republic of Croatia No. U-III-1458/2001 on May 8, 2002.
<http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>
477. The Constitutional Court of the Republic of Croatia No. U-IIIB-1005/2004 on July 8, 2004.
<http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>
478. Decision of the Fourth Chamber of the Constitutional Court of the Czech Republic No. ÚS 150/01 on October 9, 2003.
<http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>
479. Decision of the Constitutional Review Chamber of the National Court of Estonia No. 3-4-1-1-96 on May 10, 1996.
<http://www.nc.ee/?id=471>
480. Judgment of the Supreme Court of the Republic of Estonia in Case No. 3-1-3-10-02 of March 17, 2003.
<http://www.nc.ee/english/const/2002/3-1-3-10-2002.htm>

481. Decision of the third Chamber of the Second Senate of the Federal Constitutional Court. No. 2 BvR 565/98, on November 19, 1999. CODICES GER-2000-2-016. <http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>
482. Case No 35. Decided 22 October 1986 – 2 BvR 197/83. Grām.: Decisions of the Bundesverfassungsgericht – Federal Constitutional Court – Federal Republic of Germany. Volume 1/II: International Law and Law of the European Communities 1952-1898. Karlsruhe: Nomos Verlagsgesellschaft Baden-Baden, 1992
483. Decision of the Constitutional Court of the Republic of Hungary No. HUN-1998-3-008 on October 2, 1998. <http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>
484. On the compliance of Item 4 of Article 10 of the Republic of Lithuania Law on the Approval of the Financial Indices of the 1998 Budget of the State and Those of the Budgets of Local Governments, Item 2 of Government of the Republic of Lithuania Resolution No. 105 "On the Reorganisation of the Department for Standardisation of Lithuania Under the Ministry of Public Administration Reforms and Local Government Affairs" of 27 January 1998, Item 2 of Government of the Republic of Lithuania Resolution No. 117 "On the Transfer of the Right of the Founder of the Lithuanian Zoological Garden" of 30 January 1998, and Item 3 of Government of the Republic of Lithuania Resolution No. 366 "On the Transfer of Certain Functions of the Ministry of Agriculture and Forestry to the Ministry of Environmental Protection and on the Establishment of the Department for Forests and Protected Territories Under the Ministry of Environmental Protection" of 30 March 1998 with the Constitution of the Republic of Lithuania: Ruling of the Constitutional Court of The Republic of Lithuania on 9 July 1999. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1999/n9a0709a.htm>
485. On the compliance of Part 1 of Article 13 of the Republic of Lithuania Law on the Working Conditions of Members of the Seimas of the Republic of Lithuania with the Constitution of the Republic of Lithuania: Ruling of the Constitutional Court of Republic of Lithuania on 9 November 1999. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1999/n9a1109a.htm>
486. On the compliance of Sub-item 4.7 of the Regulations for Operational Activities of the System of Internal Affairs of the Republic of Lithuania approved by 30 September 1993 Government of the Republic of Lithuania Resolution No. 731-19 "On the Approval of the Regulations for Operational Activities of the System of Internal Affairs of the Republic of Lithuania" with the Constitution of the Republic of Lithuania and Item 7 of Part 3 of Article 7 of the Republic of Lithuania Law on Operational Activities: Ruling of the Constitutional Court of The Republic of Lithuania on 5 April 2000. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2000/r000405.htm>
487. On the compliance of Article 23, Paragraph 2 of Article 38, Paragraph 5 of Article 41, Paragraph 5 of Article 152, Paragraph 4 of Article 155, Paragraph 5 of Article 156, Article 180, Paragraphs 4 and 11 of Article 208 and Paragraph 3 of Article 231 of the Statute of the Seimas of the Republic of Lithuania with the Constitution of the Republic of Lithuania: Ruling of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania on 25 January 2001. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2001/r010125.htm>

488. On the compliance of the Government of the Republic of Lithuania Decision "On the request of the company 'Danisco Sugar' A/S to acquire certain shares of sugar sector enterprises" entered into the minutes of the sitting of 22 July 1998 of the Government of the Republic of Lithuania with the Constitution of the Republic of Lithuania and on the compliance of the provisions of Articles 3 and 8 of the Republic of Lithuania Law "On Procedure of Publication and Coming Into Force of Republic of Lithuania Laws and Other Legal Acts" with the Constitution of the Republic of Lithuania: Ruling of the Constitutional Court of Republic of Lithuania on 29 November 2001.
<http://www.lrkt.lt/dokumentai/2001/r011129.htm>
489. On the request of the Panevežys regional administrative court to investigate the compliance of norms of the Republic of Lithuania law on levies with the Constitution of the Republic of Lithuania as well as the compliance of provisions of government of the Republic of Lithuania resolution No. 1458 „On the confirmation of the list of objects of state levy and its amounts as well as the procedure for its payment and returning” of 15 December 2000 with the Constitution of the Republic of Lithuania and laws: Decision of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania on 6 May 2003.
<http://lrkt.lt/dokumentai/2003/d030506.htm>
490. On the compliance of paragraph 2 of Article 4 of the Republic of Lithuania Law on the Supplement and Amendment of Articles 86 and 87 of the Law on the elections to municipal councils and its supplement with article 881 with the Constitution of the Republic of Lithuania and on the compliance of Government of the Republic of Lithuania Resolution No. 457 "On the dismissal of the chief of the Vilnius County” of 11 April 2003 with the Constitution of the Republic of Lithuania and paragraph 1 of Article 9 of the Republic of Lithuania Law “On the procedure of publication and coming into force of the Republic of Lithuania laws and other legal acts: Ruling of the Constitutional Court of Republic of Lithuania on 30 May 2003. Case No. 21/2003.
<http://www.lrkt.lt/dokumentai/2003/r030530.htm>
491. On the compliance of paragraph 2 of Article 11 (wording of 21 December) and paragraph 3 of Article 13 of the Republic of Lithuania Law on the State pensions of officials and servicemen of the interior, the special investigation service, state security, national defence, the prosecutor`s office, the department of prisons and of the establishments and state enterprises which are subordinate to the latter with the Constitution of the Republic of Lithuania, also on the compliance of section 2 of item 25 (wording of 25 May 2001) of the Regulations for granting and payment of state pensions of officials and servicemen of the interior, the special investigation service, state security, national defence, the prosecutor`s office, the department of prisons and of the establishments and state enterprises which are subordinate to the latter as approved by Government of the Republic of Lithuania resolution No 83 of 20 January 1995 with the Constitution of the Republic of Lithuania and on the compliance of item 5 of the said regulations with paragraph 4 of Article 16 of the Republic of Lithuania Law on the State pensions of officials and servicemen of the interior, the special investigation service, state security, national defence, the prosecutor`s office, the department of prisons and of the establishments and state enterprises which are subordinate to the latter: Ruling of the Constitutional Court of Republic of Lithuania on 4 July 2003.
<http://www.lrkt.lt/dokumentai/2003/r030704.htm>

492. Judgment of Constitutional Tribunal of the Republic of Poland No. SK 4/98 on February 24, 1999. <http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>
493. Procedural decision of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland No. Ts 189/00, on February 13, 2001.
http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/documents/Ts_189_00_GB.pdf
494. Procedural decision of the Constitutional Tribynal of the Republic of Poland No. Ts 90/02 on February 11, 2003.
http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/documents/Ts_90_02GB.pdf
495. Procedural decision of the Constitutional Tribynal of the Republic of Poland No. Ts 90/02 on February 11, 2003.
http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/documents/Ts_90_02GB.pdf
496. Procedural decision of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland No. SK 12/02 on February 3, 2004.
http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/documents/SK_12_02_GB.pdf
497. Procedural decision of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland No. Tw43/03, on August 16, 2004,
http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/documents/Tw_43_03_GB.pdf
498. Procedural decision of the Constitutional Tribynal of the Republic of Poland No. Ts 99/04 on December 7, 2004.
http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/documents/Ts_99_04_GB.pdf
499. Procedural decision of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland No. Ts 109/04 on January 25, 2005.
http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/documents/Ts_109_04_GB.pdf
500. Procedural decision of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland No. Ts 35/04 on February 23, 2005.
http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/documents/Ts_35_04_GB.pdf
501. Procedural decision of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland No. P11/04 on March 21, 2005.
http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/documents/P_11_04_GB.pdf
502. Decision of the Constitutional Court of the Republic of Slovakia No. SVK-1995-1-003 on March 28, 1995.
<http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>
503. Resolution of the Constitutional Court of the Republic Slovenia No. Up 27/95 on April 25, 1994, <http://odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.nsf/o/6D4BF1FB52A4B33FC12570CE0049DF27>
504. Ruling of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. U-I-41/94 on July 4, 1994. <http://odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.nsf/o/7DD5742DE8F0CB2DC12571720028878B>

505. Ruling of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. U-I-71/94 on October 6, 1994. http://www.us-rs.com/en/index.php?sv_path=9
506. Resolution of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. U-I-155/94 on November 9, 1994. <http://odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.nsf/o/61985243C857FE24C1257172002807F9>
507. Decision of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. Up-32/94 on April 14, 1995. <http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>
508. Resolution of Constitutional Court of the Republic Slovenia No. Up-44/93 on April 25, 1995. <http://odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.nsf/o/FC5DC46F2907BE14C12570CE0049DF25>
509. Resolution of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. Up-78/94 on May 15, 1995. <http://odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.nsf/o/4EFA4C3232D024C4C12571720029D3CD>
510. Resolution the Constitutional Court of the Republic Slovenia No. Up-81/95 on July 5, 1995. <http://odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.nsf/o/5E66E234C4412B37C12570CE0049DF3B>
511. Resolution of the Constitutional Court of Republic of Slovenia No. Up-10/93 on July 20, 1995. <http://odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.nsf/o/A51D7D330B1A0EDEC12571720029D3ED>
512. Decision of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. Up-164/95-18 on December 7, 1995. <http://odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.nsf/o/981D374CA2B5079EC1256FC4004F7F1A>
513. Decision of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. U-I-30/95 on December 21, 1995. <http://odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.nsf/o/7ACF255999569CD7C1257172002887F6>
514. Decision of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. Up-21/93 on April 4, 1996. <http://odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.nsf/o/3F459BCFCBD2371FC12571720029D412>
515. Resolution of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. Up-41/96 on April 25, 1996. <http://odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.nsf/o/36141E88E7C99B30C1256FC4004F7F74>
516. Decision of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. Up-147/96 on March 13, 1997, <http://odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.nsf/o/A368FF38F7D971A1C12570CE004A2B3C>
517. Decision of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. SLO-1999-2-004 on July 8, 1999. <http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>

518. Ruling of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. U-I-87/99 on July 8, 1999. <http://odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.nsf/o/C882E959F398143BC1257172002888B7>
519. Ruling of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. U-I-80/00 on July 3, 2002. <http://odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.nsf/o/B58412C1044BD4F8C12571720028F1C9>
520. Decision of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. U-I-131/01 on March 11, 2004. <http://krn2.sodisce.si/bin/gate.exe?f=doc&state=a6o2eh.3.4>
521. Определение Конституционного Суда Российской Федерации 13 марта 1995 года по индивидуальной жалобе гражданки Яструбинской Ольги Николаевны. http://www.ksrf.ru/doc/opred/o2_95.htm
522. Определение Конституционного Суда Российской Федерации 13 марта 1995 года по индивидуальной жалобе гражданина Волкова Евгения Петровича. http://www.ksrf.ru/doc/opred/o1_95.htm
523. Определение Конституционного Суда Российской Федерации 14 января 2003 года об отказе в принятии к рассмотрению жалобы Оренбургского муниципального высшего естественно-гуманитарного колледжа (института) на нарушение конституционных прав и свобод подпунктом 6 пункта 3 статьи 5 Закона Российской Федерации “О государственной пошлине” области”. http://www.ksrf.ru/doc/opred/o10_03.htm
524. Определение Конституционного Суда Российской Федерации 17 апреля 2003 года об отказе в принятии к рассмотрению жалобы гражданки Л.С.Красновой на нарушение ее конституционных прав решениями судов общей юрисдикции. http://www.ksrf.ru/doc/opred/o148_03.htm
525. Par tiesvedības izbeigšanu: LR Satversmes tiesas 2002. gada 1. novembra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
526. Par tiesvedības izbeigšanu: LR Satversmes tiesas 2002. gada 11. novembra lēmums. [http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/citi_doc/07-01\(02\)izb.htm](http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/citi_doc/07-01(02)izb.htm)
527. Par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2004-20-0103: LR Satversmes tiesas 2005. gada 11. janvāra rīcības sēdes lēmums. http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/citi_doc/Tiev_izb/Lmizb20040103.pdf
528. Par tiesvedības izbeigšanu lietā nr. 2004-24-0306: LR Satversmes tiesas 2005. gada 18. janvāra rīcības sēdes lēmums. http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/citi_doc/Tiev_izb/Lmizb2004240306.pdf
529. Par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2005-01-01: LR Satversmes tiesas 2005. gada 23. maija lēmums. http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/citi_doc/Tiev_izb/Lmizb20050101.pdf
530. Par tiesvedības izbeigšanu: LR Satversmes tiesas 2006. gada 28. jūnija rīcības sēdes lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

531. Par lietas ierosināšanu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2003. gada 5. maija lēmums. [http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/citi_doc/kolegijas/Lem17\(03\).pdf](http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/citi_doc/kolegijas/Lem17(03).pdf)
532. Par lietas ierosināšanu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2003. gada 21. jūlija lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
533. Par lietas ierosināšanu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2004. gada 12. jūlija lēmums. [http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/citi_doc/kolegijas/Lem64\(04\).pdf](http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/citi_doc/kolegijas/Lem64(04).pdf)
534. Par lietas ierosināšanu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2004. gada 3. septembra lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
535. Par lietas ierosināšanu: LR Satversmes tiesas 3. kolēģijas 2004. gada 5. oktobra lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
536. Par lietas ierosināšanu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2004. gada 16. novembra lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
537. Par lietas ierosināšanu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2005. gada 22. marta lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
538. Par lietas ierosināšanu: LR Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2006. gada 31. marta lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
539. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2001. gada 11. jūnija lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
540. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2001. gada 9. jūlija lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
541. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2003. gada 3. septembra lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
542. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2003. gada 17. septembra lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
543. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2003. gada 8. oktobra lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
544. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2003. gada 11. novembra lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
545. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2003. gada 13. novembra lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
546. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2003. gada 2. decembra lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
547. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2004. gada 29. jūlija lēmums. Nepublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

548. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2004. gada 1. septembra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
549. Par atteikšanos ierosināt lietu. LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2004. gada 8. septembra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
550. Par atteikšanos ierosināt lietu; LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2004. gada 28. septembra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
551. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2004. gada 21. decembra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
552. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2004. gada 28. decembra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
553. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2005. gada 11. janvāra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
554. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2004. gada 12. novembra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
555. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 3. kolēģijas 2005. gada 31. maija lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
556. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2005. gada 4. oktobra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
557. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2005. gada 3. novembra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
558. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 3. kolēģijas 2005. gada 17. novembra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
559. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2005. gada 20. decembra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
560. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2006. gada 6. janvāra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
561. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2006. gada 18. janvāra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
562. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2006. gada 26. janvāra lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
563. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 3. kolēģijas 2006. gada 6. marta lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
564. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2006. gada 31. marta lēmums, Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā

565. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 3. kolēģijas 2006. gada 7. aprīļa lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
566. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2006. gada 12. aprīļa lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
567. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2006. gada 13. aprīļa lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
568. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2006. gada 22. maija lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
569. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2006. gada 30. maija lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
570. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2006. gada 5. jūnija lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
571. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2006. gada 9. jūnija lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
572. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2006. gada 21. jūnija lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
573. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 3. kolēģijas 2006. gada 22. jūnija lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
574. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2006. gada 28. jūnija lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
575. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2006. gada 30. jūnija lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
576. Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2006. gada 15. augusta lēmums. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
577. LR Satversmes tiesas 2005. gada 31. augusta rīcības sēdes lēmums.
http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/citi_doc/Rsl_310805.pdf
578. Pieteikums nr. 1, reģistrācijas datums 06.01.2003. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
579. Pieteikums nr. 17, reģistrācijas datums 11.03.2003. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
580. Pieteikums nr. 98, reģistrācijas datums 11.08.2003. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
581. Pieteikums nr. 99, reģistrācijas datums 11.08.2003. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā

582. Pieteikums nr. 100, reģistrācijas datums 12. 08.2003. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
583. Pieteikums nr. 114, reģistrācijas datums 16.09.2003. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
584. Pieteikums nr. 123, reģistrācijas datums 16.10.2003. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
585. Pieteikums nr. 131, reģistrācijas datums 14.11.2003. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
586. Pieteikums nr. 79, reģistrācijas datums 13.07.2004. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
587. Pieteikums nr. 127, reģistrācijas datums 11.08.2004. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
588. Pieteikums nr. 138, reģistrācijas datums 19.08.2004. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
589. Pieteikums nr. 145, reģistrācijas datums 27.08.2004. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
590. Pieteikums nr. 164, reģistrācijas datums 21.09.2004. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
591. Pieteikums nr. 178, reģistrācijas datums 22.10.2004. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
592. Pieteikums nr. 180, reģistrācijas datums 22.10.2004. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
593. Pieteikums nr. 197, reģistrācijas datums 30.11.2004. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
594. Pieteikums nr. 16, reģistrācijas datums 23.11.2005. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
595. Pieteikums nr. 66, reģistrācijas datums 02.05.2005. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
596. Pieteikums nr. 124, reģistrācijas datums 09.09.2005, Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
597. Pieteikums nr. 137, reģistrācijas datums 18.10.2005. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
598. Pieteikums nr. 138, reģistrācijas datums 24.10.2005. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā

599. Pieteikums nr. 152, reģistrācijas datums 05.12.2005. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
600. Pieteikums nr. 159, reģistrācijas datums 20.12.2005. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
601. Pieteikums nr. 161, reģistrācijas datums 23.12.2005. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
602. Pieteikums nr. 22, reģistrācijas datums 02.03.2006. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
603. Pieteikums nr. 23, reģistrācijas datums 08.03.2006. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
604. Pieteikums nr. 26, reģistrācijas datums 20.03.2006, Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
605. Pieteikums nr. 38, reģistrācijas datums 09.05.2006. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
606. Pieteikums nr. 39, reģistrācijas datums 07.04.2006. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
607. Pieteikums nr. 42, reģistrācijas datums 31.05.2006. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
608. Pieteikums nr. 44, reģistrācijas datums 06.06.2006. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
609. Pieteikums nr. 45, reģistrācijas datums 06.06.2006. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
610. Pieteikums nr. 51, reģistrācijas datums 04.07.2006. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
611. Pieteikums nr. 61, reģistrācijas datums 18.07.2006. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
612. Pieteikums nr. 22, reģistrācijas datums 02.03.2006. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
613. Pieteikums nr. 63, reģistrācijas datums 26.07.2006. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
614. Pieteikums nr. 134, reģistrācijas datums 07.04.2006. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
615. Pieteikums saņemts 07.07.2005, reģistrācijas numurs 1449. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

616. Pieteikums saņemts 13.07.2005. reģistrācijas numurs 1460. Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
617. Pieteikums saņemts 18.07.2005, reģistrācijas numurs 1470, Npublicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā
618. Lietas nr. 2004-21-01 materiāli. Npublicēti, pieejami Satversmes tiesas kancelejā.
619. Lietas nr. 2005-25-01 materiāli. Npublicēti, pieejami Satversmes tiesas kancelejā.
620. Lietas nr. 2003-05-01 materiāli. Npublicēti, pieejami Satversmes tiesas kancelejā.
621. Lietas nr. 2003-11-0103 materiāli. Npublicēti, pieejami Satversmes tiesas kancelejā.

SAEIMAS SĒŽU STENOGRAMMAS

622. Latvijas Republikas 6. Saeimas ārkārtas sesijas sēde 1996.gada 11.aprīlī.
<http://www.saeima.lanet.lv/lapsas/7saeimaTXTvisaLat.htm>
623. Latvijas Republikas 7.Saeimas rudens sesijas ceturtnā sēde 2000.gada 28.septembrī.
<http://www.saeima.lv/steno/2000/st2809.html>

STATISTIKA

624. Satversmes tiesas sagatavotā statistika no 1997. gada līdz 2006. gada 3. augustam.
Npublicēta, pieejama Satversmes tiesas kancelejā.
625. Vidējais lietu izskatīšanas ilgums, mēnešos. Pārskats sastādīts 24.01.2006.
Npublicēts, pieejams Tiesu administrācijas Tiesu darba organizācijas departamenta Tiesu statistikas nodaļā.
626. Statistics on petitions and inquiries received at the Constitutional Court from 1993 till 1 July 2006. http://www.lrkt.lt/Statistics1_e_s.html
627. La représentation comparative du mouvement des affaires U-I et Up de 1995 à 2003.
Npublicēts pieejams Slovēnijas Konstitucionālā tiesā